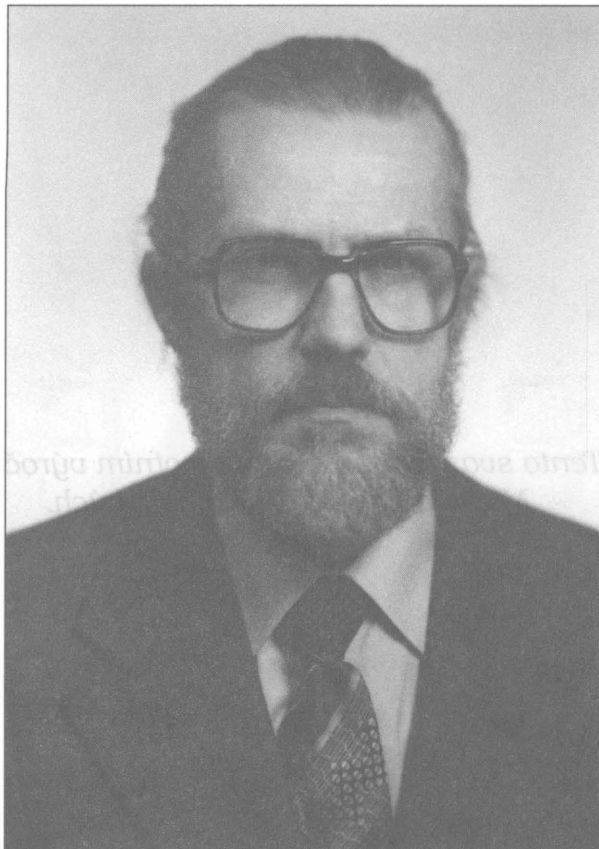

BEZDĚZ

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK ČESKOLIPSKA

7/1998

*Tento svazek je věnován životním výročím
Marie a Břetislava Vojtíškových.*

Mgr. Břetislav Vojtíšek

Mgr. Marie Vojtišková

ŽIVOT ZASVĚCENÝ HISTORII

Česká Lípa proslula od šedesátých let v odborných kruzích dobrou spoluprací mezi muzeem a archivem. U českolipské laické veřejnosti zase obě instituce splývaly v jedinou. V obou případech byla příčina stejná - v čele muzea a archivu stáli manželé Břetislav a Marie Vojtiškoví. Do České Lípy přišli roku 1951 jako učitelé. Marie Vojtišková učila ve škole na Komenského náměstí, Břetislav Vojtišek v Tyršově škole na Mánesově ulici. Avšak dobré odborné předpoklady, znalost cizích jazyků včetně latiny a zejména nezměrné zájmy pro historii a pro její popularizaci, ovlivnily jejich rozhodnutí opustit školství a věnovat se regionální historické práci v okresním vlastivědném muzeu a v okresním archivu.

Marie Vojtišková se narodila v Praze 30. 1. 1928, zde také vyrůstala a studovala na gymnáziu a posléze na Filozofické fakultě Karlovy university. Břetislav Vojtišek se narodil v Trnavě 28. 9. 1928. Po vyhlášení samostatného Slovenského štátu se rodina přestěhovala do Nymburka a hned po skončení války do České Lípy, kde Břetislav Vojtišek dokončil gymnaziální studia. Roku 1947 začal studovat filosofii, historii a archeologii na Filozofické fakultě University Karlovy v Praze. Své odborné znalosti rozšířil v 60. a 70. letech vysokoškolským postgraduálním studiem muzeologie, etnografie a historické archeologie.

Již roku 1952 opustil Břetislav Vojtišek dráhu učitele a přijal místo ředitele okresního vlastivědného muzea v České Lípě, kde začal budovat novou muzejní expozici. Od rozdělané práce byl sice na dva roky odtržen vojenskou službou, ale v jeho díle pokračovala Marie Vojtišková, která roku 1953 svého manžela v muzeu zastoupila. Když se pak B. Vojtišek vrátil z vojenské služby, přešla Marie Vojtišková do vznikajícího okresního archivu.

Muzeum bylo na počátku padesátých let umístěno v Červeném domě, v němž byly jednak uloženy sbírky německého vlastivědného muzea, jednak sem byly předány zachráněné části sbírek předváleč-

ného Českého muzea pro kraj českolipský. Kromě toho sem byly také soustředěny předměty, které v poválečné době svezl z terénu a z někdejších městských a místních muzeí bývalý správce muzea Bohumil Kinský. B. Vojtišek vnesl do těžko přehledných a různorodých sbírek pevný řád důsledným oddělením muzejní expozice od muzejních depozitářů. Stálou expozici, která byla otevřena na podzim 1954, pojal jako výběrový soubor hmotných dokladů vývoje společnosti. Byla to první takto koncipovaná muzejní expozice v severních Čechách a její autor byl za ni odměněn oceněním ministra kultury.

Okresní archiv užíval od roku 1952 přízemí budovy čp. 321 v Žižkově ulici. V době příchodu Marie Vojtiškové byly v archivu soustředěny hlavně fondy českolipské provenience. Vedle archivu města to byly zejména fondy spolků, cechů a škol, také zde byly fondy některých měst a obcí z Českolipska. Všechny archiválie byly v nepřehledném stavu uloženy v nevyhovujících vlhkých depozitářích, zamořených dřevomorkou. Proto několik prvních let strávila M. Vojtišková záchranou v archivu již uložených písemností, opravami depozitářů a alespoň základním pořádním obsahem archivu.

Jak omezené prostory Červeného domu, tak nevyhovující depozitáře archivu v Žižkově ulici nemohly stačit rostoucím potřebám ani muzea ani archivu a zejména pak dalším požadavkům na moderní muzejní a archivní práci. Proto Břetislav a Marie Vojtiškovi vyvinuli velké úsilí, aby získali rozsáhlý historický komplex bývalého augustiniánského kláštera v České Lípě, v němž byl dosud umístěn učňovský internát. Po složitých jednáních byl objekt přidělen muzeu a svůj útulek v něm našel i okresní archiv. Po celou první polovinu šedesátých let probíhaly stavební úpravy a obě instituce se do objektu postupně stěhovaly. Nejprve se do přízemí přestěhoval okresní archiv, který roku 1964 definitivně opustil budovu v Žižkově ulici. Roku 1968 zahájilo provoz v klášteře i muzeum, v Červeném domě zůstaly pouze konzervátorské a preparátorské dílny a depozitář. Roku 1969 byla otevřena přírodovědná expozice muzea, roku 1972 byla zpřístupněna také historická expozice. Jak okresní archiv, tak okresní vlastivědné muzeum získaly v klášteře důstojné umístění a dobré podmínky pro další práci.

V koncepci Břetislava Vojtiška se muzeum mělo stát institucí, která by komplexně přispívala ke kulturnímu dění v regionu i k osvětové práci. Vedle stálé expozice a několikrát do roka obmě-

ňovaných kratších výstav měl být v muzeu zřízen přednáškový sál a koncertní síň (Biberova síň byla otevřena roku 1981). Rovněž muzejní zahrada měla sloužit těmto účelům jednak jako zahrada botanická, jednak jako přírodní galerie pro bohatství pískovcových soch z celého regionu.

Marie Vojtíšková se v okresním archivu mohla po vyřešení prostorových problémů věnovat odborné archivní práci. V prvé řadě soustředila do archivu v maximální možné míře všechny archiválie z Českolipska a od poloviny šedesátých let je začala systematicky zpracovávat. Zpřístupňování archivního materiálu pokročilo do té míry, že již v první polovině 80. let byla dokončena inventarizace starých předválečných fondů a začaly se zpracovávat písemnosti úřadů, institucí a organizací vzniklých a působících na Českolipsku po roce 1945.

Skutečnost, že v čele archivu a muzea stáli manželé, byla pro obě instituce přínosem. Oboustranné vztahy byly založeny na korektní spolupráci a nezištné vzájemné pomoci. Bez zbytečných problémů byly provedeny nezbytné delimitace některých druhů sbírkových předmětů. Muzeum předalo archiválie, které byly podle zastaralých pracovních metod vybrány z archivních fondů, naopak zase převzalo od archivu např. staré tisky, které pracovníci archivu zajistili při skartacích. Při doplňování odborných knihoven byly akviziční plány koordinovány a nákup drahých knih a časopisů byl rozdělen mezi obě instituce, aby nedocházelo ke zbytečné duplicitě.

Hlavním společným zájmem manželů Vojtíškových bylo šíření znalostí historie, popularizace dějin regionu a vůbec kulturně výchovná práce v širokém měřítku. K tomuto cíli používali nejrůznějších metod od bohaté přednáškové činnosti přes popularizační články v okresních novinách a podnikových časopisech až po spolupráci na muzejních výstavách. Vedle stálé expozice pořádalo muzeum každoročně asi desítku krátkodobých výstav. Na velké většině muzejních výstav se již od 50. let podílel také okresní archiv zapůjčováním historických dokumentů. Archiv tím získal možnost prezentace své vlastní práce - neustálého zpřístupňování dalších historických pramenů k všestrannému využití.

Druhou oblastí, v níž se setkávaly společné zájmy Břetislava a Marie Vojtíškových, byla památková péče. B. Vojtíšek byl po dlouhá léta okresním památkovým konzervátorem a M. Vojtíšková pracovala spolu s ním v památkové komisi ONV. Díky jejich společné-

mu úsilí byla zachráněna řada historických památek. Při záchraně historických objektů vždy hledali možnosti jejich využití. Zámek ve Stvolínkách se stal od počátku 70. let dalším společným depozitářem archivu a muzea. Úlohu muzejního depozitáře plnil i zámek ve Stráži pod Ralskem, poškozený sovětskou armádou po roce 1968. Snaha o konkrétní využití vycházela z naděje, že na opravu a rekonstrukci využívaných objektů se snáze obstarají finanční prostředky. Zachráněny a využity byly i další objekty - budova špitálu v Doksech, kde je nyní síň K. H. Máchy, nebo vísecká rychta v Kravařích, která se měla stát zárodkem budoucího skanzenu. Dlouhý, ale bohužel marný boj svedli o záchranu zámku v Mimoni. V oblasti památkové péče jsou manželé Vojtiškoví činní až do současnosti, neboť jsou zakládajícími členy a hybnou silou Nezávislé památkové unie.

K naplňování hlavního životního poslání manželů Vojtiškových sloužila také publikační činnost. Od šedesátých let začalo okresní vlastivědné muzeum vydávat drobné historické monografie z dějin Českolipska, ať již jako samostatné brožury nebo součást edice Muzeum a archiv na pomoc škole. Jak název edice napovídá, programově v něm byl zakotven společný podíl archivu a muzea na vzdělávací a osvětové činnosti. Od sedmdesátých let zahájil okresní archiv vlastní ediční činnost. Vedle několika samostatných sborníků založila M. Vojtišková dvě ediční řady - Inventáře Okresního archivu Česká Lípa a hlavně pak nepravidelný sborník Českolipsko literární, který nyní již čítá třináct svazků.

Publikační činnost manželů Vojtiškových tématicky odpovídá jejich zájmům a zaměření. Společným jmenovatelem je historie Českolipska v nejširším slova smyslu. Výrazným společným zájmem jsou dějiny hmotné kultury - lidová architektura i hradní objekty, venkovská a dělnická obydlí, sochy, kartounové vzorníky. U Břetislava Vojtiška toto zaměření převažuje, Marie Vojtišková rozšířila svůj badatelský záběr i do dalších oblastí. Již od dob studií ji přitahovala literární historie. Odezvou tohoto zájmu bylo jednak založení sborníku Českolipsko literární, jednak řada studií, z nichž některé byly v Českolipsku literárním publikovány, další vyšly v mimočeskolipských regionálních sbornících. Několik podnětných studií věnovala M. Vojtišková historické demografii, v nichž se soustředila zejména na sociální problematiku obyvatelstva.

I když roku 1985 odešla Marie Vojtišková a roku 1988 také Břetislav Vojtišek do důchodu, neztratili kontakt ani s archivem, ani

s muzeem. Oba po řadu let pracovali ve svých mateřských institucích na zkrácené pracovní úvazky a dodnes chodí do archivu a muzea studovat, neboť nepřestávají odborně pracovat, v současné době hlavně v oboru památkové péče. Počátky jejich odborné spolupráce spadají do období, kdy se rodilo nové pojetí regionální historické práce. Vznikaly okresní archivy jako zcela nová zařízení bez předchozí tradice, muzea přešla ze spolkové sféry do státní péče, vypracovávaly se nové pracovní metody. Břetislav a Marie Vojtíškovi se stali zakladateli a tvůrci českolipského okresního vlastivědného muzea a okresního archivu. Jejich zásluhou získala obě zařízení perspektivní umístění v bývalém augustiniánském klášteře, vyhovující všem potřebám takto specializovaných pracovišť. Nové generaci muzejních a archivních pracovníků, kteří nyní pokračují v jejich práci, předali dílo položené na dobrých základech.

Miloslav Sovadina

ČLÁNKY A STUDIE

ROZROD ŽITAVSKÝCH RONOVců VE DRUHÉ POLOVINĚ 13. STOLETÍ

Miloslav Sovadina

V polovině 13. století probíhaly uvnitř severočeského rodu Ronovců významné změny. Vedle dosavadních dvou představitelů rodu, bratří Častolova a Jindřicha ze Žitavy, se postupně začali objevovat jejich synové. Spolu s generační výměnou došlo také k rozdělení dosud jednotného rodu, když se genealogicky i teritoriálně odštěpila samostatná rodová větev, pro níž se ustálil název Lichtenburkové. Jindřich ze Žitavy a jeho synové Smil z Lichtenburka a Čeněk se cílevědomou sňatkovou politikou přesunuli do východních Čech na českomoravské pomezí, kde postupně vybudovali v okolí dnešního Havlíčkova Brodu bohaté rodové panství. Výzkumu Lichtenburků a vývoji jejich državy byla věnována v posledních dvou desetiletích zvýšená pozornost (Urban 1979; Urban 1992). Výhodou tu nesporně je vcelku dobrá pramenná základna, která umožnila rekonstruovat genealogický vývoj rodu i postupné budování rodového panství. Žitavští Ronovci, reprezentovaní Častolovem a jeho syny, stojí poněkud stranou badatelského zájmu. Nejevila se ani potřeba takového výzkumu, neboť genealogie Ronovců, vyložená na sklonku minulého století Augustem Sedláčkem v Ottově slovníku naučném (OSN 1, 1888, 88; OSN 3, 1890, 813 - 818; OSN 8, 1894, 78; OSN 11, 1897, 795; OSN 14, 1899, 393 - 394; OSN 16, 1900, 8, 68 - 69; OSN 19, 1902, 768 - 769; OSN 21, 1904, 952 - 953; OSN 24, 1906, 650 - 651) byla v české historiografii akceptována jak jeho současníky (Novotný 1937, 435, Šimák 1924, 323 - 324; Šimák 1930, 16, 27 - 32, Šimák, 1938, 679, 712; Šusta 1935, 341, 438, 450, 510) tak i dnešními historiky (Zbraslavská kronika 1976, 437; Hradý 1984, 79, 106, 147 - 148, 562; Panáček 1993 - 1994, 99). Výzkum

je navíc determinován skutečností, že po nepočtených zmínkách v pramenech z nich rod ve druhé polovině šedesátých let 13. století zcela mizí. A když se pak od konce sedmdesátých let zase začínají žitavští Ronovci v pramenech objevovat, nedostává se takových informací, které by mohly vést k opětovnému navázání přerušovaných rodinných vazeb. Žitavští Ronovci si však pozornost a nový výzkum zaslouhují, neboť dosud uznávaný genealogický vývoj má některá sporná místa. V dalším textu se pokusím podat jiný možný výklad rozrodu žitavských Ronovců. Jsem si vědom toho, že většinu svých vývodů nemohu doložit jednoznačnými důkazy v pramenech, pouze analogiemi, porovnáním s ostatními obdobnými soudobými případy, nebo jen logickou úvahou. Přes tyto velice vratké základy pro seriózní výzkum se však domnívám, že výsledky mé práce nejsou v rozporu s dochovanými prameny a budou přijatelným alternativním řešením genealogie žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století.

1. Synové Častolova ze Žitavy

Častolov a Jindřich ze Žitavy patřili za panování Přemysla Otakara I. a zvláště pak Václava I. do okruhu šlechty, která významně posílila své mocenské i hospodářské pozice podporou vládnoucího panovníka. Z této šlechty byli vybíráni dvorští úředníci a kasteláni královských hradů, kteří byli za své služby panovníkem bohatě odměňováni. Častolov, který je poprvé v pramenech uveden jako syn Smilův roku 1216 (CDV II, č. 125) byl roku 1226 nejvyšším lovcím (CDB II, č. 286). Jeho bratr Jindřich, o němž první zmínka pochází z roku 1219, když je jmenován jako svědek listiny Přemysla Otakara I. pro klášter v Plasech spolu s bratrem Častolovem (CDB II, č. 187), se stal roku 1232 kastelánem v Budyšině a v úřadu setrval až do roku 1237 (CDB III, č. 23, 85, 108, 162, CDB IV - 1, č. 249). Svého úřadu zřejmě využil k získání velkého pozemkového majetku v okolí dnešní Žitavy (Sovadina 1997, 8). Po celou dobu vlády Václava I. patřili oba bratři k úzkému okruhu šlechty, která tvořila pravidelnou součást panovníkova dvora (Sovadina 1995, 15 - 16, 21, 26, 28, 30 - 33). Za povstání šlechty proti Václavovi I. roku 1248 pomáhali Častolov i Jindřich aktivně svému králi. Rodových držav Markvarticů a Ronovců v severních Čechách a v Lužici mohl Václav I. využít od počátku roku 1249 jako základny pro zkonsolidování svých sil a odtud pak vedl vítězné tažení, zakončené ovlád-

nutím Prahy v srpnu 1249. Ve Václavově doprovodu se vyskytoval Častolov ze Žitavy spolu se synem Jindřichem. Na počátku června 1249 svědčili na listinách vydaných v Radomierzycích (CDB IV - 1, č. 164, 165) a 23. července 1249 v Litoměřicích (CDB IV - 1, č. 169). Zde je doložen také Smil ze Žitavy, syn Častolovova bratra Jindřicha. Častolov se synem Jindřichem provázeli Václava I. v jeho tažení až do Prahy, kde jsou přítomni jako svědkové v listině z 11. srpna 1249 (CDB IV - 1, č. 170), Jindřich sám pak ještě 22. září 1249 (CDB IV - 1, č. 173).

O rok později, 22. června 1250, přivedl Častolov ke královskému dvoru i svého druhého syna Častolova (CDV IV - 1, č. 185) a roku 1253 pobýval v Jablonném v Podještědí, nyní již s dvorem nového krále Přemysla Otakara II., se svými třemi syny - Jindřichem, Častolovem a Chvalem (CDB V-1, č. 5). Po roce 1253 se již Častolov starší v pramenech neobjevuje a lze se tedy domnívat, že někdy krátce po roce 1253 zemřel.

Častolovovi synové se však v různé intenzitě objevovali v okolí Přemysla Otakara II. až do roku 1265. Do roku 1261 je nejčastěji v listinách uváděn Častolov mladší, nazývaný často též Čeněk (Schaenko). Tak lze Čenka vidět na listině ze 7. června 1255 (CDB V-1, č. 46), s bratrem Jindřichem svědčí 15. března 1256 (CDB V - 1, č. 71). Spolu s bratrem Chvalem byl Čeněk přítomen na sněmu v Opavě v červenci 1256, kde svědčili na třech listinách (CDB V - 1, č. 84, 85, 89). Chval je ale jménem uveden jen na první z nich, na druhé je již jen „Čeněk ze Žitavy se svým bratrem“ a na třetí pouze Čeněk. Roku 1257 se Čeněk zúčastnil tažení Přemysla Otakara II. do Bavor a vyznamenal se v bitvě u Mühldorfu. V kronikářské zprávě je označen jako „Schazla de Frydlam“, tedy Častolov z Frýdlantu (MGH, Scriptorum Tomus XVII, s. 399). V únoru 1258 doprovázel Čeněk Přemysla Otakara II. do Rakous (CDB V - 3, č. 1125) a na počátku srpna 1258 je doložen v Praze (CDB V - 1, č. 159). Naposled se jako Častolov z Ronova objevuje v listinách 26. srpna 1261 (CDB v - 1, č. 291; Urban 1992, 206, pozn. 36; Sovadina 1997, 15, pozn. 1). Chval se vyskytuje v pramenech jen o rok déle, 16. února 1262 svědčí na listině Přemysla Otakara II. pro klášter Marienthal (CDB V - 1, č. 314). Mezi svědky se vyskytuje také Konrád, purkrabí z hradu Ronova (Rohnau) u Žitavy, patřícího tehdy Ronovcům. Naposled se Chval objevil v listině z 10. června 1262 (CDB V - 1, č. 337) spolu s bratrem Jindřichem a dalšími tře-

mi příbuznými Smilem z Lichtenburka, Smilovým bratrem Čěnkem a Smilovým synem Jindřichem.

Nejděle se ze synů Častolova ze Žitavy udržel v pramenech nejstarší Jindřich. V letech 1253 - 1262 jej lze nalézt jen třikrát - roku 1253 spolu s otcem a ostatními bratry, roku 1256 s bratrem Čěnkem a roku 1262 s bratrem Chvalem (CDB V - 1, č. 5, 71, 337). V následujícím pětiletí se ale v listinách vyskytuje pouze sám. 12. září 1263 je ještě označen jako Jindřich ze Žitavy (CDB V - 1, č. 392), v dalších dvou listinách - z 22. října 1264 a z 27. března 1268 je uveden pouze jako syn Častolovův (CDB V - 1, č. 423; CDB V - 2, č. 553). Po roce 1268 žitavští Ronovci, synové Častolova ze Žitavy Jindřich, Čeněk a Chval, z listin zmizeli a další členové rodu se pak znovu objevili až po téměř 10 letech. Tento ústup z pramenů možná souvisí s nátlakem Přemysla Otakara II. na Ronovce, završeným odejmutím Žitavy, která se stala královským městem (Sovadina 1997).

V české historiografii se ustálil názor, že Častolov ze Žitavy měl čtyři syny. Ke třem již uvedeným je počítán ještě Albrecht z Frýdlan-tu, respektive z Liběšic, zakladatel rodové linie Škopků z Dubé. Albrecht se ovšem objevuje poprvé až 3. července 1279 (RBM IV, č. 1847) a je označen jako bratr nejvyššího stolníka Hynka z Dubé a jeho bratra Čěňka. Čtyři syny Častolova ze Žitavy uznává starší i nová česká historiografie, mluví o nich všichni v úvodu citovaní autoři. Naproti tomu německá odborná literatura se vzácně shoduje v úsudku, že Častolov měl pouze tři syny. Soudí tak H. Knothe (1879, 331) i A. Moschkau (bez data, 21). Nepřímo se takto vyslovil W. Hiecke (1886, 119) když Albrechta určil jako syna Hynka z Du-bé, tedy vnuka Častolova ze Žitavy. Pouze tři Častolovovy syny znají také H. Brunner (1908, 402) a E. A. Seeliger (1922, 2).

Názor české historiografie je vcelku opodstatněný - stolník Hynek je ztotožněn s Jindřichem, synem Častolova ze Žitavy, a Hynek měl samozřejmě bratra Čěňka. Vše tedy na první pohled souhlasí. Zará-žející je ale skutečnost, že Albrecht se objevuje až 30 let poté, co je v letech 1249 - 1253 v pramenech první zmínka o jeho bratrech. Nelze samozřejmě vyloučit značný věkový rozdíl mezi staršími bratry a nejmladším pozdním potomkem. S ohledem na to, že Albrecht ze-mřel až někdy po roce 1325 je třeba položit jeho narození do pade-sátých let 13. století, tedy těsně k datu předpokládané smrti jeho otce Častolova ze Žitavy po roce 1253. Rozhodně asi nelze jít před rok 1250. Stejně tak ale můžeme připustit, že Albrecht již patří

k nové rodové generaci, kterou je možno po třicetiletém intervalu předpokládat. Zhruba třicetiletý (ale i kratší) rytmus střídání generací je ověřitelný na četných případech ze 13. století ^{1/}. Pokud česká historická literatura nepředpokládá vstup nové generace Ronovců do pramenů právě na konci sedmdesátých let, pak je třeba za první další generaci považovat až syny Hynka z Dubé a jako prvního z nich Půtu, poprvé připomínaného roku 1295 (RBM II, č. 1674). Interval pro nástup nové generace je v tomto případě 46 let.

Albrecht se v listinách 13. století vyskytoval jen sporadicky. Podruhé jej najdeme až roku 1288 (RBM II, č. 1430), kdy je označen přídomkem „z Frýdlantu“. Ten pak užíval i v dalších letech 1297, 1309 a 1312 (RBM II, č. 1750, 2190; RBM III, č. 70). Roku 1316 a 1317 byl Albrecht označován přídomkem „z Dubé“ (RBM III, č. 305, 408). Vrcholu společenského vzestupu dosáhl Albrecht v letech 1319 - 1323, kdy získal úřad komorníka (RBM III, č. 639, 812, 813, 915; RT I, s. 7, 8, 11, 13, 14, 20, 27, 30, 32 - 33, 37, 44 - 45, 47, 54, 56). Dosavadní komorník Petr z Rožmberka byl hodnosti zbaven, protože podpořil skupinu šlechty kolem Viléma z Valdeka a královny Elišky v jejím ozbrojením střetnutí s králem Janem Lucemburským (Šusta 1939, 295, pozn. 1). V listině z 25. června 1319 se Albrecht poprvé objevil s predikátem „z Liběšic“ (RBM III, č. 503), s nímž je důsledně uváděn v soudních zápisech v deskách zemských. Z této listiny se současně dovídáme o Albrechtově manželce Markétě a o jeho pěti synech Jindřichovi, Albrechtovi - proboštovi litoměřickém, Zbyňkovi, Albrechtovi menším a Vilémovi. Již od roku 1316 je znám další syn Albrechta z Dubé Beneš (RBM III, č. 305). Rokem 1325 Albrecht z Frýdlantu, či z Dubé nebo také z Liběšic z pramenů mizí, naposledy je uveden v listině z 15. března 1325 (RBM III, č. 1047). Podle užívaných predikátů lze soudit, že Albrecht patřil do rodové linie pánů z Dubé.

2. Páni z Dubé

Jako první z Ronovců po jejich absenci v pramenech se roku 1276 objevuje královský stolník Hynek (CDB V - 2, č. 804, 806, 807), který se pak v listinách vyskytuje i v následujících letech - roku 1277 dvakrát (CDB V -2, č. 834, 850) a jednou roku 1278 (CDB V - 2, č. 860). Právě poslední listina ze 7. února 1278, kterou Rulek z Bibersteina kupuje od krále Přemysla Otakara II. hrad Frýdlant, je pro nás velmi důležitá, neboť je v ní uveden vedle stolníka Hynka

ještě Hynek z Dubé. Je to jediný případ, kdy jsou Hynek stolník a Hynek z Dubé společně mezi svědky v jedné listině a kdy je rozlišeno, že jde o dvě různé osoby. Ve všech dalších pramenech je vždy pouze jen jeden Hynek: buď Hynek stolník, nebo Hynek z Dubé, ale také spojení obou předchozích variant - stolník Hynek z Dubé.

O tom, že jeden z Hynků, vyskytujících se v tolika obměnách, je identický se synem Častolova ze Žitavy Jindřichem, nebylo nikdy pochyb. Názory se ale různí v interpretaci vzájemného vztahu obou Hynků z listiny z roku 1278 (CDB V - 2, č. 860). Nejvíce pozornosti věnoval této otázce J. V. Šimák (1930, 17 - 18, 20 - 28, 28 pozn. 42). Soudí, že Hynek stolník i stolník Hynek z Dubé, eventuálně Hynek z Dubé ve všech dalších podobách a s různými úřady - nejvyšší komoří, purkrabí v Domažlicích, purkrabí pražský - je stále jedna a táž osoba. Druhého Hynka z Dubé, vyskytujícího se v listině z roku 1278, považuje Šimák za Hynka řečeného Žák, potomního kanovníka pražského a biskupa olomouckého. Naproti tomu Wenzel Hiecke (1886, 119) považuje Hynka z Dubé za syna Hynka stolníka. Hynek z Dubé podle něj pak získal další již výše uvedené úřady.

V Šimákově pojetí, které zde vlastně reprezentuje názor celé české historiografie, by se tedy Hynek z Dubé měl vyskytovat v pramenech v dlouhém období od roku 1249 až do roku 1309, kdy je uveden naposledy (RBM II, č. 2190), tedy plných šedesát let. A možná i déle, neboť zcela jistě je jako zemřelý uveden až roku 1316 (RBM III, č. 319). Uvážíme-li, že roku 1249, kdy se s ním setkáváme poprvé, byl nejméně šestnáctiletý, pravděpodobně však starší, dojdeme k úctyhodnému stáří kolem 75 - 80 let. Roku 1300, kdy by Hynkovi mělo být nejméně 66 let, se podle zbraslavské kroniky zúčastnil tažení Václava II. do Polska, kde byl posléze ponechán údajně jako hejtman (FRB IV, 1884, 82). Nelze sice tvrdit, že to vše je zcela vyloučeno, je to však málo pravděpodobné. Velmi dlouhého života Hynka z Dubé a velkého intervalu zhruba 45 let do vstupu nové generace Ronovců do pramenů si byl ostatně vědom i Šimák (1930, 28 pozn. 42), nicméně setrval u svého názoru.

Domnívám se ale, že pravděpodobnější je mínění W. Hieckeho rozlišuje-li Hynka stolníka a Hynka z Dubé jako dvě různé osoby. Ovšem vzájemný rodinný poměr obou osob je ale třeba, podle mého názoru, obrátit.

Po roztržce Ronovců s Přemyslem Otakarem II. to byl mladý Hynek, syn Hynka z Dubé, který se opět dostal ke královskému dvoru,

kde byl poctěn úřadem královského stolníka. Právě tento úřad byl spolu s hodností číšníka první dvorskou funkcí pro mladé příslušníky české šlechty s níž začínali svoji kariéru.^{2/} Ve funkci stolníka se mladý Hynek z Dubé poprvé objevil v listinách Přemysla Otakara II. z 8. února a 13. března 1276 (CDB V - 2, č. 804, 806, 807) a z 1. května a 16. října 1277 (CDB V - 2, č. 834, 850). Teprve na listině Rulka z Bibrštejna ze 7. února 1278 svědčí spolu se svým otcem, který je tu nazýván Hynek z Dubé. Tak se i Hynek z Dubé, syn Častolova ze Žitavy, opět vrátil po desetileté absenci, do veřejného života.

Titul stolníka si mladý Hynek udržel i v době interregna po smrti Přemysla Otakara II. (RBM II, č. 1180; RBM IV, č. 1847, 1850). Otázkou však je, kterého z Hynků je třeba považovat za proslaveného bojovníka proti Braniborům, o kterém nás zpravuje kronika tak řečeného Dalimila (Daňhelka, 1988, 421 - 422). Po návratu Václava II. obsadila místa dvorských úředníků šlechta seskupená kolem biskupa Tobiáše z Bechyně, která se o Václavův návrat nejvíce zasloužila. Úřad stolníka tehdy získal Sezima z Krašova. Zdá se tedy, že stolník Hynek byl blízký spíše skupině, v níž dominovali Vítkovci. Když se na přelomu let 1283 a 1284 dostal k moci Záviš z Falkenštejna a jeho přívrženci, navrátil se i Hynek do úřadu stolníka v je němž doložen v dubnu 1284 (RBM II, č. 1311) a pak i v dalších letech až do roku 1288 (RBM II, č. 1316, 1317, 1358, 1430). V této době je již pravidelně nazýván „stolník Hynek z Dubé“. Zda měl konec vlivu Záviše z Falkenštejna a jeho stoupenců na Václava II. na počátku roku 1289 za následek další ztrátu titulu stolníka nelze jednoznačně rozhodnout. Od 10. ledna 1289 až do 9. listopadu 1290 se v listinách vyskytuje pouze Hynek z Dubé bez jakéhokoliv titulu (RBM II, č. 1466, 1467, 1474, 1478, 1492, 1493; RBM IV, č. 1874, 1880). Alespoň v některých případech však jde o Hynka staršího z Dubé, otce stolníka Hynka. Zcela jistě je Hynek starší z Dubé jmenován ve dvou listinách Albrechta ze Seeberka ze 17. února 1290 (RBM II, č. 1492, 1493; RBM IV, č. 1874). Hynek z Dubé je zde označen jako Albrechtův „avunculus“, tedy jeho ujec, strýc z matčiny strany. Takto mohl být nazván pouze Hynek starší, neboť jen on mohl být bratrem Albrechtovy matky.^{3/} Albrecht ze Seeberka se poprvé objevuje v listinách roku 1277 (CDB V - 2, č. 850), patřil tedy zřejmě ke generaci Hynka mladšího. Po roce 1290 se již Hynek starší z Dubé v listinách neobjevuje takže lze předpokládat, že ně-

kdy v 90. letech 13. století zemřel. V té době by měl přibližně kolem šedesáti let.

Pokud Hynek mladší ztratil roku 1289 svůj úřad stolníka, stalo se tak jen na krátkou dobu, neboť již roku 1291 získal titul komorníka a tento úřad zastával do roku 1295 (RBM II, č. 2734, 1692). V letech 1294 - 1295 byl purkrabím v Domažlicích (RBM II, č. 1653, 1674, 1687). Po roce 1295 sice Hynek z Dubé nezastával - alespoň podle titulatury v listinách - žádné úřady, ale stále se pohyboval v okruhu dvorské šlechty. Roku 1297 byl přisedicím na zemském soudu (RT I, s. 4, č. VI) a roku 1300 doprovázel Václava II. na tažení do Polska, při němž Václav II. získal polskou korunu (FRB, IV, s. 82). Po návratu krále zpět do Čech zůstal Hynek z Dubé v Polsku zřejmě jako velitel vojska, správa Polska byla svěřena vévodovi Mikuláši Opavskému (Chronicon Aulae regiae, 1975, 119, pozn. 6). Někdy mezi léty 1300 a 1303 získal Hynek z Dubé úřad purkrabí pražského, poprvé je takto uveden v listině z 24. března 1303 (RBM II, č. 2768). V úřadu pražského purkrabího zůstal Hynek z Dubé až do své smrti (RBM II, 1993, 2026, 2069 - bez titulu, 2085, 2112 - bez titulu, 2178, 2189), naposledy se mezi svědky objevil 29. července 1309 (RBM II, č. 2190). Jako o mrtvém se o Hynkovi mluví v listině z 2. června 1316 (RBM III, č. 319), zemřel tedy někdy v období 1309 - 1316.

Vedle nejčastěji používaného predikátu „de Duba“ užíval Hynek někdy i jiných přídomků. Roku 1295, v době kdy vykonával úřad purkrabí domažlického, je užito predikátu „z Jestřebí - de Jestřebí“, ovšem z kontextu pramene nelze jednoznačně určit, zda se označení vztahuje k Hynkovi, nebo k jeho synovi Půtovi (RBM II, č. 1674). Po Jestřebí se ale Hynek určitě psal, je takto jmenován jako přisedicím na zemském soudu roku 1297 (RT I, s. 4, č. VI). Kromě toho se jednou roku 1289 vyskytuje také s přídomkem „z Frýdlantu - de Fridlant“ (RBM II, č. 1474).

Hynek mladší z Dubé zanechal čtyři syny. Nejstarší Půta se v pramenech objevil již roku 1295 (RBM II, č. 1674). Vedle již uvedeného nejistého označení po Jestřebí se psal jako Půta z Dubé (RBM III, č. 195, 305) a ještě častěji jako Půta z Frýdlantu (RBM III, č. 70, 309, 319). Stal se zakladatelem rodové větve Adršpachů z Dubé. V první desetiletí 14. století se pak postupně objevují další synové. Roku 1306 Hynek, řečený Sclaris, pražský kanovník, od roku 1320 probošt pražské kapituly a od roku 1327 olomoucký biskup.

Zemřel v Praze roku 1333 (Šimák, 1930, 28 - 29; Hieke 1886, 120). Další dva synové, Hynek Berka a Hynáček z Housky, se zcela jistě objevují poprvé sice až roku 1316 (RBM III, č. 305, 309, Hieke 1886, 120), ale J. V. Šimák posunuje jejich existenci v pramenech až k roku 1306, když Hynkovi Berkovi přisuzuje přepadení Lanškrouna (1930, 31, pozn. 57) a Hynáčka z Housky identifikuje s Hynkem z Dubé, jemuž král Václav II. 4. ledna 1306 daroval Mšeno (RBM II, č. 2069, Šimák 1930, 30).

Podle listiny ze 3. července 1279 (RBM IV, č. 1847) měl stolník Hynek z Dubé bratry Albrechta (z Frýdlantu, z Liběšic) a Čenka (RBM IV, č. 1847). O Albrechtovi bylo již pojednáno výše, o třetím z bratrů, Čenkovi, již později není v pramenech žádných zpráv.

3. Páni z Lipé

Dalším členem rodu žitavských Ronovců, který se v 70. letech 13. století objevil v pramenech, byl Čeněk. Nikoli ale Čeněk z Lipé z listiny z roku 1262 (RBM II, č. 349). Zde bych chtěl důrazně upozornit na skutečnost, že tato listina je v Regestech otištěna omylem. Již dříve byla vydána chybně v moravském diplomatáři (CDM V, s. 248, č. XXXIII), neboť Čeněk z Lipé je v ní uváděn jako moravský maršálek. Zjevný omyl opravil roku 1903 editor XV. svazku moravského diplomatáře Bertold Bretholz (CDM XV, s. 69, č. 84). Také H. Brunner (1908, 406 - 407, pozn. 5) poukázal na nepravděpodobnost datování dokumentu v Regestech. Konečně ani vydavatelé českého diplomatáře J. Šebánek a S. Dušková nepojali tuto listinu do materiálu z 13. století. Přesto přese všechno ale Čeněk z Lipé z roku 1262 tvrdošjně přežívá v naší historické literatuře dále (Hrady 1984, 79; Gabriel - Panáček, 1990, 18; Gabriel 1995, 9 - 10).

První skutečný Čeněk z Lipé je uváděn až v listině z roku 1277 a opět pak roku 1278 (CDB V - 2, č. 846, 860). S největší pravděpodobností jde o Častolova (Čenka), druhého syna Častolova ze Žitavy (Brunner, 1908, 406 - 407; Knothe 1879, 332), který se spolu s ostatními Ronovci opět začal objevovat v blízkosti panovníka. Ovšem jen nakrátko, neboť po roce 1278 o Čenkovi z Lipé již neslyšíme. Brunner soudí, že zahynul spolu s Přemyslem Otakarem II. na Moravském poli (1908, 407). Zcela určitě zemřel před rokem 1291, neboť v listině z 23. června 1291 je uveden purkrabí na Housce Závíš, „filius quondam Castolai“ (RBM II, č. 1545) ^{4/}. Častolovův (Čenkův)

syn Závíš ze Stružnice se poprvé objevil v listině z roku 1281, když dal řádu německých rytířů za způsobené škody náhradou ves Volfartice (RBM IV, č. 1850). Závíš se stal zakladatelem rodové větve pánů z Klinštejna (Panáček, 1992, 84 - 85). Jeho první výskyt v pramenech dobře zapadá do období, kdy se objevuje generace vnuků Častolova ze Žitavy (Hynek mladší z Dubé 1276, jeho bratři Albrecht a Čeněk 1279).

Čeňka z Lipé považuje H. Brunner (1908, 408) za otce Jindřicha z Lipé a Čeňka z Ojvína, s nimiž se poprvé v pramenech setkáváme v devadesátých letech 13. století. Čeňka z Ojvína nalezneme mezi svědky v listinách z roku 1290 (RBM II, č. 1492, 1493), Jindřicha roku 1296 (Loserth 1896, č. 40). Brunnerův názor ale zřejmě není správný. Čeněk a Jindřich by se tak totiž stali bratry Závíše ze Stružnice, ale toto příbuzenské spojení není nikde doloženo. Navíc je těžko vysvětlitelné, proč pravděpodobně nejstarší z bratrů Závíš dostal z původního rodového majetku nejmenší díl, takže páni z Klinštejna byli pouze „chudí příbuzní“ Berků z Dubé či pánů z Lipé.

Česká historiografie naproti tomu shodně považuje Jindřicha z Lipé a jeho bratra Čeňka za potomky třetího ze synů Častolova ze Žitavy, Chvala. I toto řešení má ale svá úskalí. Jedním z nich je skutečnost, že se Čeněk i Jindřich vyskytují v pramenech až v době, kdy se poprvé objevuje již generace vnuků Chvala a jeho bratrů (Půta 1295). Poměrně pozdní výskyt Čeňka a Jindřicha v pramenech lze vysvětlit dvěma způsoby. Jednak mohli být oba bratři o dost mladší než jejich bratřanci. Na druhé straně ale víme, že Jindřich z Lipé zemřel roku 1329. Pak je možno předpokládat, že se narodil již někdy ve druhé polovině šedesátých let 13. století, takže věkový odstup od synů Hynka z Dubé nemusel být nijak výrazný. Celá Chvalova rodová linie však zůstala z neznámých důvodů - na rozdíl od pánů z Dubé nebo Čeňka z Lipé - mimo kontakt s okruhem panovníckého dvora, tedy mimo prostředí, v němž bylo nejvíce možností a příležitostí, jak se objevit jako svědek v listinách, v našich dnešních pramenech. Jindřich s Čeněkem poprvé veřejně vystupují až v soukromých šlechtických listinách a pravděpodobně díky pomoci ostatních členů rodu Ronovců. Čeněk se vyskytuje spolu se strýcem Hynkem starším z Dubé na listinách Albrechta ze Seeberka roku 1290 (RBM II, č. 1492, 1493), Jindřich v nedatované listině z 90. let pro Fridmana ze Smojna společně s Hynkem z Dubé a s Raimundem z Lichtenburka (Loserth 1896, č. 38) a nebo na lis-

tině Albrechta ze Seeberka z roku 1297 spolu s Hynkem mladším z Dubé a s jeho bratrem Albrechtem z Frýdlantu (RBM II, č. 1750).

Musíme ale vzít v úvahu ještě další možnost. Jestliže se v devadesátých letech 13. století objevují v pramenech tři nová jména - Čeněk z Ojvína 1290, Půta z Frýdlantu 1295, Jindřich z Lipé 1296 - může to znamenat nástup další nové generace, která je v osobě Půty nepopíratelně prokazatelná. V tomto případě je však nutno vsunout za Častolova mladšího nebo Chvala ještě další - z pramenů ovšem nedoloženou osobu - otce Čenka a Jindřicha. Variant řešení je hned několik. Z členů rodu, kteří jsou z pramenů známi jménem a přitom nejsou fixováni rodinnými vazbami, přichází v úvahu v první řadě již zmíněný Čeněk z Lipé z let 1277 - 1278. Ten totiž nemusí být identický s Častolovem mladším, nýbrž by mohl být i jeho synem, nebo synem Chvalovým.

Další jména nabízí serie tří listin otištěných v Loserthově edici svatopavelského formuláře (Loserth 1896, č. 40, 44, 46). Zde je uveden jednak Jindřich z Lipé, jednak osoba, nazývaná Henico, Zbenica a Hecica. S jistotou lze vyloučit názor, že jde o manželku Jindřicha z Lipé jménem Hecica (Tadra 1897, 103). Brunner soudí, že všechny tři podoby onoho podivného jména jsou zkomoleninami jména Čeněk. Stačí pak pohlédnout do rejstříku Regest (RBM II, 1273) na všechny možné podoby jména Čeněk a je třeba uznat, že Brunnerův výklad má své opodstatnění. Určité pochybnosti však vyvolává tvar jména „Henico“, což je užívané a doložitelné hypokoristikon jména Hynek. V Losserthem otištěných listinách (Loserth 1896, č. 40, 44, 46) je tedy uveden Jindřich z Lipé a spolu s ním zřejmě dvakrát Heník (Henico, Hecica) a jednou Čeněk (Zbenica, původně asi mělo být Ztenica). V žádném případě nemůže jít o Jindřicha z Lipé a jeho syny Jindřicha (Železného) a Čenka, ti se objevují až o dvacet let později. Pak je tedy nutná jiná interpretace: V listinách uvedený Jindřich z Lipé je oním dosud neznámým bezejmenným příslušníkem „ztracené generace“ Ronovců, synem buď Čenka z Lipé nebo Chvala a tedy otcem Jindřicha z Lipé a Čenka z Ojvína. Oba synové zde spolu s otcem ručí za dluhy u pražských měšťanů. Mladý Jindřich z Lipé byl v těchto listinách ještě nazýván Heník. V této souvislosti je třeba uvést listinu z 28. 4. 1297 (RBM II, č. 1750), v níž je rovněž uveden Hynek z Lipé, který je beze všech pochybností považován za Jindřicha z Lipé. Mladý Jindřich z Lipé byl asi v 90. letech označován jako Hynek, Heník a teprve později,

když získal určité společenské postavení začal být v pramenech označován jako Heinricus, tedy Jindřich (RBM II, č. 1961). Bohužel ani v tomto případě nelze jít v konstrukci dále a zjistit, zda Jindřich z Lipé pocházel z linie Čenka z Lipé či z linie Chvalovy. Navíc celou lákavou hypotézu zpochybňuje fakt, že takto vykonstruovaný Jindřich z Lipé senior se nikdy předtím ani nikdy potom v jiných pramenech neobjevuje. A tak, přes všechny pochybnosti, bude třeba i nadále zůstat u Brunnerova názoru a přičíst zkomoleniny Henico, Zbenica a Hecica na vrub písaře, který si nevěděl rady s transkripcí českého jména Čeněk.

Nemá smyslu zde rozvíjet všechny další kombinace a hypotézy. K pravděpodobnému řešení lze dojít logickou dedukcí. Jisté je, že Čeněk z Ojvína a Jindřich z Lipé nepatřili do rodu pánů z Dubé a nemohli být syny Čenka z Lipé. Proto museli být buď potomky Chvala, nebo příslušníka „ztracené generace“ Ronovců, vrstevníka stolníka Hynka z Dubé, Albrechta z Frýdlantu a Závíše ze Stružnice, jménem neznámého syna Častolova mladšího nebo Chvala. Ze všech nabízených závěrů je nutno se přiklonit k tomu, který je pravděpodobnější, který obsahuje méně účelových konstrukcí a hypotetických kroků. Domnívám se tedy, že přes uvedené výhrady jsou Jindřich z Lipé a Čeněk z Ojvína syny Chvala. V tomto případě ale bude třeba vysvětlit, jak získal Jindřich predikát „z Lipé“, když Lipou vlastnil jeho strýc Čeněk. Synové Častolova ze Žitavy zřejmě drželi majetek v okolí Žitavy společně v neděli a kromě toho již v 50. a 60. letech měli nějaké statky i na Českolipsku - možná Tuhaň (Gabriel - Panáček, 1994, 50 - 51), zcela jistě Frýdlant, po němž se roku 1257 psal Častolov (Čeněk). Když Žitavu získal v průběhu 60. let Přemysl Otakar II., přesunuli Ronovci těžiště svých držav do severních Čech, na Českolipsko. Hynek získal Dubou, Čeněk Lipou a pouze Chval zůstal v bezprostřední blízkosti Žitavy, kde držel hrad Ojvín. Možná proto také pouze jej, jediného ze všech Ronovců, znal žitavský kronikář 14. století Jan z Gubenu. Hynek své statky na Dubsku systematicky rozšiřoval, roku 1292 získal Kuřívody s okolím, Chlum a Jestřebí a asi ještě před rokem 1300 Housku (Šimák, 1930, 22 - 25). Také Čenkovovo lipské zboží procházelo určitým majetkovým vývojem. Někdy v mezidobí 1257 - 1288 připadl původně Čenkův statek Frýdlant k dubskému panství, protože se po něm od této doby píšou pouze příslušníci linie pánů z Dubé - Albrecht, Hynek a jeho syn Půta. Frýdlant, podle posledních výzkumů lokalizovaný

do blízkosti osady Hvězda, leží přibližně v polovině vzdálenosti mezi Dubou a Českou Lípou (Gabriel - Panáček, 1994, 47). Možná, že po Čeňkově smrti se jeho bratři rozdělili o Čeňkův díl tak, že jižní část včetně Frýdlantu připadla Hynkovi z Dubé a severní část i s Lipou k Chvalovu ojevinskému panství. Jan z Gubenu o Chvalovi praví, že držel statky až k České Lípě (SRL I., 6). K takové situaci, kdy byl pomínut v majetkových nárocích Čeňkův syn Závíš ze Stružnice, který se musel spokojit s poměrně malým územím západně od České Lipy (Stružnice, Volfartice), mohlo dojít v případě, že by celý komplex statků na Českolipsku byl považován za rodový nedíl, dědičný pouze mezi syny Častolova ze Žitavy Hynkem, Čeňkem a Chvalem. Toto řešení je poněkud jednodušší, než předpoklad, že Čeňek z Lipé nebo jeho potomci získali Chvalovo panství Ojvín. V tomto případě by bylo totiž nutno ještě vysvětlit, proč byl z této majetkové transakce vyloučen celý rod pánů z Dubé.

4. Závěr

Protože předcházející výklad byl velice spleťitý a náročný na rozlišení jednotlivých osob, nesoucích často stejná jména, pokusím se shrnout výsledky výzkumu do přehledné tabulky. V české historiografii ustálený názor na rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století lze vyjádřit takto:

Častolov ze Žitavy (1216 - 1253)

1. Jindřich - Hynek z Dubé (1249 - 1309)
 1. 1. Půta z Frýdlantu (1295 - 1318)
 1. 2. Hynek Sclaris (1278 - 1333)
 1. 3. Hynek Berka (1316 - 1348)
 1. 4. Hynáček z Housky (1316 - 1320)
2. Častolov - Čeněk (1250 - 1261)
 2. 1. Závíš ze Stružnice (1281 - 1291)
3. Chval (1253 - 1263)
 3. 1. Čeněk z Ojvína (1290 - 1326)
 3. 2. Jindřich z Lipé (1296 - 1329)
4. Albrecht (1279 - 1325)
 4. 1. Beneš (1316)
 4. 2. Jindřich (1319)
 4. 3. Albrecht, probošt litoměřický (1319)
 4. 4. Zbyněk (1319)

4. 5. Albrecht menší (1319)

4. 6. Vilém (1319)

5. dcera, provdaná za otce Albrechta ze Seeberka

V tomto přehledu nejlépe vynikne asymetrie celého schématu. Vedle dlouhověkého Hynka z Dubé jsou tu Čeněk a Chval, kteří mizí z pramenů již v 60. letech, zatímco Albrecht se poprvé objevuje až roku 1279. Domnívám se proto, že rozrod Ronovců je třeba upravit takto:

Častolov ze Žitavy (1216 - 1253)

1. Jindřich - Hynek z Dubé (1249 - 1290)

1. 1. Hynek mladší z Dubé (1276 - 1309)

1. 1. 1. Půta z Frýdlantu (1295 - 1318)

1. 1. 2. Hynek Scolaris (1306 - 1333)

1. 1. 3. Hynek Berka (1316 - 1348)

1. 1. 4. Hynáček z Housky (1316 - 1320)

1. 2. Albrecht z Frýdlantu, z Liběšic (1279 - 1325)

1. 2. 1. Beneš (1316)

1. 2. 2. Jindřich (1319)

1. 2. 3. Albrecht, probošt litoměřický (1319)

1. 2. 4. Zbyněk (1319)

1. 2. 5. Albrecht menší (1319)

1. 2. 6. Vilém (1319)

1. 3. Čeněk (1279)

2. Častolov - Čeněk z Lipé (1250 - 1278)

2. 1. Závíš ze Stružnice (1281 - 1291)

3. Chval (1253 - 1263)

3. 1. Čeněk z Ojvína (1290 - 1326)

3. 2. Jindřich z Lipé (1296 - 1329)

4. dcera provdaná za otce Albrechta ze Seeberka

Takto upravený rodokmen odstraní chronologické a logické nesrovnalosti v dosud obecně přijímaném rozrodu žitavských Ronovců. Bohužel se nepodařilo vysvětlit nejasnosti kolem počátků rodové linie pánů z Lipé. Protože nelze předpokládat nečekaný objev dosud neznámého pramene, zůstane původ Jindřicha z Lipé, jedné z nejvýznamnějších osobností období vlády Jana Lucemburského, nadále nejasný.

únor 1997

POZNÁMKY

1/. Výskyt členů nové generace šlechtických rodů v pramenech je ovlivněn celou řadou faktorů. Vedle naprosto nezbadatelných soudobých vlivů a okolností, které působily na výskyt určité osoby v listinách, je nutno brát do úvahy i vlivy pozdější, které zredukovaly a omezily naši pramennou základnu. U Ronovců samotných je možno zjistit velké rozdíly vstupu nové rodové generace do pramenů:

Častolov ze Žitavy (1216) - Jindřich (1249) - interval 33 let

Jindřich ze Žitavy (1219) - Smil z Lichtenburka (1243) - interval 24 let

Smil z Lichtenburka (1243) - Jindřich (1256) - interval 13 let

Nepochybné údaje, zjištěné u ostatní české i moravské šlechty:

Havel z Lemberka (1233) - Havel ml. (1254) - 21 let

Bohuslav (1201) - Boreš z Riesenburka (1232) - 31 let

Albert ze Slivna (1223) - Jaroš ze Slivna (1237) - 14 let

Hroznata z Poděbrad (1224) - Vilém z Poděbrad (1243) - 19 let

Diviš (1218) - Zdeslav z Chlumce (1235) - 17 let

Zdeslav ze Šternberka (1235) - Albert a Jaroslav ze Šternberka (1267) - 32 let

Albert ze Šternberka (1267) - Zdeslav ze Šternberka (1300) - 33 let

Jaroslav ze Šternberka (1267) - Albert ze Šternberka (1295) - 28 let

Boček z Kunštátu (1232) - Smil z Kunštátu (1261) - 31 let

Idík ze Švábenic (1232) - Všebor ze Švábenic (1254) - 22 let

Z těchto několika příkladů je vidět, že interval pro nástup nové generace má v listinách široký rozptyl 13 - 33 let s největší četností v rozmezí 28 - 31 let. Toto byt velmi přibližně a zřejmě zkrácené zjištění ale dovoluje předpokládat, že by se kolem roku 1279 mohla objevit v listinách nová generace Ronovců.

2/. Typický je tu případ Oldřicha Zajíce z Valdeka, který se roku 1253 stal královským číšníkem a tento úřad zastával až do roku 1264 (CDB V -1, č. 3, 103, 218, 292, 310, 337, 378, 410). K úřadu číšníka připojil roku 1256 ještě hodnost purkrabího na Lokti (CDB V - 1, č. 103, 307, 308, 337). Roku 1265 dosáhl Oldřich Zajíc úřadu purkrabí pražského (CDB V- 1, č. 452, 503, CDB V - 2, č. 535, 55, 553, 557, 571, 579, 582, 583, 584, 585, 586, 598). Ondřej z Všechrom, který začínal svoji dvorskou dráhu roku 1253 jako podstolí (CDB V -1, č. 10, 30, 36, 38, 39, 45, 46), se stal roku 1255 stolníkem (CDB V - 1, č. 63, 67, 71, 103, 112, 117, 119, 136, 137, 143, 159, 164, 212, 220, 241, CDB V - 3, č. 1125) a roku 1260 komorníkem (CDB V - 1, č. 244, 247, 256, 283, 307, 308, 310, 311, 312, 330, 337, 343, 344, 359, 372, 378, 386, 387, 430, 452, 457, 464, 470, 477; CDB V - 2, č. 547, 553, 557, 565, 571, 579, 582, 583, 584, 585, 586, 590, 602, 615, 616, 617, 618, 619, 636, 637, 647, 651, 655, 658, 667, 693, 701, 702, 792, 804, 806, 807; CDBV 3, č. 1343, 1369, 1437, 1528, 1582, 1636).

3. Častolov ze Žitavy měl tedy kromě tří synů ještě nejméně jednu dceru, která se provdala za otce Albrechta ze Seeberka. O sestře Hynka z Dubé se zmiňuje i Šimák (1930, 27).

4/. Záviš ze Stružnice je většinou považován za purkrabího na Housce (Panáček 1992, 84; RBM II, s. 1311), ale J. Urban a P. Vlček (1992, 8) vyslovili názor, že Záviš byl, podobně jako později jeho příbuzný Hynek ml. z Dubé, purkrabím v Domažlicích. Po porovnání záznamu sporných toponym Thust, Tust (RBM II, č. 1312, 1652, 1358, 1687) a naproti tomu Husta (RBM II, č. 1545) či Husca, Huska, Husscha (RBM III, č. 305, 309, 1529) ale soudím, že Záviš byl purkrabím na Housce.

S tímto závěrem dobře korespondují výsledky stavebně historického průzkumu hradu Houska, které jej interpretují jako hrad založený králem současně s hradem Bezděz a vybudovaný stejnou stavební hutí (Líbal - Macek - Novosadová 1989, 141 - 158).

PRAMENY A LITERATURA

- Brunner, H., 1908: Die Herren von Lippa. Zeitschrift der deutschen Verband für Geschichte Mährens und Schlesiens, 12, s. 395 - 432.
- CDB: Codex diplomaticus nec non epistolaris Bohemiae et Moraviae. Tomus II ed. G. Friedrich, Praha 1912; Tomus III - 1 ed. G. Friedrich, Praha 1913; Tomus III - 2 ed. Z. Kristen, Praha 1962; Tomus IV - 1 ed. J. Šebánek et S. Dušková, Praha 1962; Tomus V - 1, 2, 3 ed. J. Šebánek et S. Dušková, Praha 1974, 1981, 1982.
- CDM: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, Tomus V ed. A. Boček, Brno 1850; Tomus XV ed. B. Bretholz, Brno 1903.
- Daňhelka, J. - Hádek, K. - Havránek, B - Kvítková, N., 1988: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Vydání textu a veškerého textového materiálu. Sv. 2: Textový materiál kapitol 53 až 103 a doplňků. Praha.
- FRB: Fontes rerum Bohemiarum, Tom. IV: Chronicon Aulae Regiae. Ed. J. Emler, Praha 1884.
- Gabriel, F., 1985: Opevněná panská sídla na Českolipsku před rokem 1319, Z minulosti Děčína a Českolipska, 4, s. 301 - 332.
- Gabriel, F., 1995: Vodní hrad Česká Lípa, Česká Lípa.
- Gabriel, F. - Panáček, J., 1990: Vznik a počátky České Lípy, Bezděz, 1, 1990, s. 5 - 38.
- Gabriel, F. - Panáček, J., 1994: Vývoj panských sídel na Horním území novozámecského panství (dokončení), Castellologica Bohemica 4, s. 27 - 62.
- Hiecke, W., 1886: Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 24, s. 116 - 155.
- Hlaváček, Ivan, 1957: Několik historických a sfragistických poznámek k listině markraběte braniborského Oty V. z r. 1281. In: Zápisky katedry československých dějin a archivního studia II, Praha, s. 50 - 56.
- Hrady, 1984: Hrady zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III- Severní Čechy, Praha.
- Knothe, H., 1879: Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter von XIII. bis gegen Ende des XIV. Jahrhunderts. Leipzig.
- Libal, D. - Macek, P. - Novosadová, O., 1989: Stavebně historický průzkum hradu Houska, Castellologica Bohemica, 1, s. 141 - 158.
- Loserth, J., 1896: Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II. Prag.
- Menclová, D., 1976: České hrady. Díl I. Praha.
- MGH: Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomus XVII ed. G.H. Pertz. Hannover 1861.
- Moschkau, A., bez data: Oybin - Chronik. Urkundliche Geschichte von Burg, Cölestinerkloster und Dorf Oybin bei Zittau. Leipa.
- Novotný, V., 1928: České dějiny I - 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197 - 1253). Praha.
- Novotný, V., 1937: České dějiny I - 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253 - 1271). Praha.
- OSN: Ottův slovník naučný, díl 1, Praha 1888; díl 3, Praha 1890; díl 8, Praha 1894; díl 11, Praha 1897; díl 14, Praha 1899; díl 16, Praha 1900; díl 19, Praha 1902; díl 21, Praha 1904; díl 24, Praha 1906.

- Palacký, F., 1893: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I, II, 4. vyd., Praha.
- Palacký, F., 1941: Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků. Doplnil Jaroslav Charvát. In: Dilo Františka Palackého, sv. I. Praha.
- Panáček, J., 1992: Počátky pánů z Klinštejna a z Ronova. Muzejní a vlastivědná práce - Časopis společnosti přátel starožitnosti, 2, s. 84 - 91.
- Panáček, J., 1993 - 1994: Křestní jména Ronovců. Onomastický zpravodaj (Zpravodaj místopisné komise ČSAV), roč. 34 - 35, s. 96 - 110.
- RBM: Regesta diplomatika nec non epistolaria Bohemiae at Moraviae. Pars II, ed. J. Emler, Praha 1882; Pars III, ed. J. Emler, Praha 1890; Pars IV, ed. J. Emler, Praha 1892.
- RT: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MCXLI igne consumptarum, Tomus I, ed. J. Emler, Praha 1870.
- Sedláček, A., 1908: Místopisný slovník historický království českého, Praha.
- Sedláček, A., 1925: Českomoravská heraldika II. Část zvláštní, Praha.
- Sedláček, A., 1936: Hradý, zámky a tvrze království českého, XIV - Litoměřicko a Žatecko, 2. vyd., Praha.
- Seeliger, E. A., 1922: Das Land Zittau bis zum Jahre 1319. Mitteilungen der Vereines für Heimatkunde des Jeschken - Isergaues, 16, s. 1 - 11.
- Sovadina, M. 1995: Dvůr Václava I. Sborník archivních prací, 45, s. 3 - 40.
- Sovadina, M., 1997: Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století. Bezděz 6, s. 7 - 18.
- SRL: Scriptorum rerum Lusaticarum. Sammlung Ober- und Niederlausitzischer Geschichtschreiber, I, Goerlitz 1839.
- Šimák J. V., 1924: Kronika československá I - 2. Praha.
- Šimák, J. V., 1930: Kniha o Housce. Praha.
- Šimák, J. V., 1938: České dějiny I - 5. Středověká kolonizace v zemích Českých. Praha.
- Šusta J., 1926: Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje I. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300 - 1308. 2. vyd. Praha.
- Šusta, J., 1935: České dějiny II - 1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. Praha.
- Šusta, J. 1939: České dějiny II - 2. Král cizinec. Praha.
- Tadra, F., 1897: Das St. Pauler Formular, ČČH, 3, s. 100 - 103.
- Urban, J., 1979: Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století. Historická geografie, 18, s. 31 - 68.
- Urban, J., 1992: Lichtenburkové. Jejich postavení v českých dějinách doby předhusitské. Heraldika a genealogie, 25, s. 185 - 304.
- Urban, J. - Vlček, P.: Dějiny a stavební vývoj domazlického hradu. Minulostí západního českého kraje, 28, 1992, s. 7 - 31.
- Zbraslavská kronika, 1976: Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae. Text kroniky přeložil F. Heřmanský, verše R. Mertlík. Předmluva, rodokmeny, poznámky a vysvětlivky Z. Fiala. Praha.

RESUMÉ

Nachkommenschaft des Geschlechts der Zittauer Ronowitzer in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts.

Miloslav Sovadina

Die Genealogische Entwicklung der Zittauer Ronowitzer, die am Ausgang des 19. Jahrhunderts von A. Sedláček zusammengesetzt worden war, wird von der tschechischen Historiographie allgemein akzeptiert. Demgemäss hatte Častolov von Zittau (1216 - 1254) vier Söhne: Heinrich (1247 - 1309), der seit den siebziger Jahren Hynek genannt wurde; Častolov (1250 - 1261), der auch Čeněk genannt wurde; Chval (1253 - 1263) und Albrecht (1279 - 1325). Hynek bekleidete die Ämter des Truchsesen, des Kämmerers, des Burggrafen von Taus und von Prag. Er wurde zum Gründer des Stammzweiges der Herren von Dauba. Chval war Gründer der Linie der Herren von Leipa, Albrecht gründete das Geschlecht Škopek von Dauba. In dieser Nachkommenschaft gibt es aber einige fragliche Stellen:

1. Wenn H. Heinrich, Častolov und Chval unmittelbar als Sprösslinge des Častolov von Zittau genannt werden, wird Albrecht nur als Čeněks und Hyněks Bruder bezeichnet. Noch dazu erscheint Albrecht erst 30 Jahre danach, als die ersten drei Söhne des Častolov von Zittau in den Jahren 1249 - 1253 erwähnt werden. Aber ungefähr nach 30 Jahren kann man in den Quellen den Antritt einer neuen Generation wahrnehmen. Es ist also wahrscheinlich, dass Albrecht kein Sohn des Častolov von Zittau war, sondern sein Enkel, Sohn des Heinrich.

2. Heinrich (Hynek), der laut bisherigen Meinungen eine unglaublich lange Zeit (von 1249 bis 1309) in den Urkunden, also auch in der Öffentlichkeit, aktiv auftreten sollte, muss in zwei Personen geteilt werden. In der Urkunde von Jahre 1278 erscheinen nebeneinander Hynek von Dauba und der Truchsess Hynek, der in späteren Jahren auch mit dem Prädikat „von Dauba“ geschrieben wird. Hynek von Dauba, der in den Urkunden bis zum Jahre 1290 auftritt, ist identisch mit Heinrich, dem Sohne des Častolov von Zittau. Aber der Truchsess Hynek von Dauba, der seine Karriere als Prager Burggraf beendete, ist Heinrichs Sohn. Aus dieser Familienbeziehung erfolgt also, das auch Albrecht einer der Söhne des Heinrich (Hynek) von Dauba war.

3. Der in den Jahren 1277 und 1278 auftretende Čeněk von Leipa ist mit höchster Wahrscheinlichkeit mit dem zweiten Sohn Častolovs, Častolov dem Jüngeren, identisch. Čeněk wird manchmal irrtümlich für den Vater Čeněks von Oybin (1290 - 1326) und Heinrichs von Leipa (1297 - 1329) gehalten. Das ist aber nicht möglich, denn in diesem Fall müssten sie Brüder des tatsächlich in historischen Quellen belegten Závís von Stružnice (1281 - 1291), Gründer des Stammzweiges der Herren von Klinstein sein. Dann wäre aber nur schwer erklärlich, warum die ersichtlich jüngeren Čeněk und besonders Heinrich einen weit grösseren Teil des Eigentums erhalten haben, als Závís. Deshalb neige ich zu der traditionellen Lösung und halte die Brüder Čeněk von Oybin und Heinrich von Leipa für Söhne des dritten Sohns des Častolov von Zittau, Chval.

Branrosching of the Ronov house at Žitava (Zittau) in the second half of the 13th Century

Miloslav Sovadina

The genealogical evolution of the Ronov house at Žitava (Zittau) as constructed at the end of the 19th century by A. Sedláček had been generally accepted by the Czech historiography. According to him Častolov ze Žitavy (1216-1253) had four sons: Jindřich (1249-1309), since the seventies called Hynek; Čestolov (1250-1261), called Čeněk; Chval (1253-1263) and Albrecht (1279-1325).

Hynek held the position of a dapifer, a valet, the burgrave of Domažlice and Prague and was the founder of the family branch of Dubá. Chval was the founder of the house of Lipá and Albrecht founded the house of Škopek of Dubá. In this branching scheme, however, are some disputable points.

1. Whereas Jindřich, Častolov and Chval are directly designated as descendants of Častolov ze Žitavy, Albrecht in designed only as the brother of Čeněk and of the dapifer Hynek. Moreover Albrecht appears only 30 years later than between 1249-1253 is the first reference to the first three sons of Častolov ze Žitavy. In historic documents generally after roughly 30 years the appearance of a new generation is detected. It is, therefore, highly probable that Albrecht was not a son but a grandson of Častolov ze Žitavy.

2. Jindřich (Hynek), who, according to the present opinion actively appears in documents (and, therefore, in public life) for an unbelievably long time between 1249 and 1309, must be divided into two persons. In the document of 1278 Hynek z Dubé appears besides Hynek the dapifer whom in later years also the predicate "z Dubé" is assigned. Hynek z Dubé, which appears in documents till 1290, must be considered to be Jindřich, the son of Častolov ze Žitavy. Hynek the dapifer who finished his career as burgrave of Prague, is a son of Jindřich. From this relations it follows also that Albrecht was a son of Jindřich (Hynek) z Dubé.

3. Čeněk z Lipé, which appears in documents in 1277 and 1278, is most probably identical with Častolov Junior, the second son of Častolov ze Žitavy. Čeněk is sometimes erroneously taken for the father of Čeněk z Ojvína (1290-1326) and Jindřich z Lipé (1297-1329). This, however, is not possible because in this case they must be brethren of the actually documented Závíš ze Stružnice (1281-1291), the founder of the branch of the lords of Klinštejn. It would, then, be very difficult to explain why the evidently younger brethren Čeněk and, especially, Jindřich, got a by far greater part of possessions than Závíš. Therefore I incline to the traditional opinion that Čeněk z Ojvína (1290-1326) and Jindřich z Lipé are sons of Chval, the third son of Častolov ze Žitavy.

ČESKOLIPSKÉ KOSTELY PANNY MARIE A SV. MIKULÁŠE

Jaroslav Panáček - František Gabriel

1 Úvod

Soubor českolipských sakrálních staveb tvořilo ve středověku pět kostelů, dva ve hrazeném městě (Sv. Petr a Pavel, Sv. Mikuláš) a tři na předměstích (Sv. Máří Magdalena, Sv. Kříž, Panna Marie). Ve své gotické podobě zůstaly zachovány pouze dva z nich, Sv. Kříž a Sv. Máří Magdalena. O nich, stejně jako o zaniklém farním kostele Sv. Petra a Pavla, již na stránkách Bezdězu pojednáváme (Panáček - Gabriel 1994; 1995; 1997). V následujícím článku se proto soustředíme na zbylé dva kostely, Sv. Mikuláše, zaniklého po velkém městském požáru v roce 1787, a Pannu Marii, původně gotický objekt, nahrazený na počátku 18. století barokní novostavbou.

2 Kostel Panny Marie

2.1 Dějiny kostela v písemných pramenech

Na rozdíl od kostela Sv. Kříže, na jehož nadání měla svůj podíl především patricijská rodina Weitmilů, se zdá, že kostel Panny Marie vděčí za svůj vznik fundační aktivitě městské samosprávy. Jeho založení spadá do roku 1381 nebo do doby krátce před tím. Tohoto roku, 28. dubna, potvrdil Hynek Berka z Dubé, pán na Lipém, purkmistrovi a radním svého města, že pro nadání hlavního oltáře nově založeného kostela Panny Marie u města Lipého zakoupili od jeho bratra Hynka Berky z Hohensteinu roční plat 8 kop grošů v Horní Libchavě. K tomu přidal církevní otec (provisor) plat 1 kopy grošů, zakoupený v Radči, a město 2 kopy grošů ze svých příjmů (LE II, 176 - 177, č. 314; RBMV I-1, 222, č. 967). Město se o nově založený kostel staralo i nadále. V roce 1388 darovalo jeho kaplano-

vi dům u hřbitova (SOkA Č. Líba, AM Č. Líba, listina inv. č. 31) a v roce 1389 zakoupilo od Hynka Berky Hohensteinského, nového pána na Lipém, roční plat 8 kop a 27 1/2 groše ze vsi Bořetín a Stráž^{1/} na celebrování dvou mší u oltáře Panny Marie a dalších tří mší v kostele téhož jména (SOkA Č. Líba, AM Č. Líba, listina inv. č. 32; LE III, 318 - 319, č. 464; RBMV I-3, 656 - 657, č. 2682, 2683). Celou transakci založení a nadání oltáře v „nově zřízeném“ kostele Panny Marie, jak jej soudobé prameny stále ještě nazývají, potvrdil vzápětí generální vikář Kuníkovi, rektorovi farního kostela v Lipém, pro purkmistra a radu na straně jedné a Hynka Berku, pána na Hohensteinu a Lipém, na straně druhé (RBMV I-3, 657, č. 2685).

Patronátní právo náleželo podle zmíněných fundačních listin zakladatelům, tedy purkmistrovi a přisedicím radním (ad magistrum civium et scabinos civitatis). Ti také v letech 1389 - 1431 tohoto práva využívali a prezentovali sem faráře, respektive oltářníka (LC III - IV, 205; V, 156, 175, 177, 179, 209; VI, 264 - 265; VII, 33, 44, 66; IX, 162). Na tomto místě je třeba se zmínit o titulatuře duchovních v písemných pramenech. Pozoruhodná je v tomto případě shoda s kostelem Sv. Kříže. Ve fundačních listinách kostelů a jejich hlavních oltářů označují prameny kostely termínem „ecclesia“ (kostel), dokonce v jednom případě termínem „ecclesia parochialis“ (farní kostel). V dalších pramenech při dosazování plebánů je však již objekt důsledně označován jako „capella“ (kaple) a duchovní osoba nese titul „altarista“ (oltářník). Vzhledem k tomu, že k založení oltáře obou kostelů dává svolení Kuník, rektor farního kostela Sv. Petra a Pavla, jmenovaného v uvedeném období téměř výhradně jako „ecclesia parochialis“, soudíme, že sídlem lipské farnosti byl zřejmě kostel Sv. Petra a Pavla, zatímco označení „capella“ u kostelů Sv. Kříže a Panny Marie, označuje v podstatě kostel filiální, podřízený kostelu farnímu, jak dosvědčují i analogie odjinud (Sommer 1982, 464 - 467). Jediný výskyt označení „ecclesia parochialis“ při fundacích oltářů obou kostelů může odrážet delegování určitých práv farního kostela, především práva křtu a pohřbu, na tyto objekty. Hypotézu o existenci hřbitovů i mimo farní kostel Sv. Petra a Pavla podporuje již citovaná zpráva, uvádějící v roce 1388 dům za hradbami u hřbitova (SOkA Č. Líba, AM Č. Líba, listina inv. č. 31). V rozporu s touto hypotézou je označování kostela v Dobranově jako filiálního ke kostelu Sv. Petra a Pavla v České Lípě, ačkoliv nepochoybně byl vybaven minimálně právem pohřbu.

Dobytí města husity 19. května 1426 (CDL II-1, 321) mělo jistě na církevní objekty nepříznivý dopad, o jehož účinku na jednotlivé kostely se pouze dohadujeme. Ačkoliv J. N. Willomitzer (1880, 7 - 8) hovoří bez udání pramene o těžce poškozeném kostele Panny Marie, zdá se, že církevní život zde pokračoval, neboť ještě v roce 1431 uvádí pramen oltářníka Mathiase od oltáře Sv. Panny Marie v kostele téhož zasvěcení na předměstí Lipého (LC IX, 162). O obnovení všech kostelů v České Lípě Jindřichem Berkou z Dubé již v klidnější době poděbradské okolo roku 1460 (Paudler 1878, 4; Bernau 1881, 7 - 8; Panáček - Gabriel 1995, 25) nemáme rovněž více zpráv.

Při požáru města 12. dubna 1515, který zasáhl kromě farního kostela, školy a radnice i hrad (SOkA Č. Líba, AM Č. Líba, k. 3, kronika H. Kriesche, fol. 6a), nedošlo k jeho rozšíření na předměstí a kostel Panny Marie tak zůstal ušetřen (Willomitzer 1880, 8). O to více zasáhla do církevního života vlna protestantismu. Luteránské učení se šířilo v první polovině 16. století v okolí České Lípy a byli mu nakloněni i noví majitelé panství a města, Zikmund Berka z Dubé a Jan z Vartenberka. Kostel Panny Marie byl prvním z českolipských kostelů, kam v roce 1566 přivedl Zikmund Berka luteránského predikanta Zachariáše Pullmanna ze Sloupu a brzy nato byl kostel podle luteránského učení zbaven soch a obrazů (Willomitzer 1880, 11 - 12). V roce 1580 byly postaveny nové varhany (SOkA Č. Líba, AM Č. Líba, k. 3, kronika H. Kriesche, fol. 10).

Sloupská větev Berků, spolumajitelé lipského panství, nechala zbudovat v luteránském kostele Panny Marie svoji hrobku. J. N. Willomitzer (1859, 51 - 52) sice předpokládá, že jejím zakladatelem byl již Zikmund, jeho ostatky však pozůstali uložit v roce 1570 do hrobky kostela Sv. Petra a Pavla, zatím co do nové hrobky byli uloženi teprve jeho synové Jetřich Jiří a Petr v roce 1585. V roce 1594 sem byla pohřbena i vdova po Petru Berkovi (Schlegel 1937, 13).

V té době již luteráni téměř zcela ovládli město. U kostela Panny Marie postavili v roce 1598 školu (SOkA Č. Líba, AM Č. Líba, k. 3, kronika H. Kriesche, fol. 18), v roce 1608 obehnali hřbitov novou zdí a téhož roku umístili na věž nově odlitý zvon (SOkA Č. Líba, AM Č. Líba, k. 3, kronika H. Kriesche, fol. 23). V roce 1609 začala luteránská kázání i v kostele Sv. Petra a Pavla a predikanti od té doby opanovali všechny lipské kostely. Jejich éru ukončila až bitva na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Protestantští majitelé města, Jan Jiří z Vartenberka a Volf ze Salhausenu, odešli do emigrace a zkonfisko-

vaný majetek zakoupil v letech 1622 - 1623 Albrecht z Valdštejna, který zahájil tvrdou rekatolizaci.

Na Tři krále roku 1623 začaly opět katolické bohoslužby ve farním kostele a po sedmi letech se nově ustavilo při kostele Panny Marie mariánské bratrstvo, jehož tradice sahaly až do předhusitské doby (Willomitzer 1859, 35). Bohatý církevní život kostela, podpořený uctíváním slavného mariánského obrazu, vedl k myšlence na postavení nového svatostánku.

V roce 1680 zasáhla město morová epidemie, které v průběhu sedmi měsíců padlo za oběť 520 obyvatel (Willomitzer 1880, 33). Jako díkůvzdání za záchranu před morem věnoval P. Michael Adalbert Tschakert pozemek „bei der langen Fahrt“ blízko kostela Panny Marie na stavbu kostela nového. Na přelomu 17. a 18. století vznikl dostatek prostředků z darů věřících, které výrazně posílil i příspěvek majitele panství Jana Viléma Kounice, takže padlo rozhodnutí o výstavbě nové svatyně (Paudler 1894, 110). Práce započaly v roce 1706 bouráním starého kostela a položením základů ke stavbě nové. Za čtyři roky nato byla za 12 000 zlatých dokončena hrubá stavba (Willomitzer 1880, 39 - 40) a v roce 1714 byl nový kostel konečně vysvěcen kapitulním děkanem pražským, Gottfriedem Herbstem, lipským rodákem (Willomitzer 1880, 41). To však již začala nová kapitola dějin kostela Panny Marie.

2.2 Stavební podoba a lokalizace kostela

I když J. N. Willomitzer (1880, 39) mluví o bourání starého kostela s berkovskou hrobkou před výstavbou kostela nového, máme důvod se domnívat, že došlo pouze k částečnému odstranění starší stavby, zatímco její část s berkovskou hrobkou zůstala stát ještě další století jako součást tzv. kaple Svatého hrobu. Ostatně i sám J. N. Willomitzer (1880, 39) uvádí, že stará berkovská hrobka, původně součást starého kostela, ležela „etwas nördlich von der jetzigen Kirche, in der alten, zum Theile hölzernen, selbst“ a že jižně od ní povstala v roce 1715 kaple Svatého, nebo také Božího, hrobu (Willomitzer 1867, č. 11). Tuto situaci pravděpodobně zachycuje nejstarší dochovaný plán města z roku 1744 (Cisar 1937, za stranou 72), kde je na severní straně nového kostela Narození Panny Marie zakreslen objekt, zakončený na severní straně jakousi apsidou s označením „dass H. Grab“ (obr. 1) O využití berkovské hrobky, postavené z kamenných kvádrů (Willomitzer 1880, 39), pro zbu-

dování „Hl. Grabkapelle“ se zmiňuje i T. Schlegel (1937, 13). Svědectví o uchování starého kostela Panny Marie přinesl popis České Lípy z roku 1780 v červnovém čísle Zittauer Monatliche Tage-Buch, který tuto část města zachytil takto: „... die im 1711 Jahr erbaute Mariä-Geburth-Kirche ebenfalls mit 1 Thurme auf welchem 3 Glocken hangen, das erbaute heilige-Grab, die alte Frauen-Kirche ...“ (Zimmermann 1920, 82). Svatý hrob žil vlastním církevním životem, o čemž svědčí zachované účty z osmdesátých a devadesátých let 18. století (SOka Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 480). V roce 1811 byla berkovská hrobka otevřena a rakve s kosterními pozůstatky uloženy do hrobu na hřbitově (Schlegel 1937, 13). Rok nato byla hrobka zbořena a kameny použity pro stavbu hřbitovní zdi. Rok 1819 znamenal likvidaci tehdy již chatrné kaple Svatého hrobu (Willomitzer 1867, č. 11).

Teprve v roce 1993, při opravě hřbitovní zdi, došlo k rozpoznání a vyjmutí architektonických článků, zazděných do té doby v západní obvodové zdi. Pohledově se uplatňovaly svým profilem (ostění) nebo z bloku vystupující částí (konzoly). Ostatní hmotu zdíva tvořily pískovcové kvádry s hrubě opracovaným povrchem. Architektonické články, místy hrubě poškozené druhotným osazením, byly pojednány v pískovci. Jednotlivé bloky nebo jejich fragmenty reprezentují tři typy architektonických detailů.

- 1 Protáhlá kuželová konzola, členěná v horní části horizontálními výžlabky (zbyvajíc část kužele nečitelná), přechází v šestiboký abakus, přisedající zadními hranami ke dvěma plochám, respektujícím původní osazení ve styku stěn rozevírajících se dispozičně v úhlu 126° (obr. 2B).
- 2 Hranolová šestiboká konzola přisazená nejdelší hranou k rovné ploše. Horizontálně ji člení odsazený výžlabek pod abakem (obr. 3).
- 3 Prosté, oboustranně se rozevírající segmenty ostění (obr. 2A).

Uvedené detaily, pokud ovšem skutečně náležely ke kostelu Panny Marie, nám neposkytují příliš mnoho informací k jeho podobě a dataci. Konzola 1 souvisí se zaklenutím pětibokého presbytáře, jehož délku a tedy ani počet klenebních polí nedovedeme z tektonických prvků odvodit. Souvisí-li s ní i konzola 2, pak se jednalo nejméně o dvě travé klenby. Nelze však vyloučit ani užití této konzoly v lodi. Segmenty ostění náleží, soudě z oboustranně se rozevírajících špalet, oknům, prostupujícím 70 cm širokou zeď. Jejich profilace nápadně připomíná profilaci ostění druhé poloviny 14. století, jak ji

vykreslil V. Mencl (1960, 211). Prohloubení prosté šikminy, rozevřené na vnější stranu, na úkor mělkého výžlabku, ustoupivšího do zadní části okna před případnou kružbu, signalizuje spíše konec celé vývojové etapy těchto profilací na sklonku 14. století. Do stejného období můžeme zařadit i obě konzoly, tvarově však tak běžné po celé 14. a první polovinu 15. století, že nedovolují přesnější dataci. Více bohužel nelze o podobě starého kostela Panny Marie z dochovaných reliktvů říci. Jediné rozšíření našich informací by mohl poskytnout případný archeologický výzkum.

3 Kostel Sv. Mikuláše

3.1 Dějiny kostela v písemných pramenech

Nejpozději od roku 1341 byla Česká Lípa sídlem jednoho ze dvou děkanátů litoměřického archidiakonátu (Panáček - Gabriel 1994, 10). Děkanátním kostelem byl kostel Sv. Petra a Pavla, tehdy jediná sakrální stavba ve středověkém městě Lipém. V roce 1384 platil děkanátní kostel spolu s filiálním kostelem v Dobranově jednu kopu grošů papežských desátků (RDP 76). Přestože značná výše poplatků svědčí o významu sídla děkanátu, zůstal kostel Sv. Petra a Pavla jediným církevním objektem v tehdy již hrazeném městě téměř až do husitských válek.

Hynek Berka z Dubé na Hohensteinu, jmenovaný při nadání hlavního oltáře kostela Panny Marie v roce 1389, byl poručníkem nezletilého Hynka Hlaváče na Lipém do roku 1400, kdy se jeho synovec ujal vlády na svých majetcích. Hynek Berka Hlaváč, přední představitel severočeské katolické šlechty a v té době i fojt lužického Šestiměstí, založil 7. října 1418 oltář Sv. Mikuláše v nově zřízené kapli Sv. Mikuláše pro záduší sebe sama, své manželky Agnes^{2/} a svých předků (LE XI, 157 - 158). K oltáři věnoval roční plat 7 kop grošů bez 10 penízů ze vsí Kozly, Bořetín, Vlčkovice^{3/} a lipského předměstí „po pravé ruce, když se jde k Panně Marii“.

Hynek Hlaváč získal jako zakladatel oltáře podací právo, které uplatnil ještě téhož roku při první prezentaci plebána Petra Tempeho (LC VII, 274). Pro neklidnou dobu husitských válek a střídání majitelů na Lipém není o kostele zpráv. Hynek Hlaváč zemřel v roce 1423 a jeho vdova Anežka ze Šternberka se o čtyři roky později provdala za Zikmunda z Vartenberka. Jako nový majitel města prezentoval v roce 1436 plebána Víta Konrádův do kaple Sv. Mikuláše (LC X, 260).

V následujících stoletích se s kaplí Sv. Mikuláše setkáváme pouze v roce 1613 v Kriescheho kronice (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 3, kronika H. Kriesche, fol. 51), kde autor uvádí, že do věže kostela Sv. Mikuláše udeřila bouře a věž zničila. Snad se jedná o tutéž událost, kterou F. J. Zoubek (1864, 49) popisuje slovy: „R. 1612 (?) uhodil blesk do věže svatomikulášské, nezapáliv“. Jak dále F. J. Zoubek uvádí, věž byla znovu vystavěna a roku 1617 byly na ni přeneseny zvony z kostela Sv. Petra a Pavla, kde právě probíhala oprava věže (Panáček - Gabriel 1994, 13). Jednalo se však pravděpodobně pouze o jeden nebo dva zvony, ostatní byly instalovány v roce 1618 na nově vybudovanou zvonici vedle farního kostela.

Z roku 1756 pochází nejstarší dochované vyúčtování kostela Sv. Mikuláše (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 480) a v roce 1759 udělil Klement XIII. svým papežským breve odpuštění hříchů těm věřícím, kteří se účastní pobožností v kostele Sv. Mikuláše na svátek patrona tohoto kostela (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, listina inv. č. 37). V dalších vyúčtováních kostela z let 1784 a 1785 (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 480) je kostel označen jako filiální.

Při velkém požáru města 6. října 1787 vyhořel i kostel Sv. Mikuláše (Heimrich 1887, 13). Zprvu se asi uvažovalo o jeho obnově, soudě dle jednání, která byla vedena v roce 1789 o bezplatném darování varhan, zvonů a oltářů od Sv. Klimenta na Starém Městě v Praze pro náš kostel (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 476). V pozdějších vyúčtováních kostelního jmění z let 1793 - 1810 je již kostel označen jako „gesperte“ a následují smlouvy o pronájmu kostela na skladiště až do roku 1882 (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 480). Tím veškeré zprávy o tomto kostele končí.

3.2 Ikonografie kostela

Díky dochování kostela až do doby prvního z velkých městských požárů v roce 1787 je kostel zachycen na všech historických vedutách a pohledech na město. Nejstarší z nich je jedna ze 42 mědirytin, doprovázejících dílo M. Vogta (1712). Následuje kresba F. B. Wenera ze souboru 237 kreseb z let 1730 - 1740, uložených dříve v Městské knihovně ve Vratislavi a zničených v závěru 2. světové války (Král 1995, 356)^{4/}. Nejmladší, ale ještě z doby před požárem v roce 1787, je tzv. Továřský list mědirytce F. A. Weisera (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 619; obr.4) a veduta města, otištěná v roce 1780 v červencové řadě Zittauer monatliche Tage - Buch spolu s popisem

města (Zimmermann 1920). Tovaryšský list, datovaný obecně před rok 1787, vznikl dle J. Justa (1914, 31) okolo roku 1750. Pro úplnost je nutno se zmínit o malbě na dřevě, znázorňující jinou výtvarnou technikou stejný výjev, jako tzv. Tovaryšský list, a uložené v Okresním vlastivědném muzeu v České Lípě. Zdá se, že poslední tři uvedené pohledy na město mají buď společnou předlohu nebo byl tzv. Tovaryšský list předlohou obou zbývajících.

Na rozdíl od jiných českolipských kostelů je kostel Sv. Mikuláše vyobrazen na všech vedutách poměrně shodně. Přidržíme-li se dle našeho rozboru (Panáček - Gabriel 1994, 17) nejvěrnějšího pramene, tedy tzv. Tovaryšského listu, vidíme náš kostel jako orientované jednodolí, zakončené polygonálním, nejspíše pětibokým presbytářem s vysokými gotickými okny. Nad sedlovou střechu vystupuje cibulová helmice věže s lucernou, zakončenou makovicí. Na rozdíl od vedut M. Vogta a F. B. Wernera, kde věž menších rozměrů vyrůstá z hřebene střechy, zdá se u mladších vyobrazení, že věž stojí samostatně při severním průčelí kostela, snad u jeho severozápadního nároží. Nad východním koncem lodě, nad triumfálním obloukem, je umístěna koule s křížem, suplující sanktusní věžičku. Jižní průčelí lodě, u M. Vogta tříosé, překrývá na ostatních vyobrazeních zástavba.

S vyobrazením kostela na vedutách, které vycházejí z tzv. Tovaryšského listu a zachycují tedy gotický kostel snad pouze s barokní nástavbou věže, souhlasí i verbální popis města z červencové řady Zittauer monatliche Tage - Buch z roku 1780: „... in der Stadt 10 große und kleine Gaßen, auf welchen die Pfarr- und Nicolai- Kirchen nach antiqer Art gebauet, ...“ (Zimmermann 1920, 81). Slova „dle starobylého způsobu postavené“ můžeme pravděpodobně vztáhnout na gotickou podobu kostelní lodě s polygonálním presbytářem.

3.3 Lokalizace a stavební podoba kostela

S otázkou lokalizace kostela úzce souvisí okolnosti jeho zániku. J. N. Willomitzer (1859, 7) napsal, že kaple Sv. Mikuláše byla v roce 1760 přestavěna ve dva městské domy, které se v roce 1787 staly obětí požáru. F. J. Zoubek (1864, 49) převzal jeho tvrzení s omylem v datu. Pro existenci i sakrální využívání kostela až do požáru v roce 1787 však mluví několik faktů. Vedle osobního svědectví z dětství W. Heimricha (1887, 29), který tím Willomitzerův názor odmítl, je zde papežské breve z 10. července 1759, tedy z doby těsně před zvažovanou přestavbou, i vyúčtování jmění kostela, které v letech 1756

- 1785 mluví o „Kirche“ nebo „Filial - Kirche“, zatímco po požáru v letech 1793 - 1810 důsledně o „gesperte Kirche“ (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 480).

Polohu kostela jednoznačně určuje již josefský katastr pro město z let 1785 - 1787 (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 194). Na parcele č. 289, označené novým čp. 175 (dnes čp. 180), je uveden „Kirchen S. Nicolai“. Vedlejší parcely, jedna dnes zčásti nezastavěná (dříve s čp. 173), druhá zčásti zastavěná domem čp. 179 (dříve čp. 174), zbudovaným v roce 1886 (Koběřská 1977, čp. 179), jsou v josefském katastru označeny jako „Kassirter Friethof so etwas steinig“ a „das Nikolausgassel“ (fol. 8). Podle svědectví městského sekretáře W. Heimricha (1887, 29), jehož rodině dům čp. 180 patřil od poloviny minulého století do začátku století našeho, se při kopání kanálu na parcele označené v josefském katastru jako „zrušený hřbitov“ našla v letech 1830 - 1840 rakev s kosterními pozůstatky. Na domě čp. 180 byla v době mezi dvěma válkami umístěna pamětní deska, která místo označovala jako staveniště bývalého kostela Sv. Mikuláše (Kinský 1933, 167).

Zatímco hrubé situování kostela ve městě prameny umožňují vcelku spolehlivě, orientace, vztah k hradbě a stavební podoba této sakrální stavby jednoznačná není. Jeho vyjádření na dvou starších městských plánech se výrazně liší a to nejen mezi sebou, ale i se zachycením kostela na vedutách, zobrazující jej vždy v orientované poloze. Na plánu, který je součástí veduty F. B. Wernera z let 1730 - 1740 (Archiv SÚPP, ič. 26. 177; obr. 5), jsou všechny kostely ve městě i na předměstí zakresleny ve východo-západní orientaci s jakousi půlkruhovou apsidou na západní straně včetně klášterního kostela, který je ve skutečnosti orientován ve směru sever-jih, a chybného zakreslení špitálu (č. 11), zjevně zaměněného za kostel Sv. Kříže. Vidíme tedy, že tento plán rozhodně není spolehlivým pramenem. Ještě kurióznější situaci zachycuje plán města z roku 1744, uložený v mapovém oddělení Vojenského archivu ve Vídni pod označením Inland CIV (Cisar 1937, za s. 72; obr. 1). Zde je kostel Sv. Mikuláše umístěn s podélnou osou ve směru sever - jih s podobnou půlkruhovou apsidou na severu. Jižně od něj je budova, označená na plánu jako „Saltz Magazin“, o níž nám jakékoliv další informace unikají.

Velmi problematické je i určení vztahu kostela k městské hradbě. Průběh městské fortifikace v okolí zaniklého kostela Sv. Mikuláše je možno ještě dnes velmi dobře sledovat. Od Mariánské brány, která

ležela mezi domy čp. 206 (zbořen) a 210 (Heimrich 1887, 43), se táhla městská hradba ZSZ směrem, kde dodnes tvoří v tloušťce 2,5 m severní stěnu městské šatlavy (Gabriel - Smetana 1996). Její další průběh překrývá mladší zástavba domů čp. 184 - 188, které vznikly až po druhém velkém městském požáru v roce 1820. Přesto pravděpodobně průčelní zdi domů čp. 186 - 188 do Mikulášské ulice skrývají zbytky zeslabené městské hradby (Koběrská 1977, čp. 184 - 188). Promítneme-li průběh hradby přes Mikulášskou ulici, navazuje přímo na severní boční průčelí domu čp. 180, v jehož dvorním traktu jsou již zbytky hradby opět zachovány. Zde se hradba zatáčí do pravého úhlu a směřuje k jihu, k Zádušní bráně, která stávala v dnešní Tržní ulici mezi domy čp. 162 - 163 a dnes zbořeným domem čp. 160 (Heimrich 1887, 43). Za zmínku stojí ještě dům čp. 177, stojící dnes jižně od čp. 179, postaveného na místě zrušeného hřbitova u kostela Sv. Mikuláše. L. Koběrská (1977, čp. 177) považuje jádro domu s gotickým sklepem, vybaveným lomeným portálem, hypoteticky za pozůstatek někdejší fary kostela Sv. Mikuláše.

Bližší dnes vztah hradby a zaniklého kostela na základě dostupných pramenů nelze specifikovat. Jedinou možností by skýtal archeologický výzkum ve dvoře čp. 180 nebo alespoň hloubkový stavebně historický průzkum tohoto objektu.

Jak bylo uvedeno výše, můžeme stavební podobu kostela před jeho zánikem rekonstruovat jako orientovanou jednodílnou stavbu s polygonálním presbytářem a věží na severní straně či přiloženou k jeho severozápadnímu nároží. Jediným pozůstatkem kostela, zachovaným až do dnešní doby a dokládajícím zaklnutí stavby, je pískovcová konzola (obr. 6), zazděná ještě před 2. světovou válkou v nádvorní zdi domu čp. 180 (Cisar 1937, 70) a umístěná dnes v expozici Okresního vlastivědného muzea v České Lípě (ič. V-53).

Současný stav konzoly a její umístění nedovoluje jednoznačně rozhodnout, zda se jedná o jeden architektonický prvek, či druhotné sesazení dvou, vlastní konzoly a jakési vyžlabené podložky ze stejné horniny hrubě přisekané špičákem. Zhodnocení zazděného celku ztěžuje konzervační zásah, který doplnil přední část šestibokého abaku, přiloženého kdysi zadní stranou ke svislé konstrukci. K opravě užitá malta kryje i případné sesazení obou prvků. Vlastní konzolu dělí výrazný prstenec na abakus, ze kterého se pohledově uplatňuje pětiboký polygon, a antropomorfní konzolu. Robustně podjednaná hlava s výrazně poškozenýmnosem nejspíše, soudě podle

roušky kryjící vlasy, zpodobňuje ženu. Na neporušených místech je patrné několik vrstev šedého a okrového pačoku a v partiích čela i růžové barvy, která může náležet polychromii.

4 Závěr

Hodnotíme-li obě církevní stavby, kostel Panny Marie i kapli Sv. Mikuláše, můžeme konstatovat, že sám jejich vznik dokládá rozvoj města v době předhusitské a vysokou kulturní úroveň jeho představitelů, ať již z řad měšťanstva, tak i vrchnosti. Ve stavbách samých se pak nepochybně odrážel umělecký cit tehdejších stavitelů, opírající se o řemeslnou zručnost prostých zedníků. Bohužel, tyto plody minulosti však nenávratně zanikly.

POZNÁMKY:

- 1/ Stráž je zaniklá ves pod Mlýnským vrchem 4,5 km západně od České Lípy (Panáček 1980, 120).
- 2/ Manželkou Hynka Berky Hlaváče byla od roku 1413 Anežka ze Šternberka.
- 3/ Vlčkovice jsou zaniklá ves, pak dvůr, v krajině mezi Holany a Hostkovicemi (Panáček 1985, 293).
- 4/ Negativy kreseb se nacházejí ve fotoarchivu SÚPP a vyobrazení České Lípy má ič. 26.177.

LITERATURA A PRAMENY:

AH: Archaeologia historica.

AM: Archiv města (fond).

Bernau, F. 1881: Leipaer Kirchenangelegenheiten 1469, MNEC 4, 7 - 9.

CDL: Codex diplomaticus Lusatiae superioris II-1 (ed. R. Jecht), Görlitz 1896 - 1899.

Cisar, H. 1937: Ein alter Leipaer Stadtgrundriß, MNEC 60, 66 - 74.

Gabriel, F. - Smetana, J. 1996: SHP čp. 189, strojopis PÚ v Ústí n. L.

Heimrich, W. 1887: Der große Brand in Leipa am 6. October 1787, Česká Lípa.

Just, J. 1914: Erinnerungen und Überlieferungen, MNEC 37, 30 - 34.

Kinský, B. 1933: Českolipské památky, Bezděz 4, 166 - 173.

Koběrská, L. 1977: SHP Česká Lípa - městské jádro, strojopis SÚRPMO, Praha.

Král, K. 1995: K dalšímu poznání díla Friedricha Bernarda Wernera, ZPP 55, 353 - 358.

LC: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim III - X (ed. F. A. Tingl, J. Emler), Praha 1865 - 1889.

LE: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., I - VI (ed. K. Borový, A. Podlaha), Praha 1875 - 1927; XI z originálu (Archiv pražského hradu).

Mencl, V. 1960: Vývoj okna v architektuře českého středověku, ZPP 20, 181 - 232.

MNEC: Mittheilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs.

Panáček, J. 1980: Okřešice, Bořetín a Stráž, Litoměřicko 16, 117 - 122.

Panáček, J. 1985: Zaniklé středověké osady na českolipském okrese, Z minulosti Děčína a Českolipska 4, 279 - 300.

Panáček, J. - Gabriel, F. 1994: K otázce kostela Sv. Petra a Pavla, Bezděz 2, 9 - 32.

Panáček, J. - Gabriel, F. 1995: Kostel Sv. Máří Magdaleny v České Lípě, Bezděz 3, 25 - 47.

Panáček, J. - Gabriel, F. 1997: Kostel Sv. Kříže na českolipském předměstí, Bezděz 6, 14 - 40

Paudler, A. 1878: Studien zur nordböhmisches Specialgeschichte, Program des K. K. Ober- Gymnasiums zu B. Leipa am Schlusse des Schuljahres 1878, 1 - 32.

Paudler, A. 1894: Ein deutsches Buch aus Böhmen I, Česká Lípa.

PÚ: Památkový ústav.

RBMV: Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV., I. Fontes Archivi capituli metropolitani eccl. Pragensis (ed. V. Jenšovská), Praha 1967 - 1982.

RDP: Registra decimarum papalium (ed. V. V. Tomek), Praha 1873.

Schlegel, T. 1937: Die Berkafamilie im Besitze der Stadt Leipa, MNEC 60, 5 - 14.

SOKa: Státní okresní archiv.

Sommer, P. 1982: K použitelnosti terminů ecclesia a capella v archeologických pramenech, AH 7, 453 - 469.

SÚPP: Státní ústav památkové péče, Praha.

SÚRPMO: Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů, Praha.

Vogt, M. 1712: Das jetzt lebende Königreich Böhmen, Frankfurt a Leipzig.

Willomitzer, J. N. 1859: Die alte oder Groß-Kirche St. Petri und Pauli in Böhmisches Leipa, Litoměřice.

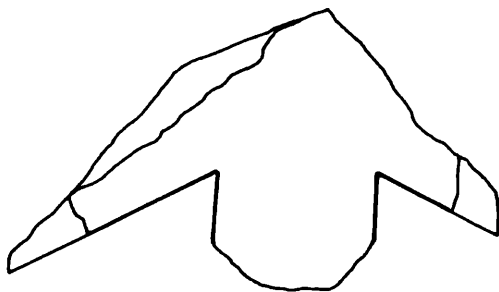
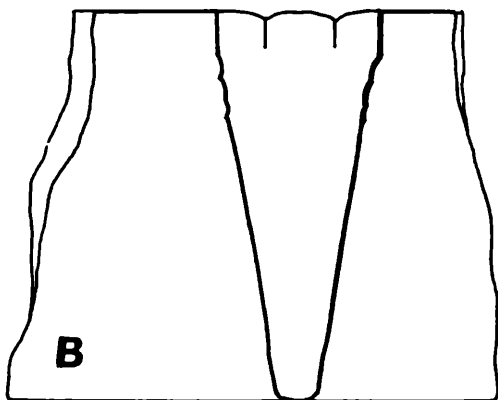
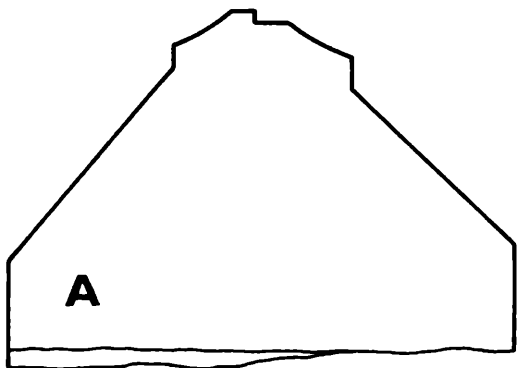
Willomitzer, J. N. 1867: Die Frauenkirche in Böhm. Leipa, Böhm. Leipaer Anzeiger roč. 17, č. 8, 11, 12.

Willomitzer, J. N. 1880: Die Lieb - Frauen - Kirche in Böhm. Leipa, Česká Lípa.

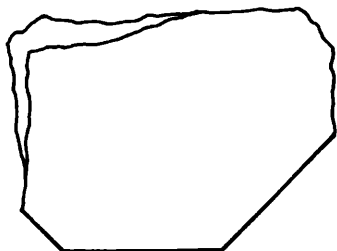
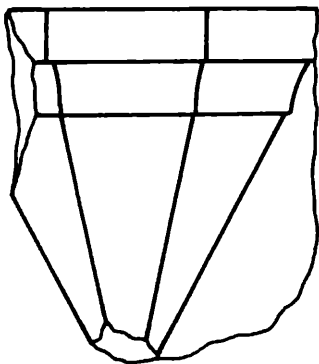
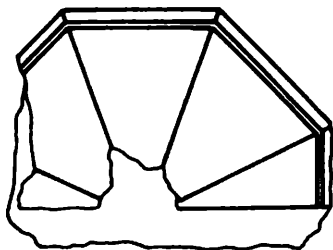
Zimmermann, K. 1920: Eine Beschreibung der Stadt Böhm. Leipa aus dem Jahre 1780, MNEC 43, 80 - 82.

Zoubek, F. J. 1864: Lípě (Česká Lípa), Památky archeologické XI-6, 1 - 11, 41 - 52.

ZPP: Zprávy památkové péče.

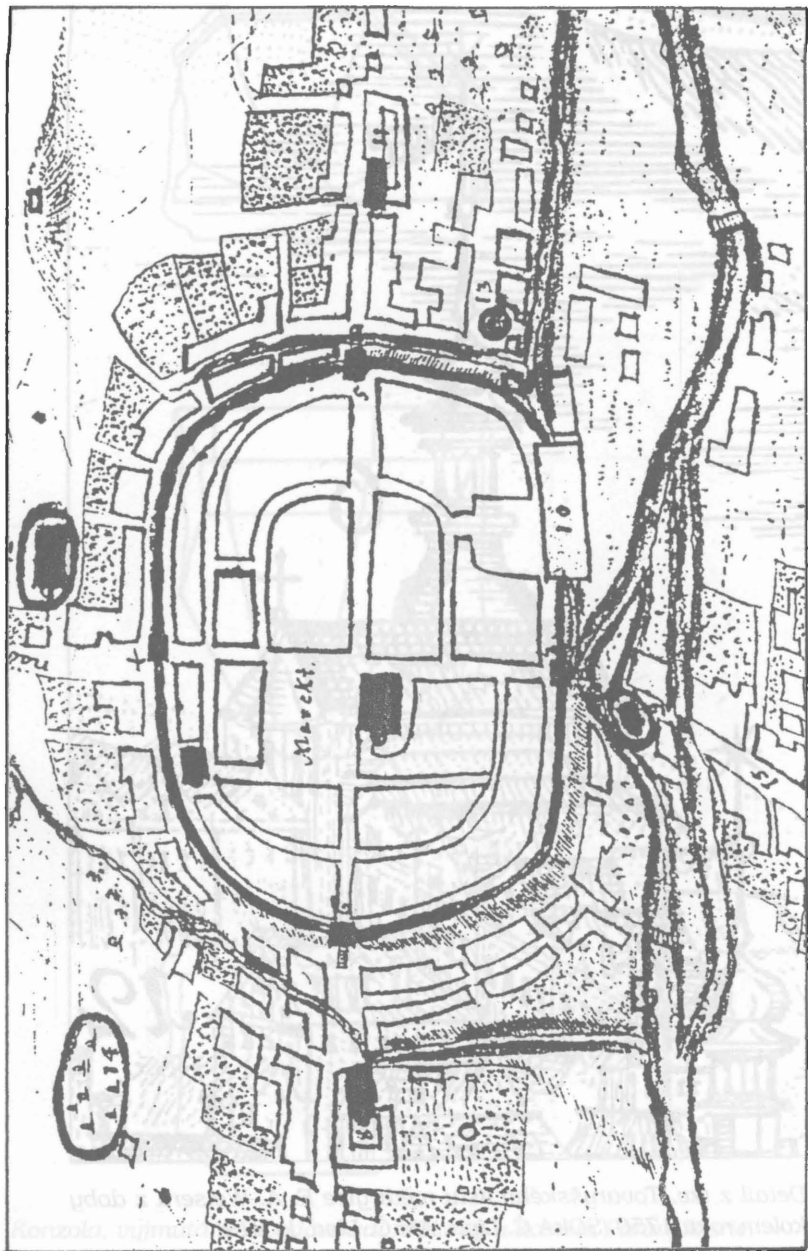
2 Architektonické články, vyjmuté z obvodové zdi hřbitova u kostela Panny Marie: A - fragment ostění okna, B - konzola

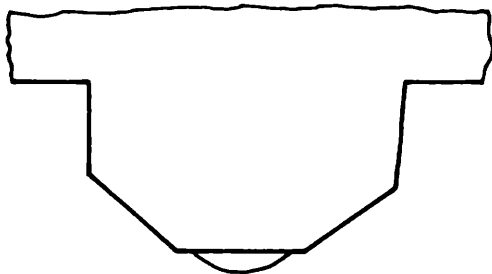
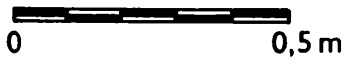
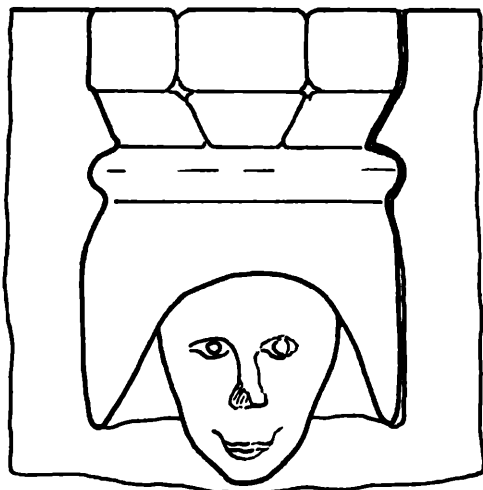
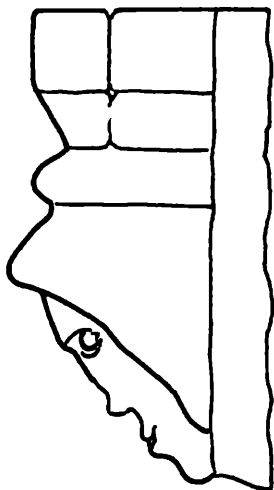
3 Konzola, vyjmutá z obvodové zdi hřbitova u kostela Panny Marie.

4 Detail z tzv. Továřského listu mědirytkce F. A. Weisera z doby kolem roku 1750 (SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, k. 619).

5 Plán města, který je součástí veduty F. B. Wernera z let 1730 - 1740 (Archiv SÚPP, ič. 26.177).

6 Konzola z kostela Sv. Mikuláše, expozice Okresního vlastivědného muzea v České Lípě (i.č. V-53).

RESUMÉ

Die Frauenkirche und Nikolaikirche in Česká Lipa

Jaroslav Panáček - František Gabriel

Die Gesamtheit der kirchlichen Bauten in Česká Lipa bildeten im Mittelalter fünf Kirchen: zwei innerhalb der mit Stadtmauern befestigten Stadt (die Grosskirche zu St. Peter und Paul und die Nikolaikirche) und drei in den Vorstädten (die Magdalenenkirche, die Heilige Kreuzkirche und die Frauenkirche). In ihrer gotischen Gestalt blieben nur zwei von ihnen erhalten, und zwar die Heilige Kreuzkirche und die Magdalenenkirche. Von ihnen und von der untergegangen Grosskirche zu St. Peter und Paul schreiben wir in der Zeitschrift *Bezděz* (Panáček - Gabriel 1994; 1995; 1997). Zu folgenden Aufsatz konzentrieren wir uns deshalb auf die restlichen zwei Kirchen, die nach dem großen Brande 1787 untergegangene Nikolaikirche und die Frauenkirche, die ursprünglich gotisch war, aber am Anfang des 18. Jahrhunderts durch den heutigen Barockbau ersetzt worden ist.

Die Frauenkirche entstand knapp vor dem Jahr 1381 als eine Stadtfundation. Ihre genaue Lage und ihr gotisches Aussehen kennen wir nicht, denn sie wurde 1710 durch einen Barockbau ersetzt. Von ihrer Architektur blieben wohl nur einige architektonische Fragmente erhalten, die aus der Umkreismauer des Friedhofs ausgenommen worden waren. (Abbildungen 2 - 3).

Die Nikolaikapelle wurde vom Besitzer der Stadt Hynek Berka Hlaváč im Jahre 1418 gegründet und fundiert. Sie wurde dann 1787 vom grossen Brande vernichtet, in gleicher Weise wie die Dekanalkirche zu St. Peter und Paul. Ihre Lage zeigen beiläufig die Stadtpläne, ihre Gestalt ist an der Vedute des sogenannten Gesellenbriefes aus der Zeit um 1750 zu sehen. Eine unbeantwortete Frage ist aber ihre Orientation und Beziehung auf die Stadtmauer. Als einziges materielles Überbleibsel ist bis heute eine Konsolle erhalten (Abbildung 6).

Wenn wir die beiden kirchlichen Bauten - die Frauenkirche und die Nikolaikapelle - vergleichen, können wir feststellen, dass schon selbst ihre Entstehung die Entwicklung der Stadt in der vorhussitischen Zeit und den hohen kulturellen Bildungsgrad der Stadtrepräsentation, ob aus der Bürgerschaft oder aus der Herrschaftskam, belegt.

The churches of Virgin Mary and of St. Nicholas at Česká Lipa

Jaroslav Panáček - František Gabriel

The complex of sacral buildings in medieval times consisted of five churches, two of them were situated inside of the City walls (St. Peter and Paul, St. Nicholas) and three outside in the suburbs (St. Mary Magdalene, Holy Cross and Virgin Mary). Only two of them, i.e. Holy Cross and Mary Magdalene, are preserved in their gothic shape. These two churches and also the extinct parish church St. Peter and Paul we already discussed on the pages of *Bezděz* (Panáček - Gabriel 1994, 1995, 1997). In the following paper, therefore, we will deal with the remaining two of them, St. Nicholas, which disappeared after the great conflagration in 1787, and Virgin Mary, an originally gothic building which at the beginning of the 18. century had been replaced by a baroque new building.

The church of Virgin Mary originated closely before 1381 and was funded by the local authority. We do not know its exact localisation or its shape because in 1710 it was entirely substituted by the baroque new building. From its architecture, possibly, some architectonic details were preserved which had been extracted from the circumferential wall of its graveyard (Fig. 2-3).

The chapel St. Nicholas was founded and funded in 1418 by the owner of the town Hynek Berka Hlaváč. Like the decanal church St. Peter and Paul it was destroyed in the course of the conflagration of the town in 1787. Its location is approximately shown by the town map, its shape by the vista of the so-called Certification of apprenticeship from about 1750. The question remains about its orientation and its relation to the city wall. Today the only remainder of it is a console (Fig. 6)

Evaluating both these ecclesiastic buildings, the church of Virgin Mary and the chapel St. Nicholas, we may state that their origin documents the development of the town in the pre-hussitic time and the high cultural level of its representants irrespective if townsmen or lordship.

ČESKÝ HISTORIK JAROSLAV PAPOUŠEK V RUSKU A JEHO NEZNÁMÉ DOPISY Z BUTYREK N. F. MELNIKOVÉ - KEDROVÉ - ŘIVNÁČOVÉ

Jevgenij F. Firsov

Jaroslav Papoušek (1890-1945) byl významný český historik a diplomat, aktivní účastník českého národněosvobozeneckého hnutí v Rusku v letech 1. světové války. Studoval na pražské Karlově univerzitě, potom absolvoval vědeckou stáž v rakouském historickém ústavu ve Vídni, odkud byl poslán do války. Do zajetí se dostal na haličské frontě 27. listopadu 1914 (jak sám uvedl v dotazníku) a potom byl téměř do konce července 1916 v táboře pro válečné zajatce na Sibiři (Tara, Tjumeň). Dne 12. května 1916 potvrdilo vedení Svazu československých spolků v Rusku obdržení žádosti Jaroslava Papouška, aby byl jako dobrovolník přijat do československého střeleckého pluku, který se v té době formoval v Rusku z ruských Čechů a Slováků a válečných zajatců. Byl přijat, ale brzy byl převelen do Sboru spolupracovníků - válečných zajatců při vedení Svazu československých spolků, který se v té době scházel v Kijevě. Papoušek byl jedním z neaktivnějších spolupracovníků uvedeného Sboru. Počínaje rokem 1917 vedení Svazu československých spolků zařadilo Papouška jako odborníka - historika do zvláštní komise pro přípravu učebnic dějepisu pro české školy v Rusku.

O podmínkách života Čechů - dobrovolníků svědčí dopis Papouškova přítele Josefa Vostatka (červenec 1916) z Kijeva, kde byl rozmístěn pluk záložníků. Sděloval: „Vstoupil jsem jako dobrovolník, jako řadový voják ...V pluku záložníků umístěném v budově kijevské univerzity se v současné době nachází 1 800 lidí a 200 bývalých důstojníků. V pohotovosti bude 3 000 lidí. 160 dobrovolníků z Tjumeně sem přijelo před čtyřmi dny. Je třeba překonávat velké potíže

při formování brigády a českého vojska. Ale my věříme, že situace se v nejbližší době zlepší. Car už vydal povolení k vytvoření české armády. Jídlo zde je ráno a večer. Čaje „kolik se člověku zachce“, k němu dávají dobrý chléb a mnoho cukru. Na oběd je dobrá polévka, někdy i s masem, potom kaše nebo hrách, velmi dobrý, někdy dokonce guláš i vepřové. Jídla je dost a celkem nás uspokojuje ... Tisíc členů naší české skupiny bylo vyznamenáno svatojiřským křížem ...“^{1/} O podmínkách pobytu Čechů - válečných zajatců - v Rusku se zmiňuje v korespondenčním lístku poslaném Papouškovi z Čeljabinské oblasti také známý politický představitel slovenského národního hnutí v Rusku, pracující ve vedení Svazu, Ivan Markovič: „Zašli jsme k českým válečným zajatcům. Žijí odděleně, dokonce odděleně od ostatních Slovanů, žijí velmi dobře. O tom se nám nikdy ani nesnilo. Všichni - je jich 16 - jsou odpůrci Rakouska, jsou to mladí a nadšení lidé. Je tam dobré prostředí.“^{2/}

Mezi řadou dopisů a dopisnic poslaných Papouškovi (jak na Sibiř, tak i do Kijeva), vyniká svými bohatými informacemi o životních podmínkách válečných zajatců v Rusku dopis J. Fladricha z Tjumeně, datovaný rokem 1916: „Před měsícem jsme se s Janečkem přihlásili jako dobrovolníci do československého střeleckého pluku a dnes jsme dostali zprávu, že jsme přijati. Ze všech dobrovolníků nás 16 jede do Oděsy do srbské armády a 16 do české, a to do Kijeva. Z Oděsy píše Buj, že jsou podporučíciJe tam mnoho důstojníků - Slovinců. Velitel je Srb - major ...Dukič nebo Petrovič byl raněn, je na Korfu, Savič je také tam. Věřím, že nás v průběhu měsíce pošlou. Žijeme si dobře, protože zdejší velitel je dobrý člověk. Máme úplnou svobodu, ale s místním obyvatelstvem se stýkáme málo, protože většina na nás kouká jako na Rakušáky. Češi, kteří se nestali dobrovolníky, žijí za řekou ve velké dřevěné chalupě a pronajali si velkou zahradu. Chodí v civilu. Organizují uměleckou tvořivost, zpívají kuplety, zabývají se sborovým zpěvem. V poslední době čtyři z nich pracují na poště, třídí poštu zajatců, vlastně dokonce usku-tečňují předběžnou perlustraci (tajná prohlídka korespondence), neboť zajatí němečtí důstojníci v dopisech píší všechno možné. Jugoslávci, kteří odjeli z Tary, jsou zde zadrženi a shromážděni, podobně jako z jiných míst, pokud nejsou dobrovolníci, ale Rakušané. Ve zdejších táborech jsou soustředěni Slované a posílají se do Ruska na polní práce. Dříve jich byla část poslána budovat zákopy poblíž fronty. Psali, že Němci z letadel na ně házeli bomby. Je dojemné, že

mezi dobrovolníky byli i aktivní důstojníci ... V poslední době se projevuje mezi námi mnoho nespokojenosti se Svazem československých spolků, protože je v něm velký nepořádek a je tam mnoho těch, kteří neumějí pracovat. Zde v táboře se asi 150 řadových vojáků připravuje do československého pluku. V dopise z domova mi sdělili, že mi poslali peníze do Tary. Prosím Tě, abys mi je poslal. Pozdrav od všech známých. Tjumeň, ulice Parochodnaja, dům Jurganova.“^{3/}

Papoušek udržoval kontakty s příbuznými, přáteli a také s kolegy - historiky. V materiálech Papouška, které jsme objevili, je dopis jednoho z českých historiků z Prahy (jeho jméno a datum nejsou uvedeny), ve kterém je následující charakteristika poměrů v českých zemích a na pražské univerzitě: „Pekař začal své přednášky před prořídými řadami studentů, protože mnozí z nich jsou na frontě. Historická věda se zde zatím neprojevila (odmlčuje se) a my se jí zabýváme jen proto, abychom se jaksí rozptýlili. Pekař věří v budoucnost československého národa, v jeho lepší osud. Válka je strašná, ale i mír by byl strašný. Napiš mi opět něco.“^{4/}

Sám Papoušek se v složitých podmínkách válečného zajetí také zabýval historií a zejména - jak vyplývá z řady materiálů - ho zajímalo dědictví V. O. Klučevského. Na žádost redaktora petrohradského nakladatelství „Čechoslovák“ a jednoho z ideologů československého hnutí v Rusku Bohdana Pavlů Papoušek připravoval řadu článků o historii Ruska, o problému nacionalismu a národního uvědomování. V doporučení Bohdana Pavlů určeném představiteli pařížského Československého národního výboru v Rusku Milanu Štefánikovi, datovaném v říjnu 1916, je obsaženo velice pochvalné ocenění Papouška jako historika. „Drahý Milane! Doporučuji Tvé pozornosti přítele Papouška, který Ti předá tento dopis. Je dobře o všem informován a všechno Ti řekne o situaci. Můžeš mu plně důvěřovat. Je historik z nejlepší školy. Chtěl by s Tebou mluvit Miljukov. Má u sebe pro Tebe dopis od Masaryka. Miljukov se chystá vystoupit v našem zájmu v Dumě, a to v rozpravě týkající se rozpočtu. A v případě potřeby požádat i ministra vnitra. On potřebuje informaci ...Až se budeš chystat do Petrohradu, ať Papoušek o Tobě zatelegrafuje. Zatím - na shledanou. Pavlů“.^{5/} Jak je vidět, Papoušek se stává důvěrníkem Štefánika a Pavlů, politickým činitelem, informovaným do podrobnosti o všech detailech národního hnutí Čechů a Slováků v Rusku.

Pokud se týká politického přesvědčení, stál Papoušek na straně promasarykovského, tzv. petrohradského, proudu v čele s Čermákem a Pavlů, kteří podporovali plán Masaryka na vytvoření nezávislého státu Čechů a Slováků s orientací na západní země Dohody. Pavlů a Papoušek měli podstatný vliv na orientaci jak masového hnutí válečných zajatců, tak i celého národního hnutí Čechů a Slováků v Rusku. ^{6/}

Z početných materiálů je zřejmé, že Jaroslav Papoušek řídil neúnavně každodenní namáhavou práci, ale přitom sám jako by zůstával v pozadí. V souvislosti s touto skutečností je jasné, že jak česká legionářská literatura, tak i současná česká historiografie mají vůči němu určitý dluh.

Po příjezdu (s únorovou revolucí) vedoucí osobnosti zahraničního hnutí Čechů a Slováků Tomáše Masaryka do Ruska nebylo náhodné, že jeho osobním tajemníkem se stal právě Papoušek, který jím zůstal až do odjezdu Masaryka v roce 1918. Jeden z představitelů hnutí válečných zajatců, Zapletal, na konci roku 1917 napsal Papouškovi: „Papoušku, není vyloučeno, že si Tě vezme s sebou Masaryk na Západ, jakmile se připraví k odjezdu z Ruska“. ^{7/} V letech 1917-1918 Papoušek pracuje jako člen odbočky Československého národního výboru v Rusku téměř až do ozbrojeného konfliktu československých legionářů se sovětskou mocí. O tom svědčí mnohé dokumenty, mezi nimi i pověření vydané osobně Papouškovi a datované 28. ledna 1918. „Vydáno nejvyšším vojensko - revolučním orgánem československého národa, oddělení pro Rusko, Československého národního výboru a oznamuje se, že Čechoslovák Jaroslav Francevič Papoušek je spolupracovníkem výše uvedeného výboru. Potvrzeno podpisem a razítkem. Soudruh předseda P. Maxa. Tajemník I. Markovič.“ ^{8/}

V roce 1918 se místem pobytu Československého národního výboru, oddělení pro Rusko, stává Moskva. Sem přijel i Papoušek. Bydlel v česko - ruské rodině manželů Rostislava Řivnáče a Nadězdy Filaretovny Melnikové - Kedrové (po prvním muži) - Řivnáčové. O prvním z nich víme málo. R. Řivnác byl vedoucím známého obchodu s knihami „M.O.Volf“ na Kuzněckém mostě, který aktivně propagoval díla slavistické literatury, byl i ve vedení Svazu československých spolků v Rusku. Oba je možné charakterizovat jako aktivní propagátory slovanských kultur a účastníky tzv. všeslovanského hnutí v Rusku. V dopise Melnikové slavista Panasjuk z Rostova na

Donu v létě roku 1916 vysoce hodnotil snahu Řivnáčových o to, „aby české knihy a umělecká díla vycházely v ruštině v dobrém překladu, což Vám a Vašemu manželovi přinese ocenění. Jestli se nemýlím, on (Váš muž) má velkou úlohu v československé společnosti. Jestliže je to vhodné, prosím, vyřídte mu můj upřímný pozdrav a několik vřelých slov *na adresu vysoce kulturního českého národa, od kterého bychom se měli mnohému a velmi mnohému učit.*“ (podtrženo J.F.)^{9/}

Z jiných materiálů máme k dispozici jen několik dopisů Rostislava Řivnáče ženě z Butyrek datovaných v létě 1918. Za několik dní po uvěznění Řivnáče podobný osud postihl i Jaroslava Papouška. Další osud R. Řivnáče nám není znám. Jaroslav Papoušek pobýval v Butyrské věznici od července do prosince roku 1918, kdy za přispění lidového komisaře L. B. Krasina byl osvobozen. Po celou tu dobu trvala jeho korespondence s N. F. Melnikovou.

N. Melnikovou je možno zařadit do okruhu ruských slavistů, který vznikl v předvečer a v letech první světové války pod vlivem takových ruských vědců, jako byli V. N. Ščepkin, A. N. Veselovskij aj. V letech války se N. F. Melniková velice aktivně zapojila do činnosti spolků, které propagovaly myšlenku všeslovanské jednoty na základě realizace práva rakouských Slovanů na národní samosprávu a na vytvoření nezávislých států s orientací na Rusko.^{10/} V před-revolučním období je možné vystopovat dva okruhy významných problémů, kterými se N. Melniková zabývala: Bakunin a Slovanstvo a česká literatura, především tvorba významného českého romatika a symbolika Julia Zeyera.

V jejím osobním životě proběhly v druhé polovině roku 1918 velké změny. V období od července do prosince se rozvíjel skutečný „vězeňský“ román. Navštěvuje Butyrky, nosí zprávy současně jak manželovi Řivnáčovi, tak i bývalému podnájemníkovi Papouškovi, který se jí v dopisech z vězení přiznává ke své lásce k ní. Následovalo vzájemné sblížení, rozpad jejího manželství (v Butyrkách) a nový manželský svazek s J. Papouškem. Téměř na konci roku 1918 se oba ocitli v Praze, kde začalo nové osobní i tvůrčí období jejich života. V meziválečném období se stal J. Papoušek významným historikem českého hnutí odporu v letech 1. světové války a „dvorním“ životopiscem T. G. Masaryka, prvního prezidenta Československé republiky. Zároveň pracoval jako profesor historie na Karlově univerzitě v Praze a byl předním diplomatem československého ministerstva zahraničních věcí, odborníkem na ruské otázky.

V Praze se N. Melniková - Papoušková vzdálila od dřívějšího okruhu slavistických problémů. Po stáží v Louvru se zcela zaměřila na problémy výtvarného umění (zejména slovanského). Mnohé její články a statě byly publikovány v časopise Střední Evropa, vydávaném J. Papouškem v Praze, kde publikoval pravidelně i on sám. Kromě toho se N. Melniková stala hlavní překladatelkou prací prezidenta Masaryka do ruštiny, např. Světová revoluce, ale překládala i práce ministra zahraničí ČSR Edvarda Beneše. Má také velké zásluhy v oblasti popularizace ruské literatury v ČSR a slovanského i českého lidového umění. Domov manželů Papouškových se stal jakýmsi střediskem, kde se shromažďovala ruská emigrace v Praze (o tom svědčí pozůstalost Papouškových uložená v archivu v České Lípě) a svou roli v tom sehrál také časopis Střední Evropa, vydávaný J. Papouškem v Praze a vycházející i v ruském jazyce.

Je třeba také zdůraznit, že v letech druhé světové války byli oba aktivními účastníky českého protifašistického hnutí. Byli ve spojení s ilegální skupinou petičního výboru Věrní zůstaneme a sám Jaroslav Papoušek řídil ilegální skupinu Víra, jejíž členkou byla i N. F. Melniková-Papoušková.^{11/} Oba se nevyhnuli vězením a výslechům, které započaly již v roce 1941. Život J. Papouška skončil v roce 1945 v nacistickém koncentračním táboře, a tak se osvobození vlasti nedožil. Jí bylo souzeno prožít dlouhý život. Zemřela v roce 1978.

O butyrské epizodě nejsou v Papouškově životopise žádné podrobnosti, kromě poznámek v českých encyklopedických slovnících, kde je uvedena doba jeho uvěznění v Rusku v souvislosti s počátkem ozbrojeného střetnutí československých legionářů s bolševiky. Po jeho uvěznění celý osobní archiv včetně deníků, které si vedl až do doby, než upadl do ruského zajetí, ale také obsáhlý materiál, týkající se činnosti ve vedení Svazu československých spolků v Rusku a Československého národního výboru (oddělení v Rusku)^{12/} zůstaly v domě N. F. Melnikové. Po jejich náhlém odjezdu do Prahy v prosinci roku 1918 byly písemnosti J. Papouška a jeho „novopecené“ manželky Naděždy Melnikové zabaveny a zůstaly v Rusku. Teprve celkem nedávno byly tyto materiály předány Státnímu historickému muzeu a zpřístupněny badatelům. Dopisy N. F. Melnikové napsané R. Řivnáčem a J. Papouškem v Butyrkách jsou psány rusky, ostatní materiály jsou psány většinou česky nebo slovensky. Poskytl jsem vědeckou pomoc oddělení písemných pramenů SHM při identifikaci

těchto pramenů a při jejich překladu za účelem archivního zpracování.

Předkládám čtenářům výběr z dopisů.

Ve svém prvním dopise Rostislav Řivnáč, který byl uvězněn **28. června 1918**, psal ženě, že mu bylo sděleno obvinění z materiální podpory českého tzv. bílého hnutí: „Podezírají mne, že jsem poskytoval peníze československému vojsku a že jsem poslal i telegram do Kijeva, aby bylo důstojníkům vyplaceno služné (plat). Musel jsem říci, že u nás žije Papoušek. Telegram je podvržený. Je možné, že je to telegram o vydání platů úředníkům?“ Řivnáč se obracel na ženu s prosbou, aby přispěla k tomu, aby byl vyslechnut předsedou Všeruské mimořádné komise (Čeka - sovětská tajná policie) Petersem, a zdůrazňoval, že žádné peníze vojsku nedával a členem Československého výboru se nestal. Psal: „Je mi velmi líto Papouška, jestliže bude strádat kvůli tomu, že jsem byl udán, ale Bůh dá, že jestliže ho uvězní, zase ho osvobodí, vždyť - pokud vím - žádné důkazy proti němu nejsou ...Telegram je podvržen, neboť nemá nic společného s československým povstáním, to udání je podlé a je na osobním základě.“

V jiném dopise z **13. července 1918** Řivnáč sděloval: „Postupně si zvykám na těžký vězeňský život, čas tady nyní nějak rychleji utíká než v prvních dnech. Pracovat zde na něčem je téměř nemožné - 24 lidí v jedné cele - z nich je přibližně polovina „kontrarevolucionářů“: 3 Gruzinci - velmi milí mladíci, jeden pověřenec velké moskevské firmy - Lotyš, 6 menševiků z Archangelska, 1 doktor, 1 muzikant z popovského oddílu, 1 Polák - velitel rudoarmějského polského praporu a několik obyvatel z Pavlovské osady, kteří jsou v podezření, že zapálili Pavlovský sovět - ve své době se o tom hodně psalo v novinách ...Živí nás pouze zelnou polévkou (šči) a kaší. Zde v kramě se nedá téměř nic dostat.

Tvůj - Tebe upřímně a věrně milující Slávek.“

V dopise z **15. července 1918** psal: „Pochybuji, že důvodem mého věznění je udání těch, kteří nechtějí uznat vlastnická práva a pomsta za to, že jsem přijal jistá opatření, k čemuž jsem nucen vzhledem ke své funkci.“ Ale už **26. července 1918** psal, že nakonec byl vyslýchán: „Včera jsem byl konečně vyslýchán vyšetřujícím v kanceláři věznice. Vyšetřovatel mě uvítal slovy - vy jste bělogvardějec a bělogvardějce my střílíme ...Když jsem se ohradil, že nejsem bělogvardějec, tak řekl, že jestli se nepřiznám, nenapíše protokol a dá mě za-

střelit. Z dalšího rozhovoru vyplynulo, že mě podezírají, že jsem dával peníze československému vojsku ...“

Brzy se v Butyrkách objevil i Jaroslav Papoušek, podnájemník v domě Řivnáčových. Uvěznili jej 25. července 1918. První dopis Papouška N. Melnikové - Kedrové - Řivnáčové je datován 27. července 1918 a poslední je z 1. prosince 1918. Přesné datum náhlého odjezdu z Ruska do Prahy po osvobození Papouška se nám nepodařilo zjistit. Nejsou známy ani podrobnosti posledních dnů jeho pobytu v Butyrkách a jeho osvobození.

Z dopisů Jaroslava Papouška N. F. Melnikové - Kedrové - Řivnáčové (od 10. prosince 1918 Melnikové - Papouškové) z butyrského vězení:

27. července 1918

Nadězdo Filaretovno! Od včerejšího dne se nacházím v Butyrské věznici, cela číslo 69. Chtěl bych Vám toho velmi mnoho napsat, ale bojím se, že kvůli délce by mohl být dopis pozdržen. Ale přesto alespoň několik řádek. Prostředí, ve kterém žiji, není zvláště příjemné, ale přesto musím přiznat, že v průběhu války jsem už žil kolikrát v horších podmínkách. V podstatě je mi okolí lhostejné. Příliš mnoho jsem zkusil za 4 roky války, aby mě mohla tato nová, celkem nečekaná situace, příliš vzrušit. Ale je mi těžko z úplně jiného důvodu, a proto bolestně snáším tuto novou zkoušku. Poslední dva měsíce tichého, klidného života, stráveného u Vás, měly na mě velmi hluboký vliv. Bylo tak krásné odpočinout si od tíže emigrantského života. Zdálo se mi, že jsem našel nové své příbuzné. A proto, právě proto je mi tak těžko. Ale i tak bych mohl být klidný, kdybych neměl strach o Vaše zdraví! Několik dní před mým uvězněním jste si stěžovala, že se necítíte dobře. Proto Vás prosím, šetřte se, nerozčilujte se. Byl bych velmi rád, kdybych dostal od Vás zprávu, že jste zdráva. I mně bude hned lehčeji. Jestli uvidíte Rostislava Antonoviče (Řivnáče-J.F.), vyřídte mu můj upřímný pozdrav. Doufám, že se brzy vrátím. Líbám Vám ruku. Váš Jaroslav Francevič Papoušek. Cela číslo 69.“

28. července 1918

Dopis druhý. Naděždo Filaretovno! Od 26. července jsem ve věznici v Butyrkách, cela číslo 69. Říkají, že budu převeden do jiné cely.

29. července 1918

Nadězdo Filaretovno! Čtvrtý den v Butyrkách. Dnes jsem byl převeden do cely číslo 2, chodba číslo 1. Sedím na cele s lidmi nedůležitými, různými. Ale já jsem s tím spokojen, nechávají mě na pokoji, a tak jsem v úplně duševní osamělosti. Zatím žiji jen vzpomínkami. Je mi smutno. A jak nebýt smutným, když jsem tak najednou vytržen z prostředí, ve kterém jsem se poprvé za 4 roky války cítil šťastným. Nikdy nezapomenu na ty poslední dva měsíce. Po těžkých zážitcích čtyřleté války jsem si poprvé plně oddechl a pocítil, že je možné být šťastným i daleko od vlasti. Je mi smutno a je mi smutněji čím dál více, čím neočekávaněji jsem byl oderván od mně tak blízkého člověka, kterého jsem našel ve Vás. Ale já nenaříkám (tak je to v textu - J.F.) a přijímám klidně tuto neblahou skutečnost. Životní podmínky jsou vcelku uspokojivé. Když jsem seděl ve vězení v roce 1915, bylo nesrovnatelně hůře. V nové cele, do které jsem byl dnes převeden, bude možné i pracovat a budu pokračovat v překladu učebnice ruských dějin od Ključevského. Dá Bůh, že brzy budu osvobozen, ale v každém případě se připravuji strávit zde 2 - 3 týdny, protože Čeka těžko bude skutečně moci vyšetřit tolik případů, které se zde nahromadily. Ale Vy prosím Vás snažně, šetřte si své zdraví. Buďte klidná. Nakonec Vás prosím, abyste mi poslala tyto věci ...Jeden funt tabáku. Žádal jsem, aby mě dali do cely k Rostislavu Antonoviči. Snad dají. Znovu Vás prosím ještě jednou šetřte se. Líbám Vaši ruku. Váš Jaroslav Francevič Papoušek.

4. srpna 1918

Moje drahá! Uplynulo už 10 dní - těžkých a smutných. Trápí mě nesnesitelně to nečekané odloučení. Nejsem schopen ani číst, ani pracovat. Chtěl jsem pokračovat v překladu učebnice dějin Ključevského. Ale nejsem schopen přečíst ani jednu stránku. Všechny moje myšlenky jsou ve dne v noci s Tebou, jediné s Tebou. Nevím, co bych dal za to, kdyby se co nejdříve alespoň částečně vrátily ony šťastné dny, které jsem s Tebou prožil. A tak žiji jenom vzpomínkami na Tebe; mám jedinou touhu: a to jsi Ty; jedinou naději: že se vrátí dny štěstí. Mučivý stesk mě zachvacuje, když si uvědomuji svoji situaci. Naděje na brzké osvobození není (dokonce jsem ještě nebyl vyslýchán) a já v zoufalství počítám ztracené minuty štěstí. Dvakrát jsem v životě miloval. Ty jsi moje druhá láska, ale zároveň první, které jsem se zcela oddal. Proto tak zoufale po Tobě toužím,

proto málem pozbývám vědomí, když mi vzpomínky připomínají, kolik štěstí jsi mi dala a kolik mi můžeš dát. Strádání, které musím snášet ve vězení, necítím ...Jsem rád, že jsem se neocítl mezi naříkající buržoazii. Osazenstvo cely, mezi kterým žiji, je různorodé, vojáci atd. Jejich vztah ke mně je dobrý. Nechávjí mě na pokoji. Poslední dny jsem mnoho přemýšlel o životě, o lásce i smrti. A i když jsem nakonec dospěl k názoru, že smrt je vysvobozením z životního utrpení, přesto se chce žít, protože život sice přináší strádání, ale strádání je láska. Trpím - miluji - necítím ale bolest. Tak se mi chce milovat: milovat Tebe a v Tobě celý svět. Jak dlouho zde budu, nevím. Když by bylo možné za mě složit kauci, udělej to. Ale víc než dva - tři tisíce bych nemohl zaplatit, protože moji kolegové nemají větší sumu. Říká se, že na kauci je třeba až 20 tisíc. A tak mi nezbývá, než sedět dál. Jaká ironie osudu. Já jsem vězněn jako kontrarevolucionář. Teď už věřím, že všechno je možné. Ale přesto neztrácím naději. Vždyť mě tady snad nebudou držet bez příčiny. Už aby se konečně uskutečnil výslech. Prosil jsem, aby mě vyslechli a podal jsem i žádost.

14. srpna 1918

Moje milovaná! Uplynuly již téměř 3 týdny od mého zatčení. Tři týdny, těžké, smutné, tři týdny odloučení od Tebe. Mám ještě opakovat, že téměř pozbývám rozumu, když si jen pomyslím, čím mohly být ty tři neděle v mém životě? Neočekávaný přechod od života naplněného štěstím k životu plnému jen touhy, smutku a dokonce i zoufalství - to vše na mě velmi silně zapůsobilo. Ztratil jsem téměř všechnu svou rozvahu a chladnokrevnost. Před dvěma, třemi měsíci bych s úsměvem přijal jakékoliv strádání, rozloučení, dokonce i smrt. A dnes? Od rána do večera a od večera do rána hledám odpověď na jedinou otázku: zda Tě brzy uvidím, zda se ještě vrátí naše štěstí. Můj život a láska k Tobě jsou jedno a totéž. Tys mi napsala několik slov o mé budoucnosti, o Tvé a naší budoucnosti. A žádáš odpověď. S radostí odpovídám zcela otevřeně: pokaždé, když se jenom pokouším zapomenout na krutnou skutečnost a přemýšlím o naší budoucnosti, točí se mi hlava. Mně je jasné jen jedno: Tys mě k sobě připoutala pevně - přepevně, a pokud vůbec přemýšlím o své budoucnosti, tak vždycky přemýšlím o Tobě. Co se týká praktických otázek, vždyť sama víš, jak je těžké přemýšlet za mříží o uspořádání našeho života. A je to tím těžší, že dosud není známo, kdy a za ja-

kých podmínek budu propuštěn. Prohlašuji pouze jedno: nemohu si vůbec představit svou budoucnost bez Tebe. Dvakrát jsem v životě miloval. O té první lásce jsem Ti něco řekl. Ty jsi moje druhá láska. Neumím milovat jen na chvíli. Zamiloval jsem se, a to celým srdcem. Zamiloval jsem se do Tebe a jsem Ti zcela oddán. V tom je rozdíl mezi mou první láskou a láskou k Tobě. Žádný muž nemůže nikdy zapomenout: na první ženu, které zcela zasvětil své srdce, svou duši, své tělo a s kterou prožil všechny slasti štěstí. A tys právě taková moje láska! A proto všechny moje myšlenky, naděje, obavy, city a touhy se týkají jen Tebe. Proto je tak těžké přečkat odloučení od Tebe a je to i pochopitelné. V Tvých objetích a polibcích jsem se cítil nevýslovně šťastným. V Tvé přítomnosti zapomínám na všechna strádání a starosti a každý Tvůj dotek mě unášel do světa nepopsatelného štěstí a blaženosti - tak bych to vyjádřil, kdyby se ta slova nezdála příliš banální - jen tak bych mohl definovat své pocity. Nevezme mi neúprosná realita všechno, čím žiji? Vráti se mi opět minuty štěstí a lásky? To jsou otázky, které mě mučí. Dni setkání mi vždy přinášejí nové síly snášet rozloučení. Ale je tak těžké zachytit ten zneklidňující pocit, který mě vždy ovládne, když nemám naději Tě vidět. Tvé včerejší polibky mě udělaly šťastným na několik dní. Už uplynul den od té doby, ale já stále cítím dotek Tvých rtů a stále přemýšlím, jak sladké by bylo žít a umírat v Tvém objetí. Ty píšeš: jsem Tvá. Pouze dvě slova, ale kolik je v nich ukryto mého štěstí. Vždyť smysl mého současného života je v nich obsažen. Jsem Tvoje a navždy, píšeš. A já nemohu odpovědět ničím jiným, než i já jsem zcela Tvůj a navždycky. Tisíce polibků. Jaroslav. Dnes jsem dostal Tvůj dopis z 23. července. Děkuji mnohokrát.

16. srpna 1918

Moje drahá! Dni a noci ubíhají a stále ještě není naděje na brzké osvobození. Výslech se stále ještě nekonal. Dostalas odpověď na svou žádost: Neumíš si ani představit ten dojem, jaký ve mně vyvolá propuštění kteréhokoliv z uvězněných. Dnes pustili Srby. Jeden z nich určitě zajde k Tobě. Dal jsem mu adresu. Když odcházel, pomyslel jsem si, že on Tě už možná zítra či pozítří uvidí. Sevřelo se mi srdce a já jsem nebyl ani schopen ho poprosit, aby Ti vyřídil pozdrav. Rozloučil jsem se s ním beze slov. On tedy odešel a já jsem si sedl k oknu a zamyslel se, přemýšlel o naší lásce a teď se modlím, aby mi osud vrátil mé štěstí, můj život - Tebe. V jednom z časopisů

ve zdejší knihovně jsem na první stránce v deníku A. V. Nikitěnka přečetl tato slova: „Láska je tak veliké štěstí, kterého má být člověk hoden a které si je třeba zasloužit.“ Krásně a pravdivě je to řečeno. Od té doby se stále sám sebe ptám, jsem-li hoden tak velkého štěstí - Tvé lásky. Láska se tak nepozorovaně vkradla do mého srdce ...

J'aime et je sais répondre avec indifférence

J'aime et rien ne le dit, j'aime et seul je le sais

Et mon secret m'est cher, et chère ma souffrance

Et je fais le serment d'aimer sans espérance

Mais non pas sans bonheur - je Vous vois c'est assez.

Dodatek k dopisu z **16. srpna 1918**

Probíhají snad nejtěžší dny. Naději na osvobození jsem téměř zcela ztratil a pokračující vnitřní boj čím dál, ale tím silněji ve mně vyvolává obavu, že moje vězení může končit i mou smrtí. Je mi těžko na duši. Ne proto, že se bojím smrti, ale proto, že mohu navždy ztratit to štěstí, které jsi mi dala a mohla bys ještě dát. Asi se podivíš, proč jsem najednou začal uvažovat o možnosti smrti. Příčina je prostá. Říká se, že jsou rozhodnutí zastřelit české politické představitele. Je možné, že je to jedna z tisíců běžných fám, kterých je teď Moskva plná. Proto o tom nikomu neříkej. Píši o tom jenom proto, abys byla v každém případě na všechno připravená. I když nevěřím, že by od-suzovali k smrti nevinné. Ale kdo ví, budou-li vyšetřovat, kdo je vinen a kdo ne. Ale pryč s těmi smutnými myšlenkami! Osud je jednou určen, ať tak, či onak, stejně ho nelze změnit. Víím, že mě možná budou soudit za mé jednání. Víím také, že osud nás může ještě rozdělit na nějakou dobu, ale přesto osud a láska jsou silnější než všechny překážky. Jedině Tvůj a navždycky. Jaroslav. Dostalas můj dopis?

16. srpna 1918

Ty můj milý, malý, milovaný a drahý hlupáčku! Jak jsi mohla pochybovat o mé lásce? Jak ses mohla trápit a přemýšlet o tom, že moje láska zmizí nebo něco podobného!! Nyní, více než kdy jindy, jsem přesvědčen, že naše setkání, naše láska, naše štěstí a - doufám - i náš společný život byly předurčeny osudem. Mám teď jen jediné přání: aby Tvé štěstí bylo mým štěstím a mé zase Tvým. Pamatuj si, že náš život a naše štěstí jsou před námi. Ty ses stala smyslem mého života. Pro Tebe jsem připraven na vše, strádat, ale i ze-

mřít. Všechno, všechno jsem ochoten udělat, jen abych Tě viděl šťastnou, neboť Tvoje štěstí je i mým štěstím. Libám Tě bez přestání. Jedině Tvůj a provždycky. Jaroslav.

18. srpna 1918. Neděle.

Moje drahá! Doufám, že po posledních mých dopisech už nepochybuješ o mé lásce. Ano, ještě jsem nestačil dostatečně prokázat svou lásku, ale věř, že při první příležitosti to dokážu. Velmi mě znepokojila zpráva, že nejsi zcela zdráva. Šetři se, prosím, a jestliže jsi příliš unavena, přijď a pošli věci jen jedenkrát v týdnu. Je dobře, že jsi se rozhodla odpočinout si několik dní u svých příbuzných. Jen se bojím, že se budeš opět velmi trápit, jestli se nepohodneš se svou matkou. Buď, prosím, klidná a myslí jen na to, že naše štěstí je před námi. Když se bude konečně konat výsledek, budu rád. Vždyť on bude pro mne znamenat jen blízkost našeho štěstí. I když po výsledku není ještě zvláštní naděje, že mě okamžitě propustí, protože je zde řada vězňů, kteří i po něm jsou tady dost dlouho, přesto to bude alespoň jakési zakončení první etapy mého uvěznění. Jak by bylo krásné, kdyby mě k Tobě pustili na kauci. Alespoň kauce; stále by to bylo lepší než čekání na úplné osvobození. Nekonečné dny a noci uplynou a v jeden překrásný den ta mučivá a plná stesku „věčnost“ - okamžik rozloučení - se změní v okamžik věčnosti naší lásky a našeho štěstí. Tvůj Jaroslav.

19. srpna 1918

Strašně se mi chce Ti napsat, popsat všechny své myšlenky, naděje i očekávání. Kolem mne je šum. Mluví, hádají se, hrají si, smějí se, ale já sedím u svého okna a přemýšlím o svém životě. Okolní ruch nijak nevdává mým úvahám, naopak, bezstarostnost jedněch a znepokojenost druhých ještě zesiluje moji duševní samotu. Samotu, která je někdy dokonce příjemná - když neočekávané štěstí dává naději na lepší budoucnost. V takových chvílích se člověk stává jako by nezúčastněným pozorovatelem života. Nicotné rozhovory a rozeře, naivní hry, to všechno vyvolává nechuť k životu, život jako by se zastavil a otevírají se nekonečné obzory k meditacím. Přemýšlel jsem o všem. Ale především o otázce života a smrti. Proč se tak chce člověku žít a trpět, proč se tak snaží oddálit okamžit smrti a hledá ji jen v případech nekonečného zoufalství? Proč se tak poddáváme strachu ze smrti? Vždyť smrt je jen symbol spojení s tou věčností,

která nás vytvořila, a začátkem života poněkud jiného, tvůrčím napodobením téže věčnosti? Těžké otázky. A přesná odpověď není a ani nemůže být. Mám jedno přání - chce se mi křičet na celý svět: ne žít, ne umírat chci, ale chci milovat, chci celý utonout v lásce, být spálen láskou, chce se mi celý se ukrýt do hlubiny Tvého srdce, shořet jeho žářem. Jsem šťasten, já miluji. Tvůj Jaroslav.

20. srpna 1918. Úterý.

Je již večer, ale já jsem až do této chvíle silně vzrušen dnešním setkáním. Nikdy jsi ještě nebyla tak krásná jako dneska, nikdy nebylo v Tvých očích tolik lásky. Přiznávám se, téměř do dnešního dne jsem pochyboval o Tvé lásce, pokládal jsem ji spíš za chvilkové okouzlení. Ale v růžích, které jsi mi darovala, v úsměvu, kterým jsi doprovázela jejich předání, jsem dostal odpověď na všechny otázky, které mě mučily. Mou odpovědí bylo jen mlčení, protože člověk v tom okamžiku cítí, že jakákoliv slova by byla příliš banální a prázdná. Jsem Tvůj, celým tělem, srdcem, duší. Slyšíš? Líbám Tě bez přestání. Tvůj Jaroslav.

26. srpna 1918

...Souhlasíš s rozvodem? V případě nutnosti souhlasím s církevním sňatkem. Je nutný také souhlas Tvých rodičů. Budu asi muset změnit příslušnost, protože moje žena by se stala také rakousko - uherskou příslušnicí. Jsem ochoten změnit i náboženství v případě církevního sňatku (ačkoliv poslední snad nebude zapotřebí). Co se týká Rufinky (dcera N. F. Melnikové - Kedrové - J. F.), jsem připraven převzít na sebe všechny povinnosti otce. Moje materiály a knihy by bylo třeba dát někomu do úschovy

18.září 1918

...Myslel jsem, že dnes budu vyslýchán, ale výslech se opět nekonal, takže opět budu čekat a čekat ...

6. října 1918

...Jestliže dojde k výměně a já bych podléhal této výměně, rozumí se samo sebou, že budu žádat, aby byla se mnou i moje žena ...V každém případě se Tě ptám, zda souhlasíš. Zatím pochybuji, že k výměně dojde, ale sděluji Ti to proto, abys byla připravena. Přimluv se u našich bolševiků, aby Tě zařadili se mnou. Mluvila jsi v poslední době s našimi bolševiky? Jak se k Tobě chovají? Co o tom říkají?

10. října 1918

Dnes byla u nás komise Mezinárodního kříže. Doprovázel ji předseda Čeky (podtrženo J.F.). Odpověď nebyla zvláště příjemná. Bylo nám řečeno, že jsme rukojmí. Jestli je jeho prohlášení pravdivé, tak je zřejmé, že o brzkém propuštění je zbytečné přemýšlet ...

8. října 1918

...Knihovnu by bylo lépe dát do úschovy do muzea nebo do archivu. Jestliže by byly problémy s přepravou, jsem přesvědčen, že by naši bolševici Ti mohli pomoci s jejím převážením. Jak už jsem psal, o vůz popros Gumgala. S dopravou Ti může pomoci Čepelka a Vágner. Definitivně jsem se rozhodl studovat historii Ruska a Slovanů, a proto zůstat delší dobu v Rusku, pokud to bude možné. (podtrženo J.F.)

20. října 1918

...Obvinění nejsou žádná, ale zdůrazňuje se otázka systému rukojemství. Já a Miša navrhujeme poslat někoho z nás k našim, aby dohodli dané problémy, nebo v krajním případě napomohli tomu, aby naši propustili bolševiky - rukojmí výměnou za nás, a tak dosáhli toho, aby tento boj neměl tak zatvrdělý charakter.

22. října 1918

*...Jsem spokojen a s jistotou se dívám do budoucnosti. Prosím poslat mi Masaryka a Ključevského (podtrženo J.F.)
Moje papíry, které jsou ve stole, vezmi do nového bytu.*

24. října 1918

...Již tři měsíce jsem ve vězení a vzdálen od Tebe. Zdá se, že můj osud je konečně vyřešen a že budu zařazen mezi rukojmí. Nevím, je-li to už rozhodnuto, či ne. Doufám, že ano, protože byla prováděna nová masová zatýkání v naší kolonii. Jak je vidět, je to v souvislosti s řešením systému rukojemství. Není vyloučeno, že tato zatýkání byla organizována v souvislosti s tím, že budeme vyměňováni za sovětské politické představitele, kteří jsou vězněni našimi. Netajím se tím, že bych chtěl zůstat v Moskvě. Ty bys byla se mnou, ostatní je mi lhostejné. Pojedu potom třeba do pekla. Příkládám lístek Jakla, který je vězněn s námi. Prosím, předej ho Vasjovi nebo Bradlerovi, aby ho zanesli do Jaklova obchodu. Máme tady se Švagrov-

ským a Švigelem jakousi komunu, všechno, co dostáváme, (kromě všeobecného přidělu) dělíme mezi sebou ...

1. listopadu 1918

...To, že bude amnestie, nebo něco podobného, o tom nepochybuji ...

9. listopadu 1918

...*Není pochyby, že musím být osvobozen, protože nebyla vznesena žádná obvinění vůči mně* (podtrženo J.F.). Ale zase osvobození se může krýt s mým zadržením jako rukojmí. Uvidíme. Mezinárodní situace se teď mění v náš prospěch, přerušení styku s Německem atd. Kromě toho je možné očekávat, že naše vojsko bude v nejbližší době staženo z fronty a tedy budeme skutečně osvobozeni ...

17. listopadu 1918

...Otázka o mém rukojemství, zdá se, ztrácí svou ostrost. Podle všeho soudím, vedou se jednání mezi sovětskou mocí a naší vládou. Naděje, že skončí úspěšně, je podle mne velká, protože včera už bylo v novinách oznámeno, že naši již nejsou na frontě. *Jsem teď více než klidný. Nezávislost je vybojována, pokud se týká revoluce u nás a co nejrychlejšího ukončení konfliktu se sovětskou mocí, nyní mizí* (podtrženo J.F.). Přemýšlím především o Tobě a o tom, kdy se budu moci opět zabývat svou vědeckou prací. Domů se zatím nechystám, chci dokončit svou práci v Rusku a teprve po jejím ukončení se vrátit do vlasti ...

19. listopadu 1918

...*Ty jsi říkala, že budeš jednat s Kameněvem. Poukaž na to, že jsem byl uvězněn 25. července a teprve po dvou měsících vyslýchán, přičemž vyšetřující soudce Gajs oznámil, že neexistují žádná obvinění* (podtrženo J.F.) Není vyloučeno, že náš komisariát by podpořil Tvou žádost, zeptej se Muna, Růžičky atd. Prosíme, aby kdokoliv z představitelů Výboru nás navštívil. Jelínek půjde k tribunálu.

22. listopadu 1918

Určitě pochopíš, když Ti řeknu, Rostislav Antonovič (Řivnác J.F.) je již druhý den se mnou v jedné cele, a ačkoliv o našich vztazích nic neví, je atmosféra tady velmi nepříznivá. Požádáme náš komisariát, aby nás přemístili. Rostislav Antonovič se na Tebe zlobí, že za ním nepřijdeš, ale se mnou že se stýkáš ...

23. listopadu 1918

...Velmi mě potěšila zpráva o tom, že mě slibují propustit, ale přiznávám se, že tomu slibu zvlášť nevěřím. Je pravda, že věřím v co nejrychlejší osvobození, protože je možné očekávat ukončení válečných akcí našeho vojska na Sibiři. (podtrženo J.F) Ale přesto počítám s tím, že uplyne ještě nějaký čas do skončení rozhovorů, spojených se zastavením válečných akcí, nebo do ukončení jednání, která se budou konat nebo už se konají, o našem návratu do vlasti. Rostislav Antonovič požádal o samovazbu, dnes poslali žádost veliteli, aby nás někdo navštívil před jednáním o výměně ...

25. listopadu 1918

Nyní chápu veškerou hrůzu a zoufalství ptáka, kterého odtrhli od jeho nejbližších a posadili do klece. Nyní chápu ono zoufalství, s jakým ubohý pták i za cenu vlastního života se snaží prorazit otvor v pevných stěnách klece. Nyní chápu, proč pták, unavený zbytečnými pokusy dostat se na svobodu, začne si zvykat a dokonce i zpívá. V něm hasne život a on žije už jen díky snu a naději.

Já jsem nyní téměř jako ten pták. Začnu stejně jako on rozbíjet bez úspěchu hlavou mříže a nakonec, unaven, budu žít také jen díky snu a naději? Je zbytečné mé zoufalství, můj smutek? Ještě jednou Tě prosím, nezlob se na mě. Budu rozumnější, trpělivější, budu strádat, všechno vydržím, jen mě, prosím Tě, miluj a počkej na mě. *Přijde konečně den mého osvobození, přijde den velkého štěstí a lásky, která zazáří jasněji než slunce a spálí všechna minulá strádání. Nebude na světě světlejšího dne a temnější noci, až my vyslovíme přísahu našeho věčného spojení.* (podtrženo J.F.) Libám Tě vroucně, vroucně, nekonečně. Jaroslav.

1. prosince 1918

...A tak - Ty jsi moje žena. Rozhodl jsem se zůstat v Rusku a napsat žádost veliteli, aby mě propustili vzhledem k Tvému špatnému zdravotnímu stavu ...

3. 1. 1997

Přeložila Marie Jiříčková

Redakční poznámka.

Proč byl článek Jevgenije F. Firsova zařazen právě do regionálního vlastivědného sborníku *Bezděz*? Protože písemná pozůstalost Naděždy Melnikové - Papouškové a torzo pozůstalosti jejího manžela Jaroslava Papouška jsou uloženy v českolipském Státním okresním archivu. Stalo se tak v roce 1978 na přání N. Melnikové - Papouškové.

Naděžda Melniková se narodila 23. listopadu 1891 v ruském Petrohradě. Její otec byl strojním inženýrem. Po absolvování gymnázia vstoupila v roce 1910 na II. moskevskou univerzitu pro ženy, kde se věnovala studiu ruské literatury a posléze i dalších slovanských jazyků včetně češtiny. V roce 1911 se provdala za Karla Kedra a v témže roce porodila dceru Rufinu.

Jaroslav Papoušek se narodil 27. června 1890 na pražských Královských Vinohradech v úřednické rodině. Rodiče pocházeli z jižních Čech. Po skončení pražských univerzitních studií sloužil jako jednoroční dobrovolník v Budapešti. V letech 1912 - 1914 působil v Institutu pro výzkum rakouských dějin a studoval na vídeňské univerzitě. V listopadu 1914 se Papoušek jako válečný zajatec ocitl v Rusku.

Když se Naděžda Melniková - Kedrová - Řivnáčová poprvé setkala s Jaroslavem Papouškem, byla již podruhé vdaná. Rozvod a v pořadí třetí sňatek se udály v roce 1918 a v závěru téhož roku odešli manželé Papouškovi do Prahy. V Čechách N. Melniková - Papoušková pokračovala v univerzitních studiích. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy si zapsala českou a ruskou literaturu a českou historii. V roce 1923 odjela na dva roky do Paříže studovat dějiny umění. V meziválečné době přednášela a psala o ruské literatuře a umění, překládala, udržovala styky s řadou vynikajících kulturních osobností, aktivně působila v několika spolcích a spolu s manželem cestovala po Evropě.

Jaroslav Papoušek po návratu do vlasti krátce pracoval na ministerstvu obrany, ale již 1. listopadu 1919 přešel na ministerstvo zahraničí, kde setrval do jara 1939. V roce 1936 byl jmenován přednostou archivu ministerstva. Po zřízení protektorátu byl J. Papoušek nejprve zproštěn služby a v roce 1941 pensionován. Koncem téhož roku byl za účast v protifašistickém odboji zatčen. Na začátku posledního roku války N. Melniková - Papoušková ovdověla. Její muž zemřel v káznici v rakouském Subenu.

Po válce nejprve tři roky přednášela na olomoucké univerzitě, od padesátých let se angažovala v záchráně lidových uměleckých řemesel a zároveň působila jako poradkyně muzeí a domů osvěty při pořádání výtvarných výstav. Psala do odborných i populárních časopisů na nejrůznější témata. Pro potřeby své práce se věnovala také sběratelství. Podnikla několik studijních cest po Evropě. Naděžda Melniková-Papoušková zemřela v Praze 10. července 1978.

Písemnosti zanechané manželí Papouškovými při spěšném odchodu ze sovětského Ruska do Prahy na dlouhou dobu zmizely neznámo kam. Od roku 1992 jsou uloženy ve Státním historickém muzeu v Moskvě. Autor článku J. F. Firsov se významnou měrou na zpracování fondu Naděžda Filaretovna Melniková - Kedrová - Řivnáčová podílel. Studoval totiž na pražské Karlově univerzitě a jeho znalosti češtiny a československé historie byly pro inventarizaci fondu nezbytné. Fond Naděžda Filaretovna Melniková - Kedrová - Řivnáčová obsahuje její různé studijní materiály (výťahy z knih, zápisy z přednášek, texty vystoupení apod.), korespondenci s různými osobami včetně Papouška, letáky, výzvy, provolání, výstřižky z novin, jednotlivá čísla novin. Velice významnou součástí fondu jsou doklady o veřejných, politických a tvůrčích aktivitách J. Papouška a Papouškova korespondence.

Pozůstalost Naděždy Melnikové - Papouškové je největší a obsahově nejcennější

pozůstalostí Státního okresního archivu v České Lípě. Vedle osobních dokladů manželů Papouškových a rodinného přítele Václava Königa zahrnuje obsáhlou korespondenci s významnými osobnostmi kulturního života z doby první republiky, okupace a třiceti poválečných let. Vědecké a pracovní aktivity N. Melnikové - Papouškové směřovaly zejména do oblasti výtvarného umění a ruské a české literatury, okrajově se pak dotýkaly divadla a filmu. Pozůstalost obsahuje cenné materiály pro národopisná bádání, pro studium českého moderního muzejnictví i pro dějiny literatury a umění. Nejobsáhlejší složku pak tvoří doklady o publikační činnosti, tisky a výstřížky. Osobní korespondence je na výslovné přání N. Melnikové - Papouškové do roku 2020 badatelské veřejnosti nepřístupná.

Práce na inventarizaci a katalogizaci pozůstalosti Naděždy Melnikové-Papouškové v českolipském archivu vedla tehdejší ředitelka Marie Vojtišková. Ta také sestavila úvod k inventáři. Použila jsem jej k napsání redakční poznámky.

Jana Blažková

POZNÁMKY

1/ Státní historické muzeum (dále SHM), oddělení písemných pramenů (dále OPP), Fond 151 N. F. Melniková - Kedrová - Řivnáčová.

2/ Viz poznámka 1).

3/ Viz poznámka 1).

4/ Viz poznámka 1). O Pekařovi a Papouškovi viz přehledná práce: Kutnar, Fr.: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Praha 1977, a také kapitola Firsova J. F. o československém dějepisectví v knize: Historiografie dějin jižních a západních Slovanů. Moskva 1987, strana 105 - 115.

5/ Viz poznámka 1/.

6/ Viz o tom podrobněji: Firsov J. F.: Boj za politickou orientaci českých a slovenských kolonií v Rusku v letech 1915-1917. Masaryk nebo Durych? (Versaille a nová Východní Evropa). Moskva 1996. Strana 111 - 135.

Firsov Jevgenij F.: Boj za orientáciu českého a slovenského narodnooslobodzovacieho hnutia v Rusku v rokoch 1915 - 1917. Historický časopis. Bratislava 1995. Číslo 1. Strana 47 - 68.

7/ OPP SHM - viz poznámka 1/.

8/ Viz poznámka 1/.

9/ Viz poznámka 1/.

10/ N. F. Melniková - Kedrová se stává slavistkou, viz: Firsov, J. F.: Julius Zeyer. Z rukopisného dědictví slavistky N. Melnikové - Kedrové. Věstník Moskevské univerzity. Serie 9. Filologie. 1994. Číslo 1. Strana 88 - 96. V letech 1916 - 1917 vedla N. F. Melniková - Kedrová přípravu pro vytištění „Slovanského sborníku“, této práce se částečně zúčastnil i slavista A. G. Rudněv. Jaký byl osud tohoto sborníku, nám není známo.

11/ Viz o tom např. Gebhart J., Koutek J., Kuklík J.: Na frontách tajné války. Praha 1989.

12/ Tento seznam originálních materiálů jsme zařadili do referátu na XI. Mezinárodním sjezdu slavistů v Bratislavě dne 3. září 1993 - „Boj za orientaci českého a slovenského národního hnutí v Rusku v letech 1915 - 1917“ (ve světle nových archivních objevů). Viz text referátu a materiály sjezdu.

RESUMÉ

Der tschechische Historiker Jaroslav Papoušek in Rußland und seine unbekanntenen Briefe aus Butyrki an N. F. Melniková - Kedrová - Řivnáčová.

Jevgenij F. Firsov

Dieser Aufsatz bringt bisher unbekanntene Fakten über das Leben des tschechischen Historiker und Diplomaten Jaroslav Papoušek (1890 - 1945) im Rußland. Der Autor entnimmt sein Material aus den schriftlichen Quellen, die im Staatsmuseum für Historie im Moskau aufbewahrt werden.

Jaroslav Papoušek, Absolvent der Karlsuniversität und Wissenschaftler des Wiener Institutes für österreichische Geschichtsforschung, geriet in russische Gefangenschaft schon im November 1914. Bis Sommer 1916 hielt er sich im Kriegsgefangenenlager in Sibirien auf. Auf eigenes Gesuch trat er in die tschechoslowakischen Legionen ein. Er blieb nur kurze Zeit bei der Armee, am Anfang des Jahres 1917 begann er für die Leitung des Verbandes der tschechoslowakischen Bünde in Rußland zu arbeiten, und nach einigen Monaten wurde er zum Mitglied der russischen Zweigstelle des Tschechoslowakischen Nationalausschusses angenommen. Durch die Analyse Papoušeks Korrespondenz kommt der Autor einerseits an Papoušeks Privatleben, andererseits an das Leben der tschechischen Freiwilligen, näher. Im letzten Kriegsjahr lernte Jaroslav Papoušek in Moskau Nadeschda Melnikova - Kedrova - Řivnáčová kennen. Sie war eine aktive Propagandistin slawischer Gegenseitigkeit, slawischer Sprachen und slawischer Kultur. Gegenseitige Zuneigung zeigte sich offen zur Zeit Papoušeks Einkerkering in Butyrki in der zweiten Hälfte des Jahres 1918. In demselben Gefängnis wurde in dieser Zeit auch der zweite Gemahl von N. Melnikova Rostislav Řivnáč arrestiert. Melnikova ließ sich scheiden und zu Ende des Jahres 1918 heiratete sie zum drittenmal. Gleich nach der Hochzeit und Papoušeks Entlassung aus dem Gefängnis ging das Ehepaar Papoušek nach Prag. Zwischen den beiden Weltkriegen Nadeschda schrieb und hielt Vorträge über die russische Literatur und Kunst, übersetzte und unterhielt Beziehungen zu hervorragenden Persönlichkeiten der Kultur. Jaroslav Papoušek war am Außenministerium tätig. An der Neige des zweiten Weltkrieges wurde er von den Nazis zu Tode verurteilt. Nadeschda Papoušková - Melnikova widmete die zweite Hälfte ihres langen Lebens der Kultur und Organisationsarbeit auf dem Gebiet der Kunstgewerbe und des Musealwesens. Sie starb 1978.

Den zweiten Teil des Aufsatzes bildet eine Auswahl Jaroslav Papoušeks Briefe an Nadeschda Melnikova aus dem Arrest in Butyrki. Sie zeigen nicht nur die Tiefe und Echtheit seiner Liebesgefühle, sondern auch die in sowjetischen Arresten herrschenden Umstände.

Auf Nadeschda Melnikova - Papouškovás Wunsch wird der Nachlaß, der nach der Ankunft nach Prag entstanden war, im Archiv in Česká Lípa aufbewahrt. Er wird von Marie Vojtišková bearbeitet. Ihrem Lebensjubiläum widmen wir diesen Sammelband.

***The Czech historian Jaroslav Papoušek in Russia and his
unknown letters from Butyrki
to N.-F.Melniková-Papoušková-Řivnáčová***

Jevgenij F. Firsov

The paper brings so far unknown facts about the life of the Czech historian and diplomat Jaroslav Papoušek (1890-1945) in Russia. Its author drew knowledge from written documents deposited in the State Museum of History at Moscow.

Jaroslav Papoušek graduated at the Charles University and became scientific fellow of the "Institut für Oesterreichische Geschichtsforschung" ("Institute for Research in Austrian History"). Already in November 1914 he was imprisoned in Russia. Till summer 1916 he was held in a prison camp in Siberia. On his own request he joined the Czechoslovak legion. There he remained only a very short time. At the beginning of 1917 he started to work for the management of the Union of Czech Clubs in Russia and some months later he was appointed member of the Russian Branch of the Czechoslovak National Committee.

With means of an analysis of the mentioned pieces of correspondence the author brings the reader nearer, on the one side, to the life of the Czech volunteers in Russia and, on the other side, to Papoušek's private life. In the last year of the war at Moscow Jaroslav Papoušek got acquainted with Naděžda Melniková-Kedrová-Řivnáčová, an active populariser of Slavic mutuality, Slavic languages and Slavic culture. Their mutual liking became openly evident during Papoušek's imprisonment at Butyrki in the second half of 1918. In the same P. O. W. camp in the same time also Rostislav Řivnáč, the second husband of Melniková, was imprisoned. Melniková got her divorce from him and at the end of the year she married the third time.

Immediately after the marriage and the release of Papoušek from the prison Mrs and Mr. Papoušek left for Prague. In the years between World War I and II Naděžda wrote and lectured about Russian literature and arts, translated and kept in touch with a great number of prominent cultural personalities. Jaroslav Papoušek worked at the Ministry of Foreign affairs. Close to the end of World War II he was tortured to death by the Nazis. Naděžda Papoušková-Melniková devoted the second half of her life to popularisation and organisation work in the branches of arts and crafts and museology. She died in 1978.

JAK VZNIKL A VYCHÁZEL BEZDĚZ

Ladislav Smejkal

Časopis vydávaný Muzejním spolkem pro kraj Českolipský v letech 1930 - 1938 je kulturní hodnotou dosud nezařazenou do dějin českého pohraničí a jeho společenských poměrů v příslušné době. Jako historický pramen je dobře znám a využíván a k dispozici je i celková bibliografie.^{1/} Po předešlých studiích, rekonstruuujících sbírkový fond Českého muzea pro kraj Českolipský a analyzujících problematiku menšinových muzeí ve svém celku, je možné konstatovat, že přibylo poznatků umožňujících při absenci vlastního redakčního archivu sledovat vývoj a postavení Bezdězu v průběhu necelého desetiletí jeho vydávání.^{2/} Mimo následující rozbor ponecháváme poválečný ročník z let 1947 - 1948. Vyšel za změněných společenských podmínek a v kontextu s jinými tvůrčími aktivitami, takže si zaslouží samostatné pojednání.

Redakční archiv Bezdězu se skládal z písemností, článků od autorů, korekturních obtahů, štočků, účetních dokladů a korespondence včetně čtenářských dopisů. Z písemností se uchovaly jen nepatrné zlomky uložené ve vlastivědné pozůstalosti Josefa Maštálka, z níž byla v Okresním vlastivědném muzeu v České Lípě oddělena sbírka České muzeum pro kraj Českolipský (1927 - 1937) a ponechána vlastní pozůstalost inspektora českých státních škol Josefa Maštálka (1876 - 1950), předsedy Muzejního spolku.^{3/} Sbírkou štočků se dochovala téměř v úplnosti uvnitř sbírky štočků Německého učitelského spolku v České Lípě a nachází se rovněž v okresním muzeu.^{4/} O příčinách zániku redakčního archivu víme ze zápisu schůzky k obnovení Muzejního spolku 12. července 1945. Předseda Josef Maštálka uvádí, že administrátor listu (Bohumil Kinský) odjel z České Lípy v kritických dnech na počátku října 1938 a neodvezl s sebou věci Bezdězu, jak byl o tom Maštálko přesvědčen a zvláště

lituje ztráty štočků, které se ale časem objevily. Materiály redakce uložené v Tyršově škole v České Lípě se dostaly do rukou Němců, kteří je nejspíše zmařili a štočky si ponechali.^{5/}

Časopisy českých menšinových muzejních spolků

V průběhu dvacátých let až do roku 1931 vzniklo v severních Čechách šest českých muzejních spolků budujících vlastní muzea a v některých případech vydávajících časopisy.^{6/}

Duchcov

V roce 1922 byl od Adolfa Valdštejna zakoupen československým státem zámek v Duchcově za pět milionů korun, a to včetně parku a dalších pozemků, jakož i se všemi sbírkami, tam se nacházejícími. Nešlo v pravém slova smyslu o muzeum vytvořené za účelem dokumentace života dané oblasti a české menšiny zvláště. Muzejní spolek se pokusil na základě správy získaných sbírek založit muzeum národnostně smíšeného pojetí, ale myšlenku se pro neustálé spory nepodařilo uvést do života. K vydání časopisu nedošlo.

Žatec

Počátky českého muzea vedeného muzejním spolkem, v jehož čele stál inspektor českých státních škol Alois Polánek, lze klást do let 1925 - 1926. V roce 1927 vyšlo první číslo Věstníku Českého muzea v Žatci. Od následujícího roku vycházel pod názvem Krajem Lučanů v počtu do šesti čísel ročně až do roku 1949. Časopis se soustřeďoval v prvních letech převážně na kapitoly z dějin Žatce, jehož český život byl ve středověku a novověku bohatě rozvinutý. Postupně se věnoval i širšímu teritoriu. Zprávy o muzeu byly rozsáhlé. V prvním období byl ilustrován výhradně reprodukovánými perovými kresbami zachycujícími krásy starého Žatce. Vycházely zde i básně vlastnecko osvětového ražení a byly sem zařazovány krajové pověsti. Při časopise vznikla i knižnice zahrnující dílčí historické monografie.

Litoměřice

První pokusy o vytvoření muzea se datují do roku 1924. Muzejní kroužek se prvně sešel 12. června 1927. Od roku 1929 vydával Časopis muzejního spolku v Litoměřicích, a to po jednom čísle ročně. Léta 1935 - 1937 vyšla v jednom svazku a tím vydávání končí. Ča-

sopis je charakteristickou ročenkou o sbírkotvorné a popularizační činnosti muzea s jistým podílem kvalitních statí o archeologickém výzkumu a k tématice máchovské.

Most

Český muzejní spolek se ustavil 4. března 1928 na základě Všeobecného českého spolku Vlastimil, který jako vlastenecké sdružení chtěl být seskupením všech národně smýšlejících Čechů. Takto pojatá činnost nebyla již vzhledem k politickému štěpení české veřejnosti dále udržitelná, takže došlo k rozpuštění spolku a jeho finanční prostředky, knihovna a sbírka různých upomínek, přešly na muzejní spolek. Od roku 1929 vydával Časopis spolku Podkrušnohorského muzea v Mostě, vždy po jednom čísle ročně. Léta 1935 - 1937 vyšla v jednom svazku a tím historie časopisu končí. Vedle charakteristické výroční zprávy o jednotlivých funkcích muzea jsou zde články o dějinách a postavení české menšiny a dobře ilustrované příspěvky archeologické. Karel Bechyně učinil pokus o celkové sepsání dějin Mostu, který ale zůstal v torzu. Důležitá byla, v jiných časopisech nezavedená, recenzní rubrika českých a německých časopisů. V roce 1937 napsal učitel Václav Kučera stať, která měla být novou rubrikou „Z německého ruchu muzejního“. Jedná se o svého druhu jedinou zprávu v českém menšinovém časopisectvu o práci a působení tamního německého muzea.

Ústí nad Labem

Český muzejní spolek vznikl z aktivity několika českých učitelů a založil malou sbírku v české škole v Krásném Březně. Vznikl 18. října 1931 a žádný časopis nevydával.

Česká Lípa

Český muzejní spolek byl založen 21. března 1928 na základě předešlé všeobecné aktivity učitelstva českolipského inspektorátu při organizování Menšinové výstavy českého severu v Mladé Boleslavi. Část tam soustředěných exponátů se stala základem muzea. Časopis Bezděz vydával spolek od roku 1930. Problematika jeho obsahu, vývoje a významu v kulturním životě je náplní dalších částí této statě.

Bezděz - jeho vznik a programové vyhlášení

Podněty ke vzniku každého kulturního díla se obtížně stopují v pramenech, jejichž původci se k nim hlásí až po časovém odstupu a když je třeba brát v úvahu určité ideové posuny. V době sestavování muzejních stanov a jejich schválení nebyla otázka konkrétního časopisu výslovně zmiňována.^{7/} Usnesení výboru muzejního spolku není dochováno a chybí případná diskuze k tématu. Datum usnesení uvádí výzva „České veřejnosti“ v prvním čísle Bezdězu. Stalo se tak 13. října 1929. Dříve než muzejní spolek pomýšlel na časopiseckou formu vlastivědné práce, objevil se návrh na vydávání vlastivědných přehledů zahrnujících oblast jednoho nebo dvou soudních okresů. Výbor spolku se tím zabýval 22. dubna 1928, jak se dozvídáme z dopisu Josefa Maštálka řediteli české školy ve Varnsdorfu A. Rambouskovi.^{8/} Rozvrh zamýšlených vlastivědných pojednání se z dopisu ale nedozvíme. Maštálko se jen zmiňuje o možnosti získat mladého pracovníka pro sestavení tohoto dílka. Výslovně hovoří o formálních požadavcích: pohlednicový formát, 50 - 60 stran textu, mapový nákres. Maštálko vlastně usiluje o plnění slibu daného v doslovu publikace, která byla katalogem mladoboleslavské výstavy v roce 1927 „Poměry v našich hraničářských pozicích na severu Čech“, kde uvádí, že se zahajuje řada studií o hraničářských poměrech našeho severu.

Menšinová výstava severních Čech v roce 1927 byla pro padesátiletého Maštálka životním předělem. Uvedl se v ní v nové funkci inspektora českých státních škol v obvodu českolipském. Dílo vzniklo ve spojení s téměř třemi stovkami učitelů od Vrchlabí až po Ústí nad Labem. Nadšené zapojení do práce působilo povzbudivě. Výstavu navštívil prezident republiky T. G. Masaryk. O zážitku z doprovodu vzácného hosta napsal Maštálko vzpomínku v nekrologu Masarykově v Bezdězu v roce 1937. Článek rozšířil ještě v roce 1950, kdy byl dopisovatelem Zemědělských novin. Jeho poslední příspěvek chystaný ke stému výročí narození zakladatele československého státu však ve své době nevyšel.^{9/} Maštálko uvádí, že látkou výstavy zaujatý Masaryk vyzval svého průvodce, aby o tom napsal knihu. Pan inspektor píše, že byl vypracován doprovodný text k výstavě výše citovaný, ale cítili jsme, že to není „kniha“ jak si jí představoval pan prezident. Maštálko vytušil, že nepostačuje pouhý slovní popis výstavy, že je třeba soustředit soustavně shromážděné poznatky a pohotově je doplnit dalšími dosažitelnými vědomostmi o přírodě a dějinách.

Prvotní představou tedy zřejmě bylo dosáhnout cíle sérií vlastivědných příruček. Podle skromných výsledků další práce ale došlo v plnění tohoto programu k podstatným změnám obsahové náplně. Program mohl narážet na problémy, o nichž se dá jen dohadovat, a předpokládal bych v logice věci dva zásadní. Pro každý obvod bylo třeba hledat redaktora díla a zatížit ho určitými povinnostmi nad jeho pracovní úvazek, protože bylo téměř jisté, že půjde o učitele. Práce by byla zdouhavá a právě druhým zásadním problémem by byla pravděpodobná nákladnost projektu. Časopis byl formou sdělení poznatků přístupnější širší veřejnosti a práci na soustavné vlastivědě bylo možné rozdělit do drobných příspěvků, takže určitý počet ročníků vlastně nahrazoval objemné kompendium. Toto pojetí lze v souhrnu jednotlivých čísel Bezdězu rozeznat. Přistupovala k tomu další výhoda. Podobně jako při výstavě bylo možné zapojit širší okruh učitelů jako základní pracovní kádr, získat spolupráci dalších odborníků z vnitrozemí a využívat aktuální informace, což zejména v úseku sledování problémů života českých hraničářů bylo nejvýše žádoucí. Časopis a knižnice se nevyklučovaly. Bezděz urychloval splnění uložených předsevzetí. Knižnice se měla vyvíjet vedle periodika, přičemž není vyloučeno, že se očekávalo, že Bezděz svým výtěžkem na ni také přispěje.

Proklamace programových cílů časopisu vyšla pod názvem „*České veřejnosti*“ v prvním čísle Bezdězu, který se jím vymezil jako periodikum nepolitické, sdružující české lidi v jednotný šik. Určuje svou teritoriální působnost obvodem inspektorátu českých státních škol s připojením zájmu o „*sesterskou Lužici*“, a to jak po stránce historické, tak i co do studia současných poměrů. Na první místo ve svém zaměření si klade povzbuzení českých lidí, kteří „*vlivem dlouhého útisku se stali k českému národu dosti netečnými*“. Na další místo staví potřebu „*sloužit školám k učení o vlastivědě a informovat vnitrozemí o poměrech v našem pohraničí. ... Lužici jsme přibrali proto, že jako nejbližší čeští sousedé považujeme za svou povinnost udržovat styky s probouzející se větví slovanskou. Chceme připomenouti českým lidem, aby nedali zahynouti našim bratřím v Lužici, kteří v poslední době projevili tolik lásky k životu.*“

Vedle výzvy k hmotné podpoře shrnuje úvodní článek obsahovou náplň a naznačuje budoucím dopisovatelům na co se mají zaměřit. Nedá se určit, zda pořadí jednotlivých pokynů je pořadím důležitosti, přesto je výmluvné, že na prvním místě ukládá dokumentaci no-

věšších dějin. Spisováním paměti staších lidí se má zachytit období soustavné germanizace, aby neupadlo v zapomnění jejich utrpení než se český národ dočkal své svobody. Úvodník současně zdůrazňuje, že nechce „*vzpomínkami jitřiti staré rány*“. Na přispěvatelích se dále žádá, aby byla v širokém okruhu zaznamenávána jména polí, lesů, luk atd kde se dosud udržela ve slovanském znění. Takto pokračuje výčet dalších přání: hledat starobylé statky, sochy, obrazy, krajinné krásy a zachycovat je také fotograficky. Vyhledávat místní zvyky a obyčeje, z nichž „*mnohé ukazují na slovanský původ*“. Nakonec konstatuje: „*Časopis bude vážný, nebude pěstovat polemik, ale zjišťovat fakta*“.^{10/}

Obsahové složky Bezdězu, jejich utváření a proměny

Udržení určité programem naznačené linie mělo být dáno složením redakčního kruhu a jeho aktivitou. Mimo prvního vyhlášení programu nedošlo již v celém průběhu vydávání Bezdězu do roku 1938 k edici doplňku či programové změny. Redakční kruh se dělil na dvě části. První zahrnoval tak řečené hlavní spolupracovníky a šlo o přispěvatele rozšiřující obsah časopisu o odbornější příspěvky a plnící určité specializované úkoly. Početnější byla druhá, blíže nerozepisovaná skupina redakčních spolupracovníků, složená téměř výhradně z učitelů, plnících programové zaměření časopisu v oblasti vlastivědy a v záležitostech aktuálních sdělení a zachycení dějin současnosti.

Přehled hlavních spolupracovníků Bezdězu

V tiráži uvádění hlavní spolupracovníci se na tvorbě obsahu časopisu podíleli v různých časových úsecích a nestejnou intenzitou. Členíme je z hlediska jejich postavení ve vědeckém životě.

Univerzitní profesor dr. Josef Vítězslav Šimák (1870 - 1941) uložil do Bezdězu několik svých charakteristických rozborů jednotlivých pramenů k dějinám zdejší krajiny v novověku současně s výtahem podstatné části edice urbáře novozámeckého panství.^{11/} Od roku 1935 vydával v Bezdězu na pokračování ukázky z Knihy o Housce.^{12/} V témže roce otiskl závažnou přednášku Z minulosti severních Čech, zaznamenávající téze o vývoji zdejší krajiny od pravěku po 18. století.^{13/} O jeho podnětu k polemické diskusi o Máchově jezeře je zmínka v další části tohoto textu.

Univerzitní profesor dr. Josef Páta (1886 - 1942) uveřejňoval na stránkách Bezdězu větší články i dílčí informace o postavení Lužických Srbů a ohrožení jejich kultury.^{14/}

Doc. dr. Václav Černý (1894 - 1962), historik a archivář, organizátor moderního agrárně historického bádání. Jako představitel Československého zemědělského archivu a jeho pozdější ředitel využil v Bezdězu především poznatků ze studia archivu panství Zákupy, který v něm byl uložen.^{15/}

Univerzitní profesor dr. Jan Kapras (1880 - 1947), právní historik, starosta Ústřední matice školské, v letech 1938 - 1939 ministr školství ve vládě Republiky Československé a v letech 1939 - 1942 v témže postavení ve vládě protektorátní. Po válce byl zproštěn obvinění z kolaborace a byly uznány jeho odbojové zásluhy. Nebyl přímým přispěvatelem Bezdězu. Josef Maštálko otiskl jeho studii Češi a Němci v českém státě a vydal ji rovněž jako separát.^{16/}

Profesor Ferdinand Strejček (1878 - 1963) byl gymnaziálním profesorem v Mladé Boleslavi, literárním historikem a vydavatelem edice Souvislé školní četby (1910 - 1948), znalec díla Josefa Václava Sládka a Svatopluka Čecha. V Bezdězu uveřejnil několik objevitelských článků, týkajících se literatury 19. století z hlediska autorů majících vztah ke zdejší krajině.^{17/}

František Zuman (1870 - 1955), vrchní finanční rada, představitel Společnosti přátel starožitností, přední znalec dějin papíru v Čechách. Mezi přispěvateli Bezdězu patřil k nejpilnějším a jeho články zahrnovaly široký okruh problémů. Vedle zásadních příspěvků k dějinám sklárství sepsal několik statí životopisných včetně zlomků vlastních pamětí. Otiskl i práce z oboru dějin papíru, ochrany památek a vlastivědy svého rodiště Bělška. Časopis zásoboval množstvím glos, založených na výpiscích ze starého časopisectva a málo dostupné literatury.^{18/}

Životopisné příspěvky o hlavních spolupracovnících Bezdězu zařazujeme do přílohy o problematice biografického materiálu v tomto dvouměsíčníku jako zvláštní oddíl.

Ještě jeden univerzitní profesor, který však nebyl zařazen mezi spolupracovníky, věnoval Bezdězu jeden příspěvek - Josef Pekař (1870 - 1937), přední český historik. Roku 1934 poskytl Bezdězu svoji přednášku pro Československý rozhlas *O Valdštejnově osobnosti a jeho osudu*.^{19/} Do zásadnějších problémů literárně historických se pustil ještě českolipský gymnasiální profesor Emanuel So-

bíšek. Současně se dotkl i problematiky jazykovědné.^{20/} Jeho rozbor máchovské vynikají poetickým rozletem okouzlené duše.

Podání vlastivědné tematiky

Vlastivědnou látkou rozumíme v souladu s příslušnou klasickou odbornou literaturou statě podávající syntetický přehled o minulosti, propojený se souhrnem poznatků o hospodářských poměrech, sociálních otázkách a způsobu života v jednotlivých regionech. S tím jsou spjata dílčí sdělení o pamětihodnostech a zajímavostech přírody s cílem dát případnému návštěvníkovi potřebnou orientaci po vymezeném území. Na zvláštní místo oddělujeme speciální přírodovědná sdělení a přehledy o rezervacích.^{21/}

Články tohoto zaměření tvoří podstatnou část Bezdězu a většinou pochází od učitelů českých menšinových škol a profesorů českého státního reálného reformovaného gymnázia. Od těchto druhých je převážně látka přírodovědná. Příspěvky naplňují určitý plán daný úvodním programovým sdělením redakce. Nemají jednotný ráz a nenaplňují předem vytyčenou osnovu, členící látku do „rubrik“. Spojeny jsou nejvíce zdůrazněním postavení české menšiny, jejího spolkového a kulturního života, jejího vztahu k Němcům a její hospodářskou situaci. Hospodářská krize, která zasáhla české pohraničí a trvala po většinu období, v němž Bezděz vycházel, nepochybně nutila zdůrazňovat sociální rámec života Čechů tohoto regionu. Rovněž silící národnostní napětí ostřílo zvláště poznámky o spolkovém s kulturním životě. Nikde nelze přitom shledat motivy otevřené kontraverze. Ve vztazích k Němcům jsou voleny mírné až smířlivé tóny projevů a všichni autoři dbali pokynu z roku 1930 nejít staré rány.

Zastoupení jednotlivých dílčích regionů v přehledných vlastivědných člancích:

I. Oblast inspektorátu českých menšinových škol v České Lípě:

Šluknovsko

Anonym: Šluknov, B 1932/ 118 - 120

Maštálko, Josef: Šluknovsko, B 1938/ 60 - 61

Varnsdorf a okolí

Rambousek, Antonín: Varnsdorf, B 1932/ 62 - 64

Rambousek, J.(sic!): Čím se živí obyvatelstvo soudního okresu varnsdorfského, B 1937/ 17 - 19

Českolipsko celkově

Šulc, Jaroslav: Českolipsko v zeměpisném přehledu, B 1930/ 65 - 72

Lužické hory

Chyský, Čeněk: Hvozď v Lužických horách, B 1931/ 177 - 178

Cvikovsko

Hynek, Bohumil: Čím se živí obyvatelstvo soudního okresu cvikovského, B 1936/ 17 - 19

Svorsko

Sucharda, Karel: Klíč - Röhrsdorf a okolí, B 1930/ 104 - 106

Novoborsko

Roudnický, František: Krása lesního hřbitova v Boru u České Lípy, B 1938/ 75 - 78

Kamenický Šenov

Mareš, František: Kamenický Šenov před převrácením roku 1918, B 1935/ 35 - 40

Jablonné v Podještědí

Chyský, Čeněk: Zákupy a Německé Jablonné, B 1931/ 119 - 122

Mimoň

Marek, Karel: Mimoň, B 1935/47 - 49

Zákupy

Chyský, Čeněk: Zákupy a Německé Jablonné, B 1931/ 119 - 122

Pytlík, Bohumil: Zámek a město Zákupy, bývalé vévodství zákupské, B 1932/ 107 - 118, 142 - 151

Česká Lípa

Kinský, Bohumil: Českolipské památky, B 1933/ 160 - 173

Ralsko - Kuřívodsko - Strážsko

Kinský Bohumil: Od Ralska k Ještědu, B 1935/ 87 - 94

Hanuš, J.K.: Hamerské jezero s Děvínem, B 1930/ 96 - 100

Hnídek, B.: Čertova zeď, B 1930/ 100 - 104

Dubsko

Polák, Břetislav: Dubá před válkou, za války a po ní, B 1935/ 149 - 151

Kinský, Bohumil: Z Dubé do Úštěku, B 1935/ 177 - 184

Anonym: Nedvězí a Radeč, B 1935? 56 - 59

Bezděz

E.O.R.: Bezděz, B 1930/ 5 - 7

II. Oblast mimo teritorium inspektorátu českých menšinových škol:

Dolní Polabí

Kubišta, Jan: Na Dolním Polabí, B 1930/ 58 - 60

Děčín

Vlach, Josef: Děčín (Trochu historie), B 1930/ 91 - 96

Liběchov

Čondl, Adolf: Liběchovská „Klácelka“, B 1930/ 178 - 185

Chrastavsko

Honsa, B.: Chrastava a nejbližší okolí do převratu, B 1932/ 182 - 185

Frýdlant

Chyský, Čeněk: Frýdlant, zámek a město, B 1933/ 51 - 53

Podještědí

Kinský, Bohumil: Podještědí a Jizerské hory, B 1933/ 17 - 19

Ploskovice

Klečka, Adolf: Ploskovice a okolí, B 1938/ 17 - 18

Sebnitz

Kovář, J.: Sebnice, B 1933/ 90 - 91

V tematické tabulce není nápadně zastoupeno Novoborsko. K tomuto okrsku se pojí články o problematice soudobé sklářské produkce, o nichž se zmiňují na jiném místě. Taktéž oblast Doks zde není prezentována, protože pronikla do látky máchovské polemiky, která je připomenuta na jiném místě této práce. Jiná méně zastoupená místa, např. Lužické hory, jsou spíše důkazem nemožnosti soustavné encyklopedické práce, k níž chyběli potřební lidé na vhodných místech - v síti českých škol, která byla silně nerovnoměrná.

Mimo tabulku ponechávám rozsáhlou stať Bohumila Kinského *Vlastivědný průzkum Českolipska z roku 1933*.^{22/} Vedle výčtu vybraných hodnot památek a přírody se zde Kinský snaží o určité třídění problémů. Rozvíjí na konkrétní látce zásady programové stať z roku 1930 a nabádá učitele k systematické práci na soustředování poznatků. Zdůraznil výchovný význam turistiky. Bez soustavného procházení krajem nemůže vzniknout opravdový vztah k domovině. „Příroda budíž nám otevřenou knihou a kraj náš dějinnou kronikou, ze kterých možno číst“, hlásal Kinský.^{23/} Poučení vlastním osobním zážitkem z krajiny mohou učitelé dětem vštěpovat lásku k pohraničí.

Vlastivědné články přírodovědně zaměřené

Přírodovědně orientovanou složku vlastivědných příspěvků se nepodařilo v Bezdězu vybudovat systematicky. Chyběl přírodovědec, který by s redakcí soustavně spolupracoval a tak většina článků byla zajišťována příležitostnými kontakty šéfredaktora Mašťálka. Bohumil Kinský podal přehled severočeských rezervací a včlenil je do rámce turistických přehledů. Stať prof. Viktora Jedličky o Státním hydrobiologickém ústavu a jeho stanici v Doksech můžeme zařadit do souhrnu článků zachycujících současnost zdejšího území. Autor byl středoškolským profesorem v České Lípě. Pozorování v přírodě podával další středoškolský profesor z České Lípy František Dubský. Významnou osobností byl MUDr. Alfréd Hořice (1865 - 1945) pocházející z Mnichova Hradiště. Patřil k předním českým ornitologům. Jeho sbírka preparátů českého ptactva se nachází v Národním muzeu a je největší svého druhu v Čechách.

Přehled rozvrstvení přírodovědné tematiky na stránkách Bezdězu podává následující tabulka.

Přírodní rezervace

Kinský, Bohumil: Severočeské přírodní rezervace, B 1935/ 30 - 31

Botanika

Božiles, Zd.: Léčivé byliny v údolí „Peklo“ (Höllengrund) u Kynastu, B 1934/ 119 - 124

Zuman, Frant.: E. Purkyně o květeně okolí bělského, B 1934/ 140 - 143

Jedlička, Viktor: Popelivka sibiřská - vzácná rostlina Máchova jezera, B 1932/ 28 - 29

Geologie

Dubský, Frant.: O vyvěřelinách a nerostech na Českolipsku, B 1935/ 97 - 100

Vohradský, Josef: Geologický nástin Rumburska a Varnsdorfska, B 1938/101 - 103

Ornitologie

Dubský, Frant.: Severští hosté a jejich osud, B 1935/ 144 - 146

Hořice, Alfréd: O ptactvu krajiny bezdězské, B 1938/ 33 - 37

Mašek, Jan: Ze života sokola stěhovavého a jestřába, B 1938/ 47 - 49

Vzpomínkové statě na stránkách Bezdězu

Vedle životopisů, statí jubilejních a glos příležitostných, jejichž přehled podává příloha na konci této práce, vyšly v Bezdězu také zlomky memoárů jako vlastních autorských děl a častěji zaznamenaných jinými autory. Plnil se pokyn programové statě z roku 1930 žádající zvláště vzpomínky na dobu minulé národnostní perzekuce. Tato látka se v nepolitickém listu nejvíce politiky dotýkala a byla naplňována jen v prvních letech časopisu, protože narůstající národnostní napětí Čechy v pohraničí existenčně ohrožovalo a příkladně učitelé dostávali výslovné pokyny ke zdrženlivosti ve věcech národnostních.^{24/}

Josef Vlášek vypracoval na základě vzpomínek a kronikářských záznamů přehled o osudu české menšiny v Děčíně v minulém století.^{25/} Učitelka Františka Vlčková zachytila ze vzpomínek bratří Františka a Josefa Kubáلكových události v České Lípě před první světo-

vou válkou, kdy došlo k národnostním bouřím v důsledku žádosti Čechů o vlastní školu.^{26/} Ředitel české školy v České Lípě Emil Kleprlík se opřel také o vzpomínky bratří Kubálků a svědectví dokumentů České Besedy při líčení zápasů o českou školu ve městě v roce 1907.^{27/} K záznamu spíše jen drobných epizod z doby těsně po 28. říjnu 1918 v České Lípě přistoupila ve druhé části svého výše zmiňovaného článku Františka Vlčková a využila vedle vzpomínky Františka Kubálka také sdělení oficiála dráhy Příhonského.

Po šifrou - t - vyšly *Vzpomínky z Liberecka* přecházející spíše již do studie k problematice národnostních konfliktů. E. Čihař svého pamětníka utajil, když podával osobně laděný obraz Skalice u České Lípy v době předpřevratové.^{28/} V roce 1936 uveřejnil František Zuman vzpomínku na kulturní a spolkový život v Bělé pod Bezdězem v minulém století - *Od paty Bezdězu*. Zpracovává paměti vlastní, rodinné i spolkové a zaměřuje se na situaci českého města blízko jazykové hranice.^{29/} Jiří Sokol vydal v roce 1933 v Bezdězu vzpomínky na svého otce Karla Stanislava Sokola (1867 - 1922), politika a novináře.^{30/}

Jedním z přání Maštálkových bylo shromáždování paměti legionářů. Publikovat se podařilo jen dvě statě, z nichž první, *Vzpomínky na bratra Frantu Šnejdara, rozvědčíka 2. střeleckého pluku*, je podepsána jen jménem „Tonda“.^{31/} Druhou pod názvem *Legionář Čapek z České Lípy vypravuje o svém zranění u Kazaně* sepsal Josef Maštálko.^{32/}

Intimní ráz mají paměti Josefy Špottové, rozené Červenkové ze Mšena (1825 - 1889), manželky lékaře, propagátora vodoléčby a elektroléčby. Vlastní zápis zůstal nedokončený a z opisu ho vydal Vojtěch Zeman. Zahrnuje vzpomínky na dětství a školu.^{33/} Osobní a důvěrný ráz má nepodepsaná vzpomínka na lužickosrbského kulturního pracovníka Smoleře.^{34/}

Aktuální články v Bezdězu

Časopis s dvoutměsíční periodicitou zaznamenával určitou časově živou problematiku ve formě kroniky, souhrnu s časovým odstupem. V prvním ročníku byla přímo takto označena rubrika vedená profesorem Jiřím Pelikánem, která zahrnovala přehled o činnosti osvětové. Po Pelikánově odchodu na místo ředitele českého gymnázia v Děčíně přestala v roce 1932 vycházet a soudobé informace o osvětovém působení v české menšině prakticky vymizely.^{35/} Tepr-

ve v roce 1937 a 1938 se pokusili Dr. Josef Macháček a Josef Vohradský o souhrnné přehledy osvětové a knihovní, které snad mohly vést k obnově kroniky.

Do okruhu aktuálních článků patří dále informativně statistické a bilanční přehledy zahrnující tabulky ze sčítání lidu a přehledy průmyslové výroby, zejména ze sklářství. Statistika byla také základem osvětových informací, protože bylo třeba objasnit, jak četné je působení přednáškami a dalšími formami lidového vzdělání a kultury, např. bilance knihovnictví. Pro Čechy v pohraničí bylo důležité sčítání lidu v roce 1921, protože mohlo doložit růst či pokles české menšiny v jednotlivých obcích a regionech. Na závěr roku 1932 byly v Bezdězu vydány první předběžné tabulky s přehledem o poměru národností v obvodu inspektorátu českých státních škol. Další tabulky vyšly v roce 1933 a souhrn potom v roce 1935.^{36/} Průmyslově statistické články se až na jednu výjimku zaměřily na sklářství a jsou cenným historickým pramenem.^{37/}

S určitými přestávkami a dílčími vnitřními změnami procházejí všemi devíti předválečnými ročníky Bezdězu zprávy turistické a sdělení Českého muzejního spolku pro kraj Českolipský. Řada fejetonů Josefa Maštálka o poměrech v české menšině má v podstatě také povahu rubriky. Klub českých turistů v České Lípě vznikl 15. března 1928.^{38/} V čele stál odborný učitel Bohumil Kinský (1898 - 1987), od roku 1934 také správce sbírek českého muzea. Napsal několik průvodců po zdejší krajině, svými fotografiemi ilustroval Bezděz a usiloval o soustavnou propagaci vlastivědných poznatků. V ročnících Bezdězu 1930 - 1933 uveřejňoval statě o turistickém zpřístupnění různých jednotlivých teritorií. Po své významné práci o vlastivědném průzkumu Českolipska z roku 1933 přistoupil v následujícím ročníku k soustavným přehledům o problematice turistiky. Nešlo totiž jen o to, co doporučit k návštěvě, nýbrž také o spjatost turistiky s výchovou, českým podnikáním a obecně s růstem vzdělanosti a vhodně pojatého národního sebevědomí. Rubrika byla nejdříve označena názvem Turistický zpravodaj, po druhé již měla jasné logo s nápisem Československá turistika. Zaznamenala hned úspěchy, jichž bylo dosaženo např. v dvojjazyčném značení turistických cest, při zlepšení úrovně služeb a oznamuje snahy ústředí Klubu o zakoupení hradních ruin. Kinský ji celou vyplňoval vlastními zprávami a vedl ji až do zániku časopisu.

Český muzejní spolek pro kraj Českolipský vznikl 21. března

1928 pod předsednictvím Josefa Maštálka. Časopis Bezděz se nestal jeho úředním bulletinem tak, jak tomu bylo příkladně v Litoměřicích a v Mostě u tamních muzejních spolků. Naprosto pravidelné zprávy o činnosti, zprávy pokladní a úplná kvitance darů tu nebyly. První stať o uspořádání sbírek muzea sepsal v roce 1931 ředitel české školy v Boru u České Lípy Josef Rýzner. Muzejní sbírky byly tam tehdy uloženy a stály pod jeho správou.^{39/} O problematice uspořádání myšlenkové a věcné struktury referoval Josef Maštálko. Otištěna byla přednáška přední osobnosti muzejního a všeobecně kulturního života Mladé Boleslavi prof. Zdeňka Kampera, přednesená na schůzi muzejního spolku.^{40/} V roce 1936, kdy bylo muzeum zpřístupněno veřejnosti ve své konečné podobě, vzešla řada článků o jeho významu a k charakteristice jeho jednotlivých částí. Teprve v roce 1938 vyšla stať Boleslava Lužického, kterou možno označit za průvodce sbírkami i s ilustracemi.^{41/}

K jisté pravidelnosti se vypracoval Josef Maštálko svými články o poměrech české menšiny. Nejspíše bych je označil jako fejetony zkoumající na základě jednotlivých příkladů vztahů mezi Čechy a Němci úroveň života české menšiny v ohledu kulturním, sociálním a částečně i politickém. Základní, tak říkajíc jednotící myšlenkou, bylo poučení o potřebě budování školských a osvětových zařízení k růstu vzdělanosti a zdravého národního uvědomění, aby Češi stáli před velkým a aktivním národem německým jako rovnocenný partner, schopný vytvořit si také hospodářské zázemí a sociální stabilitu.^{42/}

V přehledu aktuální problematiky v Bezdězu je třeba se zastavit ještě u velké série článků o Lužici, o nichž byla již zmínka v souvislosti s Josefem Pátou jako jedním z hlavních spolupracovníků časopisu. Do nástupu hitlerismu v Německu se objevují v Bezdězu články o zeměpisu a národopisu Lužice a dokonce i ukázky textů v horní lužické srbštině. V následujícím období se Bezděz stal kronikou referující o stupňujícím se omezování a perzekuci Lužických Srbů, jejich inteligence, časopisectva, knižní kultury a jazyka vůbec. Na tomto místě se Bezdězu dostává určité podoby národně politického listu, hájícího základní lidská práva nejmenšího slovanského národa. Český muzejní spolek jako jediný na českém venkově vybudoval v menšinovém muzeu v Zákupech lužickosrbský koutek.^{43/}

Archivní doklady o českých spolcích, kulturních, vzdělávacích a osvětových institucích na Českolipsku jsou vzácné. Značná část

dokumentů byla v roce 1938 buď preventivně spálena nebo odvezena do vnitrozemí a zde zanikla v hrozbách perzekucí nebo přímo rukama nacistické moci. Rozmanité papíry se rozptýlily do soukromého držení a zmizely třeba i později po úmrtí těch, kteří v nich viděli své osobní památky na dobu působení v pohraničí. Výše uvedenými řádky zdůvodňují mimořádný pramenný význam všech jednotlivých článků v Bezdězu referujících o učitelských aktivitách, jako byl příkladně lužickosrbský kurz, učitelské semináře a setkání.^{44/} Z archivu inspektorátu českých státních škol v České Lípě se zachovalo jen nepatrné procento oběžníků.^{45/} Důležité jsou též zprávy o činnosti Národní jednoty severočeské. Mimo pražské ústředí jsou její venkovské pobočky doloženy jen torzovitě.^{46/}

Literatura v Bezdězu

Josef Maštálko by se jistě neodříkal krátkých útvarů prozaických a vhodných básní pro svůj časopis. Sám totiž činil, neveřejně, určité beletristické pokusy.^{47/} Povídky se v Bezdězu nevyskytují, nahrazují je pověsti. Františka Vlčková otiskla v ročníku 1932 osm pověstí z okolí České Lípy až po Ralsko.^{48/} Učitel Hnídek z Náhlova zařadil pověst o Čertově zdi. Značný význam měla kolekce třinácti pověstí z Bezdězu, sesbíraná mladoboleslavským spisovatelem Karlem Selnerem (1873 - 1955). Neobyčejně plodný autor přispěl do Bezdězu v roce 1931 a byl to jeho jediný příspěvek.^{49/}

Básně vyšly za dobu předválečné existence Bezdězu na jeho stránkách jen tři. V ročníku 1930 byla přetištěna v originálním znění báseň „*Zaowd*“ od Handrije Zeilera. Vznikla v roce 1845.^{50/} V ročníku 1933 byla vydána báseň Josefa Šlejera „*Dolní Poustevna*“ údajně ze sbírky „*Můj život není z tohoto světa*“. Je chválou drobné národní práce v duchu masarykovském.^{51/} V čísle věnovaném památce T.G.Masaryka v roce 1937 byla otištěna báseň Gabriely Dürichové „*Být připraven*“. Jednalo se o celkem prostoduchý apel na mravní síly národa, aby zůstal bdělý, reálně uvažoval o své situaci a směřoval k jednotě.^{52/}

Bezděz neměl zavedenu soustavnou recenzní rubriku. Všiml si příležitostně prací vydaných svými spolupracovníky, např. J.V. Šimákem, J. K. Hanušem nebo Františkem Zumanem.^{53/}

Knižnice Bezdězu

Název jen obecně označuje několik brožur vydaných Muzejním spolkem pro kraj českolipský a propagovaných na stránkách časopisu. Ve skutečnosti se uvádějí jen jako „spisy“ a nebyly začleněny do předem vymezené ediční řady. V první části této práce, kde se píše o vzniku časopisu, jsou uvedeny doklady o plánování skutečné řady vlastivědných publikací a jejich vydání snad mělo mít přednost před časopisem. Jisté je, že se tak nestalo a setkáváme se jen s torzem uvažovaného podniku.

Tajemník školního inspektorátu českolipského obvodu českých státních škol Jan Křtitel Hanuš se pokusil vytvořit pro školské účely vlastivědný spis s nejnужnějsími znalostmi o Českolipsku. V průběhu přípravy spisu s názvem „*Českolipsko*“, s ilustracemi prof. Františka Pavelky a fotografiemi zahrádeckého učitele Hrušky a turnovského profesionálního fotografa Linharta, nechal Hanuš v roce 1930 vytisknout do knihy podtitul „*Vlastivědný nástin soudních okresů Česká Lípa, Bor a Mimoň*“. V doslovu datovaném 28. října 1930 vysvětluje, proč v knize není to, co sliboval podtitul. Původně měl úmysl podrobně popsat všechny obce tří soudních okresů Českolipska, avšak Český muzejní spolek, který se mezi tím ustavil, si vzal za úkol vydávat tyto spisy a rozvrhl práci na několik obvodů. Autor se omezil jen na celkový popis politického okresu a na podrobný popis soudního okresu Česká lípa. Proč byla pravděpodobně hotová práce takto omezena? Dílo vydané muzejním spolkem v počtu dvou tisíc exemplářů mělo 168 stran a bylo by možné předpokládat, že jeho úplné vydání by znamenalo knihu větší o dalších asi 120 stran. Takové vydání by asi bylo nad momentální finanční možnosti muzejního spolku. Dalo by se očekávat, že zbylé části vyjdou později. Nestalo se tak a patrně nikoliv jen z důvodů finančních. Hanuš asi v roce 1932 odešel do Sušice, kde se stal školním inspektorem, a do České Lípy se vrátil v roce 1937, aby převzal inspektorské místo po Maštálkovi. Nemáme doklady o tom, co se s případným dalším Hanušovým textem dělo. Nebyl dokončen, nebyl autorem z nějakého důvodu uvolněn, nebyl aktuální, případně vhodný pro samostatné vydání? Pro naprostý nedostatek dokladů se můžeme jen dohadovat.^{54/}

Druhá v pořadí, dalo by se říci souběžná, práce vydaná muzejním spolkem pocházela od Bohumila Kinského. Vyšla pod názvem *Ralsko, Ještěd a Lužické hory* v roce 1930. Začínala vlastně edici

Kinského průvodců s vlastivědnými informacemi a svým pojetím se lišila od díla Hanušova, které směřovalo k encyklopedii obdobného typu jako slavná vlastivěda Hantschelova v jazyce německém z roku 1911. Také Kinský se zmiňuje o představě muzejního spolku rozdělit obvod zájmového území do dílčích celků. S dalšími svými průvodci přešel pod Klub českých turistů a v Bezdězu byly přetištěny jen občasně ukázky.^{55/}

V roce 1931 inzeroval Bezděz vydání spisku Josefa Maštálka „*Bezděz, dokské jezero a Dubské Švýcarsko*“. V dochované pozůstatosti je k nalezení rukopis svědčící o tom, že autor na díle zahájil práci, ale zůstal jen u počátečních poznámek a dále nepokročil.^{56/} V poznámce ke článku učitele z Dolní Poustevny Josefa Kováře Sebnice, otištěném v roce 1933, se uvádí, že je to ukázka z rukopisu publikace Výběžek šluknovský. Název díla i charakteristika obsahu ukázky dosvědčují, že by mohlo jít o práci zapadající do projektu vlastivědných publikací. Nikde v dochovaných dokladech se o něm ale nic neuvádí. Josef Kovář byl údajně schopný autor knih pro mládež.^{57/}

V dopise neznámému kolegovi z 12. prosince 1935 se Maštálko zmiňuje o usnesení výborové schůze připravit do tisku spisek Borsko. Předpokládal se náklad 1000 kusů a rozpočet na vydání měl činit 4000 - 5000 Kč.^{58/} Maštálko již v listopadu vyzýval odbory Národní jednoty severočeské v Novém Boru, Svoru, Skalici a Sloupu, aby zaslali podle počtu přihlášených odběratelů obnos ve výši 6 korun na jeden exemplář.^{59/} O podniku se jednalo s tiskárnami s předpokladem 100 - 150 stran textu. Na přelomu let 1935 - 1936 se připravovala subskripce v Novém Boru. Koncept spisu byl prý již připraven a jeho autorem byl nepochybně Josef Rýzner, ředitel české školy. Maštálko mu totiž vrátil dílo k úpravě po připomínkách Bohumila Kinského ve věci místního názvosloví a udání statistických čísel z posledního sčítání lidu.^{60/} V dubnu 1936 odvolal výbor spolku zadání zakázky na vytištění *Borska* u tiskaře Glosa v Semilech z důvodů „*finanční nouze*“ a nutnosti přepracování textu.^{61/} Zda k úpravám došlo a kde práce nakonec skončila není zatím možné zjistit.

Svazek Rumbursko a Šluknovsko byl v roce 1938 již připraven Josefem Vohradským, jednatelem Muzejního spolku. Publikaci postihl smutný osud a jejího autora osud tragický. Podle již v předu této práce zmiňované výborové schůze muzejního spolku z 22. dub-

na 1928 byl tehdy šluknovský učitel Josef Vohradský zvolen za autora uvažovaného spisku zahrnujícího vlastivědu okresů Rumburk, Šluknov a Hanšpach (Lipová) s tím, že při přípravě by se uplatnili i další spolupracovníci. Potom zůstalo vše stát. Vohradský byl v roce 1935 ustanoven učitelem na Tyršových školách v České Lípě. Spis dokončil a bylo rozhodnuto ho vydat. Bližší okolnosti ale nejsou známy. Tiskař Josef Glos v Semilech vytiskl 1200 kusů brožury a zaslal celý náklad 16. září 1938 drahou do České Lípy. 12. prosince 1938 upomínal Glos inspektora Maštálka t.č. již v Katusicích, kde žil během okupace, že mu nebyl potvrzen příjem zásilky a že mu nebyla ani zaplacená.^{62/} V daném okamžiku nebylo možné již pátrat, kde kniha zmizela. Nikdy se nenašla, zůstal údajně jen jeden výtisk u Glose. Rukopis nebyl nalezen. Pozůstalost Josefa Vohradského byla nejspíše zničena nacisty, kteří ho za odbojovou činnost uvěznili a 6. prosince 1943 spáchal za pohnutých okolností sebevraždu.^{63/}

Bezděz - jeho úprava, vydávání , financování a zánik

Bezděz byl dvouměsíčník vydávaný ve formátu 160×235 mm s obálkou na křidovém papíře. Hlavička byla mírně změněna typem písma v roce 1933, kdy byl tisk časopisu z tiskárny Hejda a Zbroj v Mladé Boleslavi převeden na tiskárnu Josef Glos v Semilech. Na zadní straně obálky vycházela po celou dobu existence Bezdězu mapa „*Severní Čechy s částí Lužice*“, kterou nakreslil Bohumil Kinský. V roce 1932 byla do časopisu vložena jako příloha „*Mapa okresu Českolipského - soudní okres Bor, Česká Lípa a Mimoň*“ sestavená odborným učitelem Karlem Markem.

Každé číslo Bezdězu bylo ilustrováno fotografiemi převážně vytvořenými Bohumilem Kinským. V prvních ročnících uveřejnil množství variant pohledů na hrad Bezděz.^{64/} Od roku 1936 byly na některé obálky zařazovány otisky ze štočků Šimákovy *Knihy o Housce* zobrazující šlechtické erby. Zvláštní, nepříliš rozsáhlou kapitolu představují reprodukce uměleckých děl a přetisky původních grafik, jejichž přehled zde podáváme:

František Pavelka (1894 - 1948, profesor českého gymnázia v České Lípě): Náměstí v České Lípě s kašnou - původní perokresba. B 1930, č. 6, obálka.

Karel Vik (1883 - 1964, přední český grafik. V roce 1935 věnoval

drobnou kolekci svých prací Českému muzeu pro kraj Českolipský): Bezděz - dřevoryt, B 1935, č. 2, obálka Bezděz s Mácho-
vým jezerem v popředí - dřevoryt, B 1936, č. 3, obálka
Max Švabinský (1873 - 1962, přední český malíř a grafik: Úřední
portrét Tomáše G. Masaryka - grafika, B 1937, č. 6, obálka.

Během roku mělo vyjít celkem šest čísel Bezdězu. Občas bylo vy-
dáno dvojčíslo. Zpravidla se spojovala čísla 3 - 4 a 5 - 6. Příčiny ne-
lze jednoznačně doložit a tak lze uvažovat o stále se opakujících
stížnostech Muzejního spolku na nedostatek finančních prostředků
a na zpoždění v dodávání rukopisů od autorů. Každé číslo bylo do
České Lípy dopraveno drahou v bedně a administrátor ho rozesílal
předplatitelům ve zvláštních obálkách vyrobených knihařem Otaka-
rem Schützem. Časopis byl financován z předplatného, přičemž čle-
nové muzejního spolku měli prakticky ve svém členském příspěvku
zahrnut také Bezděz. Spolek dostával příležitostně státní dotace
a řadu darů od soukromých osob. Z těchto zdrojů bylo možné dopl-
ňovat prostředky na vydávání časopisu s tím omezením, že dotace
byly někdy určeny na konkrétní činnost, zvláště na vlastní vybudo-
vání muzea.^{65/} Využívání inzerce jako zdroje příjmu se dělo vyjimeč-
ně, s inzeráty se setkáváme především v ročníku 1932, kde jsou re-
klamy českolipských živnostníků českého původu. Většina příspěv-
ků do Bezdězu byla bez honoráře. Některým významnějším přispě-
vatelům bylo třeba honorář vyplatit.^{66/}

Soupis předplatitelů Bezdězu nemáme dochován a ze soupisu
členů muzejního spolku je zachován pouze seznam tzv. členů zaklá-
dajících, to jest těch, kteří složili jednou pro vždy příspěvek 100,-
Kč. V něm je zastoupeno množství tak řečených právnických osob:
sokolských jednot, spolků baráčníků nebo třeba spořitelen ve vnit-
rozemí.^{67/} Ze samotného Bezdězu, jen skoupě referujícího o počtech
předplatitelů, je možné uvést tento rámcový přehled :

V roce 1933 odebíralo Bezděz 167 učitelů, 73 státních a soukro-
mých úředníků, 60 živnostníků, 59 zaměstnanců ČSD, 40 rolníků,
28 vyšších státních úředníků, 20 profesorů, 21 spolků a obcí, 21
ústavů, 20 odborů Klubu československých turistů, 19 muzeí a kni-
hoven, 15 soukromníků, 17 dělníků, 15 sklářů, 15 poslanců, 12 lé-
kařů, advokátů apod., 11 továrníků, 9 duchovních, 7 vojáků, 10 vý-
tisků bylo povinných, zasílaných zdarma a na výměnu, 136 kusů
šlo do škol. Ve vnitrozemí bylo odebíráno 257 výtisků a 507 v po-
hraničí, 11 v cizině. Úhrnem 775 výtisků.^{68/}

Vydávání Bezdězu skončilo náhle. Poslední vydané bylo dvojčíslo 3 - 4 ročníku 1938. V souvislosti s mnichovskou dohodou zachránil muzejní spolek menšinové muzeum ze Zákup převozem do Bělé pod Bezdězem. Redakční doklady časopisu Bezděz, jak uvedeno na počátku této práce, zachráněny nebyly. Josef Maštálko, který se uchýlil do Katusic, hodlal uvést v život Hraničářské muzeum v Bělé, jak nazval zachráněnou kolekci ze Zákup, která měla přes dva tisíce položek. Současně chtěl pokračovat ve vydávání Bezdězu. V dopise neznámému adresátovi z 24. března 1939 se zmiňuje o těžkostech s vydáním, ale blíže problémy nespecifikuje.^{69/} Z dopisu je zřejmé, že ho tížil dluh u tiskaře Glose. Otázkou zůstává, zda měl u sebe materiály k číslům 5 a 6 ročníku 1938 shromažďované v České Lípě, které by případně vydal s ohlášením vydavatelských změn, nebo neměl nic a edice Bezdězu by začala zcela nově. V Maštálkově pozůstalosti nebyly nalezeny žádné hotové práce, které by mohly do těchto čísel patřit. V desátém ročníku Bezdězu z let 1947/48 nejsou zjištělné žádné studie vzniklé před válkou a během ní uchované. Zdá se pravděpodobné, že nejspíše ještě neúplné poslední číslo (případně dvojčíslo) Bezdězu ročníku 1938 zůstalo v České Lípě a je nezvestné.

Josef Maštálko připravil k 1. březnu 1939 leták s výzvou institucím a jednotlivcům, aby podpořili snahy o vybudování Hraničářského muzea.^{70/} V jeho pozůstalosti jsou doloženy vrácené zásilky letáku zaslané peněžním ústavům, které použily původní obálku, na níž Maštálko otiskl zvláštní razítko „*Neodmítejte! Dokažte lásku k hraničářům činem!*“ Josef Glos napsal Maštálkovi do Katusic 5. dubna 1939 dopis, v němž ho upozorňuje na vyhlášku civilní správy Protektorátu Čechy a Morava z 24. března 1939, kde se uvádí, že v případě změny způsobu vycházení periodika je nutný její souhlas.^{71/} Pro Maštálka to bylo dostatečné upozornění na skutečnost, že by Bezděz neprošel.

Závěrem

Bezděz je majestátní hora a jedním z nejkrásnějších vyhlídkových bodů v Čechách, odkud přehlednete rovinaté vnitrozemí a kopcovité pohraničí. Starobylý hrad Přemyslovců je největší stavbou ranné gotiky v Čechách. Symbol starobylosti a integrity země. To vše měl Maštálko na mysli, když přemýšlel o názvu časopisu a podobnou

představu s ním sdíleli i ostatní vlastivědní pracovníci. Ctitel Masarykova díla věděl, že v minulosti je třeba hledat opěrné sloupy současné státnosti pro každý náš region. Bezděz naznačoval, že jsou jen jedny dějiny v zemi dvou národů.

Bezděz to je téměř dva tisíce stran v devíti ročnících časopisu. Svým tematickým záběrem se mu rovnal pouze žatecký Krajem Lučanů, pokud vedle sebe stavíme časopisy vydávané menšinovými muzejními spolky. Maštálko působil v učitelských řadách nikoliv jen úřední autoritou školního inspektora, ale především svými osobními vztahy, osobním působením na učitele. Vždyť každou z přibližně 45 škol svého obvodu se snažil navštívit třikrát ročně. Svým působením v Sokole, Národní jednotě severočeské a Společnosti přátel Lužice získával časopisu spolupracovníky z předních míst české vědy a publicistiky. Bezděz nechtěl pěstovat polemiky, a přesto se na jeho stránkách jedna rozvinula. V roce 1932 probíhala zapálená diskuze o dokském jezeře a okolní krajině jako dějišti Máchova Máje. Snesené argumenty objasnily otázky z řady aspektů, včetně charakteristiky zvláštností přírodních poměrů a nesnadno vyjadřitelných nálad přírody.⁷² Bezděz je pramenem k dějinám kraje a k poznání specifických otázek života české mešiny. Bezpochyby je cenným dokumentem k objasnění složité cesty formování moderní české společnosti v dvojjazyčném prostředí českého severu.

PŘÍLOHA

Biografie

Statě, glosy a sdělení se životopisnými doklady o různých osobnostech na stránkách Bezdězu. Soupis nezahrnuje literárně vědné rozbory a jednotlivé drobné odkazy rozptýlené ve velkém počtu článků různého zaměření.

1. Hlavní spolupracovníci Bezdězu

- Černý, Václav (1894 - 1962), docent Karlovy univerzity, historik a archivář, B 1934, s. 1578, B 1936, s. 64.
- Kapras, Josef (1880 - 1947), profesor Karlovy univerzity, právní historik, B 1935, s. 62.
- Maštálko, Josef (1876 - 1950), šéfredaktor Bezdězu, školní inspektor, B 1936, s. 133 - 134.
- Páta, Josef (1886 - 1942), profesor Karlovy univerzity, jazykovědec a kulturní historik, B 1936, s. 1935, B 1938, s. 61.
- Strejček, Ferdinand (1878 - 1963), středoškolský profesor, literární vědec, B 1938, s. 61.
- Šimák, Josef Vítězslav (1870 - 1941), profesor Karlovy univerzity, historik, B 1930, s. 129 - 130.
- Zuman František (1870 - 1955), finanční úředník, odborný spisovatel, B 1934, s. 27.

2. Politické osobnosti, představitelé státu

- Masaryk, Tomáš Garrigue (1850 - 1937), univerzitní profesor, prezident republiky, B 1937, s. 130 - 131, 131 - 132, 184 - 185.
- Veverka, Ferdinand (1887 - ?), československý diplomat, vyslanec v Rumunsku, Švýcarsku a u Společnosti národů, B 1938, s. 1 - 2.

3. Osobnosti komunální politiky, kultury a osvěty, regionální badatelé

- Kleprlík, Emil (1870 - 1939), ředitel české školy v České Lipě, B 1930, s. 153.
- Lukavec, Josef (1867 - 1935), učitel, starosta Katusic, regionální badatel, B 1935, s. 33 - 35.
- Mlejnek, Jan (1887 - 1934), starosta Českého Dubu, menšinový pracovník, B 1934, s. 130.
- Svoboda, Josef (1861 - 1927), učitel a muzejní pracovník v Bělé pod Bezdězem, B 1936, s. 126 - 128.
- Šimáček, Ferdinand (1858 - 1935), učitel, muzejník a regionální badatel v Bělé pod Bezdězem, B 1933, s. 157, B 1935, s. 161 - 1963.
- Škába, Josef (1870 - 1933), menšinový pracovník, ministerský úředník, B 1933, s. 33 - 34.
- Tiefrunk, František (1814 - 1889), JUDr., kulturní pracovník, B 1935, s. 105 - 107.
- Vaina, František (1840 - 1932), JUDr., kulturní pracovník z Bělska, B 1935, s. 142 - 144.
- Vohradský, Josef (1902 - 1943), učitel, sokolský pracovník, jednatel muzejního spolku, zahynul za okupace, B 1938, s. 124 - 125.
- Wiesner, Josef (1874 - po roce 1944), hlavní účetní vydavatelských podniků Politika v Praze, podporovatel českého školství v Zahrádkách, B 1933, s. 34 - 37.

4. Osobnosti národní kultury a vědy

- Benoni, Bohumil (1862 - 1942), pěvec Národního divadla, B 1937, s. 58.
Kaun, Josef Bolemír (? - 1857), farář v Jablonci u Mimoně, spisovatel, B 1937, s. 63.
Konopas, Jan Evangelista (1834 - 1909), márodohospodářský spisovatel, B 1934, s. 13 - 16.
Krolmus, Václav (1787 - 1861), katolický kněz, archeolog a spisovatel, B 1932, s. 71 - 85, B 1937, s. 35 - 37.
Krouský, Jiří (1812 - 1887), učitel českého těsnopisu na pražské univerzitě, B 1935, s. 44 - 46.
Mikovec, Ferdinand Břetislav (1826 - 1962), historik, dramatik, novinář, B 1930, s. 11 - 16, B 1936, s. 101 - 126, B 1937, s. 134 - 138.
Mitenhuberová, Anna (1875 - ?), spisovatelka, B 1935, s. 115.
Projsa, Pavel (1860 - 1922), spisovatel a překladatel, B 1935, s. 148.
Purkyně, Jan Evangelista (1787 - 1869), přední český vědec v oborech medicíny, B 1937, s. 163.
Sedláček, Augustin (1843 - 1926), historik, B 1933, s. 140 - 143.
Šalda, František Xaver (1867 - 1947), literární kritik, spisovatel, B 1937, s. 95 - 96.
Tomek, Václav Vladivoj (1818 - 1905), historik, B 1937, s. 160.

5. Vědci různých oborů

- Čumpelik, Benjamin (1845 - 1909), lékař, psychiatr, B 1934, s. 97 - 99.
Fiscali, Ferdinand (?), vědecký pracovník v oboru lesnictví, B 1936, s. 30.
Hlava, Karel (1802 - 1863), ředitel novozámeckého panství, odborník na chov bource morušového, B 1936, s. 31.
Procházka, Prokop (1840 - 1935), školský inspektor a odborný spisovatel v oboru chemie a fyziky, B 1935, s. 163 - 164.
Tieftrunk, Josef (1814 - 1889), tělesný lékař Ferdinanda V., B 1934, s. 162 - 166.

6. Umělci

- Dvořáček, Jan (1825 - 1898), ředitel sklářské školy v Kamenickém Šenově, malíř, B 1930, s. 123 - 127.
Dukát, Jan (1849 - 1926), řezbář, restaurátor, B 1938, s. 80 - 86.
Mazanec, Jiří Filip (1637 - 1685), malíř, B 1938, s. 1 - 7.
Mrkvička, Ivan (1856 - 1938), malíř, B 1932, s. 15 - 19.
Píšek, Jan Křtitel (1814 - 1873), operní pěvec, B 1938, s. 32.
Zlíbská - Tieftrunková, Božena (1959 - 1937), operní pěvkyně, B 1937, s. 132 - 133.

7. Lužičané - kulturní a vědečtí pracovníci

- Muka, Arnošt (1854 - 1932), jazykovědec, B 1932, s. 161 - 164.
Nawka, Michal (1885 - 1968), jazykovědec a národopisec, B 1930, s. 52 - 53.
Pešek, Kristián Adolf (1786 - 1859), historický spisovatel, B 1935, s. 158 - 159.
Zejler, Handrij (1804 - 1872), básník, B 1930, s. 51 - 52, 116 - 117.

8. Kulturní a vědecké osobnosti německého jazyka

- Ehemant, František Lothar (1748 - 1782), historik umění, B 1936, s. 176 - 179.
Henke Thadeas (1761 - 1817), cestovatel, botanik, B 1937, s. 159.
Jaksch, Ignác (1792 - 1857), školský pracovník, B 1937, s. 61.
Knobloch, Hans Křtíř (? - 1790), hudebník působící v Rusku, B 1937, s. 59.
Neuwirth, Josef (1855 - 1934), historik umění, B 1934, s. 159 - 160.

POZNÁMKY

- 1/ Sovadina, Miloslav - Polcarová, Monika: Bibliografie časopisu Bezděz 1930 - 1948. Česká Lípa 1992.
- 2/ Sykáčková, Olga: Český muzejní spolek v České Lípě a jeho sbírky, Bezděz, 1. 1990, s. 39 - 62.
Smejkal, Ladislav: Česká menšinová muzea v severních Čechách. Diplomní práce na katedře muzeologie
Filozofické fakulty Masarykovy university v Brně, 1992.
- 3/ České muzeum pro kraj Českolipský, uloženo v Okresním vlastivědném muzeu (dále OVM) v České Lípě pod
sg. ND 150. Pozůstalost Josefa Maštálka, uložena v OVM v České Lípě pod sg. ND 1 - 67.
- 4/ Sbírka štočků, uložena v OVM v České Lípě, sbírka ND 210
- 5/ Zápis z ustavující valné hromady Muzejního spolku pro kraj Českolipský, 12. 7. 1945. Uloženo ve sbírce citované v pozn. 3. O ztrátě archivu předválečného Bezdězu se děje také letmá sbírka na obálce Bezdězu č. 3, roč. 1947/48.
- 6/ Všechny údaje této podkapitoly pocházejí z diplomní práce L. Smejkal citované v pozn. 2, a to ze stran 2, 12 - 17, 71 - 73.
- 7/ Přesněji se k této otázce staví stanovy Českého muzejního spolku pro kraj Českolipský v České Lípě v § 2, odstavec 4 takto: „*Zpracovávatí získaný materiál pro veřejnost a to jen potud, aby se tím česká věc nepoškozovala. Zájem pro muzeum bude se probouzetí vystavováním sbírek a vydáváním publikací, knih a časopisu*“. Viz sbírka České muzeum..., OVM Česká Lípa, ND 150/1/19.
- 8/ České muzeum..., OVM Česká Lípa, ND 150/5/1.
- 9/ Bezděz (dále jen B) 1937, s. 130 - 131. Mírně zkrácené znění Maštálkova článku přinesly noviny Českolipský deník 18. září 1997. Původní strojopis, objevený v roce 1996, byl věšen do pozůstalosti Josefa Maštálka v OVM Česká Lípa, ND 150, dodatky.
- 10/ B 1930, s. 1 - 2.
- 11/ Josef Vitězslav Šimák vydal v Bezdězu tyto prameny:
 1. Kapucínská zpráva o selské bouři r. 1775 v severních Čechách, B 1930, s. 3 - 5 (překlad do češtiny)
 2. Taxa panství Novozámeckého z r. 1622, B 1931, s. 1 - 5
 3. Z korespondence českolipských profesorů (ze zapůjčených originálů listů adresovaných rolníku Janu Krouskému v držení jeho vnuka J. V. Krouského z Katusic) B 1932, s. 129 - 136.
 4. Rozdíl bratří Berků o zboží Jablonské roku 1565, B 1933, s. 108 - 128
 5. Registra panství Lipského a Novozámeckého z r. 1579, B 1937, s. 8 - 16, 40 - 48, 76 - 90, 139 - 143, 173 - 175, B 1938, s. 19 - 22, 53 - 59, 118 - 123. Po přerušení vycházení Bezdězu v roce 1938 nebyl projekt této edice dokončen a, pokud je mi známo, nikdo se k jeho dokončení nedostal.
- 12/ Racek, Jan: Šimákova Kniha o Housce a Pekařova Kniha o Kostí. Z České ráje a Podkrkonoší. Supplementum 2 - 1995. Sborník referátů z konference J.V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době, konané 10. - 11. května 1996 v Turnově a na Hrubé Skále, Semily 1996, s. 51 - 56.
- 13/ B 1935, s. 1 - 13.
- 14/ Komplexní bibliografie práce Josefa Páty zahrnuje i celou produkci určenou pro

Bezděz. Viz: Petr, Jan - Tylová, Milena: Josef Páta. Bibliografický soupis publikovaných prací s přehledem jeho činnosti. Praha, 1990, 255 s.

15/ Václav Černý využil archiválií ze zákupského panství v těchto studiích:

1. Selské pozdvižení roku 1680 v Horní Polici a v Zákupcech, B 1931, s. 9 - 15, 40 - 47, 60 - 69.
2. Českolipsko - rumburská silnice a clo v 16. - 18. století. B 1932, s. 89 - 95.
3. Zákupská privilegia z r. 1614. B 1933, s. 1 - 5.
4. Katolická reformace v Zákupcech r. 1651. B 1934, s. 1 - 2.

Zajímavou problematiku tak řečených zákupských archivů uveřejnil Václav Davídek v B 1938, s. 65 - 74 pod názvem *Prameny a příspěvky k dějinám zvláště národnostním na Českolipsku*. Tři archivy bývalých císařských statků Zákupy, Horní Police a Rumburk byly v letech 1929 - 1932 svezeny do zákupského zámku. Jako součást konfiskovaného habsburského majetku byly uloženy na státní zámek a uspořádal je státní archiv zemědělský v Praze, pod jehož odbornou správou byly postaveny.

16/ Původní otisk B 1931, s. 5- 9, 34 - 40. Jan Kapras otevřel 24. května 1936 České muzeum pro kraj českolipský v Zákupcech. Ve svém projevu nastínil problematiku slovanského osídlení v povodí Ploučnice. Viz B 1936, s. 137.

17/ Ferdinand Strojček otiskl v Bezdězu tyto práce objevující zapomenuté literární osobnosti v souvislosti jejich díla: 1. O starém studentu českolipském (Ferdinand Břetislav Mikovec), B 1930, s. 11 - 16

2. Námět Čechovy básně „*Na Bezdězi*“ B 1930, s. 34 - 37

3. Z osudů „*Skaláka*“ od Karolíny Světlé, B 1930, s. 133 - 135.

4. O básníkovi, rodilém v Boru (Josef Jaroslav Kalina), B 1932, s. 13 - 15, 51 - 54.

5. K stým narozeninám Jana Konopasa , B 1934, s. 13 - 16.

18/ Šimáček, Ferdinand: F. Zuman, B 1932, s. 33 - 37. Zde se nachází bibliografie díla Zumanova. Přehled rozsáhlého bohatství příspěvků pro Bezděz přináší bibliografie M. Sovadiny a M. Polcarové.

19/ B 1934, s. 33 - 39.

20/ Profesor Emanuel Sobišek přiblížil české veřejnosti tyto osobnosti české literatury ve vztahu k Českolipsku a severním Čechám:

1. Genius Ještěda (Karolína Světlá), B 1930, s. 37 - 47.

2. Vězeň českolipský (Vzpomínka na Jakuba Arbese), B 1931, s. 24 - 29.

3. Máchovo jezero (Karel Hynek Mácha), B 1932, s. 37 - 45.

4. Božena Němcová v Liberci, B 1932, s. 57 - 60.

5. Končí se boj o Máchovo jezero, B 1932, s. 67 - 70.

6. Je třeba ještě více světla do otázky o „Máchově jezeře“? , B 1932, s. 140 - 142.

7. Literární počátky Berty Mühlsteinové, B 1933, s. 148 - 156.

8. Obětujte genui Máchovu !, B 1936, s. 92 - 96.

Emanuel Sobišek napsal dvě podnětné jazykovědné studie obohacující vlastivědné bádání:

1. Dokzy, Doksy : Dokzi, Doksí, B 1932, s. 85 - 89.

2. Jazykovědec na pomoc dějepisci (referát o knize dra. Ernesta Schwarze: Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle), B 1933, s. 15 - 18, 43 - 46.

21/ Roubík, František: Příručka vlastivědné práce, Praha 1947, (2. vydání). Zde je souhrn veškeré klasické literatury k problému. Pozdější doplňující souhrnnou práci je skriptum Palackého university v Olomouci, sestavené prof. dr. Josefem Bartošem

a kol.: Metodické otázky regionálních dějin, vydané v roce 1981.

22/ B 1933, s. 25 - 32, 46 - 51.

23/ Tamtéž, s. 28

24/ V zlomku dochovaných oběžníků Inspektorátu českých státních škol v České Lípě jsou opakovaně výzvy k zachování diskretnosti v otázkách národnosti v řadě činností předepisovaných učitelům. Státní okresní archiv (dále SOKA) Česká Lípa, kart. 1.

25/ Vlášek, Josef: Čeští lidé na Děčínsku. B 1930, s. 26 - 28, 53 - 57, 110 - 114, 141 - 145, 171 - 175.

26/ Vlčková, Františka: Život českolipské menšiny za Rakouska. B 1930, s. 114 - 116, 175 - 178.

27/ Kleprlík, Emil: Boj o českou školu v České Lípě. B 1930, s. 165 - 171.

28/ B 1933, s. 5 - 8, B 1934, s. 110 - 113.

29/ B 1936, s. 1 - 4.

30/ B 1933, s. 173 - 176.

31/ B 1934, s. 113 - 119. Zde je uvozující odstavec podepsaný redakcí, že dle vzoru vnitrozemských sborníků bude Bezděz uveřejňovat vzpomínky na boje legionářů v cizině.

32/ B 1935, s. 153 - 156.

33/ B 1936, s. 40 - 44, 139 - 145.

34/ B 1933, s. 165 - 157.

35/ Zaměření kroniky: B 1930 - Oslavy Masarykových narozenin, Činnost Okresního osvětového sboru v České Lípě, Akademie k desetiletí českého gymnázia v České Lípě. V roce 1931 uvedl prof. Jiří Pelikán některá data k osvětové práci samostatně ve zvláštních člancích.

36/ B 1932, s. 186 - 188.

B 1933, s. 94 - 95 (okres Dubá)

B 1933, s. 164 - 165.

B 1935, s. 116 - 128.

37/ Průmyslové statistické články:

1. Jílek, Václav: Průmysl sklářský v Československé republice. B 1930, s. 117 - 118.

2. Korál, Antonín: Severočeské sklářství. B 1930, s. 118 - 123.

3. Janoušková - Kolcová, Eliška: Květinový průmysl v Dolní Poustevně a okolí. B 1931, s. 52 - 56.

4. Kinský, Bohumil: Z dějin sklářství, B 1931, s. 110 - 119.

5. Roudnický, František: Sklářství v oblasti borsko - kamenickošenovské, B 1938, s. 37 - 40.

38/ B 1938, s. 124.

39/ Ryzner, Josef: Menšinové muzeum pro kraj českolipský v Boru. B 1931, s. 122 - 129.

40/ Kamper, Zdeněk: Úkoly regionálního muzejnictví. B 1931, s. 184 - 192.

Maštálko, Josef: Úprava sbírek českého muzea pro kraj českolipský. B 1933, s. 138 - 140. Maštálkův článek byl v zásadě projektem celého muzea a vycházel z myšlenek přednesených profesorem Kamperem.

41/ Lužický, Boleslav: V českém muzeu Českolipska. B 1938, s. 91 - 99.

42/ Ve dvou částech vydaná stať Maštálkova v Bezdězu roku 1935 je patrně souhrnem jeho názorů na vztahy česko - německé v pohraničí a jejich vyhrocení. Viz: Poměry v našem pohraničí, B 1935, s. 110 - 113, 146 - 148.

43/ Problematiku lužickosrbského koutku v Českém muzeu pro kraj Českolipský

zpracoval: Smejkal, Ladislav: Srbské wotzelenje Českeho mjeřinoweho muzja w Āeskej Lipje, in: Rozhled 1993, s. 127 - 130.

44/ Významné prameny odborné a pedagogické aktivity v Bezdězu jsou v těchto příspěvcích:

1. Kleprlík, Emil: Lužicko - srbský kurs v České Lipě. B 1938, s. 125 - 126.
2. Kinský Bohumil: 1. učitel'ský seminář. B 1934, s. 28
3. Alberthová - Černá, Marie: Státní tělovýchovný kurs v České Lipě. B 1938, s. 125 - 126.

V člancích o práci osvětové, knihovnické a k jubilejním oslavám, zvláště k Masarykovým, je velké množství detailů o mimoškolské práci učitelů.

45/ Dochovalo se jen několik desítek oběžníků sesbíraných po částech v jednotlivých školách. Viz pozn 24.

46/ Z jednotlivých odboček Národní jednoty severočeské se dochovalo jen větší torzo ze Zahradek u České Lípy (SOkA Česká Lípa). Rezoluce a příležitostně situační zprávy v Bezdězu jsou důležitým pramenem k dějinám české menšiny na severu Čech.

47/ Pozůstalost Josefa Maštálka, rukopis v sešitě, bez nadpisu, beletristicky podaný život Jana z Ralska - historie z dob husitských válek. Celkem 41 stran. OVM Česká Lípa, ND 2.

48/ B 1932, s. 102 - 107.

49/ B 1931, s. 56 - 63.

50/ B 1930, s. 154.

51/ B 1933, s. 34.

52/ B 1937, s. 162.

53/ Zvláštní recenze vyšly k těmto publikacím:

1. Šulc, Jaroslav: Jan.K. Hanuš: Českolipsko. B 1930, s. 152 - 153.
2. Ryněš, Josef: Šimákova „Kniha o Housce“. B 1931, s. 33 - 34 , 67 -69.
3. Maštálka, Josef: F. Zuman: Výrobní technika papíru a její vývoj. B 1938, s.29 - 30.

54/ V recenzi uvedené v pozn. 53 je zamenáno, že autor je „bedlivý pozorovatel a luštitel menšinových otázek“. Podstatná část české menšiny se shodla na tom, aby v letech před odchodem do Sušice zastupoval její zájmy v městském zastupitel'stu.

55/ Seznam prací Bohumila Kinského vydaných Klubem českých turistů přinesl Bezděz v roce 1935, na straně 30.

56/ Zlomek Maštálkovy práce zahrnuje osnovu a poznámky. Pozůstalost Josefa Maštálka, rukopis v sešitě s nadpisem „Bezděz, dokské jezero a dubské Švýcarsko“, celkem 5 stran. OVM Česká Lípa, ND 9.

57/ O literární práci Josefa Kováře psal v Bezdězu 1937, s. 186 Josef Vohradský u příležitosti vydání knihy pro mládež Synové lesů.

58/ České muzeum ..., OVM Česká Lípa, ND 150/5/16.

59/ Tamtéž, ND 150/5/18.

60/ Tamtéž, ND 150/5/23 a 27 (seznam prvních subskriptentů)

61/ Tamtéž, ND 150/5/36.

62/ Pozůstalost Josefa Maštálka, korespondence, OVM Česká Lípa, ND 53/4

63/ B 1948, s. 33 - 36.

64/ Fotografická pozůstalost Bohumila Kinského, pokud je uložena v Okresním vlastivědném muzeu v České Lipě, se skládá ze snímků na kartonu určených pro Menšinovou výstavu v Mladé Boleslavi 1927 a rozšířených pro potřeby muzea (Sbírka ND 150/kap. 15). Dále je tamtéž sbírka korekturních nátisků, výstřížků a pohlednic, ve směs od nakladatele Perného v České Lipě. Snímky pro Bezděz jsou též uchovány

v muzejní sbírce ND 210 - štočky , z nichž exempláře vyrobené od roku 1935 byly pořízeny u firmy Štenc v Praze. Kinský použil četné z nich do diapozitivního souboru ručně kolorovaného, určeného k přednášce „Českolipsko“, sestavené v roce 1934. Uloženo taktéž v 15. kapitole muzejní sbírky ND 150 a ve formě videozáznamu ve videotéce.

65/ Zlomky finanční agendy Bezdězu se nacházejí ve sbírce České muzeum OVM Česká Lípa, ND 150/4/218, kolekce 58 různých kvitancí příjmů a vydání Bezdězu (1937).

66/ Honorář se vesměs dával ne v peněžní podobě, ale v separátech. Doklad o jejich rozesílání je např. v předešlé citované sbírce ND 150/4/109.

67/ Tamtéž, dosud nezařazený doplněk.

68/ Bohumil Kinský uvedl, že v roce 1932 měl Bezděz 800 odběratelů (B 1934, s. 26). V roce 1933 vykazuje dle citovaného přehledu 775 odběratelů (tamtéž). Na valné hromadě Muzejního spolku 18. července 1933 oznámil ve zprávě administrátora, že Bezděz má 827 odběratelů, z nichž je 136 ve školách a 57 odběratelů se odhlásilo (B 1933, s. 137). Po odečtu odhlášených se dostáváme přibližně na číslo, citované v textu.

69/ Pozůstalost Josefa Maštálka, korespondence, OVM Česká Lípa, ND 54/6.

70/ Tamtéž ND 53/6.

71/ Tamtéž ND 63/8.

72/ Smejkal, Ladislav: Ze sporů o pojmenování Máchova jezera. Českolipsko literární, 7, 1987, s. 83 - 94.

RESUMÉ

Die Entstehung und Herausgabe des Bezděz

Ladislav Smejkal

Diese von der Museumsgesellschaft für die Umgebung von Česká Lipa in den Jahren 1930 - 1938 herausgegebene Zeitschrift stellt einen kulturellen Faktor dar, der bisher nicht in die Geschichte des böhmischen Grenzlandes und seine damaligen gesellschaftlichen Verhältnisse eingeordnet worden ist. Das Redaktionsarchiv ist nicht erhalten geblieben und wurde angeblich im Jahre 1938 vernichtet. Jede der Bedeutung und dem Plan der inhaltlichen Gliederung gewidmete Arbeit muss sich auf die der Forschung zugänglich gemachten Dokumente des erhalten gebliebenen Teiles des Archives der Museumsgesellschaft und auf die schriftliche Hinterlassenschaft Josefs Marschalkos, des Vereins-Obmannes und Redakteurs des Bezděz, stützen. Der Bezděz wurde von einer der sechs tschechischen minderheitlichen Museumsgesellschaften als Zweimonatsschrift herausgegeben. Von ihnen hatte nur die in Žatec (Saaz) erscheinende Zeitschrift „Z kraje Lužičanů“ („Aus dem Lande der Lužičané“) eine ähnliche Periodizität. In Litoměřice (Leitmeritz) und Most (Brüx) wurden nur Jahrbücher herausgegeben, Duchcov (Dux) und Ústí nad Labem gaben keine Zeitschriften heraus.

Josef Maštálko legte besonderen Wert auf die Überzeugung, dass gerade der erste Präsident der Tschechoslovakischen Republik die Herausgabe des Bezděz als einer Übersicht der Heimatkunde Nordböhmens und der Lausitz inspiriert hatte. Er sollte zur Erweiterung der Kenntnisse über einen Teil des böhmischen Grenzgebietes zwischen Elbe und Jeschken dienen. Dieses Gebiet hatte sich auf der Ausstellung des nordböhmischen Grenzgebietes in Mladá Boleslav im Jahre 1927 vorgestellt. Der Präsident der Republik besuchte diese Ausstellung in der Begleitung von Josef Marschalko und rief zu einer Veröffentlichung der Ergebnisse auf. Neben dieser Zeitschrift, die im Laufe der Jahre die Grundlage zu einer grösseren Zusammenfassung der heimatkundlichen Kenntnisse ausbilden sollte, gründete der Museumsverein auch eine Reihe von Einzelbändchen, in der aber nur zwei topographische Arbeiten und ein Vortrag erschienen.

Die Zeitschrift hatte bedeutende Mitarbeiter (J.V.Šimák, Václav Černý, Josef Páta, Ferdinand Strejček) und orientierte sich in ihrer publizistischen Arbeit auf einige Themenkreise:

1. Herausgabe von Quellen zu der Geschichte des Gebietes
2. Topographische Artikel über die einzelnen Teilregionen, die eine Zusammenfassung der Geschichte und Gegenwart der einzelnen Orte enthalten sollten
3. Biographische Übersichten der hervorragenden Persönlichkeiten des Gebietes, eventuell auch Artikel zu ihren Jubiläen.
4. Aktuelle Blicke auf das Leben der Tschechen inmitten einer Mehrheit der deutschen Bevölkerung
5. Erinnerungen auf die nationale Unterdrückung der Tschechen in Österreich-Ungarn
6. Artikel über das Slaventum in der Lausitz und seine Gefährdung von Seiten des nationalsozialistischen deutschen Staates

7. Artikel über die Bedeutung einzelner wichtiger Produktionszweige mit Übersichten über ihre Vergangenheit (Glasfabrikation).
8. Informationen über die Schönheiten der hiesigen Landschaft und und Ergebnisse der Naturforschung und -beobachtung
9. Systematische Berichterstattung über die Arbeit des Museumsvereines und des Tschechischen Touristenvereines
10. Kurznachrichten aus alten Zeitschriften und kleineren Quellen

Der vorliegende Artikel beschäftigt sich mit dem Niveau der Illustrationen des Bezděz, insbesondere mit den fotografischen Arbeiten von Bohumil Kinský und mit dem Abdruck einzelner Werke der bildenden Kunst. Abschliessend widmet er sich der Distribution der Zeitschrift und dem Verhältnis der Zeitschrift zu ihren Lesern und den Versuchen, das Erscheinen des Bezděz im nicht besetzten Teile Böhmens im Jahre 1939 fortzusetzen, nachdem der Jahrgang 1938 in Česká Lípa nicht vollständig erscheinen konnte. Ein weiterer selbstständiger Band des Bezděz erschien erst 1947-48 - er wird Gegenstand einer selbstständigen Studie sein.

How the Bezděz journal was founded and published

Ladislav Smejkal

The journal *Bezděz* as published by the Museum Association for the District of Česká Lípa in the years between 1930 - 1938 is a cultural value which had not yet been properly placed into the contemporary history of the Czech borderland and its social relations. Its editorial archive is not preserved and it is understood that it was destroyed in 1938. The study dedicated to the determination of the importance of the journal and its aims as expressed in its layout and contents must be based only on the preserved part of the archive of the Museum Association which already had been made available for study and on the inheritance of Josef Maštálko, the chairman of this Association and also the editor of the journal.

The *Bezděz* appeared bi-monthly and its editor was one of the six Museum Associations in the area of Czech minorities in Bohemia. Of the periodicals edited by these Associations only one, the "Z kraje Lužanů" of Žatec, had a similar periodicity. The Museum Associations of Litoměřice and Most published only year-books, at Duchcov and Ústí nad Labem they did not publish anything.

Josef Maštálko emphasized the conviction that it was just T.G.Masaryk, the first president of the Czechoslovak Republic, who inspired the issuing of the *Bezděz* journal as an overview of the local history of North Bohemia and Lusatia (part of Germany). It was intended to develop the knowledge about one part of the Czech borderland between the Labe river and the Ještěd range. This region presented itself at the Exposition of the Frontiers Region of the Bohemian Northern Territory which had been opened at Mladá Boleslav in 1927. The President of the Republic visited this exhibition accompanied by Josef Maštálko and appealed for the publication of its results. In addition to the journal, the intention of which was, within several years to create the firm foundation of a greater summary of the actual knowledge of the local history, the Association also founded a book series in which, however, only two topographical volumes and one public lecture were published.

The journal had some outstanding contributors (J.V.Šimák, Václav Černý, Josef Páta, Ferdinand Strejček) and its publicistic efforts were directed as follows:

1. to edit documents important for the history of the region
2. to publish papers dealing with the topography of individual parts of the region and reviews of the history and the present of individual localities
3. to publish biographical reviews of outstanding persons of the region and, eventually, papers at the occasion of their anniversaries
4. to present actual overviews of the living of Czech people amidst of a majority of German inhabitants
5. to recollect the sufferings of the Czech people for its nationality under the reign of the Austro-Hungarian Empire
6. to show the conditions of Slavic life in Lusatia and its threat from the side of the government of national socialist Germany.
7. to publish papers dealing with the importance of the individual production branches and their history (glass manufacture)
8. also to present important facts about the natural beauty of the country and about scientific observations
9. systematically to inform the readers about the the activity of the Museum Associa-

tion and the Czech Tourist Association

10. to publish minor excerpts from older journals and other sources.

This paper is interested mainly in the artistic level of the illustrations of the Bezděz, in particular of the photographs by Bohumil Kinský and the reproduction of works of art. Finally, it deals with its distribution and with its relations with its readers and with the efforts to continue the edition of the Bezděz in the not occupied part of Bohemia in 1939 when in 1938 the whole volume could not appear at Česká Lípa. Another independent volume of the Bezděz appeared 1947-1948 and will be the object of a separate paper.

INVENTARISAČNÍ ZOOLOGICKÝ PRŮZKUM NPP PEKLO

Jiří Vondráček

Úvod

Národní přírodní památka Peklo leží v katastrech obcí Zahrádky a Sosnová v okrese Česká Lípa. Ochrana území byla vyhlášena výnosem MŠK ze dne 18. 11. 1967 za účelem ochrany lokality bledule jarní. V roce 1992 bylo území přehlášeno na NPP.

V průběhu trvání ochrany úzení byla zde provedena řada přírodovědných průzkumů, vedle průzkumů botanických, viz KUNCOVÁ (1978) se po roce 1986 uskutečnily i průzkumy z oboru zoologie. Průzkum obratlovců zpracovala roku 1986 Dr. A. Pešková, malakozoologický průzkum v roce 1986 Dr. I. Flasar a entomologický v roce 1995 Dr. M. Honců. Vzhledem ke skutečnosti, že poslední průzkum obratlovců byl proveden před deseti lety, provedl jsem v letech 1995 - 1996 nový průzkum za účelem zjištění současného stavu.

Materiál a metodika

Průzkum obratlovců probíhal v letech 1995 - 1996 na celé ploše chráněného území včetně ochranného pásma. V období od dubna 1995 až do října 1996 bylo provedeno 15 exkurzí, zaměřených především na sledován ptáků a savců. Ptáci byli zjišťováni přímým pozorováním za použití dalekohledu 10×50 a akusticky podle hlasových projevů, větší savci převážně nepřímou, podle pobytových stop a stop na sněhu při kontrolách ve dnech 7. 12. 1995 a 6. 2. 1996. Vlastní pozorování provedená v období průzkumu jsem doplnil údaji získanými ze zpráv z kontrol území uložených v rezervační knize na ústeckém středisku AOPK ČR od M. Honců, J. Jíry, A. Křivského, M. Medka, L. Muškové, O. Roztočila, J. Špachmana,

S. Vaňka, M. Vlčka a J. Výborné, jakož i o údaje uloženými v archivu Dr. M. Honců, zoologa Okresního vlastivědného muzea v České Lípě a informacemi od příležitostných zpravodajů z řad lesníků a rybářů. Průzkum ichthyofauny provedl v průběhu let 1995 a 1996 I. Pavlík.

U převzatých údajů jsou uvedena jména autorů pozorování. Všem zpravodajům za poskytnuté údaje na tomto místě děkuji.

Použité zkratky:

§-0 = ohrožené druhy

§-SO = silně ohrožené druhy

§-KO = kriticky ohrožené druhy

RK = rukopis

D = prokázané hnízdění

D12 = nález čerstvě vylétaných mláďat (u krmivých) nebo mláďat v prachovém peří (u nekrmivých)

D13 = pozorování starých ptáků vysezujících snůšky

D15 = nález hnízda s vejci

D16 = nález hnízda s mláďaty

C = pravděpodobné hnízdění

C5 = pozorování toku a imponování nebo páření

2/2 = 2 samců a 2 samic na lokalitě

1/0 = přítomnost jednoho samce, nepřítomnost samice

DRUHOVÝ SEZNAM:

RYBY - PISCES

(Druhy zastížené v průběhu průzkumu v letech 1995-96.)

Cejnek malý - *Blicca bjoerkna*

Hrouzek obecný - *Gobio gobio*

Jelec tloušť - *Leucistus cephalus*

Kapr obecný - *Cyprinus carpio*

Karas obecný - *Carasius carasius*

Karas stříbřitý - *Carasius auratus gibelio*

Lín obecný - *Tinca tinca*

Mřenka mramorovaná - *Nemachilus barbatus*

Okoun říční - *Perca fluviatilis*

Piskoř pruhovaný - *Misgurnus fossilis*

Plotice obecná - *Rutilus rutilus*

Štika obecná - *Esox lucius*
Úhoř říční - *Anguilla anguilla*.

OBOJŽIVELNÍCI - AMPHIBIA

Čolek obecný - *Triturus vulgaris vulgaris* (§-SO)

28.8.1985 - asi 100 ex. pulců i dosp.jedinců v tůňkách v Obecním lese, poblíž svědecké skály, pozoroval M. Honců, dalších 7ex. v příkopu u silnice u Obecního lesa zastihl 1. 9. 1985 K. Polák, tamtéž je pozoroval 1. 5. 1989 Z. Vitáček.

Čolek velký - *Triturus cristatus cristatus* (§-KO)

12. 3. 1990 - lex. nalezen v rybníčkách proti obalovně drti v Obecním lese Z. Vitáček.

Ropucha obecná - *Bufo bufo* (§-0)

5. 4. 1985 - 4ex., v blízkosti starého mlýna u Karby na okraji rezervace pozoroval Voleman, nálezy z let 1984 (Černý) a z r.1985 (Voleman) cituje VITÁČEK (1993).

Kuňka ohnivá - *Bombina bombina* (§-0)

24. 6. 1984 - několik ex. v malé tůňce v Dubici u Pekelských rybníků, v ochranném pásmu rezervace, zjistil M. Honců a K. Filip.

Skokan skřehotavý - *Rana ridibunda* (§-KO)

6. 4. 1985 - v tůni poblíž hájenky v Pekle ve směru na Zahrádky, pozoroval J. Černý, v rybníčku na okraji Obecního lesa, 26. 8. 1985 asi 50ex., pozoroval K. Polák, v příkopu u silnice na okraji Obecního lesa, 1. 9. 1985 asi 20ex., K. Polák, v Obecním lese a v Pekelských rybnících roku 1989, opakovaně Z. Vitáček.

Skokan hnědý - *Rana temporaria*

Opakovaně pozorovaný druh, např. 29. 5. 1983 na několika místech - M. Honců, 26. 5. 1984 - Z. Vitáček, 15. 5. 1985, zastihl 20 jedinců M. Hudec. Jednotlivá pozorování z Pekla jsou citována v práci HONCŮ, VITÁČEK (1990) z let 1983, 1984, 1985 a 1987 a VITÁČEK (1993).

Skokan štíhlý - *Rana dalmatina* (§-SO)

6. 4. 1985 - lex. na okraji rezervace ve směru od Č.Lípy pozoroval J. Černý, 26. 8. 1985 - lex. v prostoru Obecního lesa ve směru k Peklu pozoroval K. Polák.

PLAZI - REPTILIA

Slepýš křehký - *Anquis fragilis fragilis* (§-SO)

V roce 1984 - lex., pozoroval J. Černý, tento údaj cituje i VITÁČEK (1993),(1994).

Ještěrka obecná - *Lacerta agilis* (§-SO)

Opakovaně pozorovaný druh, údaje o zastížení najdeme v práci VITÁČEK (1994) jež cituje nález Poláka z roku 1985, i v RK, např. z 3. 8. 1994 - 2 ex. J. Výborná.

Ještěrka živorodá - *Lacerta vivipara* (§-SO)

V Obecním lese, v ochranném pásmu rezervace, opakovaně pozorovaný druh, viz VITÁČEK (1994): z let 1981 - 1983 Vsetečka, z roku 1985 Polák a z roku 1988 Černý. Z novější doby je pozorování Z. Vitáčka, např. 12. 3. 1990 - 2ex.

Užovka obojková - *Natrix natrix* (§-0)

V ochranném pásmu rezervace u Pekelských rybníků, opakovaně pozorovaný druh, který se na lokalitě rozmnožuje. Dubice 1982, Vsetečka a Dubické rybníky, 1984 Marcin, cituje VITÁČEK (1994). Dva jedinci zde byli zastížení dne 20. 7. 1995.

Zmíje obecná - *Vipera berus* (§-KO)

26. 6. 1983 v Karbě, na kompostu u břehu Robečského potoka v ochranném pásmu rezervace, pozoroval O. Budský.

PTÁCI - AVES

Bažant obecný - *Phasianus colchicus*

První výskyt zaznamenala PEŠKOVÁ (1986). Nověji zaznamenán v potravě výra velkého (1982 - 1984), det. Vondráček. V průběhu výzkumu pozorován jednotlivý ex., 7. 5. 1996.

Bekasina otavní - *Gallinago gallinago* (§-SO)

Řídký transmigrant, ojedinělé zastížení na Pekelských rybnících zaznamenal 1. 6. 1985 M. Honců .

Brávník obecný - *Turdus viscivorus*

Sporadicky pozorovaný, pravděpodobně hnízdící druh. První pozorování 6 jedinců zaznamenáno 18. 3. 1996, další zastížení 1 ex. 4. 6. 1996.

Bramborníček hnědý - *Saxicola rubetra* (§-O)

Nepřavidelně protahující, ojediněle hnízdící druh. M. Honců a K. Filip zaznamenali 24. 6. 1984 hnízdění (D-14) u Pekelských rybníků, v průběhu výzkumu nebyl pozorován.

Brhlík lesní - *Sitta europaea*

Pravidelně pozorovaný, hnízdící druh, běžný na celém sledovaném území (1987, K. Filip, později M. Honců a Vl. Hohenkreuz). Opakovaně pozorován i v průběhu prováděného výzkumu.

Břehule říční - *Riparia riparia* (§-O)

V ochranném pásmu rezervace pravidelně hnízdí. První zprávu o hnízdění zaznamenal 22. 6. 1984 - Vl. Štěpanský.

Budníček menší - *Phylloscopus collybita*

Pravidelně pozorovaný hnízdící druh. Hnízdění zaznamenala již A. PEŠKOVÁ (1986), ověřeno bylo i v současné době.

Budníček větší - *Phylloscopus trochilus*

Vzácnější předcházejícího druhu. První údaj o hnízdění zaznamenala A. PEŠKOVÁ (RK). Nověji byl zastížen 22. 7. 1996.

Cvrčilka říční - *Locustella fluviatilis*

V ochranném pásmu rezervace opakovaně pozorovaný, pravděpodobně hnízdící druh. První údaj o zastížení v rezervaci zaznamenal M. Honců, který zde zastihl zpívajícího 1/O dne 1. 6. 1986. Tž autor zaznamenal i pozorování na Pekelských rybnících 9. 5. 1985 a 7. 5. 1996.

Cvrčilka slavíková - *Locustella luscinioides* (§-O)

Vzácnější než předcházející druh. Z ochranného pásma rezervace jsou známa pozorování i z průběhu hnízdního období, např. 24. 6. 1984 a 9. 5. 1996. (M. Honců - kart.)

Cvrčilka zelená - *Locustella naevia*

V okolí Pekelských rybníků pravděpodobně hnízdící druh. M. Honců zde zaznamenal pozorování zpívajících samců 9. 5. 1985 a 25. 5. 1986.

Čáp bílý - *Ciconia ciconia* (§-O)

V sousedství sledovaného území v Dubici pravidelně hnízdící druh, zaletující za potravou na Pekelské rybníky, (pozorován 22. 7. 1996).

Čáp černý - *Ciconia nigra* (§-SO)

Vzácný transmigrant, v širším okolí rezervace znám pouze jako protahující druh, J. Netolický zaznamenal 13. 4. 1986 zastížení 1 ex. na Robečském potoce. (M. Honců - kart.).

Čejka chocholatá - *Vanellus vanellus*.

Opakovaně v období migrace pozorovaný a ojediněle hnízdící druh. M. Honců zaznamenal 25. 5. 1983 hnízdění u Pekelských rybníků a pozorování nehnízdících jedinců 16. 4. 1985

a 25. 5. 1986. V potravě výra z hnízdiště v Pekle byla zaznamenána v letech 1982 - 1984.

Červenka obecná - *Erithacus rubecula*

Opakovaně pozorovaný hnízdící druh, opakovaně pozorovaný v průběhu prováděného výzkumu.

Čírka modrá - *Anas querquedula* (§-SO)

Pouze sporadicky pozorovaný druh. M. Honců zaznamenal 16. 4. 1985 a 1. 5. 1985 pozorování jednotlivých ex. na Pekelských rybnících.

Čírka obecná - *Anas crecca* (§-O)

Platí o ní co o předcházející. V potravě výra z hnízdiště v Pekle byla zjištěna v letech 1982 - 1984.

Čížek lesní - *Carduelis spinus*

V mimohnízdni době hojný, opakovaně pozorovaný druh. Zaznamenan: (15. 12., 18.03., 19. 4. 1996). 21. 2. 1996 zastíženo v rezervaci hejňko cca 150 jedinců.

Datel černý - *Dryocopus martius*

Pravidelně pozorovaný druh, pozorovaný v průběhu celého roku (8. 2., 20. 3., 8. 4., 25. 5, 4.6. atd.). Hnízdění je pravděpodobně.

Drozd zpěvný - *Turdus philomelos*

Nepříliš hojný pravidelně hnízdící druh. Hnízdění zaznamenala již PEŠKOVÁ (1986). Opakovaně pozorován v průběhu výzkumu (20. 7. 1995, 4. 6. 1996).

Hohol severní - *Bucephala clangula* (§-SO)

Řidký hibernant ojedinele zastíženy na Pekelských rybnících, např. 10. 4. 1970 - 12 ex., 17. 3. 1979 3/3, oba údaje M. Honců.

Holub hřivňáč - *Columba palumbus*

Pravidelně protahující a hnízdící druh opakovaně pozorovaný ve všech částech sledovaného území. V období migrace zaznamenána početnější hejňka (20 - 35 jedinců).

Hrdlička divoká - *Streptopelia turtur*

Sporadicky v období migrace pozorovaný druh, 17. 4. 1988 zastíhl O. Roztočil v rezervaci 12 jedinců, jednotlivý ex. byl pozorován 16. 7. 1996.

Hýl obecný - *Pyrrhula pyrrhula*

Nepřavidelně pozorovaný, pravděpodobně příležitostně hnízdící druh. Někteřá data zastížení 1. 1. 1979 J. Jíra-RK, 6. 2. 1996 hejňko 3/4 J. Vondráček a 7. 5. 1996 1 ex., M. Honců in litt.

Chřástal vodní - *Rallus aquaticus* (§-SO)

Vzácně pozorovaný druh ,který v oblasti nehojně hnízdí. V posledních letech zaznamenal J. Zajiček 19. 1. 1995 a 25. 5. 1996 pozorování jednotlivých ex. na Robečských rybnících, mimo hranice sledovaného území.

Jespák obecný - *Calidris alpina*

Řidce protahující druh. K. Filip zaznamenal 29. 5. 1989 nález uhynulého jedince na plůdkových rybnících u Robče, mimo sledované území.

Jestřáb lesní - *Accipiter gentilis* (§-O)

Řidce pozorovaný, v oblasti hnízdící druh. Zastížení v rezervaci zaznamenal 8. 2. 1987 J. Medek a 14. 7. 1996 Č. Povolný.

Jířička obecná - *Delichon urbica*

Na území rezervace nehnízdí. Pravidelně zaletuje za potravou z hnízdišť mimo sledované území. Opakovaně pozorována nad Pekelskými rybníky.

Kachna divoká - *Anas platyrhynchos*

Celoročně pozorovaný hnízdící druh. Zastížení zaznamenáno jednak na Pekelských rybnících, jednak na celém toku Robečského potoka. Průkaznost hnízdění D-16.

Kalous ušatý - *Asio otus*

Zjištěn v potravě výra na hnízdišti Peklo v roce 1984. Det. J. Vondráček.

Káně lesní - *Buteo buteo*

Pravidelně pozorovaný hnízdící druh. Průkaznost hnízdění D-12.

Kavka obecná - *Corvus monedula* (§-SO)

V minulosti nehojně pozorovaný druh. Zbytky 1 ex. nalezeny v letech 1982 - 1984 v kořisti výra z hnízdiště v Pekle, (leg.M. Honců, det. J. Vondráček).

Konipas bílý - *Motacilla alba*

Pravidelně pozorovaný, hnízdící druh. Průkaznost hnízdění D-16.

Konipas horský - *Motacilla cinerea*

Pravidelně protahující a hnízdící druh. Hnízdění D-16 prokázáno v letech 1987 a 1995. F. Marcin, (M. Honců, kart.). V průběhu současného výzkumu byl opakovaně pozorován v hnízdním období.

Konipas luční - *Motacilla flava* (§-SO)

Řidký transmigrant, 17. 4.1969 zaznamenal M. Vlček (RK.) zastížení na průtahu. Novější údaje chybí.

Kopřivka obecná - *Anas strepera* (§-O)

Řídce pozorovaný druh, M. Honců zaznamenal zastížení 1 ex. na Pekelských rybnících 1. 6. 1985. V průběhu současného průzkumu zde byl pozorován 1/1 4. 6. 1996.

Kos černý - *Turdus merula*

Pravidelně pozorovaný, hnízdící druh, průkaznost hnízdění D-15.

Krahujec obecný - *Accipiter nisus* (§-SO)

Nehojně pozorovaný druh, v rezervaci zastížen 5. 10. 1994.

Králíček obecný - *Regulus ignicapillus*

Ojedinele pozorovaný druh. V kartotéce M. Honců je záznam F. Marcina o pozorování jednotlivého ex. 21. 3. 1987.

Krkavec velký - *Corvus corax* (§-O)

Teprve v posledních letech pravidelně pozorovaný, hnízdící druh. První záznam o zastížení v rezervaci je ze října 1984 pozoroval J. Netolický, (M. Honců, kart.). Od roku 1992 pravidelně hnízdí, (M. Honců, K. Filip, P. Kůrka). Opakovaně zaznamenán i v průběhu průzkumu.

Krutíhlav obecný - *Jynx torquilla* (§-SO)

V novější době pouze sporadicky protahující druh. Pozorování jednotlivého ex., v rezervaci zaznamenal 7. 5. 1996, M. Honců.

Kukačka obecná - *Cuculus canorus*

V rezervaci každoročně pozorovaný druh, zaznamenávaný všemi autory. Rozmnožování nebylo prokázáno i když je lze předpokládat.

Kulík říční - *Charadrius dubius*

Ojedinele na průtahu pozorovaný druh. M. Honců zaznamenal v květnu 1985 opakované pozorování 2/2 na území rezervace a J. Netolický pozoroval 13. 4. 1986 jeden ex. u pískovny v Dubici. V průběhu současného výzkumu nebyl výskyt potvrzen.

Kvičala obecná - *Turdus pilaris*

Opakovaně zastížený druh, pozorovaný i v průběhu hnízdního období (1. 6. 1985 - M. Honců). V průběhu výzkumu byl výskyt zaznamenán 14. 4. 1996.

Labuť velká - *Cygnus olor*

V ochranném pásmu rezervace, na Pekelských rybnících pravidelně hnízdící druh. První zasatížení zaznamenal 12. 4. 1979 A. Křivský (RK). Hnízdění bylo potvrzeno v průběhu výzkumu v letech 1995 - 1996.

Ledňáček říční - *Alcedo atthis* (§-SO)

Pravidelně pozorovaný, hnízdící druh. Zastížení v rezervaci za-

znamenal řada autorů (1974 - J. Kinský, 1980 - J. Zajíček, 1985 - M. Honců a L. Pacovský, 1986 - A. Pešková. Výskyt a hnízdění bylo opakovaně prokázáno i v průběhu současného výzkumu, (D-12/1995).

Lejsek bělokrký - *Ficedula albicollis*

Sporadicky pozorovaný druh, ojediněle zaletující z hnízdiště v Zahradkách. Zastižení zaznamenala PEŠKOVÁ (1986).

Lejsek černohlavý - *Ficedula hypoleuca*

V minulosti byl opakovaně pozorován i v průběhu hnízdního období. V kartotéce M. Honců jsou údaje F. Marcina a Vl. Štěpánského o pozorování 1/1 ze 7. 6. 1984 a 19. 5. 1985.

Linduška horská - *Anthus spinoletta*

Vzácný transmigrant. V roce 1978 zaznamenal K. Filip 1. 1. pozorování 1 ex. a M. Honců 14. 1. zastižení více jedinců.

Linduška lesní - *Anthus trivialis*

Nehojně pozorovaný druh. Zastižení v rezervaci zaznamenala PEŠKOVÁ (1986).

Lyska černá - *Fulica atra*

Opakovaně v ochranném pásmu rezervace, na Pekelských rybnících pozorovaný, nepravidelně hnízdící druh. Hnízdění D-16 potvrzeno i v průběhu prováděného výzkumu (20. 7. - 8. 1995).

Mlynařík dlouhoocasý - *Aegithalos caudatus*

Nehojně pozorovaný, nepravidelně hnízdící druh. Zastižení 30. 5. 1980 zaznamenal S. Vaněk - RK. Hnízdění D-11 prokázal 9. 5. 1985 M. Honců, Vl. Štěpánský zastihl 1. 1. 1987 v rezervaci 8 jedinců.

Morčák malý - *Mergus albellus*

Vzácný hibernant, Z. Jón má ve své coll. preparát uhynulého jedince z lokality Peklo s datem 6. 2. 1947.

Morčák velký - *Mergus merganser* (§-KO)

Vzácný hibernant, ojedinělé zastižení 1/1 na Pekelských rybnících zaznamenal dne 20. 10. 1985, (M. Honců, kart.)

Moták pilich - *Circus cyaneus* (§-SO)

Vzácný hibernant, v průběhu výzkumu, 5. 10. 1994 pozorován jednotlivý ex. u Kvítkova.

Moták pochop - *Circus aeruginosus* (§-O)

Ojediněle pozorovaný druh, J. Voleman zaznamenal 2. 5. 1987 pozorování 1/0 u Pekelských rybníků.

Moudřiláček lužní - *Remiz pendulinus* (§-O)

V břehových porostech Robečského potoka pravidelně hnízdící

druh. Hnízdění (D-13) 2-3 párů na Pekelských rybnících zaznamenali v roce 1983 K. Filip a Vl. Štěpánský (M. Honců - kart.). M. Honců při kontrole lokality zde 1. 6. 1984 našel hnízda. Hnízdění bylo ověřeno i v průběhu současného průzkumu (27. 6. 1996).

Orlovec říční - *Pandion haliaetus* (§-KO)

Vzácný transmigrant. Zastižení 1994 na Pekelských rybnících udává O. Kartouz (ústní sdělení), 27. 6. 1996 pozoroval Č. Povolný jednotlivý ex. na čerstvě pokosené louce u Kvítkova.

Pěnice černohlavá - *Sylvia atricapilla*

Nehojně hnízdící druh. První zastižení zaznamenal M. Vlček, (RK-1975). Hnízdění udává PEŠKOVÁ (1986).

Pěnice hnědokřídlá - *Sylvia communis*

Platí o ní co o předcházejícím druhu. Výskyt udává řada zpravodajů (M. Vlček-RK, PEŠKOVÁ (1986), (M.Honců-kart.). Výskyt byl potvrzen i v průběhu současného průzkumu.

Pěnice slavíková - *Sylvia borin*

V současné době pravidelně pozorovaný druh. První zastižení v rezervaci zaznamenal M. Honců 25. 5. 1985, od tohoto roku v rezervaci hnízdí. Průkaznost hnízdění C-5.

Pěnkava obecná - *Fringilla coelebs*

Běžně pozorovaný, hojně hnízdící druh, patřící k dominantním druhům rezervace.

Pěvuška modrá - *Prunella modularis*

Nehojně pozorovaný, ojediněle hnízdící druh. První zastižení zaznamenal 29. 3. 1975 J. Kinský, (RK.). Hnízdění udává PEŠKOVÁ (1986), v průběhu současného průzkumu byla pozorována 18. 3. 1996.

Pisík obecný - *Actitis hypoleucos* (§-SO)

Řídký transmigrant. Průtah zaznamenán 22. 8. 1995., kdy byl na lokalitě Pekelské rybníky zaznamenán výskyt 2 jedinců.

Polák chocholatý - *Aythya fuligula*

Na Pekelských rybnících nepravidelně pozorovaný, ojediněle hnízdící druh. Pozorování 2/2 zaznamenal 20. 5. 1988 O. Roztočil, 22. 8. 1995 bylo prokázáno hnízdění, D-16.

Polák velký - *Aythya ferina*

Opakovaně pozorován na Pekelských rybnících. O. Roztočil zde zastihl 20. 5. 1988 4/3. V průběhu současného výzkumu bylo 22. 8. 1995 zastiženo 8/7 a 27.8.1996 2/0.

Poštołka obecná - *Falco tinnunculus*

Na lokalitu nepravidelně zaletuje z hnízdišť v nejbližším okolí. Jednotliví ptáci pozorováni 12. 4. 1995, 6. 2., 7. 5., 28. 6. a 27. 8. 1996.

Potápka malá - *Podiceps ruficollis* (Š-O)

V letech 1982 - 1984 nalezeny zbytky v potravě výra z hnízdiště v Pekle (leg. M. Honců, det. H. Knobloch a J. Vondráček), ojedinelé pozorována na lokalitě Pekelské rybníky, M. Honců, zde zaznamenal pozorování 1/1 dne 16. 4. 1985.

Racek chechtavý - *Larus ridibundus*

Na Pekelské rybníky častěji zaletuje z blízkého okolí, v minulosti, (1984 - 1986) hnízdilo cca 100 párů na slepém rameni Ploučnice v Dubici. Na sledovaném území nebylo hnízdění zaznamenáno.

Rákosník obecný - *Acrocephalus scirpaceus*

Na Pekelských rybnících opakovaně pozorovaný druh. První zastižení zaznamenal M. Honců 25. 5. 1985.

Rákosník proužkovaný - *Acrocephalus schoenobaenus*

Pozorování zpívajícího jedince zaznamenal 1. 6. 1985 na Pekelských rybnících M. Honců.

Rákosník zpěvný - *Acrocephalus palustris*

Opakovaně pozorování na Pekelských rybnících udává více pozorovatelů. O. Roztočil (RK.), zaznamenal pozorování z 20. 5. 1988, M. Honců má ve své kartotéce záznamy z 1. 6. 1985 a 25. 5. 1986 a údaj Vl. Hohenkreuze o pozorování 1 ex. z 22. 4. 1996.

Rehek domácí - *Phoenicurus ochruros*

Na lokalitě běžně pozorovaný, hnízdící druh. Hnízdění D-16 zaznamenáno 22. 7. 1995. Opakovaně pozorován v průběhu celého hnízdního období 1996.

Rybák malý - *Sterna albifrons*

Vzácný zatoulanec, ojedinelé pozorování 3 jedinců nad areálem lesních školek na území NPP v květnu 1996 udává lesník pan P. Ka-laš.

Skorec vodní - *Cinclus cinclus*

Lokalita je dlouho známým nepravidelným výskytistěm tohoto druhu, který zde pravděpodobně alespoň v některých letech hnízdí. Opakovaná pozorování jednotlivého ex. v letech 1967 - 1968 zaznamenal M. Honců, K. Filip zaznamenal zastižení 16. 12. 1968 a opakovaná pozorování 1.-14. 1. 1978, M. Medek (RK.) jej zastihl ve

dnech 30. 5. 1985 a 8. 2. 1987. F. Marcín, M. Honců - kart. pozoroval 2-3 ex. ve dnech 21.- 28. 3. 1987. V roce 1988 zdokumentovali zastížení L. Pacovský a R. Boček.

Slavík obecný - *Luscinia megarhynchos*

Řídký transmigrant. V kartotéce M. Honců jsou neúplně datované údaje P. Kůrky o zastížení na Pekelských rybnících v roce 1993 a 2/2 párů v roce 1994.

Slípka zelenonohá - *Gallinula chloropus*

Na Robečských rybnících opakovaně pozorovaný nepravidelně hnízdící druh. V letech 1982 - 1984 byla zjištěna v potravě výra na hnízdišti v Pekle. Dne 1. 6. 1985 pozoroval M. Honců jednotlivý ex. na Pekelských rybnících. Tamtéž bylo v průběhu průzkumu 20. 7. 1995 prokázáno hnízdění, D-13.

Sluka lesní - *Scolopax rusticola*

Opakovaně pozorovaný, pravděpodobně hnízdící druh. Pozorování v období jarního tahu v roce 1996 udává lesník P. Kalaš.

Sojka obecná - *Garrulus glandarius*

Na celém sledovaném území víceméně pravidelně pozorovaný hnízdící druh. Hnízdění zaznamenala PEŠKOVÁ (1986). V průběhu výzkumu byla opakovaně pozorována.

Stehlík obecný - *Carduelis carduelis*

Pouze ojedinele pozorovaný druh. Jednotlivý ex. zastížen na okraji rezervace dne 16. 7. 1996.

Straka obecná - *Pica pica*

Řídce pozorovaný, ojedinele hnízdící druh. Dne 21. 2. 1996 našel M. Honců na okraji rezervace loňské hnízdo.

Strakapoud malý - *Dendrocopos minor*

Nehojně pozorovaný druh. V průběhu výzkumu byl v rezervaci zastížen dvakrát. První pozorování je z 20. 7. 1995, druhé z 18. 3. 1996.

Strakapoud velký - *Dendrocopos major*

Pravidelně pozorovaný hnízdící druh. Průkaznost hnízdění C-5.

Strnad obecný - *Emberiza citrinella*

Častěji v okrajových částech pozorovaný, nehojně hnízdící druh. Hnízdění v průseku pod vedením vysokého napětí zaznamenala již PEŠKOVÁ (1986).

Strnad rákosní - *Emberiza schoeniclus*

Druh řídce pozorovaný v ochranném pásmu rezervace. K. Filip zaznamenal 1. 6. 1985 pozorování u Pekelských rybníků.

Střízlík obecný - *Troglodytes troglodytes*

Hojný, pravidelně pozorovaný, hnízdící druh. Hnízdění D-16 ověřeno v průběhu výzkumu 20. 7. 1995.

Sýkora babka - *Parus palustris*

Nepříliš hojně pozorovaný druh. Hnízdění udává PEŠKOVÁ (1986). Výskyt byl ověřen v průběhu výzkumu 12. 4. 1995.

Sýkora koňadra - *Parus major*

Běžně pozorovaný hnízdící druh, zastížený při většině návštěv lokality.

Sýkora modřínka - *Parus caeruleus*

Méně hojná než předcházející druh, hnízdění nebylo prokázáno i když je velice pravděpodobné.

Sýkora parukářka - *Parus cristatus*

Pouze řídce pozorovaný druh. Hnízdění v rezervaci zaznamenala PEŠKOVÁ (1986). V průběhu výzkumu nebyl výskyt potvrzen.

Sýkora uhelníček - *Parus ater*

V minulosti nehojně pozorovaný druh. Zastížení 8. 8. 1975 zaznamenal M. Vlček (RK), hnízdění udává PEŠKOVÁ (1986).

Souptálek dlouhoprstý - *Certhia familiaris*

Nepříliš hojně pozorovaný druh. První údaj o zastížení na území rezervace zaznamenali J. Kinský a S. Chvapil, 29. 3. 1975 (RK). Znovu jej zde pozoroval F. Marcin 23. 3. 1987. V průběhu výzkumu nebyl zaznamenán.

Souptálek krátkoprstý - *Certhia brachydactyla*

Opakovaně pozorovaný hnízdící druh. První záznam o zastížení zapsal 30. 3. 1985 M. Medek (RK.), hnízdění udává PEŠKOVÁ, (1986). V průběhu výzkumu byl pozorován 12. 4. 1995 a 18. 3. 1996.

Špaček obecný - *Sturnus vulgaris*

Opakovaně pozorovaný, hnízdící druh. Hnízdění několika párů udává již PEŠKOVÁ (1986). Přítomnost byla ověřena i v průběhu současného výzkumu, při návštěvě dne 8. 8. 1996 bylo na okraji rezervace pozorováno hejno cca 150 jedinců.

Ťuhák obecný - *Lanius colurio*

Starší údaje chybí. V průběhu výzkumu byl opakovaně pozorován v okrajových částech rezervace. Data pozorování 4. 8. 1995, a opakovaně v období 19. 4. - 22. 7. 1996. Hnízdění D-12 zaznamenáno 22. 7. 1996.

Včelojed lesní - *Pernis apivorus* (§-SO)

V širší oblasti pouze řídce pozorovaný druh. Zbytky 1 ex. nalezen

v potravě výra z hnízdiště v Pekle v letech 1982 - 1984, (leg. M. Honců, det. H. Knobloch a J. Vondráček).

Vlaštovka obecná - *Hirundo rustica* (§ -O)

V rezervaci nehnízdí, příležitostně zaletuje za potravou. Opakovaně pozorována nad Pekelskými rybníky.

Volavka bílá - *Egretta alba* (§-SO)

Vzácný zatoulanec, O. Kartouz (ústní sdělení) zastihl v poslední dekádě srpna 1994 na Pekelských rybnících hejnko 10-15 jedinců. Zastížení jednotlivých ex. v září 1995 zde zaznamenali K. Filip a J. Netolický.

Volavka popelavá - *Ardea cinerea*

V průběhu celého roku opakovaně pozorovaný nehnízdící druh. Jednotlivé ex. byly opakovaně zastíženy jednak na celém toku Robečského potoka, jednak na Pekelských rybnících.

Vrabec domácí - *Passer domesticus*

V okrajových částech rezervace ojediněle pozorovaný druh, jehož hnízdění u bývalé hájovny zaznamenala PEŠKOVÁ (1986). 16. 7. 1996 bylo v rezervaci pozorováno hejnko cca 15 ex.

Vrabec polní - *Passer montanus*

V bezprostředním okolí rezervace častěji pozorovaný druh, 5. 10. 1994 zastížení 2 jedinci na přístupové cestě u Nového dvora.

Vrána obecná šedá - *Corvus corone cornix*

Opakovaně v rezervaci zastížený druh. PEŠKOVÁ (1986) ji uvádí v seznamu hnízdících druhů, O. Roztočil (RK.) zaznamenal pozorování 17. 4. 1988.

Výr velký - *Bubo bubo* (§-0)

Rezervace je dávným hnízdištěm druhu. Podle údajů MÄRZE, (1952) zde výr hnízdil již v roce 1939. URBÁNEK a JÓN, (1962) potvrdili hnízdění v roce 1947. SEKERA (1954) zaznamenal hnízdění v roce 1949. V průběhu let 1977 - 1984 zaznamenal HONCŮ, (MS-1985) 7 úspěšných a 1 neúspěšné hnízdění. V létech 1985 a 1986 potvrzují hnízdění J. Zajíček a M. Honců. Přítomnost výrů byla potvrzena i v období prováděného výzkumu v létech 1994 - 1996 P. Chváta, J. Vondráček (RK).

Žluna šedá - *Picus canus*

Pouze ojediněle pozorovaný druh, M. Honců, J. Zajíček a L. Pacovský pozorovali v rezervaci jednotlivý ex. 9. 5. 1985 (M. Honců, kart.).

Žluna zelená - *Picus viridis*

Sporadicky pozorovaný druh. V průběhu výzkumu byl 1 ex. pozorován 22. 8. 1995., J. Vondráček (RK).

Žluva hajní - *Oriolus oriolus*

Nehojně pozorovaný, nepravidelně hnízdící druh. Zastížení jednotlivého ex., dne 25. 5. 1986 zaznamenal M. Honců. F. Marcín pozoroval dne 29. 6. 1988 1/1+ 2 juv. u bývalé hájovny. V průběhu výzkumu byl 22.7. 1996 ověřen výskyt v rezervaci poblíže Pekelských rybníků.

SAVCI - MAMMALIA

Hraboš polní - *Microtus arvalis*

Na polích v ochranném pásmu rezervace běžný druh, opakovaně zjišťovaný v potravě výra při rozboru vývržků z hnízdiště v Pekle, v letech 1982 - 1984 bylo zjištěno 21 jedinců.

Hranostaj - *Mustela erminea*

Výskyt ověřen 7. 12. 1995 nálezem stopní dráhy na sněhové pokrývce.

Hryzec vodní - *Arvicola terrestris*

Zjištěn v letech 1982 - 1984 ve vývržcích výra z hnízdiště v Pekle.

Ježek evropský - *Erinaceus europaeus*

Zbytky 2 jedinců nalezeny v potravě výra 17. 6. 1986.

Králík divoký - *Oryctolagus cuniculus*

Výskyt byl ověřen nálezem trusu a stop dne 7. 12. 1995.

Kuna skalní - *Martes foina*

Hojný druh, jeho početný výskyt byl ověřen nálezem stop při zimních kontrolách.

Kuna lesní - *Martes martes*

Dle údajů lesníků opakovaně zastížený druh, méně hojná než předcházející druh.

Krtek obecný - *Talpa europaea*

V sušších částech chráněného území ověřen výskyt v průběhu výzkumu.

Lasice kolčava - *Mustela nivalis*

V RK je záznam J. Špachmana o zastížení jednotlivého ex. 3. 3. 1982, v průběhu výzkumu byl výskyt ověřen 7. 12. 1995.

Liška obecná - *Vulpes vulpes*

V minulosti zaznamenal 30. 3. 1980 zastížení S. Vaněk (RK), v průběh výzkumu byl výskyt opakovaně ověřen nálezem trusu a stop na sněhu.

Netopýr velký - *Myotis myotis* (S-SO)

Opakovaně pozorován, 16. 7. 1996 zjištěna letní kolonie v Kvítkově.

Ondatra pižmová - *Ondatra zibethicus*

Ojedinele pozorovaný druh, pozorování 2 jedinců zaznamenala v roce 1986, PEŠKOVÁ (1986).

Potkan - *Rattus norvegicus*

V letech 1982 - 1984 v potravě výra v 1 ex. zjištěný druh.

Rejsek obecný - *Sorex araneus*

Výskyt prokázán v r. 1986 odchycem, PEŠKOVÁ (1986).

Srnec - *Capreolus capreolus*

V průběhu výzkumu opakovaně pozorovaný druh, který se na sledovaném území rozmnožuje.

Veverka obecná - *Sciurus vulgaris* (§-0)

Hojný druh o jehož výskytu je řada záznamů v RK např. z 5. 3. 1980 od S. Vaňka a z 3. 3. 1982 od J. Špachmana. Početný výskyt byl ověřen i v průběhu výzkumu (7. 12. 1995).

Vydra říční - *Lutra lutra* (§-S0)

Migrující druh, 18. 12. 1988 zaznamenal konzumaci ryb (karas zlatý) v zahradním rybníčku v Karbě pan S. Hajšl, tento údaj uvádí již VITÁČEK (1994). Migrace v sousedství sledovaného území byla zaznamenána i v novější době (1995 P. Kalaš).

Zajíc polní - *Lepus europaeus*

V letech 1982 - 1984 opakovaně zjišťován v potravě výra. Výskyt byl ověřen nálezem stop na sněhu dne 6. 2. 1996.

Souhrn

Od počátku sledování byl na území NPP Peklo zaznamenán výskyt 148 druhů obratlovců, (105 druhů ptáků, 18 druhů savců, 13 druhů ryb, 5 druhů plazů a 7 druhů obojživelníků), z nich se nejméně 72 druhů v rezervaci rozmnožuje. Ze zjištěných druhů je 43 uvedeno v seznamech zvláště chráněných živočichů, z toho čolek velký, skokan střehotavý, zmije obecná, morčák velký a orlovec říční v kategorii kriticky ohrožených druhů, čolek obecný, skokan štíhlý, slepýš křehký, ještěrka obecná, ještěrka živorodá, bekasina otavní, čáp černý, čírka modrá, hohol severní, chrástal vodní, kavka obecná, konipas luční, krahujec obecný, krutihlav obecný, ledňáček říční, pisik obecný, včelojed lesní, volavka bílá, žluva hajní a vydra říční v kategorii silně ohrožených druhů.

LITERATURA

- FLASAR ,I., FLASAROVÁ ,M., (1986): Chráněné údolí Peklo, k.ú. Zahrádky, Sosnová, okres Česká Lípa (Molusca, Isopoda) manuscript, pp.2.
- HONCŮ ,M., (1985): Rozšíření a bionomie výra velkého (Bubo bubo L.) na Českolipsku, manuscript, pp.80.
- HONCŮ ,M., KNOBLOCH, H., VONDRÁČEK, J., (1974): K potravě výra velkého (Bubo bubo) na severočeských hnízdištích. Sborník okresního muzea v Mostě, řada přír. 1/74, s.65 - 79.
- HONCŮ, M., VITÁČEK, Z., (1990): Obojživelníci okresu Česká Lípa. Bezděz, vlastivědný sborník Českolipska, pp.95 - 111.
- HONCŮ, M., (1995): Peklo u České Lípy, inventarisační průzkum hmyzu, manuscript, pp.
- KUNCOVÁ, J.,(1978): Botanický inventarisační průzkum chráněného naleziště Peklo. Československá ochrana přírody, Bratislava, 18: 141 - 151.
- MÁRZ, R., (1952): Vom Uhu (Bubo bubo L.) in Sachsen und im angrenzenden Raum der Tschechoslowakei. Beitr.zur Vogelk. 2, s.109 - 136.
- PEŠKOVÁ, A., (1986): Zoologický inventarisační průzkum chráněného naleziště Peklo. Krajské středisko st.pam. péče a ochrany přírody v Ústí n.L., manuscript, pp. 13.
- SEKERA, J., (1954): Rozšíření výrů v Československu. Práce výzkumných ústavů lesnických ČSR, sv.7, s.153 - 180.
- SOVADINA, M , (1986): Záchrana údolí Peklo roku 1881. Památky a příroda, p.41 - 43.
- URBÁNEK ,B., JÓN Z., (1962): Poznámky k ptactvu Českolipska. Sbor. Sev. Mus., Liberec, Přír. vědy (2): 175 - 187.
- VITÁČEK, Z., (1993): Rozšíření obojživelníků a plazů na okrese Česká Lípa. Fauna Bohemiae Septentrionalis č.18, Ústí n.L.
- VITÁČEK, Z., (1994): Plazi okresu Česká Lípa. Bezděz, vlastivědný sborník Českolipska, s.65 - 85.
- VITÁČEK, Z., (1994): Výskyt vydry říční na okrese Česká Lípa. akce - podpora vydry říční (Lutra lutra) na Českolipsku. Bezděz, vlastivědný sborník Českolipska, s.87 - 92.

RESUMÉ

Zoologische Durchforschung des Naturschutzgebietes Peklo

Jiří Vondráček

Seit Anfang der Durchforschung wurden im Naturschutzgebiet Peklo insgesamt 148 Wirbeltierarten festgestellt. 43 Arten davon findet man im Verzeichniss der besonders geschützten Arten. 5 Arten gehören in die Kategorie der kritisch bedrohten und 16 in die Kategorie der stark bedrohten Arten.

Zoological exploration of the Nature Reserve "Peklo"

Jiří Vondráček

From the beginning of the systematic exploration in the Nature Reserve "Peklo" ("The Hell", a valley near Česká Lípa) altogether 148 species of vertebrates including 43 critically endangered and 16 highly endangered species had been detected.

ENTOMOLOGICKÝ PRŮZKUM KOPCE TLUSTEC V RALSKÉ PAHORKATINĚ

Miroslav Honců

Úvod

Tlustec (nadm. v. 591 m.n.m.) je významná krajinná dominanta východní části Ralské pahorkatiny. Geologický podklad je tvořen nefelinitickým basanitem těženým v minulosti ve dvou lomech. Větší se nacházel na západním svahu kopce asi ve dvou třetinách jeho výšky ve směru od Brniště, menší na východním úpatí ve směru od Postřelné. V roce 1968 byla ředitelstvím Železničního stavitelství v Ostrově nad Ohří vznesena žádost k těžbě kamene na této lokalitě. Těžít se mělo v projektovaných pěti etážích pro potřeby železničního stavitelství v Severočeském kraji. Podle projektu by měla tato zhruba 591 m vysoká hora prakticky zmizet z povrchu zemského, neboť se měl odtěžit vrchol až na kótu 420 m.n.m.

Původní vyjádření ochrany přírody (tehdejší KSSPPOP v Ústí n.L) z r. 1968 vyznělo ve prospěch otevření lomu. Tehdy však nebyly o přírodovědném významu kopce takřka žádné podklady. Soudilo se, že kopec je méně významný než Ralsko (přírodní rezervace) a sousední Lipka. Tlustec byl tedy státní ochranou přírody obětován za předpokladu, že budou zachovány obě cennější lokality. Během následujících 15-20 let byly o Tlustci nashromážděny nové přírodovědecké poznatky, které zásadním způsobem změnilly hodnocení kopce. To již ale byly v r.1982 zahájeny nákladné investiční akce, provedeno kácení lesa, zahájena výstavba přístupových cest i výstavba technických zařízení. V r.1993 koupila lom ve veřejné soutěži společnost Beron s.r.o., vzápětí začala usilovat o ukončení těžby na Tlustci nadace Lemberk. V r.1997 začalo Ministerstvo ŽP zpracovávat návrh na omezení těžby na Tlustci. Zdá se, že úsilí o záchranu kopce přece jen dojde svého naplnění přijetím kompromisního návr-

hu na zastavení těžby na čáře vrcholu (avšak pokračováním těžby na západním svahu v pěti etážích) s ponecháním východního svahu, významného biocentra. Současné úsilí orgánů státní ochrany přírody směřuje k vyhlášení východního svahu za chráněné území.

Historie průzkumů

V roce 1983 prosazovala základní organizace ČSOP v Praze provedení inventarisačního průzkumu Tlustce v základních přírodovědných oborech, s případným transferem vzácných či chráněných druhů rostlin. Tento průzkum proběhl v letech 1985-1987 a dokončován byl v r.1990. Jeho výsledky však dosud nebyly zveřejněny. Z tohoto období pochází průzkumy botanické ve kterých KLAUDISOVÁ (1990) a ŠOURKOVÁ (1990) z Tlustce uvádějí téměř 300 druhů vyšších rostlin. V průzkumu obratlovců provedeném NEVRLÝm (1990) bylo zjištěno 62 druhů ptáků a 18 druhů savců. Rozsáhlé jsou průzkumy entomologické: PÁDR (1987) zde našel 173 druhů blanokřídlých (*Hymenoptera*), STREJČEK (1987) zde zjistil 266 druhů brouků (*Coleoptera*), z toho 85 druhů mandelinek (*Chrysomelidae*), 176 druhů nosatců (*Curculionidae*), 4 druhy luskokazů (*Bruchidae*) a 1 druh čeledi *Anthribidae*. SKYVA (1988) z této lokality uvádí 355 druhů motýlů (*Lepidoptera*), VILÍMOVÁ (1990) - 76 druhů ploštic (*Heteroptera*), PULPÁN (1990) - 49 druhů střevlíků (*Carabidae*). Nadace Lemberk v r.1994 iniciovala další průzkum, který byl realizován přírodovědeckou fakultou v Ústí n.L. a zaměřen botanicky, viz MACHOVÁ et KUBÁT (1995). Tito autoři uvádějí z Tlustce 366 taxonů vyšších rostlin, i když řadu druhů přejímají z předchozích průzkumů dr. Sýkory a zejména dr. Šourkové. V tomto období zde prováděl geobotanický průzkum VIŠŇÁK (1995). Sám jsem se zabýval na Tlustci dlouhodobě (1968-1997) sledováním zdejšího hnízdiště výra velkého, botanickým průzkumem spojeným s evidencí vzácných nebo chráněných druhů rostlin a současně i entomologickým průzkumem, zejména čeledi *Coleoptera*, *Orthoptera* a částečně i *Lepidoptera*. Část těchto údajů týkajících se střevlíkovitých (*Carabidae*) do roku 1974 byla publikována v práci HONCŮ, PULPÁN (1974), entomologické průzkumy do r.1990 (183 druhů) byly zařazeny do dosud nepublikované studie HONCŮ (1990), část údajů týkajících se obratlovců bylo poskytnuto M. Nevrlému pro jeho zpracování obratlovců, viz NEVRLÝ (1990).

Přírodní podmínky

Z hlediska vegetace je Tlustec jedna z nejpozoruhodnějších lokalit, která byla neuváženě odsouhlasena k těžbě. Tlustec a sousední Ralsko je absolutní hranicí řady jiho- a středoevropských prvků s nahromaděním reliktní vegetace. Nejvýznamnější byly skály s nesmírně bohatým výskytem kapradinky skalní (*Woodsia ilvensis*). Dnes již tato lokalita neexistuje, stejně tak jako lokality *Cephalantera longifolia*, *Neottia nidus-avis* a *Hepatica triloba*, které byly zlikvidovány těžbou. Z dalších významných druhů se zde dosud vyskytují: *Allium ursinum*, *Anemone ranunculoides*, *Corydalis cava*, *Corydalis intermedia*, *Dentaria enneaphylos*, *Daphne mezereum*, *Galium schultesii*, *Lathraea squamaria*, *Leucjum vernum*, *Lilium martagon* a *Ribes alpinum*. Významná je také reliktní stupňovitost vegetace ostře se odlišující od blízkých vrchů (Jezevčí vrch, Lipka, Ralsko), kde spodní stupeň představují původní jedliny Jestřebsko-Hamerských kotlin s výskytem *Blechnum spicant*, střední stupeň květnaté bučiny, na vrcholu jsou potom zachovány teplomilné epiatlantské formace podobně jako na Ralsku, ale s druhy: *Gallium schultesii*, *Corydalis intermedia* (dominanta jarního aspektu), *Ribes alpinum* - jediná lokalita as. *Daphno - Dryopteridetum* mimo subalpínský stupeň a řada dalších vyjímečností v druhovém spektru rostlin. Na lokalitě byla prokázána řada specifických ekologických fenomenů. Tento vyvrělý vrch je srovnatelný se středními individualitami severních Čech, jako je Růžovský vrch (Růžák), Ortel, Studenec, Ralsko. Převažuje zde však druhové bohatství a vyjímečná posice na hranici evropského biogeografického areálu (srovnej např. Jezevčí vrch, kde je již průměrná středoevropská, posledním glaciálem pozměněná vegetace. Za zmínku stojí některé údaje: byla zjištěna kombinace stromového patra (*Tilia platyphyllos* a *Picea abies*), která byla z Čech popsána pouze z Milešovky. Na SZ ostrohu byl zjištěn na ploše 10×10 m bohatý výskyt lilie zlatohlavé (*Lilium martagon*) v počtu cca 500 ex. Střední hodnota dominance jarního aspektu *Corydalis intermedia* (relativně vzácný druh) dosahoval na velkých plochách v průměru 63%. Porosty jilmu horského (*Ulmus glabra*) ve vrcholové části bohužel vymírají následkem grafiosy tak jako vymírají na jiných lokalitách v okolí (např. Lysá skála v Provodinských kamenech, Velký Bezděz, Ralsko aj.).

Při zoologickém průzkumu kopce bylo zde dlouhodobě sledováno hnízdění výra velkého (*Bubo bubo*). V letech 1968-1985 byla jejich hnízdištěm asi 60 m vysoká skála západně od vrcholu kopce. Tady

bylo za 18 let sneseno výry nejméně 18 vajec a vyvedeno 13 mláďat. Koeficient úspěšnosti hnízdění je pro tuto lokalitu nízký, činí 0,72. Od r.1981 probíhají v bezprostředním okolí hnízdiště přípravné práce na obnovu těžby, která byla příčinou toho, že po roce 1985 pravidelné hnízdění výrů na Tlustci ustalo. V oblasti této vrcholové skály, resp. v lomu hnízdily další druhy ptáků: rehek domácí (*Phoenicurus ochruros*), konipas bílý (*Motacilla alba*), poštolka obecná (*Falco tinunculus*). V lesních komplexech Tlustce bylo prokázáno hnízdění jestřába lesního (*Accipiter gentilis*), káně lesní (*Buteo buteo*), brhlíka lesního (*Sitta europaea*), pěnice černohlavé (*Sylvia atricapilla*), pěnice slavíkové (*Sylvia borin*), budnička většího (*Phylloscopus trochilus*), budnička menšího (*Phylloscopus collybita*), pěnkavy obecné (*Fringilla coelebs*), sojky obecné (*Garrulus glandarius*), strakapouda velkého (*Dendrocopus major*), datla černého (*Dryocopus martius*), červenky obecné (*Erithacus rubecula*), sýkory obecné (*Parus major*), kosa černého (*Turdus merula*), drozda zpěvného (*Turdus philomelos*), strízlíka obecného (*Troglodytes troglodytes*), zastížen i kalos ušatý (*Asio otus*) a v roce 1986 po prvé i krkavec velký (*Corvus corax*) - l pár v bukovém lese na vrcholu a není vyloučeno, že zde také hnízdil. V r.1997 zde bylo v jarním období pozorováno 35 ex. Při úpatí kopce, za správné budovou lomu v hliněném svahu hnízdily v období 1982-1990 břehule říční (*Riparia riparia*), v počtu 25-40 párů. Vyjímkou byl rok 1984, kdy zde bylo zjištěno jen 10 párů břehulí a r.1983, kdy hnízdilo asi 100 párů břehulí.

Běžně se vyskytují zástupci savců - srnec lesní (*Capreolus capreolus*), rejsek obecný (*Sorex araneus*) a rejsek malý (*Sorex minutus*), myšice lesní (*Apodemus flavicollis*), hraboš polní (*Microtus arvalis*), ježek západní (*Erinaceus europaeus*) a ve vrcholové části i norník rudý (*Clethrionomys glareolus*) a vzácně i myška drobná (*Micromys minutus*), zaznamenán výskyt i jelena evropského (*Cervus elaphus*), muflona (*Ovis musimon*), lišky obecné (*Vulpes vulpes*) a zajíce polního (*Lepus europaeus*). Z obojživelníků - skokan hnědý (*Rana temporaria*), méně hojná ropucha obecná (*Bufo bufo*) a skokan štíhlý (*Rana dalmatina*), z plazů ještěrka obecná (*Lacerta agilis*). Bohužel vlivem postupující těžby se mění tvářnost kopce. Jeho západní část je v současné odlesněna a z velké míry odtěžena s nejcennějšími partii kopce. Odlesněn je i vrchol s malým přesahem na východní stranu. Odlesněná část zarůstá ruderalními rostlinami, objevují se nové druhy i z fauny bezobratlých.

Klimatické poměry

Klimaticky patří oblast Tlustce (a širšího okolí Stráže p.R.) do okrsku B6, který lze charakterisovat jako mírně teplý, mírně vlhký, s mírnou zimou, pahorkatinový. Lednová teplota nad -3°C , výška do 500 m.n.m. Podle hydrometeorologických údajů měřených ve Stráži p.R. průměrné roční srážky v období 1931-1944 činily 822 mm za rok, v letech 1941-1960 - 780 mm za rok, v letech 1969-1978 - 666 mm za rok. Mají tedy v této oblasti (patrně úbytkem lesů) klesající tendenci. Průměr teploty z let 1901 - 1950 činí $7-8^{\circ}\text{C}$. Pokud se týče proudění vzduchu (vítr), převládá ze 70% SZ proudění. Podružné je SV, JV a SZ proudění. Rychlost větru je v průměru 4,06 m /sec.

Dá se očekávat, že odtěžením vrcholu kopce by došlo nejspíše k podstatné změně klimatu v této oblasti.

Materiál a metodika

Odchyt brouků byl prováděn několika metodami sběru. Do zemních pastí zakopaných ve vrcholové části kopce byl prováděn odchyt druhů žijících na povrchu půdy (r.1971, 1985, 1986 a 1997). Pro odchyt byly použity půllitrové zavařovací sklenice plněné konservační tekutinou Ago, v roce 1997 dvoulitrové nádoby z umělé hmoty plněné 4% roztokem formalinu. Druhovú pestrost byla zajišťována individuálním odchytom či sběrem (tj. sběr pod kameny), kmeny či trámy z rozpadlého trianglu na vrcholu kopce, pod kůrou stromů, či míze vytékající z poškozených stromů, podsevem. V neposlední řadě byl prováděn sběr hmyzu smýkáním. Touto metodou byly získány fytofágní druhy, tj. zástupci čeledí *Chrysomelidae* a *Curculionidae*, ale i zástupci řádu *Orthoptera* a *Lepidoptera*. Do výsledku průzkumu byly zařazeny nepublikované údaje dalších entomologů, kteří na Tlustci příležitostně pracovali, např. K. Mikvas, B. Zvarič P. Bára, L. Kašpar, F. Marcin, dr. V. Klapka. Do práce byly zařazeny výsledky sběrů HONCŮ a PULPÁNA (1974), HONCŮ (1990), resp. PULPÁNA (1990) týkající se střevlíkovitých (*Carabidae*) a STREJČKA (1987), týkající se fytofágních čeledí brouků, tj. mandelinek (*Chrysomelidae*), luskokazů (*Bruchidae*), *Anthribidae* a nosatců (*Curculionidae*).

Vysvětlivky

V práci byla použita synonymika brouků podle check-listu of Czechoslovak Insekts IV, zpracovaného JELÍNKEM (1993). Synonymika rovnokřídlých, motýlů a ostatních řádů hmyzu je upravena podle dalších check-listů, např. DLABOLA (1977), ŠEDIVÝ (1989), atd. Pokud byl druh sbírán více průzkumníky, jsou uvedeni, pokud jsem sběr druhu prováděl sám, není jméno sběratele v textu uvedeno. Zkratka z.p. znamená, že druh byl chytán do zemních pastí.

Přehled zjištěných druhů

třída Insecta:

řád Collembola:

Tetrodontophora bialinensis (WAGA, 1842)

11.8.1995 - více ex., vrcholová část kopce, není vzácný, zjištěn i při dalších návštěvách.

řád Orthoptera:

Chorthippus brunneus brunneus (THUNBERG, 1815)

7.9.1986 - více ex., JV svah nad lomem, 8.8.1997 - 1ex., vrcholová část kopce.

Pholidoptera griseoptera (DE GEER, 1773)

7.9.1986 - 4ex., vrcholová část kopce, 12.7.1987 - 2ex. tamtéž, 5.7.1997 - více ex., 8.8.1997 zjištěn hojný výskyt nejen ve vrcholové části kopce, ale i na pasekách na východním svahu, 23.8.1997 - 5ex. do z.p., výskyt zjištěn ještě 19.10.1997 - 4ex. do z.p

řád Lepidoptera:

Aglais urticae (LINNAEUS, 1758)

11.8.1985 - více ex., 13.7.1986 pozoroval Honců, 29.10.1985 - 5ex. pozoroval Bára, hojně na květech.

Arachnia levana (LINNAEUS, 1758)

8.8.1997 - 1ex. ve vrcholové části kopce.

Gonepteryx rhamni (LINNAEUS, 1758)

20.4.1985 - více ex., 11.8.1985 - více ex. lgt.Honců, 29.10.1985 - 3ex.lgt.Bára ve vrcholové části kopce, 8.8.1997 - 1ex. tamtéž.

Nymphalis antiopa (LINNAEUS, 1758)

20.4.1985 - 3ex., pozoroval Honců, 29.10.1985 - 1ex. pozoroval Bá-

ra ve vrcholové části kopce.

Nymphalis io (LINNAEUS, 1758)

20.4.1985 - více ex., 11.8.1985 - více ex., na květech na vhodných místech kopce, stejně tak i 8.8.1997.

Papilio machaon (LINNAEUS, 1758)

13.7.1986 - 1 ex., v letu ve vrcholové části kopce.

Pieris brassicae (LINNAEUS, 1758)

13.7.1986 - ojedinělý výskyt, vrcholová část kopce.

Pieris napi (LINNAEUS, 1758)

11.8.1985 - více ex., 13.7.1986 - více ex., více ex. na vhodných místech po celém kopci.

Pararge megera (LINNAEUS, 1767)

11.8.1986 - několik ex. kolem lomu a na okolních skalách

13.7.1986 - hojně, tamtéž.

Vanessa atalanta (LINNAEUS, 1758)

13.7.1986 - 2 ex., vrcholová část kopce.

Vanessa cardui (LINNAEUS, 1758)

11.8.1985 - více ex., vrcholová část kopce.

řád Heteroptera:

Graphosoma lineatum, (LINNAEUS, 1758)

24.5.1997 - 1 ex., 8.8.1997 - 1 ex. ve vrcholové části kopce.

Coreus marginatus, (LINNAEUS, 1758)

24.5.1997 - 1 ex.

řád Hymenoptera:

Bombus agrorum FABRICIUS, 1787

8.8.1997 - 1 ex.

Bombus terrestris (LINNAEUS, 1758)

8.8.1997 - 1 ex.

Camponotus ligniperda (LATREILLE, 1802)

12.7.1987 - 1 ex.

Formica polyctena FOERSTER, 1850

V r.1984 objevil F.Marcin při jižním úpatí kopce ve směru od Luhova na rozhraní 2 ekotonů - jehličnatého a listnatého lesa rozsáhlou kolonii mravenců lesních menších - *Formica polyctena*. V Českých zemích má takováto rozsáhlá kolonie svoji obdobu pouze na lokalitě Alfrédka v Jeseníkách, viz BEZDĚČKA (1983), kde se jedná o jiný, i když příbuzný druh *Formica lugubris*.

V r.1985 zde bylo ověřeno na území o ploše 50×50m² na 50 mravenišť o průměrné výšce cca 30 cm, v r.1987 - bylo potvrzeno 81 kup mravence při průměrné výšce cca 40 cm. V dubnu 1989 byla v místě výskytu mravenišť provedena lesní těžba při které byly vykáceny smrky 30-40 m vysoké. Při stahování dřeva a jeho zpracování byl poškozeno 25 mravenišť. Dětni z Luhova pod vedením F.Marcina byla lokalita upravena, odstraněny větve z mravenišť. Lokalita byla označena vysvětlujícími tabulemi jako genofondová plocha, část mravenišť opatřena ochrannými košíky. Při kontrole v lednu 1992 bylo zjištěno 157 ks malých mravenišť, v květnu téhož roku dokonce 275 drobných mravenišť. Při návštěvě v r.1997 bylo zjištěno, že tato lokalita v podstatě zanikla, (nalezeny zbytky asi 5 nepatrných mravenišť). Odtěžením vzrostlého smrkového lesa vzniklá paseka zarostla travou, nově vysazené smrčky byly ošetřeny chemicky Morsuvinem což mohlo mít vliv na zánik této mravenčí lokality. Přes usilovné pátrání nebyla hnízda ani jinde v okolí nalezena.

Mutilla europaea LINNAEUS, 1758

17.7.1983 - 1 ex.

řád Coleoptera:

čeleď Carabidae:

Abax ovalis (DUFTSCMIDT, 1812)

HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec p.Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém a jasanovém lese.

11.7.1969 - 1ex., 21.8.1971 - 1ex., 4.9.1971 - 4ex., 18.9.1971 - 3ex., 16.10.1971 - 45 ex., 13.7.1986 - 9ex., 24.5.1997 - 6ex., 5.7.1997 - 15ex., 8.8.1997 - 3ex., 23.8.1997 - 2ex., 19.10.1997 - 5ex.

Abax parallelepipedus (PILLER et MITTERPACHER, 1783)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém a smíšeném lese.

11.7.1969 - 7ex., 16.10.1971 - 3ex., 11.6.1972 - 3ex., 13.7.1986 - 15ex., 7.9.1986 - 3ex., 24.5.1997 - 9ex. 5.7.1997 - 101ex., 8.8.1997 - 207ex., 23.8.1997 - 29ex., a 19.10.1997 - 5ex., lgt. Honců, 8.1985 - 57ex. lgt.Bára. Druh chytán většinou do zemních pastí ve vrcholové části kopce.

Abax parallelus (DUFTSCMIDT, 1812)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém a ostatním smíšeném lese.

Agonum muelleri (HERBST, 1784)

18.9.1971 - 1ex. do zemních pastí.

Amara aenea (DE GEER, 1774)

PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa na úpatí kopce, na ruderálních lokalitách kolem lomů.

Amara apricaria (PAYKULL, 1790)

8.6.1977 - 1ex., 5.7.1997 - 1ex. do zemních pastí ve vrchol. partiích kopce.

Amara bifrons (GYLLENHAL, 1810)

PULPÁN (1990): Tlustec, na ruderálních biotopech, převážně v lo-mech.

Amara convexior STEPHENS, 1828

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém lese, ale i na okraji lesa při úpatí kopce a přilehlých loukách.

Amara cursitans ZIMMERMANN, 1831

8.1985 - 1ex., lgt.Bára.

Amara equestris (DUFTSCMIDT, 1812)

8.8.1997 - 1ex., ve vrcholové části pod kamenem.

Amara familiaris (DUFTSCMIDT, 1812)

HONCŮ, PULPÁN: (1974): Tlustec p.Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa při úpatí kopce, ale i na odlesně-ných plochách lomů a kolem silnic.

7.6.1969 - 1ex., 6.1970 - 1ex. a 24.5.1997 - 4ex.

Amara fulva (O.F.MÜLLER, 1776)

16.10.1986 - 1ex.lgt.Bára.

Amara lunicollis (SCHIOEDTE, 1837)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém lese.

Amara ovata (FABRICIUS, 1792)

HONCŮ, PULPÁN: (1974): Tlustec p.Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém lese, okraj lesa při úpatí kopce a na louce při SV úpatí.

7. 6. 1965 - 2ex. lgt.Mikvas, 1. 7. 1972 - 1ex. a 24. 5. 1997 - 1ex., lgt.Honců

Amara similata (GYLLENHAL, 1810)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém lese a na odlesně-ných plochách pro rozšíření lomů.

24. 5. 1997 - 7ex., 5. 7. 1997 - 5ex. do zemních pastí ve vrchol. partiích kopce.

Amara tibialis (PAYKULL, 1798)

26.5.1985 - 2ex., lgt.Bára.
Anisodactylus binotatus (DUFTSCMIDT, 1812)

16.10.1986 - 1ex., lgt.Bára.
Asaphidion flavipes (LINNAEUS, 1761)

16.10.1986 - 1ex., lgt.Bára.
Badister lacertosus STURM, 1815

5.7.1997 - 1ex., z.p. ve vrcholové části kopce.
Bembidion femoratum STURM, 1825

PULPÁN, (1990): Tlustec, ruderál v lomu.
 17.7.1983 - 3ex., 12.7.1987 - 4ex., v lomu.
Bembidion deletum, AUDINET-SERVILLE, 1821 (= *nitidulum*)

PULPÁN (1990): Tlustec, ruderál kolem lomu a silnice.
 20.8.1966 - 4ex., 1.7.1972 - 2ex., vše lgt.Honců, 17.7.1983 - 5ex.,
 11.9.1985 - 1ex., 16.10.1986 - 1ex., vše lgt. Bára.
Bembidion lampros (HERBST, 1784)

PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa při úpatí kopce.
 12.7.1987 - 3ex., v lomu, 24.5.1997 - 2ex. v zemních pastech ve vrcholové, odlesněné části kopce.
Bembidion quadrimaculatum (LINNAEUS, 1761)

PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa při úpatí kopce a na louce při SV úpatí.
Bembidion tetracolum SAY, 1823 (= *ustulatum auct. nec L., 1758*)

HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec p.Brniště.
 PULPÁN (1990): opakuje předchozí údaj.
 6.1970 - 1ex.
Bradycellus caucasicus (CHAUDOIR, 1846)

PULPÁN (1990): Tlustec, odlesněné plochy pro rozšíření lomu.
Calathus melanocephalus (LINNAEUS, 1758)

PULPÁN (1989): Tlustec, okraj lesa při úpatí kopce, v lomech a odlesněných plochách.
 12.7.1987 - 1ex., v lomu.
Calathus micropterus (DUFTSCHMIDT, 1812)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém a jasanovém lese, i v ostatním smíšeném lese.
Carabus auratus LINNAEUS, 1761

8.1985 - 2ex. do zemních pastí lgt.Bára, 5.7.1997 - 1ex. ve vrcholové odlesněné části do zemní pasti, lgt. Honců.
Carabus auronitens auronitens FABRICIUS, 1792

HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec p. Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém lese.

18.9.1971 - 1ex., 21.8.1971 - 1ex., 4.9.1971 - 1ex., 7.9.1986 - 1ex., 16.3.1997 - 7ex., 24.5.1997 - 21ex., 5.7.1997 - 10ex., 8.8.1997 - 13ex., 23.8.1997 - 14ex., 19.10.1997 - 5ex., z.p., vše lgt. Honců, 8.1985 - 7ex., 16.10.1985 - 9ex., vše lgt. Bára, 30.6.1986 - 4ex., 21.3.1987 - 2ex., vše lgt. Kašpar.

Carabus cancellatus cancellatus ILLIGER, 1798

8.1985 - 8ex., lgt. Bára, 24.5.1997 - 1ex. a 8.8.1997 - 1ex., ve vrcholové odlesněné části kopce, lgt. Honců.

Carabus coriaceus coriaceus LINNAEUS, 1758

HONCŮ, PULPÁN, (1974): Tlustec p. Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém lese.

21.8.1971 - 59ex., 29.8.1971 - 1ex., 4.9.1971 - 57ex., 18.9.1971 - 16ex., 16.10.1971 - 56ex., 7.9.1986 - 2ex., 24.5.1997 - 3ex., 5.7.1997 - 7ex., 8.8.1997 - 30ex., 23.8.1997 - 72ex., 19.10.1997 - 98ex. vše z.p. lgt. Honců, 8.1985 - 5ex., 14.10.1986 - 1ex. a 16.10.1986 - 1ex., vše lgt. Bára.

Carabus glabratus glabratus PAYKULL, 1790

PULPÁN (1990): Tlustec

8.1985 - 2ex., lgt. Bára, 24.5.1997 - 1ex., 5.7.1997 - 25ex., z.p., 8.8.1997 - 35ex., 23.8.1997 - 8ex., vše lgt. Honců.

Carabus granulatus granulatus LINNAEUS, 1758

HONCŮ, PULPÁN: (1974): Tlustec p. Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, louka a okraj lesa při úpatí kopce.

8.1985 - 4ex., lgt. Bára, 24.5.1997 - 1ex. a 19.10.1997 - 1ex. ve vrcholové, odlesněné části kopce lgt. Honců.

Carabus hortensis hortensis LINNAEUS, 1758

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém a jasanovém lese.

6.1957 - 1ex. a 26.8.1970 - 1ex., lgt. Mikvas, 8.1985 - 2ex., lgt. Bára, 21.8.1971 - 2ex., 4.9.1971 - 12ex., 18.9.1971 - 33ex., 16.10.1971 - 109ex., 13.7.1986 - 7ex., 7.9.1986 - 2ex., 24.5.1997 - 48ex., 5.7.1997 - 95ex., 8.8.1997 - 259ex., 23.8.1997 - 149ex., 19.10.1997 - 482ex. do z.p., vše lgt. Honců.

Carabus intricatus intricatus LINNAEUS, 1761

HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec p. Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa při úpatí kopce a v kamenném moři ve střední části kopce se SZ expozicí.

4.9.1971 - 1ex., 7.9.1986 - 1 ex. vše lgt. Honců, 8.1985 - 2ex., 16.10.1986 - 3ex., vše lgt. Bára, 27.3.1986 - 1ex., 21.3.1987 - 1ex.,

vše lgt. Kašpar, 6.1996 - 1ex., lgt. Klapka.
 16.3.1997 - 4ex., 29.3.1997 - 4ex., 24.5.1997 - 6ex., 5.7.1997 - 5ex., vše lgt.Honců.

Carabus irregularis irregularis FABRICIUS, 1792
 HONCŮ, PULPÁN, (1974): Tlustec (Mikvas).
 PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém a jasanovém lese.
 7.6.1969 - 1ex. pod dřevem z rozpadajícího se trianglu, lgt. Honců.
 V r. 1984 a 1985 v zimním období byl tento druh hojně sbírán P. Bárrou, J. Plecháčem či L. Kašparem pod kůrou pařezů a zejména padlých stromů, převážně buků či v letním období do zemních pastí, ve vrcholové části kopce, např. 8.1985 - 2ex., 16.10.1986 - 31ex., vše lgt.Bára, 27.3.1986 - 26 ex., 30.6.1986 - 12ex., 21.3.1987 - 14ex., vše lgt. Kašpar, 5-9.1987-1989 jen několik málo ex.leg.Strejček a Pulpán, 27.10.1996 - 19 ex., lgt. Klapka, 16.3.1997 - 1ex., 24.5.1997 - 5ex., 5.7.1997 - 2ex., 19.10.1992 - 1ex., vše lgt. Honců. Celkově je známo asi 120 ex. z této lokality. Asi nejpozoruhodnější druh střevlíkovitých vyskytující se na lokalitě Tlustec. Patří mezi ohrožené druhy, v Čechách je unikátní. Likvidace lokality Tlustec by znamenala nenahraditelnou ztrátu pro českou faunu.

Carabus linnaei PANZER, 1810
 8.1985 - 30 ex., 16.10.1986 - 11ex. do zemních pastí, vše lgt. Bára, 7.9.1986 - 5ex. a 24.5.1997 - 10ex., 5.7.1997 - 46ex., 8.8.1997 - 212ex., 23.8.1997 - 37ex., 19.10.1997 - 59ex., lgt. Honců do zemních pastí ve vrcholové části kopce.

Carabus nemoralis nemoralis O.F.MÜLLER, 1764
 8.1985 - 133ex. vše do zemních pastí, lgt. Bára, 5.7.1997 - 1ex., lgt.Honců.

Carabus problematicus problematicus HERBST, 1786
 8.1985 - 1ex. do zemních pastí, lgt. Bára v jehličnatých, nižších partiích kopce.

Carabus scheidleri ssp.helleri GANGLBAUER, 1892
 8.1985 - 5ex., lgt. Bára, 24.5.1997 - 1ex. a 8.8.1997 - 8ex., ve vrcholové části kopce, lgt.Honců.

Carabus violaceus violaceus LINNAEUS, 1758
 HONCŮ, PULPÁN, (1974): Tlustec p. Brniště.
 PULPÁN (1990): Tlustec, opakuje předchozí údaj.
 6.1957 - 1ex., lgt. Mikvas, 21.8.1971 - 1ex., 4.9.1971 - 1ex., 11.8.1985 - 1ex., 13.7.1986 - 1ex., 7.9.1986 - 3ex., vše lgt. Honců, 1.8.1985 - 1ex., 8.1985 - 5ex., 16.10.1985 - 1ex., vše lgt.Bára,

6.1996 - více ex., lgt. Klapka, 5.7.1997 - 13ex., 8.8.1997 - 24ex., 23.8.1997 - 20ex., 19.10.1997 - 4ex., lgt. Honců. Chycen většinou do zemních pastí ve vrcholové části kopce.

Cicindela campestris campestris, LINNAEUS, 1758

13.7.1986 - 1ex., 12.7.1987 - 1ex. nad lomem, na pasece po vykáčeném lese, 24.5.1997 - 1ex., vrcholová, odlesněná část kopce.

Cychnus attenuatus (FABRICIUS, 1792)

8.1985 - 2ex., lgt. Bára, 5.7.1997 - 3ex., 8.8.1997 - 15ex., 23.8.1997 - 2ex., 19.10.1997 - 68ex., 16.11.1997 - 4ex., vše lgt. Honců. Charakteristický druh vrcholové bučiny.

Dromius agilis (FABRICIUS, 1787)

PULPÁN (1990): Tlustec, v ostatním smíšeném lese.

Dyschirius globosus (HERBST, 1784)

PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa na úpatí kopce a v louce při SV úpatí.

Harpalus affinis (SCHRANK, 1781)

PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa při úpatí kopce, v lomu a kolem cest.

12.7.1987 - 2ex. v lomu, 8.8.1997 - 1ex. ve vrcholové části kopce, pod kamenem.

Harpalus atratus LATREILLE, 1804

PULPÁN (1990): Tlustec, ve smíšeném lese.

Harpalus latus (LINNAEUS, 1758)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém a bukovém lese i ostatním smíšeném lese.

Harpalus rubripes (DUFTSCHMIDT, 1812)

PULPÁN (1990): Tlustec, v ruderalní části, tj. v lomu a kolem cest.

16.10.1986 - 1ex. do z.p., lgt. Bára, 13.7.1986 - 3ex. na vrcholu, 12.7.1987 - 1ex., 24.5.1997 - 6ex., 5.7.1997 - 6ex. a 8.8.1997 - 2ex., lgt. Honců.

Harpalus honestus (DUFTSCHMIDT, 1812)

HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec.

PULPÁN (1990): Tlustec, v ruderalní části kolem lomů.

7.6.1969 - 1ex.

Leistus ferrugineus (LINNAEUS, 1758)

PULPÁN (1990): Tlustec, ve smíšeném lese.

8.6.1977 - 1ex., 29.3.1997 - 1ex.

Loricera pilicornis (FABRICIUS, 1775)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém lese na vrcholu

a ve starém lomu (SV od Postřelné).
16.10.1986 - 1ex., lgt.Bára, 24.5.1997 - 2ex., 8.8.1997 - 1ex.,
16.11.1997 - 1ex., v pralesní, bukové části v listí, vše lgt.Honců.
Microlestes minutulus (GOEZE, 1777)
16.10.1986 - 1ex., lgt.Bára.
Molops piceus piceus (PANZER, 1793)
HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec p.Brniště (Mikvas).
PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém a jasanovém lese
i v ostatním smíšeném lese.
12.7.1987 - 1ex.
Nebria brevicollis (FABRICIUS, 1792)
13.7.1986 - 1ex., 5.7.1997 - 1ex.
Notiophilus biguttatus (FABRICIUS, 1779)
PULPÁN (1990): Tlustec, ve smíšeném lese.
Notiophilus germinyi FAUVEL in GRENIER, 1863 (= *hypocrita*)
HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec p.Brniště.
PULPÁN, (1990): opakuje předchozí údaj.
11.7.1969 - 1ex.,lgt.Honců, 16.10.1986 - 1ex., lgt. Bára. V Čechách
vzácný druh, hojnější zejména na vřesovištích, ojediněle na lokalitách
v Českém středohoří. Těžbou v lomu zřejmě vyhubený druh.
Notiophilus palustris (DUFTSCHMIDT, 1812)
PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa na úpatí kopce, rovněž ve smíše-
ném lese.
24.5.1997 - 1ex., vrcholová část kopce, v bučině.
Philorhizus notatus (STEPHENS, 1827)
18.1.1997 - 1ex., pod kůrou jírovce při SV úpatí kopce.
Poecilus cupreus (LINNAEUS, 1758)
PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa při úpatí kopce.
Poecilus virens (O.F.MÜLLER, 1776)
HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec.
PULPÁN (1990): Tlustec, opakuje předchozí údaj.
11.7.1969 - 1ex., 19.10.1997 - 1ex. do z.p.
Poecilus versicolor (STURM, 1824)
24.5.1997 - 5ex. ve vrcholové, odlesněné části kopce, 5.7.1997 -
1ex. a 19.10.1997 - 1ex., tamtéž.
Pseudoophonus rufipes (DE GEER, 1774)
PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa na úpatí kopce.
8.8.1997 - 2ex., ve vrcholové části kopce, pod kamenem.
Pterostichus aethiops (PANZER, 1797)

5.7.1997 - 1ex., do zemní pasti ve vrcholové části kopce.

Pterostichus burmeisteri (HEER, 1841)

HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec p.Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém a jasanovém lese.

6.1956 - 1ex. lgt. Mikvas, 20.8.1966 - 2ex., 4.9.1971 - 1ex.,
18.9.1971 - 3ex., 16.10.1971 - 9ex., 13.7.1986 - 17ex., 7.9.1986 -
2ex., 24.5.1997 - 24ex., 5.7.1997 - 17ex., 8.8.1997 - 30ex.,
23.8.1997 - 5ex., 19.10.1997 - 8ex., vše lgt. Honců.

Pterostichus melanarius (ILLIGER, 1798)

PULPÁN (1990): Tlustec, okraj lesa při úpatí kopce.

11.7.1969 - 1ex.

Pterostichus niger (SCHALLER, 1783)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním jasanovém lese, na okraji lesa
při úpatí kopce, a na louce při SV úpatí.

8.1985 - 8ex., lgt. Bára, 11.7.1969 - 1ex., 12.7.1987 - 1ex.,
29.3.1997 - 1ex., 24.5.1997 - 1ex., 5.7.1997 - 7ex., 8.8.1997 -
29ex., 23.8.1997 - 15ex., 19.10.1997 - 7ex., vše lgt. Honců.

Pterostichus nigrita (PAYKULL, 1790)

19.10.1997 - 2ex., 16.11.1997 - 1ex., vrcholová část kopce.

Pterostichus oblongopunctatus (FABRICIUS, 1787)

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém a jasanovém lese,
i v lese smíšeném.

8.1985 - 43ex., lgt. Bára, 13.7.1986 - 4ex. a 24.5.1997 - 8ex.,
5.7.1997 - 7ex., 8.8.1997 - 1ex., 19.10.1997 - 6ex., vše lgt. Honců.

Trechus pulchellus PUTZEYS, 1846

HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec (Mikvas).

PULPÁN (1990): opakuje předchozí údaj.

Horský druh, široce rozšířený v pohořích Čech, který však sestupu-
je i do podhůří a vzácně i do nížinných lesů. Zde na Tlustci mizí od-
lesňováním pralesové části.

Trechus quadristriatus (SCHRANK, 1781)

PULPÁN (1990): Tlustec, na okraji lesa při úpatí a na louce při SV
úpatí kopce.

12.7.1987 - 1ex., v lomu.

Trichotichnus laevicollis (DUFTSCHMIDT, 1812)

HONCŮ, PULPÁN (1974): Tlustec p.Brniště.

PULPÁN (1990): Tlustec, v původním bukovém, jasanovém i smíše-
ném lese.

7.6.1969 - 1ex., a 11.6.1972 - 3ex., lgt. Honců, 7.6.1975 - 5ex., lgt.

Mikvas, 13.7.1986 - 4ex., 24.5.1997 - 1ex., 5.7.1997 - 1ex., lgt.
Honců do zemních pastí ve vrcholové části kopce.

Synuchus vivalis (ILLIGER, 1798)

8.8.1997 - 1ex., ve vrcholové části kopce pod kamenem.

čeleď Histeridae:

Carcinops pumilio (ERICHSON, 1834)

4.9.1971 - 1ex. do zemní pastí.

Hister striola succicola (C.G. THOMSON, 1862)

4.9.1971 - 2ex., 5.7.1997 - 4ex., 8.8.1997 - 2ex., 23.8.1997 - 2ex.,
do z.p.

Margarinotus brunneus (FABRICIUS, 1775)

5.7.1997 - 1ex., 8.8.1997 - 1ex., 23.8.1997 - 1ex. z.p.

Scaphidiidae:

Scaphidium quadrimaculatum OLIVIER, 1790

29.3.1997 - 1ex., pod kůrou stromu.

čeleď Silphidae:

Nicrophorus humator OLIVIER, 1790

21.8.1971 - 2ex., 4.9.1971 - 8ex., 18.9.1971 - 3ex., 16.10.1971 -
1ex., 7.9.1986 - 4ex., 5.7.1997 - 2ex., 8.8.1997 - 2ex., 23.8.1997 -
1ex., 19.10.1995 - 110ex., 16.11.1997 - 1ex., vše lgt. Honců, do
zemních pastí, 8.1985 - 14ex., lgt. Bára.

Nicrophorus germanicus (LINNAEUS, 1758)

7.9.1986 - 2ex., do zemních pastí.

Nicrophorus investigator ZETTERSTEDT, 1824

18.9.1971 - 4ex., 7.9.1986 - 1ex. do zemních pastí.

Nicrophorus vespilloides HERBST, 1784

21.8.1971 - 4ex., 4.9.1971 - 4ex., 18.9.1971 - 1ex., 16.10.1971 -
2ex., 5.7.1997 - 87ex., 8.8.1997 - 326ex., 23.8.1997 - 45ex.,
19.10.1997 - 46ex., 16.11.1997 - 1ex., vše lgt. Honců, 6.1985 - 1ex.,
8.1985 - 78ex., lgt. Bára, do zemních pastí.

Nicrophorus vespillo (LINNAEUS, 1758)

8.1985 - více ex., lgt. Bára, 4.9.1971 - 5ex. a 5.7.1997 - 1ex., lgt.
Honců, do zemních pastí.

Oiceoptoma thoracica (LINNAEUS, 1758)

21.8.1971 - 3ex., 7.9.1986 - 20 ex., 5.7.1997 - 3ex. a 8.8.1997 -
30ex., vše lgt. Honců, 8.1985 - 24ex., lgt. Bára, do zemních pastí.

Phosphuga atrata atrata (LINNAEUS, 1758)

16.3.1997 - 2ex., 24.5.1997 - 1ex., 5.7.1997 - 1ex., 8.8.1997 - 3ex.,
23.8.1997 - 1ex., pod kůrou stromů či v zemních pastech.

Silpha tristis ILLIGER, 1798

5.7.1997 - 8ex., 8.8.1997 - 3ex., 23.8.1997 - 2ex., 19.10.1997 -
1ex., do zemních pastí ve vrcholových partiích kopce.

Thanatophilus rugosus (LINNAEUS, 1758)

19.10.1997 - 2ex. do z.p. ve vrcholové části kopce.

Thanatophilus sinuatus (FABRICIUS, 1775)

5.7.1997 - 1ex. do z.p. ve vrcholové části kopce.

čeled' Leiodidae:

Anisotoma humeralis (FABRICIUS, 1792)

6.1957 - 1ex., lgt. Mikvas.

Catops coracinus coracinus KELLNER, 1846

30.8.1973 - 1ex.

Catops nigrita ERICHSON, 1837

18.9.1971 - 1ex.

Catops picipes (FABRICIUS, 1792)

18.9.1971 - 2ex., 7.6.1975 - 4ex., 5.7.1997 - 12ex., 19.10.1997 -
5ex., 16.11.1997 - 2ex., do zemních pastí ve vrcholových partiích
kopce.

Catops tristis tristis (PANZER, 1794)

18.9.1971 - 1ex.

Catops sp.

4.9.1985 - 1ex.

Liodes cinnamomea (PANZER, 1793)

4.9.1971 - 1ex.

Sciodrepoides watsoni watsoni (SPENCE, 1815)

7.6.1975 - 3ex. do z.pastí.

čeled' Scaphidiidae:

Scaphidium quadrimaculatum OLIVIER, 1790

29.10.1985 - 1ex., lgt. Bára.

čeled' Staphylinidae:

Aleochara bipustulata (LINNAEUS, 1761)

16.10.1986 - 1ex., lgt. Bára.

Aleochara curtula (GOEZE, 1777)

21.8.1971 - 3ex.
Aleochara ripicola (MULSANT et REY)
8.1966 - lex., lgt.Mikvas.
Anotylus sculpturatus (GRAVENHORST, 1806)
21.8.1971 - 2ex.
Anthophagus caraboides (LINNAEUS, 1758)
8.1956 - lex., lgt.Mikvas.
Bolitobius formosus (GRAVENHORST, 1806)
16.11.1997 - 1ex.
Eusphalerum signatum (MÄRKEL, 1857)
6.1970 - lex.
Eusphalerum sorbi (GYLLENHAL, 1810)
1.7.1972 - 1ex., 12.7.1987 - 6ex.
Gabrius splendidulus (GRAVENHORST, 1802)
1.7.1972 - 1ex.
Hapalarea floralis (PAYKULL, 1789)
7.6.1975 - 1ex.
Lathrobium brunnipes (FABRICIUS, 1792)
7.6.1975 - 1ex., lgt.Mikvas.
Lathrobium castaneipenne KOLENATI, 1846
7.6.1975 - 1ex., lgt.Mikvas.
Lathrobium fulvipenne GRAVENHORST, 1806
12.7.1987 - 1ex.
Leptusa pulchella (MANNERHEIM, 1830)
1.7.1972 - 2ex.
Megarthus sinuaticollis (BOISDUVAL et LACONDAIRE, 1835)
21.8.1971 - 1ex.
Nudobius lentus (GRAVENHORST, 1806)
6.1970 - 1ex.
Ocypus fuscatus GRAVENHORST, 1802
8.8.1997 - 1ex., ve vrcholové části kopce, pod kamenem.
Ocypus macrocephalus GRAVENHORST, 1802
8.1985 - 1ex., lgt.Bára, 7.6.1969 - 1ex. 24.5.1997 - 1ex., 5.7.1997 -
9ex., 8.8.1997 - 1ex., vše lgt.Honců.
Ocypus nero semialatus J.MÜLLER, 1904
11.7.1969 - 1ex., 1.7.1972 - 1ex., 24.5.1997 - 2ex., 5.7.1997 - 1ex.,
vše lgt. Honců, 6.1985 - 1ex., lgt.Bára.
Ocypus tenebricosus GRAVENHORST, 1846
11.7.1969 - 1ex., 7.9.1986 - 1ex., 5.7.1997 - 11ex., 8.8.1997 -

17ex., 23.8.1997 - 13ex., 19.10.1997 - 7ex., vše lgt. Honců, 8.1985 - 4ex., lgt. Bára.

Omalium caesum GRAVENHORST, 1806

21.8.1972 - 1ex., 16.11.1997 - 1ex.

Omalium rivulare (PAYKULL, 1789)

7.6.1975 - 1ex., 16.11.1997 - 1ex.

Ontholestes murinus (LINNAEUS, 1758)

19.10.1997 - 2ex.

Ontholestes tessellatus (FOURCROY, 1785)

21.8.1971 - 4ex., 18.9.1971 - 1ex., 19.10.1997 - 2ex., vše lgt. Honců v zemních pastech, 6.1985 - 1ex., 8.1985 - 1ex., lgt. Bára.

Oxypoda lividipennis MANNERHEIM, 1830

7.6.1978 - 1ex., lgt. Mikvas.

Oxypoda opaca (GRAVENHORST, 1802)

11.6.1972 - 4ex.

Oxytelus fulvipes ERICHSON, 1839

7.6.1975 - 1ex., lgt. Mikvas.

Othius myrmecophilus KIESENWETTER, 1843

7.6.1975 - 1ex., lgt. Mikvas.

Philonthus carbonarius (GRAVENHORST, 1802)

21.8.1971 - 3ex., 4.9.1971 - 3ex., 18.9.1971 - 3ex., 8.8.1997 - 1ex., z.p.

Philonthus decorus (GRAVENHORST, 1802)

21.8.1971 - 5ex., 13.7.1986 - 5ex., 5.7.1997 - 5ex., 8.8.1997 - 4ex., 23.8.1997 - 5ex., 19.10.1997 - 10ex.

Philonthus fimetarius (GRAVENHORST, 1802)

21.8.1971 - 1ex.

Philonthus laevicollis (LACORDAIRE, 1853)

21.8.1971 - 8ex., 4.9.1971 - 1ex., 11.6.1972 - 1ex., 1.7.1972 - 1ex., 12.7.1987 - 1ex. vše lgt. Honců, 7.6.1975 - 1ex., lgt. Mikvas.

Philonthus laminatus (CREUTZER, 1799)

4.9.1971 - 1ex.

Philonthus marginatus (STROEM, 1768)

21.8.1971 - 9ex., 18.9.1971 - 2ex., 30.8.1973 - 1ex.

Philonthus quisquiliarius (GYLLENHAL, 1810)

11.7.1969 - 1ex.

Philonthus sordidus (GRAVENHORST, 1802)

21.8.1971 - 1ex.

Philonthus splendens (FABRICIUS, 1792)

21.8.1971 - 1ex., 8.8.1997 - 2ex., 19.10.1997 - 1ex., z.p.
Philonthus succicola C.G.THOMSON, 1860 (= *chalceus*)
7.6.1975 - 2ex., lgt.Mikvas, 19.10.1997 - 1ex.
Philonthus varians (PAYKULL, 1789)
21.8.1971 - 2ex.
Quedius brevicornis (C.G.THOMSON, 1860)
30.8.1973 - 1ex.
Quedius lucidulus ERICHSON, 1839
21.8.1971 - 1ex.
Quedius mesomelinus (MARSHAM, 1802)
1.7.1972 - 1ex.
Quedius molochinus (GRAVENHORST, 1806)
11.7.1969 - 2ex., 16.11.1997 - 1ex.
Quedius truncicola FAIRMARE et LABOULBENE, 1856
11.6.1972 - 1ex.
Sopedophilus testaceus (FABRICIUS, 1792)
7.6.1969 - vice ex. ve dřevě z rozpadlého trianglu na vrcholu kopce.
Staphylinus fossor SCOPOLI, 1772
8.1985 - 1ex., lgt.Bára, 5.7.1997 - 1ex., z.p. lgt.Honců.
Stenus ochropus KIESENWETTER, 1858
7.6.1975 - 1ex., lgt.Mikvas.
Tachinus elongatus GYLLENHAL, 1810
16.10.1986 - 1ex., lgt.Bára.
Tachinus humeralis GRAVENHORST, 1802
19.10.1997 - 1ex., 16.11.1997 - 1ex.
Tachinus laticollis GRAVENHORST, 1802
21.8.1971 - 23ex., 8.8.1997 - 1ex.
Tachinus pallipes (GRAVENHORST, 1806)
21.8.1971 - 4ex., 23.8.1997 - 1ex.
Tachinus signatus (GRAVENHORST, 1802)
21.8.1971 - 2ex., 7.6.1975 - 1ex.
Tachyporus abdominalis (FABRICIUS, 1781)
8.1956 - 1ex., lgt.Mikvas.
Tachyporus obtusus (LINNAEUS, 1767)
7.6.1975 - 1ex., lgt.Mikvas.

Scarabaeoidea:

čeled' Lucanidae:

Dorcus parallelepipedus (L.)

11.7.1969 - 1ex.

Platycerus caprea Degeer

6.1957 - 1ex. lgt., Mikvas.

Platycerus caraboides (L.)

6.1970 - 1ex., 24.5.1997 - 5ex., 5.7.1997 - 4ex.

Sinodendron cylindricum (L.)

1.7. 1972 - 2ex., 11.6. 1972 - 2ex., 8.11.1973 - 4ex., 29.3.1997 - 1ex., pod kůrou a ve dřevě listnatých stromů.

čeled Geotrupinae:

Anoplotrupes stercorosus (HARTMAN in L.G.SCRIBA, 1791)

21.8.1971 - 14ex., 4.9.1971 - 5ex., 18.9.1971 - 15ex., 16.10.1971 - 12ex., 13.7.1986 - 30ex., 7.9.1986 - 80ex., 12.7.1987 - 1ex., vše lgt. Honců, 8.1985 - 154ex., lgt.Bára, 24.5.1997 - 62ex., 5.7.1997 - 281ex., 8.8.1997 - 527ex., 23.8.1997 - 182ex., 19.10.1997 - 446ex., 16.11.1997 - 3ex., vše lgt.Honců, do zemních pastí.

Trypocopris vernalis (LINNAEUS, 1758)

8.1985 - 4ex., lgt.Bára, 19.10.1997 - 1ex lgt. Honců.

čeled Scarabaeidae:

Aphodius corvinus ERICHSON, 1848

4.9.1971 - 2ex., 24.5.1997 - 1ex.

Aphodius depressus (KUGELLAN, 1792)

4.9.1971 - 1ex., 24.5.1997 - 1ex.

Aphodius fimetarius (LINNAEUS, 1758)

7.6.1969 - 1ex.

Aphodius prodromus (BRAHM, 1790)

24.5.1997 - 1ex., 16.11.1997 - 6ex., z.p. ve vrcholové části.

Aphodius rufipes (LINNAEUS, 1758)

6.1985 - 4ex., lgt.Bára, 5.7.1997 - 1ex., 8.8.1997 - 10ex. 23.8.1997 - 8ex. a 19.10.1997 - 8ex., lgt. Honců.

Melolontha melolontha (LINNAEUS, 1758)

11.6.1972 - 1ex.

Omaloplia ruricola (FABRICIUS, 1775)

8.1956 - 1ex., lgt.Mikvas.

Ontophagus nuchicornis (LINNAEUS, 1758)

21.8.1971 - 1ex., 4.9.1971 - 5ex.

Ontophagus ovatus (LINNAEUS, 1767)

5.7.1997 - 1ex. v zemních pasteč.

Serica brunnea (LINNAEUS, 1758)

8.1956 - 1ex., lgt. Mikvas, 8.1985 - 1ex. lgt. Bára.

Gnorimus nobilis (LINNAEUS, 1758)

6.1985 - 1ex., 16.10.1986 - 1ex., vše lgt. Bára, 8.8.1997 - 3ex., ve starém lomu na květech děhelu lesního, lgt. Honců.

Potosia cuprea metallica (HERBST, 1782)

5.7.1997 - 1ex. na květech ve vrcholové části.

čeled' Byrrhidae:

Byrrhus pilula (LINNAEUS, 1758)

6.1985 - 2ex., lgt. Bára, 24.5.1997 - 1ex., 17.7.1983 - 1ex., lgt. Honců.

Byrrhus pustulatus (FORSTER, 1771)

6.1970 - 1ex.

Cytilus sericeus (FORSTER, 1771)

24.5.1997 - 1ex.

čeled' Dryopidae:

Dryops ernesti DES GOZIS, 1886

30.8.1973 - 1ex.

čeled' Buprestidae:

Anthaxia helvetica STIERLIN, 1868

12.7.1987 - 1ex.

čeled' Elateridae:

Actenicerus sjoelandicus (O.F.MÜLLER, 1764)

8.6.1977 - 1ex.

Agriotes obscurus (LINNAEUS, 1758)

8.6.1977 - 1ex.

Athous haemorrhoidalis (FABRICIUS, 1801)

6.1970 - 1ex.

Athous subfuscus (O.F.MÜLLER, 1767)

13.7.1986 - 1ex., 12.7.1987 - 2ex., 24.5.1997 - 1ex., 5.7.1997 - 3ex.

Athous vittatus (FABRICIUS, 1792)

9.1970 - 1ex.

Ctenicera pectinicornis (LINNAEUS, 1758)

6.1970 - 1ex.

Dalopius marginatus (LINNAEUS, 1758)

8.6.1977 - 1ex., 12.7.1987 - 1ex., 24.5.1997 - 1ex., 5.7.1997 - 1ex.

Denticollis linearis (LINNAEUS, 1758)

5.7.1997 - 1ex., ve vrchol. partiích kopce.

Hemicrepidius hirtus (HERBST, 1784)

11.7.1969 - 1ex.

čeled' Lycidae:

Lygistorus sanguineus (LINNAEUS, 1758)

17.7.1983 - 1ex.

Platycis minutus (FABRICIUS, 1787)

4.9.1971 - 1ex.

čeled' Cantharidae:

Cantharis obscura LINNAEUS, 1758

6.1985 - 20 ex., lgt. Bára, 5.7.1997 - 6ex., lgt. Honců ve vrcholové části kopce.

Cantharis rufa rufa LINNAEUS, 1758

5.7.1997 - 1ex.

Rhagonycha elongata (FALLÉN, 1807)

12.7.1987 - 3ex.

čeled' Nosodendridae:

Nosodendron fasciculare (OLIVIER, 1790)

11.6.1972 - 7ex., na štávě poškozeného jilmu na vrcholu kopce.

čeled' Dasytidae:

Danacaea pallipes (PANZER, 1793)

30.8.1973 - 4ex.

Dasytes niger (LINNAEUS, 1761)

16.10.1986 - 1ex., lgt. Bára, 12.7.1987 - 3ex. lgt. Honců.

Dasytes plumbeus (O.F.MÜLLER, 1776)

16.10.1986 - 1ex., lgt. Bára.

čeled' Malachidae:

Celidus equestris (FABRICIUS, 1781), (= *bipunctatus*)

14.5.1985 - 1ex., 26.5.1985 - 1ex., lgt. Bára.

čeled' Kateretidae:

Brachypterus urticae (FABRICIUS, 1792)

30.8.1973 - 1ex., 12.7.1987 - 1ex.

čeled' Nitidulidae:

Meligethes bidens C.BRISOUT de BARNEVILLE, 1882

30.8.1973 - 1ex.

Meligethes viridescens (FABRICIUS, 1787)

30.8.1973 - 1ex. a 12.7.1987 - 1ex., lgt. Honcù, 16.10.1986 - 1ex.,
lgt. Bára.

Pityophagus ferrugineus (LINNAEUS., 1761)

6.1985 - 3ex., 8.1985 - 2ex., lgt. Bára v z.p.

Pocadius ferrugieus (FABRICIUS, 1775)

8.8.1997 - 6ex., na zasychající houbě - bedle vysoké.

Thalycra fervida (OLIVIER, 1790)

8.8.1997 - 1ex. na zasychající houbě.

čeled' Rhizophagidae:

Rhizophagus dispar (PAYKULL, 1800)

8.1985 - 2ex., lgt. Bára.

čeled' Cryptophagidae:

Anterophagus nigricornis (FABRICIUS, 1787)

8.1985 - 1ex., lgt. Bára.

čeled' Byturidae:

Byturus ochraceus (L.G.SCRIBA, 1790)

8.6.1977 - 1ex.

Byturus tomentosus (DE GEER, 1774)

8.6.1977 - 1ex.

čeled' Coccinellidae:

Calvia decemguttata (LINNAEUS, 1767)

12.7.1987 - 1ex.

Coccidula rufa (HERBST, 1783)

16.10.1986 - 1ex., lgt. Bára.

Coccinella septempunctata septempunctata LINNAEUS, 1758

6.1985 - 3ex., lgt. Bára, 12.7.1987 - 1ex., 24.5.1997 - 1ex.,

8.8.1997 - hojně, 16.11.1997 - 1ex., lgt. Honcù.

Propylaea quatuordecimpunctata (LINNAEUS, 1758)

30.8.1973 - 1ex.

čeled' Latridiidae:

Stenostethus angusticollis (GYLLENHAL, 1827)

30.8.1973 - 1ex

čeled' Oedemeridae:

Oedemera subulata OLIVIER, 1794

8.6.1977 - 2ex., 8.8.1997 - 1ex., ve vrcholové části kopce.

čeled' Pyrochroidae:

Pyrochroa coccinea (LINNAEUS, 1761)

17.7.1983 - 1ex., 13.7.1986 - larvy hojně pod kůrou stromů ve vrcholové části kopce, 29.3.1997 - larvy více ex., 24.5.1997 - 3 ad.ex.

čeled' Lagriidae:

Lagria atripes MULSANT, 1855

30.8.1973 - 1ex.

Lagria hirta (LINNAEUS, 1758)

16.10.1971 - 1ex., 30.8.1973 - 1ex.

čeled' Alleculidae:

Gonodera luperus (HERBST, 1783)

7-8.6.1975 - 2ex., lgt.Mikvas, 7.6.1969 - 1ex., 6.1970 - 1ex.,

11.6.1972 - 1ex., 8.6.1977 - 1ex., lgt. Honců.

Isomira semiflava (KÜSTER, 1852)

8.6.1977 - 1ex.

čeled' Cerambycidae:

Agapanthia villosoviridiscens (DE GEER, 1775)

8.6.1977 - 8ex., na kopřivách, V svah kopce.

Allosterna tabacicolor tabacicolor (DE GEER, 1775)

1.7.1972 - 1ex.

Corymbia rubra rubra (LINNAEUS, 1758)

8.8.1997 - 1ex., na květech děhelu lesního.

Rhagium inquisitor inquisitor (LINNAEUS, 1758)

6.1985 - 3ex. lgt.Bára.

Rhagium mordax (DE GEER, 1775)

30.8.1973 - 1ex., 6.1985 - 1ex., lgt. Bára.
Stenocorus meridianus (LINNAEUS, 1758)
5.7.1997 - 7ex. uloveno na vrcholu kopce.
Stictoleptura scutellata scutellata (FABRICIUS, 1781)
5.7.1997 - 2ex., na květech na vrcholovém hřebeni.

čeled' Chrysomelidae:

Batophila rubi (PAYKULL, 1790)
30.8.1973 - 2ex.
Cassida rubiginosa O.F.MÜLLER, 1776
24.5.1997 - 3ex.
Cassida vibex LINNAEUS, 1767
24.5.1997 - 1ex.,
Cassida viridis LINNAEUS, 1758
24.5.1997 - 1ex.
Chaetocnema hortensis hortensis (GEOFFROY, 1785)
30.8.1973 - 1ex.
Cryptocephalus rufipes GOEZE, 1777
30.8.1973 - 3ex., 11.8.1985 - 1ex.
Cryptocephalus sexpunctatus (LINNAEUS, 1758)
6.1970 - 1ex.
Chrysolina aurichalcea bohémica G. MÜLLER, 1948
16.11.1997 - 1ex.
Chrysolina sturmi (WESTHOFF, 1882)
6.1956 - 1ex., lgt. Mikvas.
Fastuolina fastuosa (SCOPOLI, 1763)
12.7.1987 - 1ex.
Gastrophysa viridula (DE GEER, 1775)
24.5.1997 - 2ex.
Leptinotarsa decemlineata (SAY, 1824)
11.8.1985 - 1ex., ve vrcholové části kopce.
Lilioceris lili (SCOPOLI, 1763)
20.4.1985 - 1 ex.
Lilioceris merdigera (LINNAEUS, 1758)
24.5.1997 - 9ex., 5.7.1997 - 1ex., na kokoříku přeslenitém (*Polygonatum verticillatum*) na vrcholu kopce.
Linaeidea aenea (LINNAEUS, 1758)
8.8.1997 - 1ex.
Lochmaea caprae (LINNAEUS, 1758)

30.8.1973 - 4ex., 12.7.1987 - 1ex.
Longitarsus curtus (ALLARD, 1860)
30.8.1973 - 2ex.
Longitarsus succineus succineus (FOUDRAS, 1859)
30.8.1973 - 3ex.
Orsodacne cerasi (LINNAEUS, 1758)
16.10.1986 - 2ex., lgt. Bára, 12.7.1987 - 1ex., 24.5.1997 - 1ex.,
5.7.1997 - 1ex. vše lgt. Honcú
Oulema gallaeciana (HEYDEN, 1870)
30.8.1973 - 2ex., 7.9.1986 - 1ex., 24.5.1997 - 2ex.
Oulema melanopus (LINNAEUS, 1758)
30.8.1973 - 2ex., 7.9.1986 - 1ex.
Timarcha metallica metallica (LAICARTING, 1781)
6.1970 - 1ex., 24.5.1997 - 5ex., 5.7.1997 - 4ex., 8.8.1997 - 1ex.,
19.10.1997 - 1ex., do zemních pastí ve vrcholových partiích kopce.

čeled' Curculionidae:

Byctiscus betulae (LINNAEUS, 1758)
30.8.1973 - 1ex.
Acallocrates denticollis (GERMAR, 1824)
24.5.1997 - 1ex.
Apion assimile KIRBY, 1808
30.8.1973 - 1ex.
Apion columbinum GERMAR, 1817
30.8.1973 - 1ex.
Apion frumentarium (LINNAEUS, 1758)
8.6.1977 - 2ex.
Apion melancholicum WENCKER, 1864
30.8.1973 - 1ex.
Apion platalea GERMAR, 1817
30.8.1973 - 1ex.
Apion simum GERMAR, 1817
30.8.1973 - 1ex.
Barynotus obscurus (FABRICIUS, 1775)
13.7.1986 - 1ex., 24.5.1997 - 4ex., 5.7.1997 - 2ex., 19.10.1997 -
1ex., do zemních pastí.
Ceutorrhynchus roberti GYLLENHAL, 1837
30.8.1973 - 1ex.
Hyllobius abietis (LINNAEUS, 1758)

v r.1985 - 78ex. do zemních pastí, lgt. Bára.
Nedyus quadrimaculatus (LINNAEUS, 1758)
12.7.1987 - 1ex.
Notaris bimaculatus (FABRICIUS, 1787)
8.6.1977- 10ex.
Otiorrhynchus subdentatus BACH, 1854
8.1955 - 1ex., lgt.Mikvas.
Phyllobius calcaratus (FABRICIUS, 1792)
24.5.1997 - 1ex., 5.7.1997 - 1ex., ve vrchol. části kopce.
Phyllobius cloropus (LINNAEUS, 1758), (=viridicollis)
24.5.1997 - 1ex., vrchol.část kopce
Rhynchaenus rusci (HERBST, 1795)
30.8.1973 - 1ex.
Rhynchaenus salicis (LINNAEUS, 1758)
30.8.1973 - 1ex.
Simo hirticornis (HERBST, 1795)
5.7.1997 - 1ex.
Sitona lineatus (LINNAEUS, 1758)
30.8.1973 - 9ex.
Sitona sulcifrons (THUNBERG, 1798)
30.8.1973 - 1ex.
Smicronyx smrecynski SOLARI, 1952
30.8.1973 - 2ex.
Tapinotus selatus (FABRICIUS, 1794)
9.6.1977 - 1ex.

Sběry dr. J. Strejčka, provedené v letech 1985 - 1987: týkají se čeledí *Chrysomelidae*, *Bruchidae*, *Anthribidae* a *Curculionidae*, bohužel bez bližších údajů o početním zastoupení:

čeleď Chrysomelidae:

Orsodacne cerasi (L.), *Zeugophora subspinosa* (F.), *Zeugophora flavicollis* (Marsh.), *Oulema lichenis* Voet., *O. melanopus* (L.), *Lilioceris lili* (Scop.), *L. merdigera* (L.), *Smaragdina cyanea* (F.), *Cryptocephalus sexpunctatus* (L.), *C. nitidus* (L.), *C. moraei* (L.), *C. frontalis* Marsh., *C. pusillus* F. (i f.marshami), *C. rufipes* Goeze, *Lamprosoma concolor* Sturm., *Adoxus obscurus obscurus* (L.), *Chrysolina coeruleans* Scriba, *Ch. polita* (L.), *Ch. staphylea* (L.), *Ch. purpurascens purpurascens* Germ., *Ch. oricalcia* Muell, *Ch. varians* Schall., *Ch. geminata* Payk., *Dlochrysa fastuosa* Scop., *Gastrophysa polygona* (L.), *G. viridula*

(*Deg.*), *Phaedon cochleariae* (F.), *Ph. armoraciae* (L.) *Chrysomela aenea* L., *Ch. populi* L., *Ch. tremulae* (F.), *Gonioctena rufipes* (Deg.), *G. quinquepunctatus* (F.), *G. pallidus* (L.), *Phratora laticollis* Suffr., *Timarcha metallica* (Laich.), *Pyrrhalta tenella* (L.), *Lochmaea caprae* (L.), *L. crataegi* (Forst.), *Sermylassa halensis* (L.), *Phyllotreta vittula* Redt., *Ph.armoraciae* (Koch.), *Ph.nemorum* (L.), *Ph.undulata* Kutsch., *Ph.tetrastigma* (Corn.), *Ph.vittata* (F.), *Ph.atra* (F.), *Ph.nigripes* (F.), *Aphthona euphorbiae* (Schrnk.), *Longitarsus pellucidus* (Foudr.), *L.nigrofasciatus* Goeze, *L.melanocephalus* (Deg.), *L.curtus* (All.), *L.scutellaris* Rey, *L.ballotae* (Marsh.), *L.gracilis* (Kutsch.), *L.ganglbaueri* Hktgr., *L.suturellus* (Duft.), *L.nasturtii* (F.), *L.luridus* (Scop.), *L.parvulus* (Payk.), *Altica lythri* Aubé, *A.oleracea oleracea* (L.), *Batophila rubi* (Payk.), *Asiolestia ferruginea* (Scop.), *Derocrepis rufipes* (L.), *Crepidodera aurea* Geoffr., *C. aurata* (Marsh.), *C.nitidula* (L.), *Epithrix atropae* (Foudr.), *E. pubescens* (Koch.), *Chaetocnema concinna* (Marsh.), *Ch. heikentigeri* Ljub., *Ch.hortensis* (Geoffr.), *Sphaeroderma testaceum* (F.), *Apteropoda globosa* (Ill.), *Psylliodes napi* (F.), *Cassida viridis* L., *C.haemisphaerica* Hbst., *C.flaveola* Thnb., *C.vibex* L., *C.rubiginosa* Muell., *C.stigmatica* Suffr., *C.sanquinolenta* Muell., *C.nobilis* L.

čeled' Bruchidae:

Bruchus loti Payk., *B.affinis affinis* Fröl., *Bruchidius marginalis* (F.), *B.fasciatus* (Ol.)

čeled' Anthribidae:

Brachytarsus nebulosus (Forst.)

čeled' Curculionidae:

Psalaphorhyncites nanus (Payk.), *P.tomentosus* (Gyll.), *P.longiceps* (Thoms.), *Coenorhinus germanicus* (Hrbst.), *C.aequatus* (L.), *Rhynchites cupreus* (L.), *Byctiscus populi* (L.), *Deporaus betulae* (L.), *Apion brevistrore* Hrbst., *A.violaceum* Kby., *A.marchicum* Hrbst., *A.sedi* Germ., *A.curtirostre* Germ., *A.simum* Germ., *A.fuscirostre* F., *A.miniatum* Germ., *A.frumentarium* (Payk.), *A.minimum* Hrbst., *A.pallipes* Kby., *A.urticarium* Hrbst., *A.seniculus* Kby., *A.carduorum* Kby., *A.loti* Kby., *A.sicardi* Desbr., *A.tenuis* Kby., *A.platalea* Germ., *A.afer* Gyll., *A.pisi* F., *A.aestimatum* Faust., *A.columbinum* Germ., *A.spencei* Kby., *A.pavidum* Germ., *A.vorax* Hrbst., *A.simile* Kby., *A.viciae* Payk., *A.ervi* Kby., *A.melancholicum* Wenck., *A.subulatum* Kby., *A.cerdo* Gerst., *A.virens* Hrbst., *A.atragali* Payk., *A.flavipes* (Payk.), *A.trifolii* (L.), *A.apricans* Hrbst., *A.assimile* Kby., *Otiorrhynchus niger* (F.), *O.raucus* (F.), *O.scaber* (L.), *O.uncinatus* Germ., *O.singularis* Bach., *O.subden-*

tatus Bach., *O.ovatus* (L.), *O.ligustici* (L.), *Homorhynchus hirticornis* (Hbst.), *Trachyphloeus laticollis* Boh., *T.bifoveolatus* Beck., *T.angustisetulus* Hansen, *Rhinomias forticornis* (Boh.), *Phyllobius viridicollis* (F.), *Ph.oblongus* (L.), *Ph.piri* (L.), *Ph.vespertinus* Gyll., *Ph.argentatus* (L.), *Ph.arborator* (Hbst.), *Ph.calcaratus* (F.), *Ph.urticae* Deg., *Polydrusus cervinus* (L.), *P.tereticollis* (Deg.), *P.picus* (F.), *P.sericeus* Schall., *P.mollis* (Ström), *Liophloeus tessulatus* O.Müll., *Sciaphilus asperatus* (Bonsd.), *Brachysomus echinatus* (Bonsd.), *Barepithes pellucidus* (Boh.), *Strophosomus melanogramma* (Först.), *S.capitata* (Deg.), *Barynotus obscurus* (F.), *B.moerens* (F.), *Sitona gressorius* F., *S.tibialis* (Hbst.), *S.lineatus* (L.), *S.suturalis* Steph., *S.sulcifrons* (Thunbg.), *S.puncticollis* Steph., *S.flavescens* (Mrsh.), *S.languidus* Gyll., *S.crinatus* (Hbst.), *S.hispidulus* (F.), *S.cylindricollis* Fahr., *S.humeralis* Steph., *Rhyncolus chloropus* (L.), *R. truncorum* Germ., *Dorytomus taeniatus* (F.), *D.tremulae* (Payk.), *D.tortrix* (L.), *D.rufatus* Bed., *Smicronyx smrecynskii* Solari, *Elleschus scanius* (Payk.), *Tychius lineatulus* Steph., *T.iunceus* (Reiche), *T.meliloti* Steph., *Miccotrogus piccirostris* (F.), *Sibinia pellucens* (Scop.), *Anthonomus rubi* Hrbst., *A.pedicularius* (L.), *A.rectirostris* (L.), *Bradybatus kellneri* Bach., *Curculio glandium* Mrsh., *C.crux* (F.), *C.salicivorus* Payk., *C.pyrrhoceras* Mrsh., *Magdalis ruficornis* (L.), *M.armigera* (Geoffr.), *Trachodes hispidus* (L.), *Hyllobius abietis* (L.), *Leisoma deflexum* (Pnz.), *L.cribrum* (Gyll.), *Adexius scrobipennis* Gyll., *Hypera zoila* (Scop.), *H.meles* (F.), *H.nigrirostris* (F.), *H.arator* (L.), *H.pedestris* (Payk.), *H.elongata* (Payk.), *H.plantaginis* (Deg.), *H.viciae* (Gyll.), *Acalles pyrenaicus* Boh., *A.camelus* (F.), *A.commutatus* Dieckm., *A.hypocrita* (Boh.), *Ruditosoma fallax fallax* (Otto), *Coeliodes cinctus* (Geoffr.), *C.rubicundus* (Hrbst.), *Aleutes epilobii* (Payk.), *Cidnorhinus quadrimaculatus* (L.), *Neosirocallus floralis* (Payk.), *Ceutorhynchus angulosus* Boh., *C.larvatus*, *C.asperifoliarium* (Gyll.), *C. millefolii* Schze., *C.rugulosus* (Hbst.), *C.roberti* Gyll., *C.alliariae* Ch.Bris., *C.scrobicollis* Ner. et Wgn., *C.assimilis* (Payk.), *C.cochleariae* (Gyll.), *C.quadrigens* (Pnz.), *C.erysimi* (F.), *C.contractus* (Marsh.), *C.hirtulus* Germ., *C.chalybaeus* Germ., *Rhinoncus pericarpus* (L.), *Rh.castor* (F.), *Rh. perpendicularis* (Reich.), *Phytobius quadratuberculatus* (F.), *Amalus haemorrhous* (Hbst.), *Mecinus heydeni* Wenck., *Gymnetron melanarium* (Germ.), *G.antirrhini* Payk., *Miarus ajugae* Hbst., *M.monticola* (Petri), *M.fennicus* Kangas, *Cionus alauda* (Hbst.), *C.tuberculosis* (Scop.), *C.scrophulariae* (L.), *C.hortulanus* (Geoffr.), *Cleopus pulchellus* (Hbst.), *Stereonychus fraxini* (Deg.), *Anoplus*

plantaris Naesz., *Rhynchaenus rusci* (Hbst.), *Rh. salicis* (L.), *Rh. stigma* Germ., *Rh. populi* (F.), *Rhamphus pulicarius* (Hbst.).

Závěr

V práci je v úvodních odstavcích ve stručnosti nastíněna historie těžby kamene na Tlustci i úsilí o záchranu kopce, přehled dosavadních přírodovědných průzkumů této lokality, které ji řadí k nejlépe prozkoumaným lokalitám Čech a současně i k velice cenným územím, zasluhujícím ochranu. V dalších odstavcích je provedena podrobná botanická a zoologická charakteristika kopce a zhodnocení dosavadní entomologický průzkum, který zde prokázal výskyt kolem 1100 druhů. Sám jsem zde zjistil se spolupracovníky 285 druhů hmyzu s tímto zastoupením podle řádů:

Collembola - 1 druh,

Orthoptera - 2 druhy

Hymenoptera - 5 druhů

Lepidoptera - 11 druhů

Coleoptera - 266 druhů

Provedený průzkum přispěl k poznání přírodovědných hodnot nejen Tlustce, ale i k lepšímu faunistickému poznání Českolipska. Bylo prokázáno, že vrcholové partie kopce jsou významným refugiem jak živočišných, tak i rostlinných druhů a že patří k nejbohatším lokalitám v oblasti. Pozoruhodný je vzhledem k nízké nadmořské výšce značný počet submontánních i montánních druhů, např. *Tetradontophora bielensis* (*Collembola*), z čeledi *Carabidae* je to *Carabus linnaei* a *C. irregularis*, *Trechus pulchellus*, *Trichotichnus laevicollis*, *Molops piceus* a *Pterostichus aethiops*, z čel. *Staphylinidae*: *Ocypus macrocephalus* a *Tachinus elongatus*, z čeledi *Scarabaeidae* - *Gnorimus nobilis* a z čeledi *Chrysomelidae* - *Timarcha metallica*. Jedná se o původní druhy, které se na tomto kopci udržely po mnoho tisíc let. Jsou převážně bezkřídli (až na *Gnorimus nobilis*), obývají lesní submontánní a montánní pásmo, oddělené od ostatních kopců v okolí (např. Ralsko, kopce v Lužických horách bezlesými partiemi, které v současné době nedokáží překonat. Pouze *Carabus linnaei* byl v r.1997 zjištěn v nivě Panenského potoka při SZ úpatí Tlustce jako možný pozůstatek refugia spojujícího izolované kopce Ralské pahorkatiny se souvislejším výskytem druhu v Lužických horách. Celkově se jeví Tlustec (spolu se sousedním Ralskem) po entomolo-

gické stránce jako předhoří Lužických či Ještědských hor, na druhé straně zde doznívají podobně jako na Ralsku a Lipce teplomilnější prvky Českého středohoří, resp. vnitřních Čech, např. tesařík *Stenocorus meridianus*.

Zkoumané území je přírodovědně velmi cenné. Ze zvláště chráněných druhů byl zjištěn otakárek fenyklový (*Papilio machaon*), čmelák zemní (*Bombus terrestris*), čmelák rolní (*Bombus agrorum*), mravenec lesní menší (*Formica polyctena*), střevlici: *Carabus irregularis*, *C. auratus*, *C. problematicus* a *C. scheidleri ssp. helleri*.

Prokázán byl výskyt dalších vzácných druhů. Pouze na této lokalitě na Českolipsku i v rámci bývalého severočeského kraje byl zjištěn drabčík *Quedius ventralis*. Střevlík *Carabus irregularis* byl zjištěn pouze na 2 lokalitách na Českolipsku (kromě Tlustce žije ještě na Ralsku), ale chybí s největší pravděpodobností v Lužických horách, viz HORION (1941).

Likvidací kopce těžbou v lomu by vznikly nenahraditelné škody především pro faunu bezobratlých Čech. Bohužel, nejcennější partie již zanikly. Pravděpodobně tím zanikly i některé druhy z řad hmyzu, vázané na původní pralesní charakter lesa (např. *Trechus pulchellus*, *Notiophilus germinyi*, *Quedius ventralis*). Přesto jsou ale i v současné době důvody pro zachování zbytku kopce, tj. zejména jeho východní strany. V průběhu roku 1997 byla dokončena studie přijímající návrh na zastavení těžby kamene na čáře vrcholu s ponecháním neporušeného východního svahu jako významného biocentra a možností vyhlášení přírodní rezervace.

LITERATURA

- BEZDĚČKA P., (1983): Lesní mravenci na lokalitě Alfrédka. Naši přírodou, (2), 18-19.
- BURDOVÁ E., (1995): Tlustec, změny vlivem těžby, vliv na krajinu. manuscript, p. 1-9.
- DLABOLA (1977): Check list enumeratio Insectorum bohemoslovakiae. Acta faunistica entomologica Musei nationalis pragrae. Supplementum 4. Národní muzeum Praha, pp. 159.
- FREUD A., HARDE W., LOHSE G.A., (1964-1974): Die Käfer Mitteleuropas. Bd.1-II. Krefeld.
- HANTSCH F., (1890): Botanischer Wegweiser im Gebiete des Excursions-Clubs., J.Künstner, Leipa, pp. 260.
- HONCŮ M., PULPÁN J., (1974): Střevlíkovití (*Coleoptera, Carabidae*) Českolipska. Sbor. Severoč. mus. Ser. Natur., Liberec, 6:93-149.
- HONCŮ M., (1974): Zpráva o entomologickém průzkumu Ralské pahorkatiny, In kolektiv autorů: Ochranařsko - přírodovědný průzkum oblasti Hamr u Č. Lipy. TIS Praha, manuscript, p. 1-140.
- HONCŮ M., (1985): Rozšíření a bionomie výra velkého (*Bubo bubo* L.) na Českolipsku. Závěrečná práce postgraduálního studia OŽP při Přírodovědecké fakultě v Praze, manuscript, pp.80.
- HONCŮ M., 1988: In kolektiv autorů: Záchranná přírodovědecká inventarisace - Hamr II. (*Coleoptera*), manuscript.
- HONCŮ M., 1990: Entomologický průzkum oblasti Hamerského rybníka, k.ú.Hamr u Č.Lipy. p.1-35., manuscript.
- HONCŮ M., (1990): Entomologický průzkum Tlustce, k.ú. Brniště, okr. Česká Lípa, manuscript, pp. 26.
- HORJON A., (1941): Faunistik der deutschen Käfer. I. Bd. *Adephaga-Caraboidea*, Krefeld, pp.463.
- CHMELÍČEK T., (1969): Přírodní poměry Českolipska. Okres. pedagog. středisko, Č.Lípa, pp.30.
- JELÍNEK J., (1993): Czek-list of Czechoslovak Insects IV. (*Coleoptera*). Seznam československých brouků. Folia Heyrovskyana, supplementum 1, pp.172., Praha, 1993.
- KLAUDISOVÁ A., (1990): Záchranná botanická inventarisace lokality Tlustec, manuscript, pp. 23.
- KOLEKTIV AUTORŮ, (1958): Atlas podnebí ČSR. ÚSGK Praha, 1958.
- MACHOVÁ I., KUBÁT K., (1995): Botanický průzkum vrchu Tlustec (okr. Česká Lípa), manuscript, pp.12.
- NEVRLÝ M., (1990): Závěrečné výsledky základní přírodovědecké dokumentace vyšších obratlovců na lokalitě Tlustec (okres Česká Lípa), manuscript, pp. 50.
- PÁDR Z., (1987): Závěrečná zpráva. Záchranný inventarisační průzkum žahadlových pilatkovitých blanokřídlých (*Hymenoptera, Aculeata, Symphyta*) na lokalitě Tlustec v severních Čechách, manuscript, pp. 32.
- PULPÁN J., (1990): Záchranná přírodovědecká lokalita Tlustec, obor zoologie - bezobratlí, entomologie, *Carabidae*, manuscript, pp.11.
- SKYVA J., (1988): Záchranný inventarisační průzkum Tlustec, entomologie - *Lepidoptera* (motýli), 1985-1988, manuscript, pp.25.
- STERNECK J. (1929): Prodrum der Schmetterlingsfauna Böhmens, pp.297., Karlsbad.

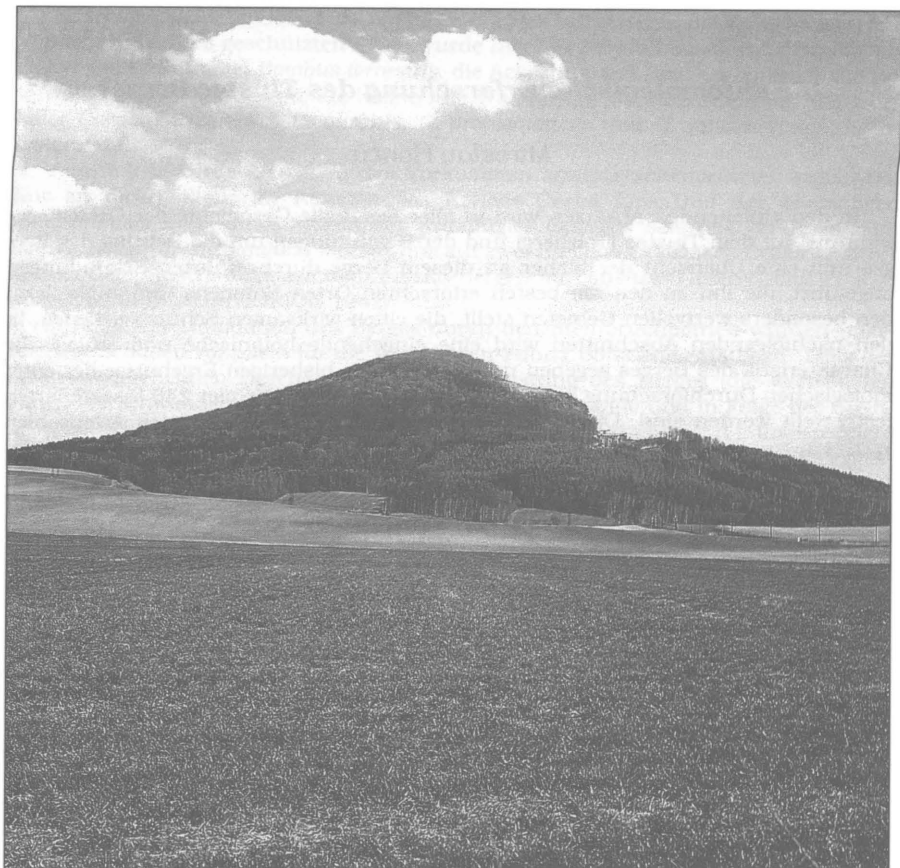
- STREJČEK J., (1987): Zpráva o výsledku záchranného přírodovědného průzkumu na vrchu „Tlustec“ u Mimoně v letech 1985- 1987 zaměřeném na brouky z čeledí *Chrysomelidae* (s.l.) *Bruchidae*, *Urodonidae*, *Anthribidae*, a *Curculionidae*, manuscript, pp. 29.
- SÝKORA T., (1977): Syntéza základního přírodovědeckého průzkumu Ralské pahorkatiny. Stípa, (3): 116-136, KSSPPOP v Ústí n.L.
- ŠEDIVÝ J., (1989): Check list enumeratio insectorum bohemoslovakiae III (*Hymenoptera*). Acta faunistica entomologica Musei nationalis pragrae. Národní muzeum Praha.
- ŠOURKOVÁ M., (1990): Záchranná přírodovědecká inventarisace lokality Tlustec, obor botanika - floristická inventarisace (cévnaté rostliny), manuscript, pp.18.
- VILÍMOVÁ J., (1990): Záchranná přírodovědecká inventarisace lokality Tlustec, entomologie, řád ploštice (*Heteroptera*), manuscript, pp.11.
- VIŠŇÁK R., (1995): Tři pojednání o Tlustci, manuscript, pp.11.
- ZELENÝ R., (1994): Severočeské kopce mizí. Nika (10), 318-319.

*1. Tlustec, nadm. v. 591 m.n.m., pohled z JV od úpatí Lipky.
foto Vl. Štěpánský, 1985.*

2. Tlustec, vrcholová část kopce v jarním aspektu s porosty dymnivky duté (*Corydalis cava*) a sasanky pryskyřníkovité (*Anemone ranunculoides*).
foto Vl. Štěpánský, 1985.

3. Tlustec, stav po zahájení těžby kamene, pohled z JJV od Novin p. Ralskem. foto Vl. Štěpánský, 1988.

RESUMÉ

Die entomologische Erforschung des Tlustec-Berges.

Miroslav Honcù

In den einleitenden Absätzen wird in aller Kürze die Geschichte der Gesteinsgewinnung auf dem Tlustec (Tolzberg) und der Bemühungen um die Rettung des Berges und eine Übersicht der bisher an diesem Berge durchgeführten Erkundungen angeführt, die ihn zu den am besten erforschten Orten Böhmens und zugleich zu den besonders wertvollen Gebieten stellt, die einen wirksamen Schutz verdienen. In den nachfolgenden Abschnitten wird eine eingehende botanische und zoologische Charakteristik des Berges gegeben und zugleich die bisherigen Ergebnisse der entomologischen Durchforschung veröffentlicht, in deren Verlaufe hier 240 Insektenarten festgestellt worden sind. Die einzelnen Ordnungen sind mit folgenden Artenzahlen vertreten :

Collembola - 1 Art,

Orthoptera - 2 Arten

Hymenoptera - 2 Arten

Lepidoptera - 10 Arten

Coleoptera - 227 Arten.

Die durchgeführten Erkundungen haben zur besseren Kenntnis des naturwissenschaftlichen Wertes nicht nur des Tlustec, sondern auch zur besseren faunistischen Kenntnis des weiteren Gebietes um Česká Lipa (Böhmisch Leipa) beigetragen. Es wurde nachgewiesen, dass die Gipfelpartien des Berges ein wichtiges Refugium nicht nur für Tierarten, aber auch für Pflanzen darstellt und dass sie deshalb zu den artenreichsten Lokalitäten des Gebietes gehören. Beachtenswert ist das relativ häufige Vorkommen submontaner und montaner Arten, z. B. *Tetradontophora bielensis* (*Collembola*), von den Laufkäfern *Carabus linnaei* und *C. irregularis*, *Trechus pulchellus*, *Trichotichnus laevicollis*, *Molops piceus* und *Pterostichus aethiops*, von der Ordnung *Staphylinidae* *Ocyopus macrocephalus* a *Tachinus elongatus*, der *Scarabaeidae* *Gnorimus nobilis* und *Chrysomelidae* *Timarcha metallica*. Es handelt sich dabei um ursprüngliche Arten, die sich auf diesem Berge über Jahrtausende erhalten haben. Es sind überwiegend flügellose Arten (mit Ausnahme von *Gnorimus nobilis*), die die isolierte submontane und montane Zone des Tlustec besiedeln, die von den anderen Bergen der Umgebung (z.B. Ralsko - Roll, den Bergen des Lausitzer Gebirges) durch waldfreie Gebiete, die diese Arten gegenwärtig nicht zu überbrücken imstande sind, getrennt sind. Lediglich *Carabus linnaei* wurde im Jahre 1997 in der Aue des Panenský potok (Jungfernbach) in der Nähe des Dorfes Tlustce (Tolzbach) als ein möglicher Überrest eines Refugiums, das die isolierten Berge des Ralsko-Berglandes mit dem geschlosseneren Vorkommen der Art im Lausitzer Gebirge verband, festgestellt. Generell erscheint der Tlustec-Berg (zusammen mit dem benachbarten Ralsko) aus entomologischer Sicht als ein Vorgebirge des Lausitzer Gebirges oder des Jeschkenkammes, allerdings klingen hier, ähnlicher Weise wie auf dem Ralsko und Lipka-Berge (Limberg bei Neuland u.d. Roll) die mehr wärmeliebenden Arten des České středohoří (Böhmischen Mittelgebirge), bzw. Mittelböhmens, zum Beispiel der Bockkäfer *Stenocorus meridianus*, aus.

Das hier studierte Gebiet ist in naturwissenschaftlicher Hinsicht sehr wertvoll. Von den besonders geschützten Arten wurde hier der Schwalbenschwanz *Papilio machaon*, die Erdhummel *Bombus terrestris*, die Ackerhummel *Bombus agrorum*, die Rote Waldameise *Formica rufa*, die Kleine rote Waldameise *Formica polyctena*, die Laufkäfer *Carabus irregularis*, *C. auratus*, *C. problematicus* und *C. scheidleri ssp. helleri* festgestellt.

Ausserdem wurde hier auch das Vorkommen anderer seltener Arten registriert. Nur an dieser Stelle im Rahmen des Kreises Česká Lipa und des ehemaligen nordböhmischen Bezirkes wurde der Kurzflügler *Quedius ventralis* gefunden. Der Laufkäfer *Carabus irregularis* kommt nur auf zwei Stellen des Kreises Česká Lipa vor (ausser dem Tlustec noch auf dem Ralsko-Berge), im Lausitzer Gebirge fehlt er aber wahrscheinlich (siehe HORION 1941).

In Folge der Liquidation des Berges durch den Steinbruchbetrieb würden unersetzbare Schäden vor allem für die Wirbellosen-Fauna Böhmens entstehen. Trotz der bereits weitgehenden Beschädigung und Verwüstung des Berges (die wertvollsten Partien verschwanden bereits beim Fällen der Waldbestände und in Folge des Steinbruchbetriebes) bestehen gegenwärtig Gründe zu seiner Erhaltung, d.i. insbesondere der seines östlichen Abhanges. Zur Zeit, d.h. im Jahre 1997, ist eine Studie fertiggestellt worden, die den Vorschlag einer Kompromiss-Lösung zur Einstellung des Steinbruch-Betriebes beim Erreichen der Gipfelinie, d.h. unter Erhaltung des unberührten Osthanges als eines bedeutenden Biozentrums voraussieht; dadurch wird die Möglichkeit einer späteren Erklärung des Berges zum Naturschutzgebiet vorbereitet.

An Entomologic Study of the Tlustec-hill

Miroslav Honců

In the introducing paragraph a brief review of the history of stone quarrying at the Tlustec-hill and the activities aimed at its maintenance is given. They also contain an overview of the former studies of the fauna and flora of the hill. The result of these activities is that this hill is one of the best known localities in Bohemia and, moreover, represents an area of extraordinary value which is worth to be protected as nature reserve. The following chapters contain a detailed description of the botanical and zoological features of the locality and an evaluation of the entomological study made recently which proved the occurrence of 240 insect species on the hill with the frequency of orders as follows:

Collembola - 1 species,

Orthoptera - 2 species,

Hymenoptera - 2 species,

Lepidoptera - 10 species,

Coleoptera - 227 species.

The study carried out in the last years led to a more accurate knowledge of the scientific value not only of the Tlustec hill alone but also contributed to a better faunistic knowledge of the whole region of Česká Lípa. It proved that the apical parts of the hill are an important sanctuary not only of zoological, but also of plant species and belongs to the most rich localities of the whole region. A remarkable feature is the relatively high number of submontane and montane species, in particular of *Tetradontophora bielaniensis* (*Collembola*), of the order *Carabidae* the species *Carabus linnaei* and *C. irregularis*, *Trechus pulchellus*, *Trichotichnus laevicollis*, *Molops piceus* and *Pterostichus aethiops*, of the order *Staphylinidae* the species *Ocyopus macrocephalus* and *Tachinus elongatus*, of the order *Scarabaeidae* the species *Gnorimus nobilis* (*Staphylinidae*) and of the order *Chrysomelidae* the species *Timarcha metallica*.

These are mostly indigenous species, which on this hill live since thousands of years. Most of them are apterous (with the exception of *Gnorimus nobilis*), and mostly occupy the submontane and montane forest zone of the hill; from similar localities in the surroundings (e.g. Ralsko hill, the hills of the Lusatian range) they are isolated by forestless zones which the insects cannot overleap. Only *Carabus linnaei* had been found in 1997 in the floodplain of the Panenský brook near the village Tlustec, possibly representing a remainder of a sanctuary which originally connected the isolated hills of the Ralsko hilly area with the more coherent places of occurrence of this species in the Lusatian range.

From the entomological point of view the Tlustec hill (along with the nearby Ralsko-hill) as a whole appears to be a forehill of the Lusatian or Ještěd ranges. On the other side, similarly as at the hills Ralsko or Lipka, here the more thermophilic elements, occurring in the České středohoří (Central Bohemia range), as e.g. *Stenocorus meridianus*, are fading out.

The studied area has a great value for natural history. Of the specifically protected species there had been found, e.g., the butterfly *Papilio machaon*, the bumble-bees *Bombus terrestris*, and *Bombus agrorum*, the ant *Formica polyctena*, the ground beetles *Carabus irregularis*, *C. auratus*, *C. problematicus*, and *C. scheidleri ssp. helleri*

Also the occurrence of other rare species had been established. It is only this pla-

ce of the Česká Lipa region and the former North Bohemian District where the rove beetle *Quedius ventralis* had been detected. The ground beetle *Carabus irregularis* occurs only in two places of the region of Česká Lipa (besides the Tlustec it only lives at the Ralsko hill) and, most probably, is totally missing in the Lusatian range (see Horion 1941).

The total mining-out of the hill, therefore, would cause irreparable losses particularly in the avertebrate fauna of Bohemia. Unfortunately the most valuable parts had already been destroyed. This caused, probably, the extinction of some insect species bound to the virgin character of the forest (e.g. *Trechus pulchellus*, *Notiophilus germinyi*, *Quedius ventralis*). At present nevertheless the reasons for the protection of its remaining part, particularly of its eastern slope, continue to be valid. In 1997 an investigation had been finished which agrees with the compromise to discontinue quarrying at the summit line. Thus the eastern slope will remain untouched and can continue to play its role as an important biocentre which, possibly, in the future could be proclaimed a nature reserve.

VODNÍ MĚKKÝŠI PLOUČNICE

Luboš Beran

Metodika

Sběr byl proveden na 7 místech rozmístěných mezi Mimoní a Děčínem. Vždy byl prozkoumán úsek dlouhý nejméně 100 m. Byl proveden ruční sběr i odběr vzorků sedimentu kovovým sítkem.

Systém a nomenklatura užívaná v této práci je podle Glöer a Meier - Brook (1994) s výjimkou nomenklatury a systému čel. *Lymnaeidae*, které jsou upraveny podle Jackiewicz (1993). Materiál byl určován podle schránek, v případech, kdy není určení podle schránek možné byl materiál pitván.

Charakteristika území

Ploučnice pramení na jihozápadním svahu Ještědu ve výšce 654 m n. m. a ústí zleva do Labe v Děčíně v 122 m n. m.. Délka toku je 106,2 km, plocha povodí 1 193,9 km² a průměrný průtok u ústí 8,6 m³/s. Od pramenů z Ještědského hřbetu přitéká do Zákupské pahorkatiny a pod Českou Lípou vtéká do Verneřického středohoří, kde vytváří hlubší údolí (Vlček 1984).

Úsek mezi Mimoní a Českou Lípou je téměř neregulován, silně meandruje a často vytváří odstavená ramena a tůňe a jeho dno je převážně písčité. Pod Českou Lípou se tok zrychluje a převládá spíše kamenité dno a odstavená ramena a tůňe jsou zde velice ojediněle. Na tomto úseku je také několik jezů a koryto je částečně regulováno. Čistota vody kolísá v různých úsecích mezi II. - IV. třídou.

Přehled lokalit

V této kapitole jsou uvedeny popisy jednotlivých lokalit včetně kódů čtverců pro faunistické mapování (Buchar 1982).

Lok. č. 1 - Hradčany (5354)

Ploučnice pod soutokem s Hradčanským potokem. Kromě vlastního toku také několik odstavených ramen a tůní (29. 6. 1996).

Lok. č. 2 - Veselí (5353)

Ploučnice u osady Veselí (nad mostem silnice Provodín - Zákupy). Kromě vlastního toku také odstavená ramena a tůně (29. 6. 1996).

Lok. č. 3 - Dobranov (5353)

Ploučnice a odstavená ramena a tůně v okolí žel. zastávky Dobranov (20. 8. 1993).

Lok. č. 4 - Stružnice (5352)

Ploučnice včetně odstaveného ramene u Stružnice (1. 8. 1996).

Lok. č. 5 - Starý Šachov (5252)

Ploučnice u obce Starý Šachov (2. 8. 1996).

Lok. č. 6 - Malá Veleň (5251)

Ploučnice u obce Malá Veleň (1. 8. 1996).

Lok. č. 7 - Děčín (5251)

Ploučnice před ústím do Labe v Děčíně (2. 8. 1996).

Výsledky

Přehled zjištěných druhů

U každého zjištěného druhu je uvedeno zoogeografické rozšíření podle Jaeckela (1978) a dále údaje týkající se hojnosti na uvedených lokalitách, eventuálně poznámky k rozšíření druhu v ČR.

Classis: *Gastropoda*

Ordo: *Mezogastropoda*

Familia: *Valvatidae*

Valvata cristata O. F. Müller, 1774 - typ rozšíření eurosibiřský.

Roztroušený výskyt na lok. č. 3.

Familia: *Bithyniidae*

Bithynia tentaculata (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření palearktický.

Hojný výskyt na lok. č.2.

Ordo: *Basommatophora*

Familia: *Physidae*

Physa fontinalis (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření holarktický. Hojný výskyt na lok. č. 2 a 3 a roztroušený na lok. č. 1.

Familia: *Planorbidae*

Planorbarius corneus (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření eurosibiřský. Roztroušený výskyt na lok. č. 3.

Ancylus fluviatilis O. F. Müller, 1774 - typ rozšíření palearktický. Roztroušený až hojný výskyt na lok. č. 6, roztroušený na lok. č. 2,5 a 7 a ojedinelý na lok. č. 1.

Planorbis planorbis (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření holarktický. Hojný výskyt na lok. č. 4 a roztroušený na lok. č. 3.

Anisus leucostoma (Millet, 1813) - typ rozšíření palearktický. Roztroušený výskyt na lok. č. 1.

Anisus vortex (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření eurosibiřský. Hojný výskyt na lok. č. 1,2,4 a roztroušený na lok. č. 3.

Bathymphalus contortus (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření palearktický. Roztroušený výskyt na lok. č. 1 a 2.

Gyraulus albus (O. F. Müller, 1774) - typ rozšíření holarktický. Roztroušený výskyt na lok. č. 1 - 3.

Hippeutis complanatus (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření eurosibiřský. Roztroušený výskyt na lok. č. 2 a 3.

Familia: *Lymnaeidae*

Lymnaea truncatula (O. F. Müller, 1774) - typ rozšíření holarktický. Roztroušený výskyt na lok. č. 2.

Lymnaea peregra (O. F. Müller, 1774) f. *ampla* (Hartmann, 1821) - typ rozšíření palearktický. Roztroušený výskyt na lok. č. 1 - 6.

Lymnaea auricularia (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření palearktický. Ojedinelý výskyt na lok. č. 1.

Lymnaea corvus (Gmelin, 1791) - typ rozšíření (?; zatím není dostatečně znám). Roztroušený výskyt na lok. č. 2.

Lymnaea stagnalis (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření holarktický. Ojedinelý výskyt na lok. č. 1.

Classis: *Bivalvia*

Ordo: *Unionoida*

Familia: *Unionidae*

Unio pictorum (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření eurosibiřský. Roz-

troušený výskyt na lok. č. 3.

Unio crassus Philipsson, 1758 - typ rozšíření evropský. Nalezeno několik zbytků starých lastur na lok. č. 3. Současný výskyt je nepravděpodobný, nelze ho však vyloučit. Velice vzácný druh (dříve hojný), který je zařazen i v Červeném seznamu IUCN (Groombridge 1993).

Anodonta anatina (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření eurosibiřský. Roztroušený výskyt na lok. č. 3 a ojedinělý na lok. č. 6 a 7 .

Ordo: *Veneroida*

Familia: *Sphaeriidae*

Sphaerium corneum (Linnaeus, 1758) - typ rozšíření palearktický. Roztroušený až hojný výskyt na lok. č. 4 - 6 a roztroušený na lok. č. 7.

Pisidium amnicum (O. F. Müller, 1774) - typ rozšíření palearktický. Hojný výskyt na lok. č. 1 a 2, a roztroušený na lok. č. 3. Druh citlivý na znečištění, který žije především v písčitojilovitých sedimentech a který je v současnosti velice vzácný a byl zařazen do Návrhu Červeného seznamu vodních měkkýšů ČR (Beran 1995). Lokalit se silnými populacemi je v ČR minimálně a jednou z nich je i Ploučnice nad Českou Lípou. Maximální hustota byla zjištěna v přepočtu na 1 m² vhodné plochy až 300 jedinců.

Pisidium supinum A. Schmidt, 1851 - typ rozšíření palearktický. Roztroušený až hojný výskyt na lok. č. 4 a 6, roztroušený na lok. č. 5 a ojedinělý na lok. č. 7. Vzácný druh, také poměrně citlivý na znečištění (méně než předchozí), který má v ČR několik lokalit s velkými populacemi. Druh byl také zařazen do Návrhu Červeného seznamu vodních měkkýšů ČR (Beran 1995).

Pisidium henslowanum (Sheppard, 1823) - typ rozšíření palearktický. Roztroušený výskyt na lok. č. 1 - 3.

Pisidium casertanum (Poli, 1791) - typ rozšíření kosmopolitní (?). Roztroušený výskyt na lok. č. 1 - 6 a ojedinělý na lok. č. 7.

Pisidium nitidum Jenyns, 1832 - typ rozšíření holarktický. Roztroušený výskyt na lok. č. 6 a ojedinělý na lok. č. 7.

Přehled zjištěných druhů podle lokalit

Název	L o k a l i t a						
	č. 1	č. 2	č. 3	č. 4	č. 5	č. 6	č. 7
<u>vlastní tok; stream</u>							
<i>Ancylus fluviatilis</i>	O	R			R	R-H	R
<i>Lymnaea peregra</i>	R	R	R	R	R	R	
<i>Unio pictorum</i>			R				
<i>Unio crassus</i>			O				
<i>Anodonta anatina</i>			R			O	O
<i>Sphaerium corneum</i>				R-H	R-H	R-H	R
<i>Pisidium amnicum</i>	H	H	R				
<i>Pisidium supinum</i>				R-H	R	R-H	O
<i>Pisidium henslowanum</i>	R	R	R				
<i>Pisidium casertanum</i>	R	R	R	R	R	R	O
<i>Pisidium nitidum</i>						R	O
<u>odstavená ramena a tůně; arms and pools</u>							
<i>Valvata cristata</i>			R				
<i>Bitignia ientaculata</i>		H					
<i>Physa fontinalis</i>	R	H	H				
<i>Planorbarius corneus</i>			R				
<i>Planorbis planorbis</i>			R	H			
<i>Anisus leucostomus</i>	R						
<i>Anisus vortex</i>	H	H	R	H			
<i>Bathyomphalus contortus</i>	R	R					
<i>Gyraulus albus</i>	R	R	R				
<i>Hippeutis complanatus</i>		R	R				
<i>Lymnaea truncatula</i>		R					
<i>Lymnaea auricularia</i>	O						
<i>Lymnaea corvus</i>		R					
<i>Lymnaea stagnalis</i>	O						

O - ojedinělý výskyt; solitary occurrence (few individuals)

R - roztroušený výskyt; scattered occurrence

H - hojný výskyt; abundant occurrence

VH - velmi hojný výskyt; very abundant occurrence

Diskuse

Nejzajímavějším nálezem je bezesporu výskyt silných populací dvou ohrožených druhů hrachovek. Nález je o to zajímavější, že oba druhy se v tomto případě střídají ve svém výskytu - v úseku nad Českou Lípou, který je čistčí, s pomaleji tekoucí vodou a s převahou písčitého dna se vyskytuje hrachovka říční (*Pisidium amnicum*) a v úseku mezi Českou Lípou a Děčínem, který je více zatížen, s rychleji tekoucí vodou a s převážně kamenitým dnem se vyskytuje hrachovka obrácená (*Pisidium supinum*). Z uvedené situace jsou velice dobře vidět rozdíly v nárocích těchto druhů, které se často vyskytují (či vyskytovali) společně.

O hodnotě Ploučnice svědčí i náhodné nálezy dalších vzácných živočichů, které byly při průzkumu měkkýšů zjištěny. Jedná se zejména o nález raka říčního (*Astacus astacus*) na lok. č. 2 a 6, ploštice hlubenky skryté (*Aphelocheirus aestivalis*) a mihule potoční (*Lampetra planeri*) na lok. č. 6.

Pro uchování uvedeného stavu je nutné vyloučení vodohospodářských úprav Ploučnice, především takových, které by tvořily bariéry přirozené migraci živočichů proti proudu (jezy apod.) a stejně tak i snížení znečištění především v úseku pod Českou Lípou.

Souhrn výsledků

V r. 1996 (v menší míře i v r. 1993) byl proveden průzkum vodní malakofauny vlastního toku a odstavených ramen a tůní Ploučnice mezi Mimoní a ústím do Labe.

Celkem bylo nalezeno 25 druhů vodních měkkýšů (16 druhů plžů, 9 druhů mlžů). Malakofauna odstavených ramen a tůní je složena s poměrně bohatého spektra především běžných druhů plžů, na rozdíl od vlastního toku, kde plži téměř chybějí. Ve vlastním toku byly také nalezeny silné populace 2 druhů hrachovek v současnosti již vzácných. Jedná se o hrachovku říční (*Pisidium amnicum*) a hrachovku obrácenou (*Pisidium supinum*).

Poděkování

Své manželce Lence děkuji za pomoc při provádění terénních průzkumů.

Recenzent: RNDr. Vojen Ložek, DrSc.

LITERATURA

- Beran, L. 1995: Návrh Červeného seznamu měkkýšů České republiky, část 1. - vodní měkkýši. Ochrana přírody, 1: 41 - 44.
- Buchar, J. 1982: Způsob publikace lokalit živočichů z území Československa. Věst. Čs. Společ. Zool., Praha, 46: 317 - 318.
- Glöer, P. et Meier-Brook, C. 1994: Süßwassermollusken (ein bestimmungsschlüssel für die Bundesrepublik Deutschland) 11. auflage, Deutscher Jugendbund für Naturbeobachtung, Hamburg, 136 str.
- Jackiewicz, M. 1993: Phylogeny and Relationships within the European Species of the Family Lymnaeidae. Folia Malacologica, 5: 61 - 95.
- Jaekel, S. G. A. 1978: Gastropoda, Lamellibranchia (in Illies J. - Limnofauna Europaea, Stuttgart), str. 91 - 108.
- Vlček, V. (ed.) 1984: Vodní toky a nádrže. Academia Praha. 315 str.

RESUMÉ

Die Wasser-Weichtiere des Ploučnice-Flusses

Luboš Beran

Im Jahre 1996 (und in kleinerem Ausmasse auch im Jahre 1993) wurde eine Erkundung der Wasser-Malakofauna des eigentlichen Flusslaufes und der abgetrennten Flussarme und Tümpel des Ploučnice (Polzen)-Tales zwischen Mimoň (Niemes) und der Einmündung des Flusses in den Labe- (Elbe-) Fluss bei Ústí nad Labem (Aussig) durchgeführt.

Insgesamt wurden 25 Molluskenarten (16 Schneckenarten und 9 Muschelarten) gefunden. Die Malakofauna der abgetrennten Flussarme und Tümpel setzt sich aus einem relativ reichen Spektrum vor allem der gewöhnlichsten Schnecken zusammen zum Unterschied von dem eigentlichen Flusslauf, in dem Schnecken fast vollständig fehlen. Im eigentlichen Flusslauf sind auch starke Populationen zweier Erbsenmuschel-Arten gefunden worden, die gegenwärtig schon ziemlich selten geworden sind. Es handelt sich dabei um *Pisidium amnicum* und *Pisidium supinum*.

Water molluscs of the Ploučnice river

Luboš Beran

During 1996 and, to a lesser extent, also during 1993, an exploration of the water malacofauna in the river channel, the accompanying oxbow lakes and abandoned pools of the Ploučnice river between Mimoň and its mouth into the Labe river had been carried out.

Altogether 25 species of water molluscs (16 gastropods and 9 pelecypods) had been found. The malacofauna of the abandoned river branches and pools consists of a relatively rich spectrum prevailingly of the most common gastropode species as compared with the river channel proper in which gastropods are nearly absent. In the river channel also relatively strong populations of two *Pisidium* species, in particular *Pisidium amnicum* and *Pisidium supinum* had been found, which at present occur already scarcely.

BROUCI ČELEDI *LATRIDIIDAE* ČESKOLIPSKA A LUŽICKÝCH HOR

Pavel Míka

Úvod

Latridiidae jsou drobní ovální broučci, jen asi 0,8 až 3 mm velcí, obvykle jednobarevně žlutě, rezavě až hnědočerně zbarvení. Většinou jsou svrchu jemně ochlupení (převážně druhy z podčeledi *Corticarinae*), nebo nás pod binokulárem překvapí nádhernými strukturami hlavy, štítu i krovek, mezi žebry zdobenými řádkami jemných teček (podčeď *Latridiinae*). Spolu se svými nejbližšími příbuznými z čeledi *Cryptophagidae*, *Merophysidae* či *Endomychidae* patří do nadčeledi *Cucujoidea*. Všechny naše druhy mají tříčlanková chodidla, rozšířený clypeus a tykadla 11 článková s dvou až tříčlankovou paličkou.

Na světě bylo *Latridiidů* popsáno přibližně kolem 800 druhů, z území České republiky jich známe 65, ale vzhledem k tomu, že ze střední Evropy je uváděno dalších 22 druhů této čeledi, není jejich počet u nás konečný.

Bionomie a způsoby sběru

Brouci čeledi *Latridiidae*, českým jménem hlodníci, žijí na plísni, a proto je lze najít téměř všude. Pro skrytý způsob života dostali i své latinské jméno (z řeckého *Lathraios* - tajný, skrytý). Všechny druhy se živí na myceliích a sporách nižších hub a rozmanitých plísni nebo stromových hub, které se spolu s jinými organismy účastní na rozkládání odumírajících rostlinných těl i jiných organických materiálů.

Na vyhledávání takových prostředí se zaměříme i při sběru *Latridiidů* běžnými metodami, jako jsou prosevy tlejícího sena, slámy,

staré trávy, rákosu, listí a kompostů a všech možných jiných plesnivějících rostlinných zbytků, ale i odpadu dřeva a pilin, pod hniječím dřívím a prkny, na lesních i nelesních lokalitách. Druhově i kvantitativně bohaté jsou prosevy lesního detritu se zbytky sena a plev pod krmelci, seníky nebo krmítky pro bažanty. Větší množství jich často najdeme i při sklepávání s větví se suchým nebo zavadajícím listím, napadeným plísněmi, sklepáváním a smýkáním vrcholků rostlin na stinných, vlhčích místech, okrajích lesa, lesních mýtinách a cestách, ale i na kvetoucích keřích či usychajících květech. Často se s nimi setkáme také v letních teplých večerech, když létají v zahradách, nebo usedají na zdi venkovských stavení.

Velká část druhů podčeledi *Latridiinae* preferuje stinné lesní lokality, kde se vyskytuje na suchých větvích, pařezech, mrtvých a oslabených kmenech stromů, v jejich dutinách v trouchu nebo pod kůrou, na plodnicích a myceliích dřevokazných hub. Některé druhy, spolu se skupinou méně častých z rodu *Corticaria*, najdeme pouze v zachovalých nebo horských lesích. Velké množství údajů o nálezech 39 evropských druhů čeledi *Latridiidae* na různých houkách a plísních uvádí ve svých ekologických výzkumech L. Benick (1952).

Občasné nálezy *Latridiidů* se vyskytnou i při sběru brouků jiných čeledí v zemních pastečích, feromonových a nárazových lapačích, při prosévání hnízd ptáků a hlodavců, u mravenců.

Některé druhy této čeledi žijí synantropně na plísních a myceliích nižších hub v domácnostech, sklepích, hospodářských staveních či skladech. Z našich zástupců jsou to všechny u nás žijící druhy rodu *Dienerella*, *Aridius* a *Cartodere*, běžnější druhy rodů *Latridius* a *Corticaria*. Jedná se vesměs o kosmopolitní druhy, rozšířené po celém světě, které ale také všechny najdeme u nás ve volné přírodě. H. E. Hinton (1941) ve své práci udává 30 druhů nalézáných na uskladněných potravinách a krmivu. Jejich přítomnost v uskladněných produktech je téměř vždy spojena s přítomností plísní. Takto se mohou *Latridiidae* zasloužit částečně o rozšiřování výtrusů, ale je nepravděpodobné, že to má nějaký velký ekonomický význam.

U všech druhů, u kterých je známa biologie, se oba dospělci i larva pasou na plísních. Na základě tohoto nenáročného způsobu života hodí se tyto broučci jako vděčné studijní objekty. Pozoroval jsem několik týdnů na vlhké plesnivě zdi více jedinců druhů *Dienerella filiformis* Gyll. a *Corticaria fulva* Com., než zeď vyschla a zvířata se od-

stěhovala. Nepodařilo se mi nalézt larvy a sledovat jejich další vývoj. Velmi zajímavě popsal chov několika druhů čeledi Latridiidae H. W. Rücker (1994). Chovné páry umístil na předem připravené plísňové trávníky v petriho miskách. Jako živná půda pro plísňovou kulturu, přenesenou z ušlechtilého plesnivého sýra, se mu nejlépe osvědčil velmi tenký plátek chleba. Podle druhové příslušnosti i podle toho, jak bylo krmivo přijato a rychle spaseno, následovala kopulace, které například u druhu *Corticaria fulva* Com. předcházely jakýsi rituál. Asi po třech dnech proběhlo u tohoto druhu první uložení vajíček a po dalších 4-6 ti dnech se vylíhly první larvy, které rovněž žravě spásaly plísňové hlavičky. Proto je nejen třeba dbát na přiměřenou vlhkost, teplotu i větrání v miskách, ale i na jejich dostatečnou zásobu. Celkový vývoj od vajíčka až k dospělému brouku trvá u tohoto druhu přibližně 30 dní.

Materiál a metodika

Pro každý druh uvádím výčet všech známých nálezů z Českolipska a Lužických hor. U každého nálezu je uvedena lokalita s číslem faunistického mapového čtverce, datum, počet nalezených exemplářů (případně ve formě počet samců/ počet samic), u některých nálezů je uveden bližší údaj o biotopu způsobu sběru. Kdo materiál sbíral je uvedeno jen pokud se tento údaj liší od posledního, který udává ve zkratce sbírku, kde je nález uložen. Všechny exempláře determinoval nebo revidoval autor.

Při revizi doposud přibližně padesáti sbírek našich muzeí a entomologů jsem zjistil pouze několik ojedinělých nálezů z Českolipska. Ve faunistických pracích, týkajících se také čeledi *Latridiidae*, byl uveden pouze jeden (Míka 1995). Z naprosté většiny se proto tato práce opírá o výsledky determinace sbírky Okresního vlastivědného muzea v České Lipě, doplněných údaji ze sběrů autora.

Zkratky sbírek, ve kterých je materiál uložen: MČL - Okresní vlastiv. muzeum, Česká Lípa, MHK - Krajské muzeum východních Čech, Hradec Králové, coll. Volák, NMP - Národní muzeum, Praha, JH - J.Horák, Praha, PM - P.Míka, Praha, ZŠ - ing. Z.Švec, Praha.

Přehled zjištěných druhů

Latridius minutus (Linnaeus, 1767).

Stvolínky (5352), 21.6.1995, 1 ex., prosev shnilého sena v bor. lese, PM; Hradčany (5354), 5.11.1994, 1/1, prosev listí a trouch. pařezů, PM; Stráž pod Ralskem ok., Mešný (5354), 23.9.1973, -/1, M.Honců, MČL; Dřevčice (5452), 8.5.1988, 4 ex., plesnivé seno u potoka, PM; Dubá (5453), 8.5.1988, -/1, plesnivý hnůj v opuštěné králíkárně, PM; Žďár (5454), 5.11.1994, -/1, v pavučině v boudě autobus. zast., PM.

Latridius anthracinus Mannerheim, 1844.

Česká Lípa (5353), 7.2.1964, 1 ex., M.Honců, MČL; Pec (5454), 5.11.1994, 1/1, prosev listí a trouch. pařezů, PM.

Latridius hirtus Gyllenhal, 1827.

Bezděz (5454), 24.7.1992, 1 ex., 18.7.1993, 4 ex., na hlenkách *Lycogale epidendrum* (L.), ZŠ.

Enicmus transversus (Olivier, 1790).

Prácheň ok., Panská skála (5252), 10.7.1991, 1 ex., smýk. podvečer louky, keře, PM; Bukovany (5253), 12.7.1992, 1 ex., bor. les, smýk. trávy, keře, PM; Stvolínky (5352), 21.6.1995, 1 ex., bor. lesy, smýk. křovin, PM; Zahrádky (5353), 5.5.1990, 2 ex., 26.5.1990, 7 ex., 10.6.1990, 1 ex., 24.4.1991, 1 ex., M.Honců, MČL; Noviny pod Ralskem (5354), 13.7.1973, 1 ex., 11.8.1973, 2 ex., M.Honců, MČL; Stráž p. Ralskem ok., Lipka (5354), 11.8.1973, 1 ex., 13.8.1973, 1 ex., M. Honců, MČL; Doksy (5453), 2.5.1987, 1/-, bor. les, smýk. keře, borůvčí, PM; Dubá (5453), 8.5.1988, 1/1, okraj stohu prosev, PM; Břehyně (5454), 9.8.1965, 1 ex., M. Honců, MČL; Pec (5454), 5.11.1994, 1 ex., prosev kůra pařezů a listí, PM.

Enicmus histrio Joy et Tomlín, 1910.

Bukovany (5253), 12.7.1992, 1 ex., smýk. borový les, keře, trávy, břízky, 7 ex., prosev plesnivé seno na zahradě, PM; Stvolínky (5352), 21.6.1995, 2 ex., prosev shnilého sena v bor. lese, PM; Domašice (5452), 24.6.1996, 1 ex., okraj lesa, prosev starého sena a listí, PM.

Enicmus rugosus (Herbst, 1793).

Dubá (5453), 27.5.1986, 1 ex., u potoka na choroši *Fomes fomentarius* (L.), PM; Břehyně (5454), 15.8.1965, 1 ex., M.Honců, MČL; Bezděz (5454), 24.7.1992, 5 ex., na hlence *Lycogale epidendrum* (L.), ZŠ.

Stephostethus lardarius (De Geer, 1775).

Žandov (5252), 18.11.1979, -/2, V.Vysoký, MČL; Hamr ok., Útěchovický Špičák (5255), 12.8.1973, 1/-, M. Honců, MČL; Stvolinky (5352), 11.5.1974, 1/-, K. Mikvas, MČL; Novozámecký ryb., okoli (5353), 30.5.1964, -/1, J. Novotný, MČL; Česká Lípa (5353), 20.8.1965, -/1, M. Honců, MČL; Tachovský vrch (5453), 7.1972, -/1, K. Mikvas, MČL; Dubá (5453), 26.5.1986, -/2, smýk. vegetace okolo potoka, 1.5.1987, -/1, bor. les, prosev tlející kmeny, mech, PM; Břehyně (5454), 28.5.1975, -/1, K. Mikvas, MČL, 2.5.1987, -/1, bor. les, prosev kůra, trouch pařežů, PM.

Stephostethus rybinskii (Reitter, 1894).

Česká Lípa (5353), 22.2.1964, 11 ex., prosev náplavu, M. Honců, MČL.

Stephostethus angusticollis (Gyllenhal, 1827).

Bukovany (5253), 12.7.1992, 1 ex., plesnivé seno na zahradě, 2 ex., bor. les u rybníka, smýkání vegetace, PM; Brniště okolí, Tlustec (5254), 30.8.1973, 1 ex., M. Honců, MČL; Hamerský rybník ok. (5255), 26.7.1973, 2 ex., M. Honců, MČL; Dolanský ryb., okolí (5352), 21.6.1995, 1 ex., prosev rostl. zbytků na břehu, PM; Zahradky (5353), 24.4.1991, 1 ex., M. Honců, MČL; Dubá (5453), 27.5.1986, 1 ex., smrk. les, plevy, sláma pod krmelcem, PM.

Thes bergrothi (Reitter, 1880).

Česká Lípa (5353), 6.11.1963, 2 ex., M. Honců, MČL; Dubá (5453), 3.12.1995, 1 ex., prosev seno, prach, zbytky krmení v opuštěném kurníku, PM.

Aridius nodifer (Westwood, 1839).

Žandov (5252), 8.8.1975, 2 ex., V. Vysoký, MČL; Bukovany (5253), 12.7.1992, 1 ex., prosev plesnivého sena na zahradě, PM; Hamr (5255), 3.10.1971, 1 ex., 12.8.1972, 4 ex., M. Honců, MČL; Zahradky (5353), 26.5.1990, 1 ex., M. Honců, MČL; Ralsko (5354), 12.8.1972, 2 ex., 25.8.1973, 1 ex., 22.9.1973, 1 ex., M. Honců, MČL; Dubá (5453), 27.5.1986, 3 ex., smrk. les, prosev pod krmelcem, sláma, plevy, PM; Břehyně (5454), 2.5.1987, 1 ex., kůra a trouch bor. pařežů, PM; Pec (5454), 5.11.1994, 1 ex., prosev trouch a kůra pařežů, listí, PM.

Dienerella elongata (Curtis, 1830).

Česká Lípa (5353), 18.10.1963, 6 ex., na plesnivých papírech v muzeu, M. Honců, MČL; Hradčany ok. (5354), 5.11.1994, 2 ex., prosev trouchu a kůry starých pařežů, PM; Dubá (5453), 27.5.1986, 8 ex.,

smrkový les, prosev pod krmelcem, sláma, plesnivé plevy, PM; Pec (5454), 5.11.1994, 1 ex., trouch pařezů, suché listí, PM.

Dienerella filiformis (Gyllenhal, 1827).

Česká Lípa (5353), 18.10.1963, 4 ex., staré, plesnivé papíry v muzeu, M. Honců, MČL.

Corticaria umbilicata (Beck, 1817).

Stráž pod Ralskem ok., Lipka (5354), 31.5.1973, 1 ex., 11.8.1973, 5 ex., M. Honců, MČL.

Corticaria pineti Lohse, 1959.

Chřibská (5152), 20.8.1977, 1/1, pod krmelcem, J. Strejček, PM. Nález uveden v Mika P., 1995: Klapalekiana, 31: 147-149, jako nový druh pro Českou republiku

Corticaria fulva (Comolli, 1837).

Česká Lípa (5353), 18.10.1963, 2/-, na starých papírech v muzeu, M. Honců, MČL; Doksy (5453), bez data, 1/-, Šípek, NMP.

Corticaria longicornis (Herbst, 1793).

Hamr okolí, Jedlový ryb. (5255), 1.7.1970, 1 ex., M. Honců, MČL; Noviny pod Ralskem (5354), 26.8.1973, 1 ex., M. Honců, MČL; Lipka (5354), 31.5.1973, 3 ex., 24.6.1973, 1 ex., 30.8.1973, 1 ex., 11.9.1973, 1 ex., M. Honců, MČL.

Corticaria impressa (Olivier, 1790).

Lipka (5354), 1.7.1974, -/1, M. Honců, MČL.

Corticaria polypori Sahlberg, 1900.

Mimoň (5354), 7.1949, 1/-, MHK.

Corticaria abietorum Motschulsky, 1867.

Bezděz (5454), 24.7.1992, 2/1, na hlence *Lycogale epidendrum* (L.), ZŠ.

Corticaria linearis (Paykull, 1798).

Hradčany (5354), 5.11.1994, -/1, prosev kůry starých pařezů a tlejícího listí okolo nich, PM.

Corticaria longicollis (Zetterstedt, 1838).

Hradčany (5354), 5.11.1994, 3/2, prosev staré pařezy, kůra, tlející listí, PM; Domašice (5452), 24.6.1996, 1/-, okraj lesa, prosev staré seno a listí, PM; Pec (5454), 5.11.1994, 2/-, prosev staré listí a trouch pařezů, PM, Chřibská - Na potokách (5152), 3.10.1968, 1 ex., u *Formica rufa* L., JH.

Corticaria elongata (Gyllenhal, 1827).

Bukovany (5253), 12.7.1992, 1 ex., prosev plesnivého sena na zahradě u rybníka, PM; Stvolínky (5352), 21.6.1995, 1 ex., bor. les,

prosev shnilého sena, PM; Doksy (5453), 13.10.1990, 1 ex., prosev vřesu, J. Strejček, PM.

Corticaria serrata (Paykull, 1798).

Hradčany (5354), 5.11.1994, -/1, prosev trouchu pařežů a listí, PM; Dubá (5453), 8.5.1988, 1 ex., okraj stohu, PM; Bezděz (5454), 24.7.1979, 1 ex., J. Strejček, PM.

Corticaria gibbosa (Herbst, 1793).

Prácheň ok., Panská skála (5252), 10.7.1991, 1/-, smýkání podvečer, keře, louky, PM; Bukovany (5253), 12.7.1992, 1 ex., borový les, smýk. keřů, trávy, PM; Stvolínky (5352), 21.6.1995, 2/-, bor. les, smýkání křovin, PM; Rybnov okolí, 1 km SV (5353), 21.6.1995, -/1, smýk. křovin za vsí, PM; Hradčany (5354), 5.11.1994, 1 ex., prosev tlejícího listí, PM; Lipka (5354), 31.5.1973, -/1, 13.10.1973, 1/-, M. Honců, MČL; Dřevčice (5452), 8.5.1988, 1/-, prosev shnilé slámy a plev u pole, PM; Dubá (5453), 26.5.1986, -/1, smýk. vpozdvečer na lukách, okolíky, 1.5.1987, 1/-, prosev kůry a mechu v bor. lese, 8.5.1988, -/1, okraj stohu, PM; Břehyně (5454), 2.5.1987, 1/-, smýk. keřů v borovém lese, PM.

Corticarina fuscula (Gyllenhal, 1827).

Bukovany (5253), 12.7.1992, 1 ex., prosev plesnivého sena na zahradě, PM; Lipka (5354), 31.5.1973, 1 ex., M. Honců, MČL; Mimoň (5354), 25.8.1973, 1 ex., M. Honců, MČL; Dubá (5453), 8.5.1988, 1/-, okraj stohu, PM.

Corticarina lambiana (Sharp, 1910).

Pec (5454), 5.11.1994, -/1, prosev trouchu pařežů a tlejícího listí, PM.

Melanophthalma maura Motschulsky, 1866.

Stvolínky (5352), 21.6.1995, 1 ex., smýk. travin a keřů v borovém lese, PM.

Melanophthalma taurica (Mannerheim, 1844).

Dubá (5453), 4.11.1996, 1/-, prosev staré trávy a listí u potoka, PM.

Závěr

Ze 65 druhů, známých z území České republiky, bylo na Českolipsku a Lužických horách zjištěno 29. V práci jsou uvedeny údaje o zpracovaném materiálu celkem 193 exemplářů. Faunisticky nejvýznamnější je nález *Corticaria pineti* Lohse, zajímavé jsou nálezy

Stephostethus rybinskii Reitt., *Melanophthalma taurica* (Mannh.), či méně běžných druhů *Corticaria polypori* Sahlb. a *C. linearis* (Payk.). Z ekologického hlediska pak jsou důležité údaje o druzích nalezených na hlenkách *Lycogale epidendrum* (L.) - *Latridius hirtus* Gyllh., *Enicmus rugosus* (Hbst.) a *Corticaria abietorum* Motsch., *E. rugosus* (Hbst.) na choroši *Fomes fomentarius* (L.) a *Corticaria longicollis* (Zett.) u mravenců *Formica rufa* L. Z běžnějších druhů čeledi *Latridiidae* nebyly dosud na zkoumaném území nalezeny *Cartodere constricta* (Gyllh.), *Dienerella filum* (Aubé), či *Corticaria pubescens* (Gyllh.), o které bude v budoucnu fauna Českolipska jistě obohacena.

LITERATURA

- BENICK L., 1952: Pilzkäfer und Käferpilze. Acta zoologica fennica, 70: 1-250.
- HINTON H. E., 1941: The Lathridiidae of economic importance. Bulletin of Entomological Research, 32, Part 3: 191-247.
- JELÍNEK J., 1993: *Latridiidae*. Fol. Heyrovskiana, Suppl. 1: 106-107.
- MÍKA P., 1995: Faunistic records from the Czech republik 33. Klapalekiana, 31: 147-149.
- MÍKA P., PRŮDEK P., 1996: *Coleoptera: Cucujoidea 5: Corylophidae, Merophysidae and Latridiidae*. Folia Fac. Sci. Nat. Univ. Masarykianae Brunensis, Biologia 94: 515-519.
- RÜCKER W. H., 1994: Über die Zucht von Latridiiden (*Col., Latridiidae*). Mitteilungen Arbeits. Rhein. Koleopterologen, Bonn, 4 (2): 59-63.

RESUMÉ

Die Käfer der Familie Latridiidae aus dem Gebiet um Böhmisches Leipa und des Lausitzer Gebirges

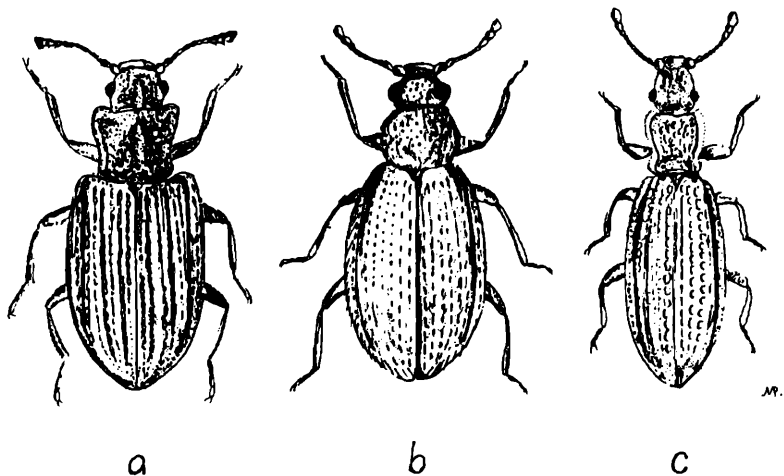
Pavel Míka

In dieser Arbeit habe ich versucht die Käfer der Familie Latridiidae vorzustellen und einige Erkenntnisse und Bemerkungen über ihre Lebensweise, Bionomie, die Methoden zu ihrer Sammlung, Vermehrung und Aufzucht anzuführen. Im zweiten Teil, einer Übersicht der bestimmten Arten, führe ich alle Funde der Käfer der Familie *Latridiidae* aus dem untersuchten Gebiete um Böhmisches Leipa und dem Lausitzer Gebirge an. Das Material von insgesamt 193 Exemplaren stammt aus den Sammlungen unserer Entomologen und unserer Museen, überwiegend aus den Sammlungen der Kreismuseums in Böhmisches Leipa. In der tschechischen Republik sind 65 Arten der Familie *Latridiidae* bekannt. Auf dem untersuchten Gebiete wurden bis jetzt 29 Arten gefunden. Vom Standpunkt der Faunistik und der Ökologie gehören die Funde von *Stephostethus rybinskii* Reitt., *Corticaria pineti* Lohse, *Corticaria polypori* Sahlb., *C. linearis* (Payk.), *C. abietorum* Motsch. und *Melanophthalma taurica* (Mannh.) zu den interessantesten. Mit Rücksicht auf den bescheidenen Umfang des untersuchten und verarbeiteten Materials ist anzunehmen, dass die Anzahl der im Gebiet um Böhmisches Leipa und des Lausitzer Gebirges vorkommenden Arten bestimmt grösser ist.

The Beetles of the Family Latridiidae from the Region of Česká Lípa and the Lužické hory-range.

Pavel Míka

In this paper an attempt had been made to present the beetles of the family Latridiidae and to give a survey of their way of life, their bionomy, and of the methods used in their collection, reproduction and breeding. In the second part under the title "Summary of the Determined Species" all finds of beetles of the family Latridiidae from the studied region, the environment of Česká Lípa and the Lužické hory (Lusatian hills) are registered. The studied material, consisting of 193 pieces, originates from the collections of local entomologists and of the District Museum of Nature and Local History at Česká Lípa. In the Czech Republic the occurrence of 65 species of the family *Latridiidae* is known. With regard to faunistics and oecology among the most interesting finds belong *Stephostethus rybinskii* Reitt., *Corticaria pineti* Lohse, *Corticaria polypori* Sahlb., *C. linearis* (Payk.), *C. abietorum* Motsch., and *Melanophthalma taurica* (Mannh.). The rather small number of individuals studied, however, allows the conclusion that the actual number of species living in the surroundings of Česká Lípa and the Lusatian Hills will be greater.

Dva naše nejběžnější druhy z čeledi *Latridiidae*:

a) *Latridius minutus* (Linnaeus, 1767)

b) *Corticicara gibbosa* (Herbst, 1793);

c) *Dienerella elongata* (Curtis, 1830), kterou najdeme často v lesích pod krmelci.

ORCHIDEJOVÉ LOUKY V LUŽICKÝCH HORÁCH

Marta Plánská

Louky s orchidejemi, a to především s prstnatci, sice najdeme v Lužických horách od Šluknovského výběžku až po jejich nejvyšší výspy, ale nejbohatší lokality jsou vždy vázány na mokré louky s dostatkem spodní vody. Podnebí oblasti je výrazně oceánské, nejvyšší srážky jsou na západním okraji pohoří a k východu zase slábnou (CULEK ed. et al. 1996). Směrem na východ Lužických hor klesá i četnost výskytu orchidejových luk. Pravděpodobně nejvyšší procento lokalit je soustředěno ve Šluknovském výběžku. Zde můžeme najít nejenom orchidejové louky, ale i podmáčené palouky v lesích především s prstnatcem listenatým. Ve Šluknovském výběžku, zejména v katastru obcí Chřibská a Rybniště, se zachovaly jedny z nejbohatších nalezišť v Lužických horách. Například poblíž silnice na Doubici v Dolní Chřibské je dle odhadu na zhruba hektarovém pozemku kolem 2 500 exemplářů prstnatce májového (*Dactylorhiza majalis*).

Další zajímavá lokalita se nalézá blízko Nového Boru nedaleko frekventované silnice na Děčín. V hojném množství spolu s prstnatcem májovým (*Dactylorhiza majalis*) a prstnatcem listenatým (*Dactylorhiza longebracteata*) zde roste i všivec mokřadní (*Pedicularis sylvatica*).

Obě jmenované lokality jsou zařazeny do první zóny a zřejmě budou vyhlášeny jako přechodně chráněné plochy.

Orchidejové louky najdeme i na dalších místech Lužických hor, ale populace orchidejí jsou slabé (hlavně prstnatce májového), jejich počty se pohybují od několika jedinců po desítky kusů. Nikdy to již nejsou tisíce exemplářů jako např. v katastru Chřibské. Menší lokality se najdou v okolí Svoru a Cvikova, Trávníku, Naděje, Kunratic u Cvikova, Krompachu, Horní a Dolní Světlé, Mařenic nebo Kněžic.

Nejvýhodněji položená lokalita vstavačovitých je evidována u Horního Sedla v libereckém okrese (výskyt vemeníku dvoulistého).

Další lokality se zástupci této čeledi byly nalezeny již mimo hranice CHKO, například u vypuštěného rybníka v Krásné Lípě nebo u rybníka Světlík. V Dolním Podluží jsou dvě mikrolokality vstavače mužského (*Orchis mascula*), HONCŮ (1995).

Do současnosti se zachovaly jen fragmenty původních rozsáhlejších lokalit druhově pestrých luk. Zejména v posledních čtyřiceti letech louky utrpěly velkoplošnými melioracemi, rozoráváním, ale i tím, že byly ponechány ladem.

Podle JONGEPIEROVÉ (1995) je „...přeměna intenzívně obhospodařovaných travních porostů na druhově pestré jednosečné nebo dvousečné louky v současné době v souvislosti s útlumovým programem zemědělství a tvorbou ÚSES naléhavým problémem.“

Na jedné straně jsou tedy druhově pestré louky ohroženy intenzívním obhospodařováním, na straně druhé nečinností člověka. V pohraničních oblastech severních Čech zvláště v posledních šesti letech vzrůstal počet pozemků ležících ladem.

Louky jsou ekosystémy vytvořené člověkem a jím vlastně udržované v blokováném sukcesním stadiu. Podle Pivničkové (PIVNIČKOVÁ 1996) se jedná o tzv. antropogenní klimax. Jako příklad společenstva, které vyžaduje každoroční hospodářské zásahy, především kosení, uvádí Pivničková „vstavačovou louku“. Extensivně obhospodařované louky se stávají i útočištěm různých druhů živočichů. Jak uvádí ZÁRUBA (1995), „...tradičně obhospodařované louky jsou, pokud se druhově pestrosti hmyzu týče, z člověkem vytvořených ekosystémů jedny z nejzajímavějších.“

Vlivem změny hospodaření, především nekosením travních porostů, dochází k dokončení sukcesní řady. Louky nejprve zarůstají druhově méně hodnotnými porosty s převahou nitrofilních a rudérálních druhů, např. v Lužických horách se objevují celé porosty šťovíku tupolistého (*Rumex obtusifolius*). Následuje postupná sukcese náletovými dřevinami, dochází k návratu k lesním formacím. V případě nekosených orchidejových luk byla v Lužických horách pozorována přeměna v olšiny. Jak se zmiňují GUTH et al. (1995): „Hlavním pozorovaným procesem je zarůstání opuštěných polí, luk a pastvin náletovými dřevinami. Postupuje od okrajů lesa a linií dřevin podél cest a na bývalých mezích“. V některých případech dochází na nekosených loukách ke vzniku rákosin.

Na ubývání jednotlivých druhů vstavačovitých se v současnosti zřejmě podílejí i jiné faktory než výše uvedené vlivy zemědělského hospodaření. Ještě Hans Marschner v „Květeně Šluknovského výběžku“ (MARSCHNER 1982, 1983), uvádí prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*) jako druh dosti hojný až hojný a prstnatec plamatý (*Dactylorhiza maculata*) jako dosti hojný v celém území a místně dosud velmi hojný, např. okolo Chřibské.

Kromě Marschnerovy „Květeny“, která však mapuje stav pouze do r. 1969, další prací, zabývající se výskytem vstavačovitých v Lužických horách, je článek HANUŠE a HANDRIJE HÄRTELOVÝCH (1992): „Vstavačovitě louky u Chřibské“, který vyšel ve sborníku Severočeskou přírodou. Několik zmínek o výskytu orchidejí v Lužických horách lze najít i ve výsledcích floristického kurzu, (KUBÁT et TUMA 1988).

ŠKAPEC et al. (1994) uvádějí: „S narůstajícím zhoršováním stavu životního prostředí v 60. - 70. letech byla i státní ochrana přírody nucena přistoupit k managementu chráněných částí přírody.“

S managementem orchidejových luk Správa CHKO Lužické hory poprvé započala v roce 1994. Jedná se o finančně náročnou záležitost, a tak mohly být pokoseny pouze některé orchidejové louky. Seno bylo odstraněno, byl likvidován nálet. Vesměs se jednalo o louky velmi zanedbané ale s dobrou perspektivou návratu k loukám druhově pestrým. Tato prognóza se potvrdila v následujících letech, neboť počet prstnaticů se každým rokem zvyšoval. Podle Petříčka: „Navazující a velmi důležitou aktivitou je sledování vývoje území po provedeném zásahu, PETŘÍČEK (1992). Odbornými podklady pro sestavování a aktualizaci plánů managementu jsou zejména inventarizační průzkumy a dále veškeré dostupné materiály získané vědeckými výzkumy, expertizami, kontrolami apod.“

Na vybraných loukách, na nichž se provádí management, jsou sledovány populace prstnaticů májového a listenatého, hlavně počty jedinců. V PR Marschnerova louka byl navíc proveden botanický inventarizační průzkum. Na základě již získaných praktických zkušeností a výše uvedených podkladů bude upřesněn plán péče o PR Marschnerova louka v tom smyslu, že celá rezervace bude rozčleněna na úseky podle cenóz a v nich se bude odlišně hospodařit. Koncem léta bude provedena mozaiková seč, (PLÁNSKÁ 1997, in pres).

Jak uvádí PRACH (1995) ve svém článku, je nejlepším způsobem obnovy luk opětovné zavedení pravidelné seče. I když se tento člán-

nek týká aluviálních luk, lze tento závěr aplikovat i na obnovu orchidejových luk v Lužických horách.

V poslední době se stále více diskutuje o obnově druhové pestrosti luk výsevem semen z pěstování. Podle BRADNY et NIKO-DÉMOVÉ (1995) vyvolává uplatnění a použití osiva planých druhů rostlin v krajině střet názorů odborníků na tento problém. Do budoucna je snad i tento přístup jedním z řešení znovuoobnovení druhové pestrosti luk. V současnosti se získáváním semen planých druhů rostlin zabývá sdružení *Planta naturalis* z Markvartic u Sobotky.

Praktické zkušenosti, získané při obnově a managementu orchidejových luk v Lužických horách, lze již shrnout do určitého závěru. Pravidlem číslo jedna je pravidelnost zásahů. Bylo zjištěno, že na dynamiku populací vstavačovitých má pozitivní vliv kosení jedenkrát ročně v pozdějším termínu. Koncem léta jsou již odkvetlé i ty druhy orchidejí, vykvétající např. v půli července; mají vyvinuty plody a semena. Méně příznivý a někdy až negativní dopad má kosení porostů několikrát ročně. Dochází tím k zeslabení populací orchidejí a někdy i k jejich vymizení, ústní sdělení FRIML (1994).

Dle DUŠKA (1995) jsou ideální pro přežívání a rozvoj orchidejí jednosečné, později sklizené, nehnojené louky.

Biotechnické zásahy prováděné na orchidejových loukách v Lužických horách jsou součástí širšího programu s názvem „Rozšíření vstavačovitých v Lužických horách a vliv biotechnických zásahů na jejich populační dynamiku ve vybraných lokalitách“.

Cílem ochrany přírody je co nejvyšší druhová pestrost společenstev s co nejvyššími počty chráněných druhů rostlin a živočichů.

Názvy rostlin v článku jsou uváděny podle publikace J. DO-STÁLA: *Nová květena ČSSR*, 1. a 2. díl, Academia, Praha, 1989.

Souhrn

Dosud zachované orchidejové louky v Lužických horách jsou zbytky druhově pestrých luk, které se v minulosti vyskytovaly běžně. Změnami způsobu hospodaření v zemědělství v posledních čtyřiceti letech byly negativně ovlivňovány i travinobylinné porosty. Po nástupu intenzivního hospodaření byly rozsáhlé plochy luk a pastvin velkoplošně meliorovány. Tím byly některé lokality s výskytem orchidejí nenávratně zničeny. Některé pozemky byly naopak opuště-

ny a postupně zarůstaly náletovými dřevinami. Docházelo k pomalému poklesu druhové diverzity těchto lokalit. Řada lučních druhů však ještě přežívala v malých populacích, např. (*Orchidaceae*), či v semenné bance. Obnovením extenzivního hospodaření v těchto biotopech, tj. odstraněním náletových dřevin a zavedením jedné seče, se ukazuje, že lze ovlivnit výskyt chráněných druhů rostlin, zejména vstavačovitých. U jednosečných porostů dochází poměrně rychle k vzrůstu počtu jedinců čeledi vstavačovitých a jak se zdá, má pozitivní vliv kosení v pozdějším termínu.

LITERATURA:

- BRADNA, B. et NIKODÉMOVÁ, Z. (1995): Obnova druhové pestrosti luk výsevem semen z pěstování. - Ochrana přírody, Praha, 50, (4): 124 - 125, 1995.
- CULEK M. (editor) a kol. (1996): Biogeografické členění České republiky. - ENIGMA, Praha, 1996.
- DOSTÁL J. (1989): Nová květena ČSSR, 1. a 2. díl, Academia, Praha.
- DUŠEK J. (1995): Domácí orchideje u švýcarských Brugg. - Živa, Praha, 1: 12 - 13, 1995.
- GUTH, J. et al. (1995): Pohled do nitra „železné opony“ - 40 let postsynantropního vývoje krajiny. - Zpr. Čes. Bot. Společ., Praha, 30, Mater. 12: 69-76, 1995.
- HÁRTEL, H. et HÁRTEL H. (1992): Vstavačové louky u Chřibské. - Severočeskou přírodou, Litoměřice, 26: 59 - 62, 1992.
- HONCŮ, M. (1995): Vstavačovité (*Orchidaceae*) Českolipska. - Bezděz, Vlastivědný sborník Českolipska, 3, 1995.
- JONGEPIEROVÁ, I. (1995): Problematika obnov druhově bohatých luk v České republice. - Ochrana přírody, Praha, 50, (6): 195 - 197, 1995.
- KUBÁT K. et TUMA E. (1988): Floristické kursy Severočeské pobočky ČSBS v Doksech a v Rumburku. - Severočes. Přír., Litoměřice, 21: 15 - 30.
- MARSCHNER, H. (1982, 1983): Květena Šluknovského výběžku 1, 2. - Sborn. Severočes. Muz. - Ser. Natur., Liberec, 12: 45 - 108, 13: 25 - 62.
- PETŘÍČEK, V. (1992): Zásady managementu v ohrožených ekosystémech. - ČÚOP, Praha, 42 p., 1992.
- PIVNIČKOVÁ, M. (1996): Učíme se hospodařit v chráněných územích. - Ochrana přírody, Praha, 51, (7): 196 - 201, 1996.
- PLÁNSKÁ, M. (1997): Přírodní rezervace Marschnerova louka. Česká Lípa, in pres.
- PRACH, K. (1995): Aluviální louky - ekologické funkce, současný stav a možnosti obnovy. - Ochrana přírody, Praha, 50, (5): 190, 1995.
- ŠKAPEC, L. et al. (1994): Geografický informační systém a management území národních parků. - Ochrana přírody, Praha, 49, (1): 14 - 19, 1994.
- ZÁRUBA, P. (1995): Vliv obhospodařování luk na druhové složení lepidopterofauny. - Ochrana přírody, Praha, 50, (9): 296 - 300, 1995.

RESUMÉ

Die Orchideenwiesen im Lausitzer Gebirge

Marta Plánská

Die bis heute erhalten gebliebenen Orchideenwiesen des Lausitzer Gebirges (Zittauer Gebirge) stellen nur noch Reste der in der Vergangenheit allgemein verbreiteten artenreichen Wiesen dar. Die in den letzten vierzig Jahren vor sich gegangenen Veränderungen der landwirtschaftlichen Bewirtschaftung haben auch die Gras- und Krautpflanzenbestände negativ beeinflusst. Nach dem Antritt der Intensivbewirtschaftung wurden die Flächen der Wiesen und Weiden in einem grossen Ausmasse melioriert. Dadurch wurden einige Lokalitäten des Vorkommens von Orchideen unwiederbringlich vernichtet. Umgekehrt sind manche Flächen verlassen worden und wurden allmählich von Anfluggehölzen überwuchert.

Dadurch kam es zu einem allmählichen Absinken der Artenvielfalt auf diesen Lokalitäten. Eine ganze Reihe der wiesenbewohnenden Arten (z.B. der Orchideen) konnte aber noch auf einigen begrenzten Flächen oder des Samenbanken in kleinen Stückzahlen überleben. Nach der Erneuerung der extensiven Bewirtschaftung dieser Biotope, d.h. der Entfernung der Anfluggehölze und der Einführung einer Mahd im Jahre zeigte es sich, dass so das Vorkommen der geschützten Arten, insbesondere der Orchideen, beeinflusst werden kann. Auf Wiesen, die einmal im Jahre gemäht werden, kommt es verhältnismässig schnell zu einem Anstieg der Zahl der Orchideen-Individuen und es scheint, dass auch ein späterer Zeitpunkt der Mahd positiv ihr Vorkommen beeinflusst.

Orchid meadows in the Lužické hory-range

Marta Plánská

The orchid meadows preserved in the Lužické hory-range at present are only small remainders of the formerly common variegated flowering meadows. By the changes in farm management which took place in the last forty years also the grassy and herbaceous vegetation were affected. After the introduction of the methods of intensive management vast areas of meadows and pastures had been drained. This resulted in the irreversible destruction of many localities with the occurrence of orchids. On the other side some lands were abandoned and gradually had been overgrown by wind-blown tree seeds. The result of these changes was a gradual decrease of the biodiversity of these localities. Several of the species which are characteristic for these meadows (*Orchidaceae*) survived only in small populations or in gene banks. The restoration of the extensive management in these biotopes, e.g. by removing the wind-blown trees and introducing one mowing a year showed already that it is possible to increase the populations of protected plant species, in particular of orchids. In areas where the grass vegetation is mowed once a year a substantial increase of the number of orchid individuals had been detected in a relatively short time and, moreover, it seems, that mowing at later dates also positively affects their occurrence.

M A T E R I Á L Y

SLUNEČNÍ DVŮR V JESTŘEBÍ

Přehled vývoje v letech 1912 - 1959

Vlastimil Had

V severovýchodní části katastru obce Jestřebí se nachází areál Ústavu sociální péče. Pozemek ústavu je obklopen jednak rozsáhlými lesy Hradčanských stěn, jednak širokými loukami. Tyto zamokřené louky, protkané zchátralou soustavou vodotečí, izolují ústav od okolního světa. Komplex, tvořený správní budovou, obytnými pavilony, hospodářským zázemím, zahradou a skleníky tak poskytuje dostatečný klid pro zdejší mentálně postižené chovanky.

Historie Slunečního dvůra se začala odvíjet od roku 1912, kdy zde uskutečnil svůj životní záměr německý pastor Otto Weitkat. Velmi podrobně a květnatě nás o této události informuje v pamětní knize obce Jestřebí kronikář Karel Langer v zápise z roku 1922 ^{1/}: „Když jdeme z Jestřebí směrem k nádraží, spatříme na úpatí Kummerského pohorí (Hradčanských stěn) dvě nově postavené budovy, jejichž bílé zdi a červené střechy se malebně vyjímají na zeleném pozadí. Je to Sluneční dvůr. Asi před deseti lety byl na tomto místě nevzhledný močál, kde nic jiného nerostlo, než kyselá tráva. Toto místo se lidově nazývalo „das Nest“ - Hnízdo. Okolí je odvodňováno potokem, tekoucím z Dokeského rybníka (Máchova jezera). Celý močál protíná několik příkopů, které mají odvádět povrchovou vodu, ovšem děje se tak bez většího úspěchu. Jen vrby a olše narušují jednotvárnost krajiny. Při zaboření rýče do země narazíme na rašelinu, která se měla v roce 1919 pro nedostatek uhlí těžit jako topivo. Když se zásobování palivy opět zlepšilo, bylo od tohoto plánu upuštěno. Toto zanedbané území se stalo náhle středem pozornosti, když v roce 1912 pojal pastor Weikat myšlenku, získat tento kousek země na základě kupní smlouvy od obce Jestřebí. A skutečně, v roce 1913 prodala obec pastorovi Otto Weikatovi z obecního pozemku

nazvaného Obecní příkop 30 ha, 15 a, 3 m² půdy za cenu 15 670 rakouských korun. V kupní smlouvě bylo uvedeno, že v případě dalšího prodeje tohoto pozemku má obec předkupní právo. Pastor, působící předtím ve Štýrsku, se rozhodl vzdát se dobrého místa, aby mohl uskutečnit svou myšlenku, kterou lze vyjádřit takto: „Existují lidé, kteří vinou špatné společnosti nebo svým založením se dostanou na scestí. Takovým lidem by se mělo pomoci práce a rozumné individuální výchovy umožnit nastoupení správné životní dráhy a dát jim tak možnost návratu do lidské společnosti“.

Pastor Weitkat zakoupil za 300 K tři železniční vagony, které nechal rozestavit do tvaru podkovy na podezdívce. Prostřední část vagonů byla opatřena střechou a tak vznikla ubytovna. Do jednotlivých oddělení vozů byly zbudovány malé pokojíky. Celý komplex dělal celkem primitivní, ale praktický dojem. Skladovací prostory, stáje a kůlny byly přistavěny dodatečně. Před obydlím byla založena zelenářská zahrádka, část luk pak byla zorána a oseta obilím, osázena bramborami, fazolemi a dalšími druhy zeleniny. Dále byly pro chov opatřeny krávy a kozy, to vše ošetřováno a obhospodařováno chovanci ústavu. Zpočátku vedl ústav osobně pastor Weitkat, ale později jej převzal nynější správce pan Rabe. Nutné náklady se dařilo hradit z darů, jakož i z příspěvků od příbuzných zdejších chovanců.

Velké výchovné dílo, které bylo započato s takovým nadšením, však bylo náhle přerváno první světovou válkou. Také pastor Weitkat musel narukovat a vše se zastavilo. Po ukončení války se darů dostávalo velice poskromnu a tak pastor Weitkat nemohl uskutečnit svůj plán na rozšíření Slunečního dvora rozsáhlou přístavbou. Když pak další nepříznivé okolnosti znemožnily i provozování ústavu, daroval roku 1920 celý ústav včetně 31 ha močálu Domu evangelické diakonie v Praze. Diakonie zřídila v září 1920 v objektech starého Slunečního dvora výchovný ústav pro chlapce ve věku 14 - 20 roků a zároveň byl povolán diakon ze sesterského domu v Moritzburgu bratr Rabe, který převzal vedení ústavu.

V průběhu roku 1921 byla uskutečněna výstavba nového ústavu, pořízeny stroje na výrobu umělých stavebních kamenů a střešních tašek. Chovanci toto sami vyráběli z písku a nějakého pojiva. Pak byli povoláni zedníci a tesaři a stavba velmi rychle postupovala. Dne 25. května 1922 byl ústav již vysvěcen. Toho dne bylo možno spatřit přicházet řady účastníků slavnosti ze všech stran, zejména z Jestřebí a z okolí, ale i z daleka. Slavnost byla zahájena společným

zpěvem před starou budovou dvora, pak následoval slavnostní projev k přítomným účastníkům, který přednesl pan správce Pavel Raabe. Po projevu presidenta dr. E. Wehrenfenniga se vydal průvod za zpěvu písně „Eine feste Burg ist unser Gott“ na cestu k novému Slunečnímu dvoru, mohutnému stavení korunovanému zvoníčkou. Zde potom osobně přednesl pan farář Oskar Sakranský z Prahy, představený spolku Evangelický diakonický dům, obsáhlý a působivý slavnostní projev. Poté hovořili četní hosté, např. pan Gürtler, starosta Jestřebí, pan Fr. Schlegel, instruktor z Ministerstva sociálních věcí, pan Muschik, okresní školní inspektor z České Lípy, pan rada dr. Heller za krajskou komisi pro ochranu dětí a podporu mládeže z Liberce, dále pan farář dr. Rieger z Nového Boru, pan Josef Wünsch, ředitel rolnické školy z České Lípy, dále senior dr. Eckhardt z Gratzu jménem zemské kulturní rady a konečně pan rektor Rühle z Moritzburgu, který předal klíče dr. E. Veitovi a ten slavnostně otevřel Sluneční dvůr. Následovala prohlídka velkých a prostorných místností ústavu, jídelny, kuchyně a umývárny, jejichž stěny byly vyzdobeny obrazy, dále strojovny a také dalších zařízení, vyvolávajících úžas návštěvníků.

V blízkém hopodářském objektu se nacházejí moderní stáje a sklady všeho druhu. Pitná voda je zaručena studní s okovem, která se nachází na dvoře, užitkovou vodu pro koupelnu a zalévání zahrady obstarává potok přitékající od Starých Splavů.

Během odpoledne se bavili chovanci různými atrakcemi a hrami. Také pan pastor Weitkat pronesl na konci slavnostního dne oduševnělou řeč, v níž se zároveň loučil nejen se svými chovanci, ale i se svým Slunečním dvorem. Jeho největší sen se mu pro budoucnost splnil, neboť krásná velká budova - pomník německé kulturní činnosti - určená pro pokrok lidstva se stala skutečností.“^{2/}

Za druhé světové války byl Ústav pro výchovu mládeže vlastnictvím německé evangelické církve augspurského vyznání, jíž byl roku 1945 Sluneční dvůr konfiskován. Rozhodnutím ministerstva zemědělství - národního pozemkového fondu č. 80540/50-II/22 byl přidělen Okresnímu národnímu výboru Česká Lípa. Dne 15.11.1949 se stalo uživatelem Slunečního dvora spotřební družstvo Bratrství. Fundus instruktus (veškerý nemovitý i movitý majetek) měl tehdy úředně stanovenou hodnotu 347 891 Kč. Avšak již 25. 1. 1951 byla sepsána smlouva mezi ONV Česká Lípa, Bratrstvím a národním podnikem Státní statky, které se podle ní staly uživatelem dvora.

Majitelem však nadále zůstával československý stát, zastoupený Okresním národním výborem Česká Lípa. V účetní evidenci pak dvůr figuroval u státního statku Zákupy. Pro účely finančního vyjádření hodnoty převodu provedl ke dni 22.12.1950 arch. Antonín Krbec, stavitel a soudní znalec z České Lípy, ohodnocení budov Slunečního dvora:

1. Správní přízemní budova s podkrovím - pořizovací cena k 1. 9. 1939 - 350 330, cena k 1. 1. 1949 - 210 200 Kčs.
2. Obytná přízemní budova s podkrovím - 149 850 : 82 420 Kčs.
3. Obytná přízemní budova se zvýšeným podkrovím - 67 200 : 33 600 Kčs.
4. Budova chlévů - 222000 - 117 680 Kčs.
5. Celodřevěná kolna - 34 485 : 13 790 Kčs.
6. Budova dílen - 146 640 : 82 120 Kčs.
7. Skladiště pohonných hmot - 2 640 : 1 350 Kčs.
8. Zahradní kolna - 19 080 : 3 820 Kčs.
9. Zahradní skleník - 7 370 : 2 120 Kčs.
10. Obytný dvojdomek - 38 750 : 29 070 Kčs.
11. Obytný dvojdomek - 34 100 : 24 550 Kčs.
12. Obytný dvojdomek - 29 450 : 21 200 Kčs.
13. Zděná studna s automatickým čerpadlem - 21 000 : 14 700 Kčs.
14. Kanalizace mimo budovu - 50 000 Kčs.

Celková hodnota budov bez pozemků činila 686 690 Kčs. Zapsaný fundus instruktus byl odhadnut na 305 689 Kčs a celková výměra pozemků činila 54,241 ha. Státní statek Zákupy, farma Sluneční dvůr, oddělení Ramš zde mělo k dispozici celkem 66,29 ha zemědělské půdy, ale obhospodařovalo pouze asi 1/3 výměry, Ostatní pozemky byly totiž silně zamokřeny. Mlýnský náhon, táhnoucí se v délce asi 3 km od Starých Splavů, byl naposledy čištěn roku 1922 a Provodínští jej stále napouštěli pro zavlažování luk. Samotný mlýn, stojící na rozhraní katastrálních území Jestřebí a Provodína, měl dávno jiný pohon než vodní a roku 1953 přestal fungovat docela. Zanesený náhon se neustále rozléval do luk a tím se stupňovalo zabahnění pozemků. Na podkladě starých melioračních map bylo požadováno zasypání náhonu s tím, že část finančních nákladů měla nést i pískovna v Provodíně, která svojí činností významně narušovala vodní režim celé oblasti. Právě pro znehodnocení pozemků se stávala činnost zákupského statku silně ztrátovou a zájem o Sluneční dvůr klesal.

13. 10.1955 byla proto provedena prohlídka celého areálu zastupci ONV Česká Lípa, KNV Liberec, státního statku Zákupy a dalších institucí a bylo konstatováno, že Sluneční dvůr je vhodný pro zřízení domova důchodců s kapacitou asi padesáti lůžek, což by si vyžádalo nákladu 800 000 Kčs na adaptaci a generální opravu budov. Prostředky měl zajistit KNV v Liberci s tím, že domov by měl fungovat od 1. 1. 1957. Zároveň byla dohodnuta výstavba nového pavilonu v letech 1956 - 1960 s dalšími 50 lůžky. Protokol dále konstatoval, že stávající farma pracuje na 9 ha zemědělské orné půdy a zbytek tvoří louky či neplodná půda. Louky by měly sloužit k získávání sena pro krmení a proto budoucí domov převezme roku 1958 od Státních lesů menší stádo dobytka.

Od října 1956 se aktivně pracovalo na vzniku domova důchodců a vedla se konkrétní jednání se Státním statkem Zákupy o rozloze přidělených pozemků. Dne 2. 11. 1956 schválila rada ONV Česká Lípa, aby byl do Slunečního dvora umístěn domov důchodců pro osoby se sníženým intelektem. To bylo dále specifikováno na schůzi rady 7. 2. 1957, kdy bylo dohodnuto, že domov bude sloužit ženám ve věku od 16 let s lehčími průběhy oligofrenie a s lehčími formami Parkinsonovy choroby. Bylo odsouhlaseno, aby do domova přišly řádové sestry a aby sem jednou měsíčně kromě praktického lékaře dojížděl i psychiatr.

Důležitou součástí příprav bylo i jednání o nemovitém majetku budoucího ústavu. Ve dnech 4. 12. 1956, 22. 1. 1957 a 4. 2. 1957 byla postupně v Praze a v Zákupích podepsána „Dohoda o převzetí majetku“ mezi Státním statkem Zákupy, odborem sociálního zabezpečení ONV Česká Lípa, Ministerstvem zemědělství a lesního hospodářství - ústřední správou státních lesů a Státním úřadem sociálního zabezpečení v Praze. Na základě „Dohody“ vrátil zákupský statek zpět vše, co převzal do užívání od ONV roku 1951 a dále převedl do správy odboru sociálního zabezpečení ONV Česká Lípa nemovitosti, které dříve nebyly ve správě ONV. Administrativní dohodou dle paragrafu 12, ods. 3 vládního nařízení č. 111/1953 Sb. o základních fondech hospodářských organizací tak vzrostla výměra pozemků Slunečního dvora z původních 54 na 92 hektarů. Důvodem, proč statek postoupil ústavu další pozemky bylo zatížení statku přebíráním mnoha jiných pozemků. Budoucí ústav měl tuto areu obhospodařovat „silami obyvatel diferencovaného domova důchodců pro osoby se sníženým intelektem, jež budou umístěny ve Slunečním

dvoře". ONV dále převzal dosavadní počet zaměstnanců dvora, jichž bylo roku 1958 asi 14 až 16, ale nepřevzal žádné pohledávky vůči těmto osobám, žádnou finanční hotovost či dluhy a závazky statku. „Dohoda“ měla nabýt účinnosti po schválení Ministerstvem zemědělství, Ministerstvem financí a Státním úřadem sociálního zabezpečení, ale správa byla převedena již k 1. 1. 1957.

Pozemek domova důchodců byl ještě zvětšen v letech 1957 až 1959. Proti budovám Slunečního dvora, za mlýnským náhonem, se nalézal cip lesa, odříznutý od ostatního lesního komplexu železniční tratí. Podle lékařů by bylo vhodné, aby součástí ústavu byl i lesík upravený na park, což by příznivě působilo na život zdejších chovanců. Ústav totiž až dosud na svých pozemcích žádný lesní porost neměl. Jednání o připojení lesíka k ústavu byla vedena s majitelem, Správou vojenských lesů ve Stráži pod Ralskem. Po provedení konkretizace parcel byla výměra lesíka s přilehlou loučkou stanovena na 3,146 ha z katastrálního území Provodína. Vojenské lesy dostaly náhradou 1,593 ha pastvin a rolí z katastrálního území Jestřebí. Ústav sice lesík převzal již k 1. 1. 1957 a nechal jej oplotit, ale výměna nabyla právní moci až k 1. 1. 1958.

Činnost ústavu byla zahájena, zatím pouze částečně, v dubnu 1957 a to podle toho, jak Okresní stavební podnik v České Lípě postupně dokončoval opravy budov, protože termín k 1. 3. 1957 se nepodařilo dodržet. Ve spolupráci s ČSD byly vybudována od nádraží ke Slunečnímu dvoru prašná cesta, později vyasfaltovaná.

Slavnostní zahájení provozu Domova důchodců Sluneční dvůr se konalo 4. 7. 1957 ve 14 hodin. Mimo jiné informovaly o této události okresní noviny Budovatel českolipské vesnice (č.35/1957). Slavnosti se zúčastnili představitelé okresu z České Lípy, z KNV Liberec, KSČ a Národní fronty. Zřízení ústavu mělo podporu nejvyšších míst. Celkem se slavnostního zahájení provozu domova důchodců Sluneční dvůr zúčastnilo na 150 hostů, zahajovací projev přednesl předseda ONV Česká Lípa Josef Lukášek.

Jeden pavilon byl upraven pro 40 lůžek po 2 - 4 v místnosti, byla zde velká jídelna, kuchyně se skladem potravin, umývárna se sprchami, inspekční pokoj sester a ošetrovna pro nemocné. O chovanky pečovaly misijní sestry. Tehdy se ještě uvažovalo o výstavbě pavilonu pro chovance mužského pohlaví, jak se o tom pro slavnosti hovořilo. Jak zdůrazňují dobové dokumenty, byl Sluneční dvůr prvním podobným ústavem - rehabilitační farmou - od roku 1948. Díky to-

mu, že chovanky měly přiměřeně pracovat, měla být farma ekonomicky soběstačná, bez státních dotací. Z toho asi hlavně pramenil optimismus všech zainteresovaných orgánů.

Ústav sociální péče pro osoby se sníženým intelektem, jak zněl oficiální název, měl roku 1957 obsazeno 27 lůžek a jeho hlavní činností bylo pěstování rané zeleniny se zachováním chodu kravína. Mělo se hospodařit na 40 ha orné půdy, chovalo se 16 krav, 12 telat, 5 koní, 1 hříbě, 60 slepic a 24 kachen. Bohužel již první rok prokázal nereálnost některých ekonomických plánů a byl ukončen finanční ztrátou 140 000 Kčs. Jedním z hlavních omylů bylo, že více jak 1/3 chovanek nebyla schopna práce v zemědělství. Proto postupně docházelo k omezování chovu zvířat ve prospěch prací zahradnických. Zahrada měla plochu 1,04 ha. Od roku 1984 jsou v ústavu umístěny mentálně postižené ženy a dívky ve věku od 15 let. Pracují na zahradě a ve sklenicích, kde pěstují květiny a zeleninu. O chovanky pečují zdravotní sestry a v práci instruktorky. V 80. letech bylo ve Slunečním dvoře umístěno přes 60 chovaneč.

POZNÁMKY

1/ Citováno podle překladu MVDr.Oty Danička ze Zákup s laskavým svolením překladatele.

2/ Kronika obce Jestřebí, s. 42 - 47.

POUŽITÉ PRAMENY

Archiv obce Jestřebí - obecní kronika 1922 - 1937, inv. č. 19, fond ve SOkA Česká Lípa.

Kronika Jestřebí, psaná kronikářem Františkem Jandlem 1969 - 1975.

Kronika obce Jestřebí, psaná kronikářem ing. J. Janouškem od roku 1990.

Kronika obce Jestřebí - Provodín, psaní kronikářem Ladislavem Bratršovským 1980 - 1990.

ONV Česká Lípa - Zemědělská rehabilitační farma pro osoby se sníženým intelektem Jestřebí - Sluneční dvůr 1950 - 1959, inv. č.1212, fond ve SOkA Česká Lípa.

Pamětní kniha Jestřebí, psaná kronikářem Vincencem Tůmou od července 1952.

KONEC DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY NA LETIŠTI V HRADČANECH

Zdeněk Rydygr

Na jaře 1945 nebyla situace pro německé ozbrojené síly nikterak příznivá. Týkalo se to všech složek, i letectva. Přiblížením východní i západní fronty k srdci německé říše se zbývající území obsazené wehrmachtem dostalo do operačního dosahu sovětského, amerického a britského letectva.

Svazky luftwafe, krvácející na frontách, byly stahovány do relativního zázemí k doplnění či přezbrojení, takže se dostaly i na letiště severovýchodních Čech. O velikonocích se v Mimoně usídlil štáb bitevní eskadry (Schlachtgeschwader, zkratka SG) č. 2 „Immelmann“ (Stab/SG 2) pod velením známého letce Hanse Ulricha Rudela, specialisty na boj s tanky a zarytého nacisty (Hitler pro něho vymyslel zvláštní vyznamenání „Rytířský kříž se zlatými dubovými ratolestmi, meči a brilianty“ a říkal mu „Můj voják č.1“). Na letišti Hradčany u Mimoně (německy Kummer am See) už byla druhá skupina (II/SG2) vyzbrojená směsicí Ju - 87G a Fw - 190F8, třetí skupina III/SG2 byla v Milovicích, přezbrojovala se na fockewulfy a měla malý počet bojeschopných letadel. Další bitevní letouny přiletěly na letiště Hvězdov, označované v německých pramenech Kummer am See - Ost. Jednalo se o první skupinu bitevní eskadry č. 77 (I/SG77) s bitevními fockewulfy. Stíhací ochranu tohoto prostoru zajišťovala 2. skupina stíhací eskadry č. 6 (II/JG6 „Horst Wessel“) se svými fockewulfy. Další rozmístění leteckých jednotek v naší oblasti přibližuje tabulka č. 1.

Uvážíme-li, že eskadra (Geschwader) měla tři nebo čtyři skupiny (Gruppe) po 36 resp. 27 letounech, jež se dělily na tři nebo čtyři letky (Staffel) s 12 nebo 9 letouny a k tomu ještě štábní letku (Stab) s pěti stroji, jednalo by se o značnou bojovou sílu. Útvary však byly neúplné po těžkých ztrátách a trpěly nedostatkem paliva.

Zvýšená činnost německých vojsk neunikla pozornosti spojenců. Na rozkaz generálního štábu SSSR byla 15. března o půlnoci shozena do prostoru Bezdězu výzvědná skupina Andreje Zváry. Sestávala se ze čtyř členů, z nichž byl brzy jeden zajat. O velikonočních svátcích se přesunuli do úkrytu poblíž hájovny Skelná Huť, necelé dva kilometry od letiště Hradčany a čtyři kilometry od letiště Hvězdov. Zdejší nadlesní Karel Krejča jim pomohl zakopat vysílačku, zásobil je potravinami a poskytl jim informace o dění na obou letištích.

Na základě vynuceného přiznání zajatého člena výsadku obklíčil na velikonoční pondělí 2. dubna místní volkssturm úkryt ostatních parašutistů. Při přestřelce byl volkssturmann Sprenger zabit a dva další zraněni, v důsledku čehož se zbylí Němci rozutekli. Nadlesní Krejča poté převedl skupinu přes silnici Kuřivody - Mimoň do poleší Strážov, kde německé oddíly nepátraly. Nadlesní Krejča byl následně vyslýchán gestapem a přímo konfrontován se zajatým parašutistou. Od okamžitého zastřelení zachránil Krejču rozhodný nesouhlas rozvědčíka na dotaz poručíka gestapa, zda jej zná. Činnost skupiny pak pokračovala, zajetí však do konce války unikl pouze poručík Zvára.^{1/}

2. dubna přistál na letišti v Hradčanech po hodině a půl trvajícím letu Hans Ulrich Rudel. Startoval z Berlína, kde se léčil po amputaci pravé nohy - následku sestřelení sovětskou protiletectkou obranou v únoru. Druhý den ukázal Rudel dětem z místní školy střelbu ze vzduchu se svou stukou Ju - 87G na tabuli rozměru 1×1 m. Po ukázce prováděl akrobacii s fockewulfem Fw - 190D - 9, který si vypůjčil od II/JG6. Ovládání brzd mu předělal technický důstojník kapitán Katschner z nožního na ruční. Při letu započal útok na letiště, jak Rudel vzpomíná ve své knize (Trotzdem, Verlag K. W. Schütz, Göttingen, 1966): „Když přistávám, všichni vojáci mi rozčileně mávají a ukazují nahoru. Dívám se vzhůru. V trhlinách ve vysoké mlze je vidět americké stíhače a stíhací bombardéry. Krouží tam mustangy a thunderbolty. Letí ve výšce šestnáctset až osmnáctset metrů nad vrstvou mlhy. Mne si nahoře nevšimli, jinak bych je také viděl. Thunderbolty mají zavěšené pumy a vypadá to, že něco hledají. To bude platit našemu letišti. Poskakují rychle, pokud se to dá tvrdit o jednohém člověku se sádrovým obvazem, k bojovému stanovišti a všichni se mají hned ukrýt. Děti posílám do sklepa, protože tam budou alespoň jisté před střepinami. Jinde ne, protože osamoceně stojící dům na našem letišti by mohl jednoho

z těch hochů určitě dráždit. Jdu do domu jako poslední, abych uklidnil děti a již padají bomby, některé těsně vedle budovy. Řinčí okenní tabulky, smetlo to polovinu střechy. Na letišti máme jenom slabou protileteckou ochranu a ta nemůže zabránit dalším pumovým útokům a k něčemu je dobrá pouze při hloubkových útocích. Mezi dětmi není naštěstí nikdo zraněn a je mi líto, že je to z nevinné letecké romantiky vytrhlo do drsné skutečnosti. Děti se brzy uklidnily a učitelka jde se svými ovečkami husím pochodem k vesnici. Kapitám Niermann září, protože doufá, že se mu podařilo celý nálet nafilmovat. Během celého toho divadla stál ve výkopu a natáčel padající pumy z letounů až po dopad a vystřikující fontány hlíny.“

Do poloviny dubna prováděly letouny z hradčanského a hvězdovského letiště útoky proti sovětským a polským vojskům v pásmu Dresden - Bischofswerda - Bautzen - Görlitz. Jako střelec létal s Rudelem kapitán Niermann, který byl válečným zpravodajem (byl navržen na rytířský kříž, pro spád událostí jej však do konce války již neobdržel). Kryl Rudelovi záda při jeho posledních šestistech bojových letech do konce války.

V té době dostal Rudel rozkaz dostavit se osobně na říšské kancléřství do Berlína. Hitler ho chtěl pověřit velením nad veškerým proudovým stíhacím letectvem. Naléhal i maršál Göring, ale po několika dnech, kdy se zhoršila situace na frontě, se Rudel vrátil ke své eskadře. 2/ 19. dubna povolalo říšské kancléřství Rudela znovu, Hitler mu opět navrhnul velení nad letectvem. Rudel odmítl a byl v jednu hodinu po půlnoci propuštěn s dodatkem, že bude ještě jednou vyzván k převzetí velení proudového letectva.

Situace na frontě byla pro Němce stále horší a horší. Rudel vzpomíná ve svých pamětech: „V Hradčanech je ubytována pouze naše druhá skupina. Štáb eskadry je ve škole v Mimoní a částečně bydlí mezi obyvatelstvem, které je z pětadevadesáti procent německé a čte nám z očí každé přání. Ježdění na letiště a zpět není jednoduché a jeden muž vždy sedí na blatníku každého vozu a pozoruje nebe. Nad námi se co chvíli řítí američtí a ruští hloubkaři a v tomto prostoru se překrývají. Jedni přilétají ze západu, druzí z východu. Pokud startujeme do akce, čekají na jedné straně Amíci a na druhé Ivani a ve vzduchu nad svou domovinou absolvujeme kozáckou uličku. Naše staré Ju - 87 mají ve srovnání se stroji nepřítelů šnečí tempo a stále vzdušné souboje nás vyčerpávají do krajnosti, když letíme nad určený cíl. Pokud zaútočíme, hemží se to tu nepřátelskými le-

touny a při zpátečním letu si opět musíme klestit cestu skrz uzávěry protivníkovy letectva. Naše flaky na letišti nám většinou musí „prošťilet“ možnost přistát.“

Z hradčanského letiště startovalo obvykle ráno čtyři nebo pět protitankových Ju - 87G spolu s deseti až patnácti fockewulfy FW - 190F s pumami, které zároveň dělaly stíhací ochranu. Byl nedostatek benzínu, proto akce více eskader byly výjimkou.

25. dubna přišel na letiště Hradčany zkomolený radiogram z říšského kancléřství, aby se Rudel dostavil do Berlína. Ten si to ověřil na štábu 6. letecké flotily, ale odtamtud mu sdělili, že se bojuje o berlínské letiště Tempelhof a situace je nejasná. Štáb 6. letecké flotily volal znovu 27. dubna v jedenáct večer, aby Rudel startoval s bombardérem He - 111 a přistál v Berlíně u Brandenburské brány. Rudel odstartoval v jednu v noci s Niermannem. Bylo to obtížné, protože letiště nebylo pro bombardér dostatečně velké, proto musela být odčerpána část benzínu. Ten pak chyběl a před úplným vyčerpáním paliva zachránilo letce letiště ve Wittstocku rozsvícením dráhy. V pět ráno se Rudel spojil s Berlínem a po delším hovoru se opět vrátil do Mimoně. ^{3/} Odtud zbylá německá letadla útočila na sovětské a polské jednotky, které obkličovaly Drážďany. Poslední akcí byl let proti sovětským tankům u Litvínova.

8. května byla podepsána bezpodmínečná kapitulace a do 24 hodin měla být výzbroj předána spojeneckým vojskům. Rudel ještě letěl do Liberce, protože neměl spojení. Zde zjistil, že je třeba letištní zařízení a budovy zlikvidovat vyhozením do vzduchu, proto se vrátil zpět. V Mimoně se u kostela zformovala kolona a všichni, kdo neodletěli k Američanům, se připravili k odjezdu přes Kladno k Plzni na demarkační čáru amerických vojsk. Když kolona vyjela na cestu z města, zaútočila na ni letadla. Naposled nechme citovat Rudela: „Stál jsem u kolony a pozoroval nakládání. Nad námi najednou něco ve výšce hučí. Padesát až šedesát ruských bombardérů. Ještě stihnu varovat a již sviští pumy. Ležím s berlemi na silnici a myslím si: Když ti hoši budou dobře mířit, budou hrozné ztráty, protože jsme na sebe tak natěsnaní. Malý koberec bomb se snesl tři sta metrů od silnice, na které jsme se seřadili, přímo doprostřed města. Chudáci obyvatelé v Mimoně!“ ^{4/} Rudel odjel na letiště, odkud brzy odstartoval do Kitzingenu u Würzburgu v Bavorsku. Letěl s Niermannem svou Ju - 87G, další stukou letěl velitel II/SG2 poručík Schwirblatt a třetí pilot se svou místní dívkou. Doprovázely je tři fockewulfy.

U Žatce byli napadeni sovětskými stíhači, ale beze ztrát jim unikli a všichni přistáli v Kitzingenu tak, aby co nejvíce poškodili letouny.

Opuštěná letiště Hradčany a Hvězdov obsadili místní revoluční dobrovolníci a po příchodu pravidelných jednotek armády nastala v historii letiště nová éra .

Tabulka č. 1

Rozmístění německých leteckých sil v severovýchodních Čechách k 15. dubnu 1945.

Jednotka	Typ letadla	Letiště
4. skupina doplňovací stíhací eskadry č. 1 (IV/EJG 1)	Bf - 109 G, K	Liberec
4. skupina doplňovací stíhací eskadry č. 1 (IV/EJG 1)	Bf - 109 G, K	Hodkovice
1. skupina stíhací eskadry č. 6 (I/JG6 „Horst Wessel“)	Fw - 190 A	Liberec Hodkovice
štábní letka bitevní eskadry, č. 2 (II/SG2 „Immelmann“)	Ju - 87 G Fw - 190 F	Hradčany
2. skupina bitevní eskadry č. 2 (II/SG2 „Immelmann“)	Fw - 190 F	Hradčany
3. skupina bitevní eskadry č. 2 (II/SG2 „Immelmann“)	přezbrojení na Fw - 190 F	Milovice
1. skupina bitevní eskadry č. 77 (I/SG 77)	Fw - 190 F	Hvězdov
10. letka protipancéřové bitevní eskadry č. 2 (10. (Pz)/SG2 „Immelmann“)	Ju - 87G	Hradčany
2. skupina stíhací eskadry č. 6 (II/JG6 „Horst Wessel“)	Fw - 190 A Fw - 190 D9	Hradčany

POZNÁMKY

1/ Je paradoxní, že byl nadlesní Krejča po válce souzen za „spolupráci s Němci“; dostal jeden měsíc vězení, pokutu 50 tisíc korun a veřejné pokárání. Udání podal lesní kontrolor Stanislav Čížek a hlavní roli hrály osobní antipatie. Bohužel takto bylo po válce odsouzeno více lidí takzvanými „vlastenci“ a to z osobních či zjištěných důvodů. (Protokol o parašutistech - Státní okresní archiv Česká Lípa, MNV Kuřivody, č.j. 2719/46 ze dne 25. srpna 1946).

2/ 16. 4. 1945 začala sovětská ofenzíva na frontě od Baltského moře k českým pohraničním horám. Jejím hlavním cílem byl Berlín a dále Labe s demarkační čarou se spojenci. Hlavní útok vedl 1. ukrajinský front. 2. polská armáda spolu s pravým křídlem 52. armády útočily na Drážďany a kryly tím pravý bok hlavního úderu. Letouny z Hradčan a Hvězdova právě zde zasahovaly proti nim na podporu tankové výsadkové divize „Hermann Göring“, 20. tankové a 17. pěší divize, které byly dislokovány jižně od Zhořelce.

3/ Je zajímavé, že měl Rudel letět do Berlína s objemným a poměrně těžko ovladatelným letounem pro přistání na malé ploše. Můžeme se dohadovat zda měla jeho mise i nějaké další poslání (evakuace nacistické generality či samotného Hitlera?), o čemž by svědčila citace tehdejšího rozhovoru s plukovníkem von Belowem z rána 28. dubna z Rudelových pamětí: „... von Below mne nechává na okamžik čekat, že se poptá. Vrací se k aparátu a říká: „Vůdce se již rozhodnul, chce bezpodmínečně zůstat v Berlíně a protože to zde vypadá kriticky, tak hlavní město neopustí. Zdůvodňuje to tím, že by si bojující vojska v Berlíně řekla, že se on sám Berlína vzdal a vyvozovali by z toho že je jakýkoliv odpor zbytečný. Proto vůdce zůstane v Berlíně. Nemáte sem už letět, nýbrž se obratem vrátit do Sudet, abyste se svými svazky podporoval Schörnerovu armádu, která má nyní rovněž podniknout výpad směrem na Berlín.“

4/ Při náletu byl poškozen most přes Ploučnici, 52 obytných domů, kino, hotel Beseda a silnice. Ve všech poválečných pracích se uvádí, že nálet provedli němečtí letci na ústupu z Hradčan „snad aby zastavili ústup vlastních vojsk“.

LITERATURA

Bílý , Miroslav a kol: Focke - Wulf Fw 190A, Praha

Bílý , Miroslav a kol: Junkers Ju - 87 Stuka, Praha 1992.

Jakl, Tomáš: 2. polská armáda v Lužici a Čechách 1945. Historie a plastikové modelářství, 6, 1996, č. 5, s. 29 - 32, č. 6, s. 27 - 29

Janda , Aleš - Poruba, Tomáš: Focke - Wulf Fw 190D a Ta 152,

Janda, Aleš - Poruba, Tomáš: Focke - Wulf Fw 190 F, G,

Poruba , Tomáš a kol.: Messerschmitt Bf 109G a K, Praha 1992.

Rudel, Hans - Ulrich: Navzdory. Brno, 1995.

DROBNOSTI

STALIN V PEKLE

Miloslav Sovadina

Vlevo od přístupové cesty do údolí Peklo od Sosnové, několik desítek metrů za objektem vodárny, je ve stěně opuštěného pískovcového lomu dobře patrný reliéf mužského obličeje z profilu. Muž má vysoké čelo s bohatou kšticí vlasů a hlavně mohutný knír pod nosem (obr. č. 1). O identifikaci zobrazeného muže nelze pochybovat, svými rysy neomylně připomíná Josefa Vissarionoviče Stalina (obr. č. 2). Jako Stalinův portrét je reliéf znám jak široké veřejnosti z Československa, tak náhodným návštěvníkům Pekla.

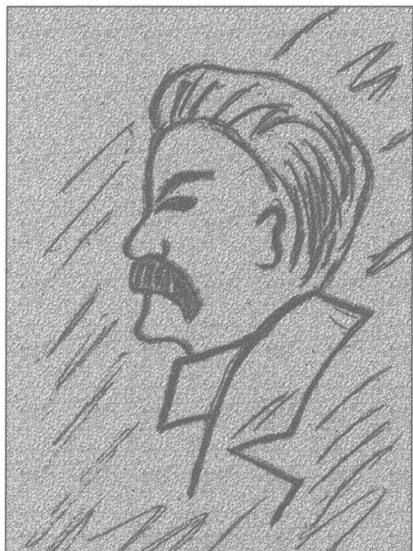
Kdo a kdy vytesal do skály v Pekle právě portrét Stalina, nebylo známo. O to více prostoru tedy měly fámy a legendy, tím spíše, že sám Stalin byl osobou obávanou a tajuplnou, obestřenou různými pověstmi. Výskyt jeho portrétu v přírodě českého pohraničí byl tedy dobrou živnou půdou pro různé dohady. Jedna z vytvořených legend praví, že Stalinův portrét vytesali v krušných dobách 30. let němečtí antifašisté (nebo přímo komunisté) henleinovcům navzdory. Podle jiné pověsti vznikl reliéf naopak až po druhé světové válce, kdy jej vytesal některý z Čechů, kteří přišli osídlit pohraničí, aby tak vyjádřil Stalinovi a vůbec Sovětskému svazu vděk za osvobození z německého područí. Obě uvedené varianty pověsti žily vedle sebe a čas od času byly využity i oficiální komunistickou propagandou jako doklad pokrokových tradic a internacionalismu. Nutno říci, že obě legendy byly docela pravděpodobné a věrohodné, zvláště když nebylo pochyb o totožnosti zobrazené osoby - Stalina poznal každý.

K objasnění původu „Staliova“ reliéfu došlo zcela nečekaně a náhodou. Roku 1994 poslal panu Kurtu Mildnerovi z České Lípy dopis Erich Hackel, starý českolipský rodák, žijící nyní v Kanadě. Erich Hackel bydlel v období 1. republiky v Dubici. Ve svém dopise vzpomíná na život v obci a mimo jiné také píše, že tesal do skal v okolí

Dubice. Při cestě do Pekla vytesal Erich Hackel reliéf německého filosofa Friedricha Nietscheho (1844 - 1900). Jak je patrné z přípojeného obrázku i Friedrich Nietzsche měl vysoké čelo a mohutný knír a jeho podobnost se Stalinem je mimo jakoukoli pochybnost (obr. č.3). Reliéf v Pekle tedy nezobrazuje J.V. Stalina, nýbrž Friedricha Nietscheho!

Erichu Hackelovi bude asi možno připsat také autorství reliéfu hudebního skladatele Richarda Wagnera (1813 - 1883), který se nachází asi o 100 metrů zpět, v lese na skalní stěně poblíž pěšiny, jdoucí od vodárny k hrobu obětí pochodu smrti. Mladý Erich Hackel zdobil les poblíž svého bydliště reliéfy významných německých osobností podobně, jako kdysi tesal Václav Levý svá díla do pískovcových skal u Liběchova.

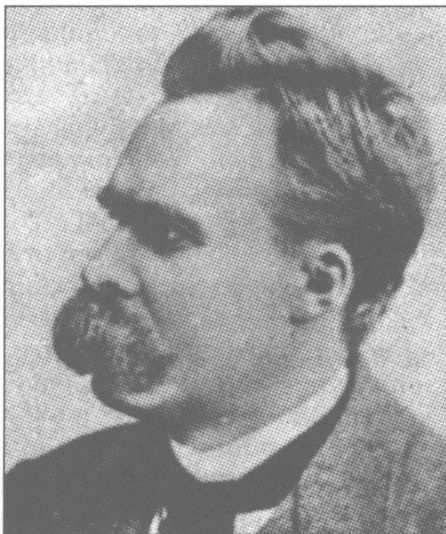
Poznámka: Děkuji panu Kurtu Mildnerovi za upozornění a za zapůjčení dopisu.

1

2

3

1. Reliéf při cestě do Pekla

2. Podobizna Josefa Vissarionoviče Stalina

3. Podobizna Friedricha Nietscheho

SKALNÍ BRÁNA

Petr Hauránek

V údolí Hamerského potoka je mnoho pozoruhodných míst. Sám potok teče několikrát přes peřeje, jednou na pískovcovém prahu, podruhé na vulkanické žíle, která zkřížila cestu vodě. V zimě se tvoří na pískovcových výchozech mohutné ledopády a ani lidská díla nepostrádají romantiku. Nejznámější je údolní přehrada Naděje z třicátých let tohoto století a scenerii dokreslují v pískovcích vytesané náhony, ať již sloužily pro hamr nebo jiné provozy.

Údolí Hamerského potoka je založeno tektonicky, takže potok teče vlastně po „zlomech“, které protínají pískovce svrchní křídly lužické faciální oblasti české křídové pánve. Potok do soutoku se Svitávkou v Mařeničkách protéká kvádrovými pískovci různého stáří. Jsou zde zastoupeny pískovce březenského souvrství (coniak) a teplického souvrství (svrchní turon), nejlépe odkryté jsou však pískovce jizerského souvrství (střední turon).

Nejvýznamnějším geomorfologickým jevem v posledně zmíněných pískovcích je bezpochyby skalní brána. Poprvé na ni upozornil pracovníky Správy CHKO Lužické hory aktivista ochrany přírody a tramp M. B. Eliáš již před dvaceti lety. Skalní brána má rozpětí téměř 10 metrů při výšce 2 - 3 metry, oblouk má nepravidelný průřez (šíře v půdorysu 0,5 - 2,5 metru, výška v nejslabším místě 1,4 metru). Tvar brány je určen prvky místní drobné tektoniky, především puklinami sudetského směru se sklonem 45 - 70°.

Hornina je hrubozrnný, místy středozrnný, prachovitý pískovec světle šedožluté barvy. Zvrstvení je konturováno šterčíkem, který místy tvoří samostatné polohy. Vrstevnatost je zvýrazněna subhorizontálními pásy červenofialově zbarveného pískovce. Nad obloukem vpravo je průlezný prostor 3,5×4 metry vzniklý řícením rozpuštěného pískovce, jehož úlomky se posouvají v suti pod skalní ob-

louk. Brána sama je téměř v celém profilu vyplněna úlomky a bloky pískovce, pouze pod vrcholem oblouku je volný prostor vysoký od 0,5 do 0,1 metru. Sesuvná plocha nad bránou (propad) je široká od 4 do 7 metrů při délce 7 metrů.

Na první pohled je zřejmé, že geneze brány je neobvyklá a liší se podstatně od jiných skalních perforací v pískovcích. Netypická je totiž pozice brány v nevýrazném skalním výchozu. Obvykle skalní oblouky a jiné perforace vznikají v bloku horniny vystaveném významnému vlivu vnějších činitelů (voda, teplota, vítr, gravitace), které umocní působení vnitřních předpokladů (chemismus, mikrotektonika). Brána totiž vznikla zřícením jeskyně, kdy se propadl strop a zůstal zachován pouze její vchod. Klenba vchodu byla zřejmě ještě součástí zpevněného pásma podél tektonické linie nebo vystavena povrchové silifikaci.

Zaniklou jeskyni lze popsat podle jejího vzniku jako vrstevní a puklinovou, kdy došlo k vyvětrání a odnosu méně odolné vrstvy (lavice) v pískovci podél prvků drobné tektoniky, probíhajících kolmo k linii Hamerského potoka. Šířka jeskyně nepřekračovala 7 metrů, délka pak 5 metrů. Lidský podíl nelze vyloučit, z nálezů dehtované lepenky lze usuzovat na zastřešení propadlé části.

Skalní brána je velmi cenný útvar. Jde o největší, ne-li jedinou bránu v Lužických horách. Skalnímu oblouku zatím nehrozí bezprostřední zřícení, nicméně jeho trvalé uchování je problematické. Proces destrukce, který jej vytvořil, způsobí nakonec i jeho zkázu.

LITERATURA

Anonym (1996): Geologická mapa Lužické hory 1 : 25 000, ČSÚ, Praha.

Skalni brána v údolí Hamerského potoka.

LEUCORRHINIA ALBIFRONS (BURMEISTER, 1839) - NOVÝ DRUH VÁŽKY PRO ČECHY

Miroslav Honců

Ve Sborníku Severočeského muzea v Liberci byl v čísle 19 na stránkách 113-119 roku 1995 zveřejněn můj článek „Průzkum vážek na Českolipsku“. V tomto článku jsem uvedl nález vážky *Leucorrhinia caudalis* (CHARPENTIER, 1840) chycené u Provodína na břehu tůňky v sousedství koupaliště ve staré pískovně, dne 21.7.1994 v 1ex., jako nový pro území Čech. Ve skutečnosti se jedná o jiný, i když velice podobný druh - *Leucorrhinia albifrons* (BURMEISTER, 1839), rovněž nový pro Čechy. V omyl jsem byl uveden dr. Jiřím Zeleným, CSc., kterému jsem druh předal k revisi, když moje původní určení bylo správné. Dr. Zelený našel později při revisi sbírky vážek entomologického oddělení Národního muzea v Praze další 2ex. tohoto druhu a upozornil mě na nutnost opravy. Druh létá od konce května do srpna nad podmáčenými lesními loukami a rašelinnými vodami, rád usedá na plovoucí listy vodních rostlin, k břehům přilétá až k večeru. Bohužel další pátrání po výskytu tohoto druhu na Českolipsku zůstalo až dosud neúspěšné, další ex. nebyl nalezen.

Leucorrhinia albifrons

Im Artikel des Verfassers über die Erkundung der Libellen der Umgebung von Česká Lípa, der in der Zeitschrift „Sborník Severočeského muzea v Liberci“, Jahrgang 1995, Seite 113-119 erschienen ist, wurde der Fund von *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier 1840) beschrieben. Ihre Bestimmung war aber nicht richtig. Es handelt sich um eine zwar sehr ähnliche, aber doch andere Art, *Leucorrhinia albifrons* (Burmeister 1839), die gleichfalls in Böhmen noch nicht festgestellt worden ist.

Leucorrhinia albifrons

In the paper reporting the results of an exploration of dragon-flies in the area of Česká Lípa, published by the above author in the journal "Sborník Severočeského muzea v Liberci", volume 1995, pg. 113-119, the find of *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier 1840) had been reported. The determination of this species, however, was not correct. Actually it is a very similar species, *Leucorrhinia albifrons* (Burmeister 1839), the find of which also is the first registered occurrence of this species in Bohemia.

Tisková oprava:

Omlouváme se všem čtenářům Bezdězu za chybu, která unikla při korektuře svazku 6/1997. V článku Evy Ranšové „*Na okraj výstavy „Josef Maštálko a České muzeum v České Lípě“ ...*“ na straně 140, řádek 16 - 18 má věta správně znít: ...Její nová moderní budova, uzavírající komplex novostaveb rodinných domků čtvrti zvané Česká nebo Čáslava, se stala roku **1928** prvním sídlem nového kulturního stánku. V Bezdězu 6/1997 je nesprávně uvedeno datum 1920. Novostavba české státní školy byla však skutečně otevřena roku 1928.

Redakce

K R O N I K A

ŽIVOTNÍ JUBILEUM ING. JAROSLAVA PANÁČKA

V letošním roce, 28. června, uplyne padesát let od narození kolegy Ing. Jaroslava Panáčka. Kulaté výročí svádí k poohlédnutí a zamýšlení nad životem a prací člověka, který zvolil dráhu strojního inženýra, stal se však především významným regionálním historikem. Pro technika vpravdě neobvyklý koníček. Můžeme však ještě hovořit o pouhém zájmu? Hodiny, strávené v archivech i v terénu, studium odborné literatury a především publikované výsledky jeho historické práce dnes staví našeho jubilanta do popředí odborníků, zabývajících se dějinami regionu. Zde je snad na místě podotknout, že na složité otázky, otevírající se hned od počátku studia místních dějin, nebyl sám. Pomoc našel u svého otce, znalého jak archivních fondů, tak i jazyka v tomto kraji potřebného - němčiny. Z dávné minulosti, zatížené množstvím stále opakovaných omylů, vystupovaly nové otázky a vznikaly nové hypotézy. Práce v regionu však vyžaduje i jiné aktivity. Znalosti, získané při potvrzování či vyvracení historických omylů, jej přivedly do památkové komise při okresním národním výboru a dnes se s ním setkáme v komisi pro regeneraci města České Lípy, v redakční radě časopisu Bezděz i ve Vlastivědném spolku Českolipska, kde vykonává funkci předsedy. Ačkoliv se věnuje především dějinám středověku, nezapomíná ani na oblast onomastiky, či mladších dějin, vždy s cílem přiblížit se pochopení kraje a jeho historických přeměn.

V pilné práci čas rychle ubíhá. Nevím, jak úspěšný je Jaroslav Panáček - strojní inženýr, do zkoumání historie však přispěl nemalou měrou. Věřím, že čerstvý padesátník zdolá ještě nejednu záhadu Českolipska, přidá další kamínky do její mozaiky a položí řadu nových otázek. Popřejme mu na cestě bourání starých omylů a stavbě nových hypotéz úspěch, zdraví a štěstí.

Ad multos annos!

F. Gabriel

Bibliografie Jaroslava Panáčka:

- Okřešice, Bošetín a Stráž (Příspěvek k určení polohy osad), in: Litoměřicko XVI., 1980, 117 - 122.
- Po stopách zaniklých osad na českolipském okrese, in: Nástup XXXI, 1981, (Okolí - České Lípy) č. 27 z 9. 7., str. 3; (Povodí Bobřího potoka) č. 28 z 16. 7., str. 5; (Okolí Dubé) č. 29 z 23. 7., str. 3; (Okolí Doks a Bezdězu) č. 30 z 30. 7., str. 5; (Mezi Mimoní a Jablonným) č. 31 z 6. 8., str. 3.
- Zaniklé osady na panství Stráž pod Ralskem, in: Zmk XXIII, 1982, č. 5, 565 - 570.
- Zaniklé osady na panství Jablonné v Podještědí, in: Oz XXIV, 1983, č. 1 - 2, 109 - 111.
- Přehled pramenů k dějinám vesnického osídlení okresu Česká Lípa, in: Historická geografie 21, 1983, 133 - 175 (s F. Gabrielem).
- Zaniklé osady na panství kláštera doksanského v okolí Kravař, in: Oz XXIV, 1983, č. 4 - 5, 559 - 566.
- Místní jména na panství lipském (Česká Lípa) v 15. století, in: Oz XXV, 1984, č. 3 - 5, 349 - 362.
- Hrad na Konvalinkovém vršku, in: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1985, 30 - 35 (s F. Gabrielem).
- Zaniklé středověké osady na českolipském okrese, in: Z minulosti Děčína a Českolipska IV, 1985, 279 - 300.
- Zaniklé osady na novozámeckém panství, in: Oz XXVII, 1986, 108 - 120.
- Bezděz (Anotovaná bibliografie časopisu), in: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1986, 1986, 128 - 136.
- Příspěvek k dějinám vesnického osídlení okresu Česká Lípa, in: Historická geografie 25, 1986, 355 - 364 (s F. Gabrielem).
- Zaniklé osady v okolí Doks a Bezdězu, in: Oz XXVIII, 1987, 89 - 96.
- Hrad u Velenic, in: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1987, 1988, 20 - 24 (s F. Gabrielem).
- Zaniklé osady v okolí Dubé a Housky, in: Oz XXX, 1989, 95 - 105.
- Vznik a počátky České Lípy, in: Bezděz 1990, 11 - 38 (s F. Gabrielem).
- Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství 1. část, in: CB 2, 1991, 23 - 52 (s F. Gabrielem).
- Počátky pánů z Klinštejna a z Ronova, in: Muzejní a vlastivědná práce 30, 2/1992, 84 - 91.
- Českolipské hostince I - XXXX, in: Názor (Čtrnástideník pro Českou Lípu) 3/1990 - 18/1992.
- Omyly v místním názvosloví na Českolipsku, in: Oz XXXII - XXXIII, 1991 - 1992, 134 - 150.
- Poznámky k dílu F. Roubíka „Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách“, in: Oz XXXII - XXXIII, 1991 - 1992, 151 - 158.
- Od historie k současnosti. NAREX 1943 - 1993, Česká Lípa 1993.
- Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství 2. část, in: CB 3, 1993, 7 - 46 (s F. Gabrielem).
- Hrad Stohánek, in: CB 3, 1993, 145 - 150 (s F. Gabrielem).
- Bezejmenný hrad u Kluku, in: CB 3, 1993, 329 - 336 (s F. Gabrielem).
- Českolipská radnice jako hmotný pramen, in: Sborník Společnosti přátel starožitností 3, 1992, 151 - 165 (s F. Gabrielem).
- K otázce kostela sv. Petra a Pavla v České Lípě, in: Bezděz 1994, 9 - 32 (s F. Gabrielem).

- Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství - dokončení, in: CB 4, 1994, 27 - 62 (s F. Gabrielem).
- Křestní jména Ronovců, in: Oz XXXIV - XXXV, 1993 - 1994, 96 - 110.
- Kostel sv. Máří Magdaleny v České Lípě, in: Bezděz 3, 1995, 25 - 47 (s F. Gabrielem).
- Hrad Milštejn, in: Bezděz 4, 1996, 17 - 35 (s F. Gabrielem).
- Jména ulic v České Lípě ve středověku, in: Acta onomastica XXXVI, 1995, 187 - 195.
- Neopevněná panská sídla v České Lípě, in: CB 5, 1996, 105 - 216.
- Jména ulic v České Lípě - pramen poznání vývoje města, Historická topografie České Lípy, Česká Lípa 1996.
- Prameny k dějinám středověkého osídlení vojenského prostoru „Ralsko“, in: Bezděz 5, 1997, 47 - 72 (s F. Gabrielem).
- Kostel Sv. Kříže na českolipském předměstí, in: Bezděz 6, 1997, 19 - 40 (s F. Gabrielem).
- Českolipské kostely Panny Marie a Sv. Mikuláše, in: Bezděz 7, v tisku (s F. Gabrielem).
- Hradní nomenklatura na Českolipsku, in: Acta onomastica, v tisku.
- Severočeské hrady na kupách, in: CB 6, v tisku (s F. Gabrielem).
- ZMk: Zpravodaj místopisné komise ČSAV
- Oz: Onomastický zpravodaj ČSAV
- CB: Castellologica bohemica

Na vydání tohoto svazku sborníku Bezděz se finančně podíleli:
Městský úřad Česká Lípa
Městský úřad Nový Bor
Okresní úřad Česká Lípa
Ing. Luděk Téra, Doksy

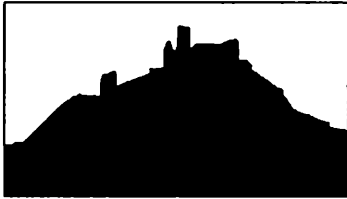
Seznam autorů

Luboš BERAN, Správa CHKO Kokořínsko Mělník
docent Jevgenij F. FIRSOV, Historická fakulta Moskevské státní
university, Moskva
PhDr. František GABRIEL, Památkový ústav Ústí nad Labem,
útvár PVD Česká Lípa
Vlastimil HAD, České dráhy Praha
Mgr. Petr HAVRÁNEK, Okresní úřad Česká Lípa, referát životního
prostředí
RNDr. Miroslav HONCŮ, Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa
Pavel MÍKA, Entomologická společnost Praha
ing. Jaroslav PANÁČEK, Narex Česká Lípa
RNDr. Marta PLÁNSKÁ, Správa CHKO Lužické hory Jablonné v Pod-
ještědí
Ing. Zdeněk RYDYGR, Klub vojenské historie Česká Lípa
Ladislav SMEJKAL, Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa
Miloslav SOVADINA, Státní okresní archiv Česká Lípa
Jiří VONDRÁČEK, Agentura ochrany přírody Ústí nad Labem

POKYNY AUTORŮM PŘÍSPĚVKŮ PUBLIKOVANÝCH VE SBORNÍKU BEZDĚŽ

Pro zjednodušení a usnadnění redakční přípravy sborníku Bezděz, dovoluujeme si požádat autory o dodržování určitých zásad při psaní rukopisů určených k tisku:

1. Články a studie by neměly svým rozsahem, včetně poznámek a seznamu pramenů a literatury, přesáhnout 20 stran normovaného textu - tj. 30 řádek na stránku při 60 úhozech na řádku. Menší odchylky od tohoto požadavku (do 5 stran textu) jsou tolerovány.
2. Rukopisy předávejte redakci pokud možno napsané na PC v textovém editoru T 602, Word (verze 6.0 nebo novější). Užívejte standardní písmo. Slova nedělit.
3. Nemáte-li možnost dodat text na disketě, pište rukopis psacím strojem (ne s perličkovým písmem) na kancelářském papíru formátu A 4. Na jedné stránce psát 30 řádek po 60 úhozech, včetně interpunkce a mezer. Texty zašlete ve 2 vyhotoveních.
4. Přílohy: Nákresy předkládejte na formátu A 4 kreslené tuší, fotografie formátu 13×18 cm, kontrastní, lesklé. Přílohy předkládejte rovněž ve dvou vyhotoveních.
5. K článku vypracujte resumé v češtině v rozsahu asi 1/10 článku. Překlad zajišťuje redakce.
6. Poznámky se píší na konci textu, nikoli na stránku pod textem dole. Poznámky se čísly průběžně bez ohledu na eventuální kapitoly článku. Jsou to samostatné věty, píší se tedy na začátku velkým písmenem a končí tečkou. V textu psaném na PC se vyznačují číslicemi v horním indexu.
7. Bibliografické citace se řídí ČSN 010197 - Bibliografické citace.

Přehled dosud vydaných svazků Bezdězu

Bezděz 1/1990, 141 stran, zdarma

F. Gabriel - J. Panáček: Vznik a počátky České Lípy; O. Sykáčková: Český muzejní spolek v České Lípě a jeho sbírky; L. Smejkal: Českolipské muzeum 1945 - 1951 - hledání orientace; M. Honců: Zvířena Lužických hor; M. Benda: Přírodní poměry Kravařské oblasti; M. Honců - Z. Vitáček: Obojživelníci okresu Česká Lípa. Zprávy.

Bezděz 2/1994, 130 stran, rozebráno

J. Panáček - F. Gabriel: K otázce kostela sv. Petra a Pavla v České Lípě; J. Úlovec: O bývalé tvrzi v Tlustecké - Novém Tolzbachu, J. Brožová: Řezáč skla František de Paula Zach 1820 - 1881, Z. Vitáček: Plazi okresu Česká Lípa, Z. Vitáček: Výskyt vydry říční na okrese Česká Lípa, P. Kühn: Krokodýli na Českolipsku?; P. Kühn: Skalní hříby ve Vranovských skalách. Pozorování v přírodě.

Bezděz 3/1995, 189 stran, cena 25 Kč

M. Sovadina: Tři příspěvky k počátkům města Kravař; J. Panáček - F. Gabriel: Kostel sv. M. Magdaleny v České Lípě; R. Hais: Friedrich Egermann (1777 - 1864) a jeho příspěvky v oblasti sklářské technologie; J. Brožová: Severočestí rafinéri a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v I. polovině 19. století; V. Ryšavý: Dům čp. 152 v Alšově ulici v Novém Boru; M. Honců: Vstavačovité (Orchidaceae). Materiály: J. Barták - J. Macháček - J. Pacovský - J. Schröfel: Geotechnický a stavební průzkum na lokalitě hradu Lipá (I. část); M. Plánská: pokus s přesazováním prstnaticů.

Bezděz 4/1996: Lužické hory - příroda a dějiny, 289 stran, rozebráno

J. Kuncová: CHKO Lužické hory dvacetiletá (Historie vzniku CHKO); F. Gabriel - J. Panáček: Hrad Milštejn; M. Gelnar: Sklářské hutě

v Lužických horách a v jejich podhůří; L. Smejkal: Povaha sociálních rozdílů na Cvikovsku a přístupy k jejich řešení do roku 1920; P. Sajdl - L. Smejkal - M. Sovadina: Staré mlýny (Pověst Lužických hor); P. Havránek: Geologie Lužických hor; P. Chvátal: Geologický inventarizační průzkum přírodní památky Bílé kameny; P. Kühn: Čedičová zeď Jánských kamenů u Krompachu v Lužických horách; O. Fabiánek: Těžba rud v Lužických horách; P. Havránek: Dobývání železných rud v okolí Mařenic; P. Kučírek: Postglaciální vývoj lesních ekosystémů Lužických hor; M. Plánská: Příspěvek k poznání květeny Lužických hor a jejich okolí; M. Plánská: Botanický inventarizační průzkum a biomonitoring NPR Jezevčí vrch v Lužických horách; M. Plánská - M. Honců: Chráněné rostliny Lužických hor; M. Honců: Zoologický průzkum Jedlové v Lužických horách; M. Honců - J. Vondráček: Chráněné druhy živočichů Lužických hor. Zprávy.

Bezděz 5/1997 - Bývalý vojenský úcvikový prostor Ralsko, 577 stran, cena 90 Kč

J. Blažková: Vznik vojenského újezdu Ralsko, F. Gabriel - J. Panáček: Prameny k dějinám středověkého osídlení vojenského prostoru Ralsko, M. Gelnar: Zaniklé sklárny ve vojenském prostoru Ralsko, J. Adamovič: Vývoj poznání geologické stavby západní části VVP Ralsko, P. Kühn: Pozůstatky staré těžby na jižním úbočí Hamerského Špičáku, P. Kühn: Radioaktivní znečištění údolní nívy Ploučnice v bývalém VVP Ralsko, E. Balátová a kol.: Předběžný přehled rostlinných společenstev bývalého VVP Ralsko s poznámkami k vegetaci, V. Zavadil - M. Honců: Listonoh letní - *Triops cancriformis cancriformis* Linné 1758 - a zábronožka letní - *Branchipus Schaefferi* Fischer 1834 - (Anostraca et Notostraca: Branchiopoda: Crustacea) v bývalém VVP Ralsko: výsledky předběžného výzkumu, A. Kúrka: Arachnofauna VVP Ralsko (Pavouci - Araneida), M. Honců: Průzkum vážek (Odonata) na území bývalého VVP Ralsko, M. Honců: Rovnokřídlí (Orthoptera) bývalého VVP Ralsko, M. Honců - P. Vonička: Střevlíkovití (Carabidae) bývalého VVP Ralsko, P. Vonička: Příspěvek k poznání koprofágních vrubounovitých (Coleoptera: Scarabaeidae) bývalého VVP Ralsko, M. Bouma: Entomologický průzkum Lepidopter bývalého VVP Ralsko, J. Vávra a kol.: Motýlí fauna přírodní rezervace „Hradčanské rybníky“ v bývalém vojenském újezdu Ralsko (Lepidoptera), Z. Vitáček: Výsledek faunistického výzkumu

obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko - Vodní obratlovci: Kruhoustí (Cyclostomata), ryby (Pisces, Osteichthyes), Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko - obojživelníci (Amphibia), Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko - plazi (Reptilia), Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko - ptáci (Aves), Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko - savci (Mammalia), J. Kuncová Zájmy ochrany přírody ve vojenském prostoru Ralsko a přilehlých území, K. Brotz: Fonolit na vrchu Ralsko a jeho ověření metodou radiestezie. Zprávy.

Bezděz 6/1997, 153 stran, cena 50 Kč.

M.Sovadina: Ronovci a Žitava ve 13. a v první čtvrtině 14. století, J. Panáček - F. Gabriel: Kostel sv Kříže na českolipském předměstí, M. Gelnar: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku, J. Brožová: Severočestí rafiněři a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v 1. polovině 19. století (2. část), J. Vondráček - M. Honců: Zvlášť chráněné ptačí druhy v avifauně Lužických hor. Materiály: J. Barták - J. Macháček - J. Pacovský - J. Schröfel: Geotechnický a stavební průzkum na lokalitě hradu Lipá (2. část), T. Andres: Tavení skla dřevem. Drobnosti. Kronika.

**BIBLIOGRAFIE PRACÍ
MARIE VOJTÍŠKOVÉ
DO ROKU 1997**

sestavila Viola Bendová

Pro zájemce z řad historiků a badatelů zdarma

Miloslav Sovadina

**DĚJINY OKRESNÍHO
ARCHIVU
ČESKÁ LÍPA**

Z obsahu:

I. Vývoj péče o archivy do roku 1945, II. Městské archivy na Českolipsku, III. Vývoj českého archivnictví od roku 1945 do současnosti, IV. Vznik a první období vývoje okresních archivů na Českolipsku od roku 1960, V. Okresní archiv Česká Lípa v letech 1960 - 1996.

Vázaná, 190 stran včetně obrazových příloh, 150,- Kč

Tyto tituly si zájemci mohou objednat na adrese:

Státní okresní archiv, náměstí Osvobození 297, Česká Lípa, 470 11

O B S A H

Miloslav Sovadina: Život zasvěcený historii	7
---	---

ČLÁNKY A STUDIE

Miloslav Sovadina: Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století	15
František Gabriel - Jaroslav Panáček: Českolipské kostely Panny Marie a sv. Mikuláše	35
Jevgenij F. Firsov: Český historik Jaroslav Papoušek v Rusku a jeho neznámé dopisy z Butyrek N. F. Melnikové - Kedrové - Řivnáčové	57
Ladislav Smejkal: Jak vznikl a vycházel Bezděz	79
Jiří Vondráček: Inventarisační zoologický průzkum NPP Peklo	113
Miroslav Honců: Entomologický průzkum kopce Tlustec v Ralské pahorkatině	131
Luboš Beran: Vodní měkkýši Ploučnice	173
Pavel Míka: Brouci čeledi Latridiidae Českolipska a Lužických hor	181
Marta Plánská: Orchidejové louky v Lužických horách	193

MATERIÁLY

Vlastimil Had: Sluneční dvůr v Jestřebí. Přehled vývoje v letech 1912 - 1959.	203
Zdeněk Rydygr: Konec druhé světové války na letišti v Hradčanech	211

DROBNOSTI

Miloslav Sovadina:

Stalin v Pekle 221

Petr Havránek:

Skalní brána 225

Miroslav Honců:

Leucorrhinia albifrons (Burmeister, 1839)

- **nový druh vážky pro Čechy** 229

KRONIKA

František Gabriel:

Životní jubileum Ing. Jaroslava Panáčka 235

Obálku navrhl:

Vladimír Hofmann

Překlad německých resumé:

Olga Šindlauerová (historie), Petr Kühn, Jiří Vondráček (příroda).

Překlad anglických resumé:

Petr Kühn.

Redakční rada:

Martin Benda, Jana Blažková, František Gabriel, Michal Gelnar,
Miroslav Honců, Petr Kühn, Jaroslav Panáček, Václav Růžička,
Pavel Rychtařík, Ladislav Smejkal, Miloslav Sovadina, Zdeněk Vitáček.

Adresa redakce:

Státní okresní archiv Česká Lípa, nám. Osvobození 297, PSČ 470 01

Náklad:

500 výtisků

1. vydání, Česká Lípa 1998

Vydal Vlastivědný spolek Českolipska, Státní okresní archiv Česká Lípa,
Okresní vlastivědné muzeum Česká Lípa

ISSN 1211 - 9172

Tisk Kalous & Skřivan, s.r.o., Na Roudné 23, Plzeň